

JESAJA

VOLGENS ZIJNE

ALGEMEEN ALS ECHT ERKENDE SCHRIFTEN.

JESAJA

VOLGENS ZIJNE

ALGEMEEN ALS ECHT ERKENDE SCHRIFTEN.

Academisch Proefschrift,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

DOCTOR IN DE GODGELEERDHEID,

AAN DE

HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

OP GEZAG VAN DEN

PRORECTOR MAGNIFICUS

Mr. B. J. baron LINTELO DE GEER,

Hoogleeraar in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

DOOR

J. J. P. VALETON Jr.,
geboren te *Groningen*,

Vrijdag, 24 Maart 1871, 's namiddags te 1 uur.

TE GRONINGEN, BIJ J. B. WOLTERS. 1871.

SNELPERSDRUK VAN M. DE WAAL.

AAN MIJNE OUDERS

EN

MIJNE AANSTAANDE SCHOONOUDERS

OPGEDRAGEN.

VOORREDE.

Aan het einde van mijn studententijd wensch ik allereerst een woord van dank te brengen aan de Hoogleeraren, wier onderwijs ik genoot. — In de eerste plaats dus aan U, hooggeschatte Vader, in wien ik zulk een voortreffelijken gids heb gehad op het veld der O.Tische wetenschap. Heb ik aan u veel van de liefde te danken juist voor dat gedeelte der theologie, waaraan ik het onderwerp van mijn proefschrift ontleende en dat ik onder uwe leiding beoefende, van ganscher harte dank ik u voor de veelvuldige en trouwe hulp mij bij mijne studie altoos bewezen. Mocht het u vergund zijn, daarvan nog vele vruchten te zien! — Ook jegens de overige Hoogleeraren der litterarische faculteit te Groningen past mij een woord van dank. Gedurende den tijd mijner propaedeutische studiën, en waar het te pas kwam ook later, hebt Gij, Hooggeleerde Heeren, mij steeds met de meeste welwillendheid bejegend; houdt u overtuigd, dat ik die altoos op zeer hoogen prijs zal blijven stellen. — Niet minder dank ik U, Hooggeleerde Heeren der theologische faculteit te Groningen, voor de vele blijken van vriendschap mij gedurende den korten tijd, dat ik uwe lessen bijwonen kon, bewezen, en mij ook later, bij gelegenheid van mijne beantwoording der door u

uitgeschrevene prijsvraag, niet onthouden. Ook daarom zal het jaar, dat ik onder uwe leiding in de theologie gestudeerd heb, mij steeds eene aangename herinnering achterlaten. — Bovenal echter gevoel ik mij aan U verplicht, Hooggeleerde Heeren der theologische faculteit te Utrecht, naast wie ik ook gaarne aan den nu reeds overleden Hoogleeraar MILLIES mijn dank zou hebben betuigd. Niet alleen hebt gij mij in uwe lessen den weg gewezen op het ruime veld der theologische wetenschap, en mij, waar ik het wenschte, met raad en daad bijgestaan, maar ook meen ik mij in uwe vriendschap te mogen verheugen, waarvan ik de blijken op velerlei wijzen ondervond. Ontvangt daarvoor mijn hartelijken dank! — In het bijzonder breng ik dien u, Hooggeleerde Promotor VAN OOSTERZEE, voor de groote bereidvaardigheid, waarmede gij mij ook bij de bewerking van dit mijn proefschrift behulpzaam geweest zijt.

Ook vinde een enkel woord over het onderwerp van mijn proefschrift en de bewerking daarvan hier zijne plaats.

Het kan voorzeker geene verwondering baren, dat, waar ik in mijn proefschrift eene O.Tische stof wenschte te behandelen, de persoon van JESAJA mij aantrok en de gedachte en wensch bij mij opkwam, hem in het licht van zijn tijd voor oogen te stellen en zoowel bij zijn leven en werken, als bij den inhoud zijner prediking eenigszins uitvoerig stil te staan. Wel is er reeds op allerlei wijzen veel over JESAJA gezegd, zoo veel zelfs, dat ik niet eenmaal van alles behoorlijk kennis kon nemen, maar toch hield dit mij van mijn plan niet terug. Integendeel het bleek mij, dat juist datgene ontbrak, wat ik mij voor-

stelde te geven: eene eenigszins volledige persoonsbeschrijving van dezen grooten profeet. Bij de vele studiën toch over het boek van JESAJA, gelijk over bijzondere punten daaruit, heeft men zijne historische persoonlijkheid maar al te vaak uit het oog verloren, en deze juist wenschte ik te schetsen in nauw verband met de geschiedenis, zoowel van het Israëlitische volk, als van de profetie onder Israël.

Het is echter in den tegenwoordigen tijd niet wel mogelijk den naam van JESAJA te noemen, zonder dat de vraag naar de echtheid van het grootste gedeelte van het op zijn naam staande boek bij ons opkomt. Dat ik deze vraag niet beantwoorden kon, zonder mijn onderwerp geheel en al te veranderen en tot eene inleidingskwestie te maken, spreekt wel van zelf. Mocht het even onwetenschappelijk worden genoemd deze vraag met weinige woorden af te doen, als alleen op de getuigenissen van dezen of genen geleerde mij onder de verdedigers of de bestrijders der echtheid te scharen, het scheen mij volkomen onmogelijk toe, eerst over dit punt een zelfstandig onderzoek in te stellen, ten einde de resultaten daarvan in mijn werk op te nemen. Daarvoor was het te uitgebreid, en eischte het te veel studie en tijd. Zoo bleef er niets anders over dan de bestredene hoofdstukken eenvoudig ter zijde te stellen en mij tot de algemeen als echt erkende stukken van het Jesajaansche boek te bepalen. Deed ik hierdoor eene belangrijke concessie aan de bestrijders der echtheid? Ik geloof het niet; de vraag daarnaar blijft onaangeroerd staan; wordt de echtheid gestaafd, de hoofdstukken, die ik nu met stilzwijgen voorbijgegaan ben, kunnen zonder zwarigheid in het beeld, dat ik nu trachtte te schetsen, ingevoegd worden. Bovendien gaf deze wijze van behandeling

mij een dubbel voordeel. In de eerste plaats toch werd mijn werk, dat toch al zoo ontzaglijk uitgebreid was, daardoor aanmerkelijk verkort, hetgeen mij waarlijk niet onaangenaam was, en in de tweede plaats meen ik, dat de vraag naar de echtheid der overige stukken eerst dàn met vrucht kan worden behandeld, wanneer het algemeen als echt erkende tot een geheel is samengevoegd en daardoor zoowel een vaste grond is gelegd, waarop nu verder voortgebouwd, als een juiste maatstaf gegeven, waarnaar geoordeeld kan worden. Dat ik mij hierbij niet aan de volgorde, waarin de verschillende hoofdstukken van het Jesajaansche boek tot ons zijn gekomen, kon binden, maar daarop de historisch-crirische methode toepassen moest, ten einde zooveel mogelijk den historischen draad te herstellen en de redenen in hare beteekenis voor haar eigen tijd in een helder daglicht te plaatsen, behoeft geen betoog. Hiertegen echter kan geen bezwaar worden gemaakt, door wie de geschiedenis op prijs stelt en ook daarin, ja daarin bovenal, de leiding en openbaring Gods wil erkennen.

Wat nu deze algemeen als echt erkende stukken betreft, ik meen de volgende in de hier opgegevene orde daartoe te moeten rekenen: cap. 6 (zie Hoofdst. V mijner dissertatie); cap. 2—4; 5; 9: 7—10: 4; 17: 1—11 (Hoofdst. VI); cap. 7: 1—9: 6; 14: 28—32; 15, 16; 21: 11, 12, 13—17 (Hoofdst. VII); cap. 23; 28—32; 22; 1; 20; 17: 12—18: 7, 14: 24—27 (Hoofdst. VIII); cap. 10: 5—12: 6; 33; 37: 21—35; 19 (Hoofdst. IX). Wel bestaat er nog over de echtheid van enkele dezer hoofdstukken verschil van gevoelen, maar daar de bestrijding daarvan zich telkens tot een enkel persoon bepaald en volstrekt geen algemeen karakter verkregen heeft, zoo zag ik daarin

geene reden ze niet onder de algemeen als echt erkende stukken te rekenen. Zoo wordt b. v. cap. 2 : 5—5 : 30 door ROORDA aan JESAJA ontzegd en aan MICHA toegeschreven; m. i. eene geheel willekeurige stelling, die reeds voldoende weerlegd is en, voor zoover ik weet, geene navolging vindt. Eveneens worden de stukken, cap. 12 en 23: 15—18, door EWALD als toevoegsels van veel lateren tijd beschouwd, waarmede hij echter tot nu toe geheel alleen is blijven staan, terwijl de reden, waarom ik zijn gevoelen niet deel, bij de behandeling van deze stukken vermeld wordt. Ook cap. 23: 1—14 en cap. 33 worden door hem aan een der leerlingen van JESAJA, niet aan den profeet zelf toegeschreven, maar terwijl hij ook hierin alleen is blijven staan, behoefde zijne meening ook daarom nog minder door mij in aanmerking te worden genomen, daar deze stukken door hem toch ook tot dezen zelfden tijd worden gebracht en zijn gevoelen dus weinig verschil maakt. Het meeste bezwaar zou er nog tegen cap. 19 kunnen worden gemaakt; de bestrijding der echtheid van dit gansche hoofdstuk behoort echter tot een reeds eenigszins vroegeren tijd; met de laatste verzen er van is het wel min of meer een ander geval, doch zie hierover pag. 133.

Om echter JESAJA op zijne plaats in de geschiedenis zoowel van het Israëlitische volk, als van de profetie onder Israël te stellen, was het in geenen deele voldoende mij met zijn persoon en zijne prediking alleen bezig te houden. Hoe vele vragen er in dat opzicht ook over enkele bijzondere punten mochten ontstaan, die door mij althans eenigermate moesten beantwoord worden, hoe uitgebreid mijn onderwerp alleen daardoor reeds werd, toch verkreeg het verreweg zijn belangrijksten omvang, doordat ik aan den

eenen kant verplicht was de geschiedenis van Israël, die juist in dit tijdperk zoozeer met de geschiedenis van andere volken is samengevlochten, zorgvuldig na te gaan, en hierbij de eene vraag telkens tal van andere vragen oprijzen deed, die het mij dikwerf toch onmogelijk was te beantwoorden, — en aan den anderen kant, doordat de bestudeering van het wezen en de ontwikkeling der profetie, eene noodzakelijke, maar vooral in den tegenwoordigen tijd allermoeilijkste, voorbereiding voor de bewerking van mijn eigenlijk onderwerp was. Dat deze groote uitgebreidheid hare schaduwzijde had en het mij daardoor vaak onmogelijk was den noodigen tijd en de noodige krachten op ieder bepaald punt aan te wenden, behoeft geen betoog; en gaarne beken ik dan ook, dat mijn werk noch wat volledigheid, noch wat nauwkeurigheid betreft, datgene geworden is, wat ik gewenscht had, en dat er in beide opzichten maar al te veel aan ontbreekt. Immers om volkomen op de hoogte te komen van eene stof gelijk die, welke ik tot onderwerp koos, zouden ter nauwernood zoovele jaren toereikend geweest zijn, als ik er nu maanden aan kon besteden. Toch geef ik mijn werk, schoon aarzelend, in het licht, overtuigd dat bij het eind van den studententijd slechts de eerste schrede op den weg der studie gezet is, en dat juist het bewustzijn zulk eene schrede te hebben gedaan en daarvoor openlijk uitgekomen te zijn, mij eene krachtige aansporing zijn zal tot vernieuwd en voortgezet onderzoek en tot eene voortgaande studie, waartoe mij nu de verplichting opgelegd is, maar waartoe mij anders de moed wellicht spoedig ontvallen zou zijn.

Eene opgave van alles, wat er over mijn onderwerp zelf, over de bijzonderheden, die daarbij in aanmerking komen,

en over de verschillende punten, die daarmee in zeer nauw verband staan, reeds is geschreven, kan hier niet worden verwacht. Evenmin is het mijn plan hier eene volledige lijst te geven van alles, wat ik bij de bewerking van dit mijn proefschrift, naar aanleiding van verschillende zaken, meer of minder nauwkeurig heb bestudeerd. Slechts wensch ik hier die werken van verschillende richting te noemen, die ik als grondleggend voor mijn werk meen te moeten beschouwen.

EWALD: *Geschichte des Volkes Israël.* I, II. 1866.

KUENEN: *Godsdienst van Israël.* I. 1868.

BUNSEN: *Gott in der Geschichte.* 1857.

JUYNBOLL: *Juda en de Assyrische macht.* 1863.

waarnaast ook geraadpleegd werden: EISENLOHR: *Het Israëlitische volk onder de regeering der koningen* II. 1862.

WEBER en HOLTZMANN: *Geschichte des Volkes Israëls.* 1867.

WIJNNE: *Oude geschiedenis.* 1864.

verder: SCHULTZ: *Alttestamentliche Theologie.* 1869.

THOLUCK: *die Propheten und ihre Weissagungen.* 1867.

BAUR: *Geschichte der Alttestamentliche Weissagung.* I. 1861.

KNOBEL: *Prophetismus der Hebräer.* 1837.

KÜPER: *das Prophetenthum des A. Bundes.* 1870.

FÜRST: *Geschichte der bibl. Litteratur.* II. 1870

en verschillende inleidingen en commentaren als:

BLEEK: *Einleitung in das Alte Testament.* 1860.

KUENEN: *Het ontstaan en de verzameling van de boeken des O. V.* II. 1863.

DAVIDSON: *Introduction to the O. Testament* III. 1863.

CASPARI: *Einleitung in das Buch* JESAJA. 1848.

EWALD: *die Propheten des Alten Bundes.* I. 1867.

DRECHSLER: *der Prophet* JESAJA. 1845—57.

KNOBEL: *der Prophet* JESAJA. 1861.

BUNSEN: *Bibelwerk.* VI. 1870.

alsmede die van EICHHORN, GESENIUS, VAN DER PALM, HITZIG, UMBREIT, HENDEWERK, KEIL e. a. Zocht ik bovenal bij deze werken voortdurend inlichting en raad, gemakkelijk knoopten zich daaraan allerlei andere grootere en kleinere werken vast, die niet allen afzonderlijk behoeven te worden vermeld; zoo, verschillende monografiën, hetzij in tijdschriften of afzonderlijk verschenen, verder de betreffende artikelen in HERZOG'S *Real-Encyclopaedie* en WINER'S *Bibl. Real-Wörterbuch*, bovendien verscheidene studien, critieken en anti-critieken van allerlei aard, terwijl ook veel wat niet in regtstreeksch verband met mijn onderwerp stond, mij bij mijn werk zeer goed te pas kwam. Maar terwijl ik mij aldus zooveel mogelijk door hetgeen anderen vóór mij hebben gewerkt en gedacht, voorlichten liet, meende ik toch grootendeels mijn eigen weg te moeten bewandelen, en heb ik dan ook al aan het eene werk veel te danken voor de leiding mijner gedachten, aan een ander voor de samenbrenging der bijzonderheden, aan een derde weer voor de wijze van voorstelling, toch ben ik niemand bepaaldelijk gevolgd, maar heb ik steeds gepoogd zooveel mogelijk een zelfstandig oordeel te vellen, waarin ook mijn hooggeachte Promotor mij volkomen vrij heeft gelaten. En hieraan moge het dan ook worden geweten, zoo mijn werk nog maar al te veel sporen van onervarenheid draagt, en ik wel eens over sommige zaken van weinig of althans ondergeschikt belang te zeer heb uitgeweid, en daarentegen over anderen van grooter gewicht gezwegen, of ze althans te oppervlakkig behandeld heb.

INHOUD.

INLEIDING.

HOOFDSTUK I. De profetie onder Israël . . . . . bl. 1.
HOOFDSTUK II. De werkzaamheid der profetie . . . » 11.
HOOFDSTUK III. Ontwikkeling der profetie tot op JESAJA. » 21.

EERSTE GEDEELTE.

JESAJA'S PERSOON.

HOOFDSTUK IV. JESAJA's levensomstandigheden en profetisch karakter . . . . » 41.
HOOFDSTUK V. JESAJA's optreden in het sterfjaar van koning UZZIA . . . . » 56.
HOOFDSTUK VI. JESAJA's werkzaamheid onder de regeering van koning JOTHAM . . . . . » 70.
HOOFDSTUK VII. JESAJA's werkzaamheid onder de regeering van koning ACHAZ . . . . . » 81.

HOOFDSTUK VIII. JESAJA'S werkzaamheid onder de regeering van koning HIZKIA. (Eerste gedeelte) . . . . bl. 97.

HOOFDSTUK IX. JESAJA'S werkzaamheid onder de regeering van koning HIZKIA. (Tweede gedeelte) . . . . » 118.

TWEEDE GEDEELTE.

JESAJA'S PREDIKING.

HOOFDSTUK X. Haar grondslag . . . . » 136.

A. Jahve . . . . » 137.

B. Theocratie . . . . » 152.

HOOFDSTUK XI. Haar hoofdinhoud . . . . » 161.

A. Godsgericht . . . . » 163.

B. Godsrijk . . . . » 192.

HOOFDSTUK XII. Hare strekking . . . . » 217.

A. Bekeering . . . . » 218.

B. Vertrouwen . . . . » 223.

INLEIDING.

HOOFDSTUK I.

DE PROFETIE ONDER ISRAËL.

Het kan in den tegenwoordigen tijd bij het groote verschil van gevoelen, dat er omtrent den oorsprong en het wezen der profetie onder Israël bestaat, niet anders dan hoog noodzakelijk heeten, ook bij de afzonderlijke beschouwing van een enkelen profeet, vooraf met weinige woorden het standpunt te bepalen, waarop men te dien opzichte staat, al kan dit ook niet opzettelijk tegenover andere gevoelens worden verdedigd.

Dat de profetie onder Israël hetzelfde, en toch ook weer volstrekt niet hetzelfde is als soortgelijke verschijnselen, die bij al de volken der oudheid in verschillende vormen worden gevonden, en die gewoonlijk onder den naam *heidensche* of *natuurlijke mantiek* worden samengevat, wordt algemeen erkend. Maar terwijl er uit deze overeenkomst te recht tot den algemeen menschelijken grondslag van dit verschijnsel besloten wordt, tracht men te vergeefs het verschil uit het eigenaardig karakter van het Israëlitische volk te verklaren, waarbij echter meest over het hoofd wordt gezien, dat niet alleen de profetie, maar ook gelijk bij de andere volken de mantiek in Israël bestond, vg. Lev. 20: 27, Deut. 18:

10, 11, verder 1 Sam. 28. Ezech. 21: 26 (21). Jes. 8: 19 e. a. p.

Wat bij de profetie bovenal in het oog moet worden gehouden, is haar *openbaringskarakter.* Zij berust op onmiddellijk inzicht in de goddelijke waarheid of, m. a. w. maar van de zijde Gods beschouwd, op goddelijke openbaring, mits dit in gezonden zin te verstaan. Deze toch bestaat niet zoozeer in de mededeeling aan den profeet van bepaalde waarheden en stellingen, noch ook van aanstaande gebeurtenissen, als wel hierin dat zijn blik op God gericht en alzoo door God verhelderd wordt, dat hij het wezen Gods in zijne heiligheid en majesteit leert kennen, dat hij eene der Godsgedachten grijpt, die aan de wereldgeschiedenis ten grondslag liggen en die daarin ten uitvoer worden gebracht, en dat hij van uit dat goddelijk licht zich zelf, zijne omgeving, zijn tijd, ja alles wat er geschiedt, leert beschouwen. God maakt hem bekend wat hij doet, Amos 3: 7, en werkt in den profeet een onmiddellijk, zeker inzicht van wat anders door het reflecteerend of speculeerend verstand slechts met meerdere of mindere waarschijnlijkheid kan worden opgemaakt. Hierdoor onderscheidt de profetie zich van alle soortgelijke verschijnselen. Zoo in de eerste plaats van de bovengenoemde *mantiek*, die zich ten doel stelt de toekomst, ook in geheel toevallige zaken te weten te komen, — hetgeen bij de profetie volstrekt niet het hoofddoel kan worden genoemd — en die zich daartoe van natuurlijke, hetzij meer samengestelde, of meer eenvoudige middelen bedient. Verder van de *valsche* of *leugenprofetie*, vg. Jer. 14: 14.; 23: 16 e. a. p., die alleen daar mogelijk is, waar ook de ware profetie wordt gevonden, en die den uitwendigen verschijningsvorm daarvan nabootst, zonder het inwendige wezen er van te bezitten. En eindelijk ook van de *wijsheid* (Chokma) die, eene soort van Oostersche philosophie, van den tijd van SALOMO af, maar vooral nog later onder Israël eene zeer groote plaats innam, en die zoowel het door de profetie ingeziene, als de gegevens van natuur en geschiedenis tot uitgangspunt had.

Het bewijs voor dit openbaringskarakter der profetie kan niet anders dan van haar zelve worden gevraagd en moet niet uitsluitend of zelfs voornamelijk hetzij in de uitkomst van afzonderlijke voorspellingen, hetzij in de verrichting van enkele bovennatuurlijke daden worden gezocht. Het ligt bovenal in de uitspraken der profeten over zich zelven, in verband beschouwd met hunne zedelijke persoonlijkheid, in den indruk dien die persoonlijkheid maakt, en in het karakter van de geheele werkzaamheid, zoowel der afzonderlijke profeten, als bovenal der profetie in haar geheel. De profetische werkzaamheid toch draagt een onmiskenbaar karakter van waardigheid, verhevenheid, ernst dat, hoezeer ook in verschillende tijden de vormen en bijzondere eigenaardigheden der profeten mogen verschillen, altoos hetzelfde blijft, en daardoor aan de profetie, door alle tijden en vormen heen, een zelfden stempel doet dragen, en hare bezieling door een zelfden geest zoo duidelijk mogelijk openbaart. Zoo beschouwt zij alles van uit een zelfde verheven oogpunt, en ook waar zij, wat echter niet zeer vaak het geval is, tot de dingen van het dagelijksch leven afdaalt, deelt zij daaraan wijding en verheffing mede, en blijft steeds ten eenenmale van het platte en lage verwijderd. Zoo maakt ook de persoonlijkheid der profeten, hetzij wij het oog vestigen op SAMUËL, ELIA, JESAJA of anderen, steeds denzelfden indruk van zedelijken ernst, die hen van alles wat naar lichtzinnigheid zweemt, zoo ver mogelijk verwijderd houdt. De kracht hunner overtuiging, hunne waarheidsliefde, hunne heilige bedoeling spreken uit al hunne woorden en daden; zij dragen eene onmiddellijke, volle verzekerdheid in zich van de waarheid van wat zij zeggen of doen, die, schoon soms tegen alle waarschijnlijkheid, vaak ook tegen hunne eigene, oorspronkelijke meening, nog vaker tegen algemeen aangenomene en geliefkoosde gevoelens aandruischend, toch bij hen geene mogelijkheid voor twijfel meer overlaat. Van deze volle verzekerdheid dragen al hunne uitspraken de onmiskenbare sporen, terwijl zij het

ontstaan daarvan aan niets anders dan aan de mededeeling en de werking van den goddelijken Geest toeschrijven kunnen.

Ligt de mogelijkheid van zulk eene openbaring aan den eenen kant in het goddelijk wezen, zij ligt toch ook aan den anderen kant niet minder in de vatbaarheid van den mensch om het goddelijke te erkennen ten gevolge van zijne verwantschap met God. Maar schoon dus de profetie naar hare mogelijkheid als iets algemeen menschelijks moet worden beschouwd, zoo spreekt het toch ook van zelf, dat niet ieder daartoe dezelfde vatbaarheid bezit, maar dat deze voor een groot deel afhangt van de gemoedsgesteldheid en den geestesaanleg van den enkelen mensch, gelijk ook van de levenservaringen die hij gehad en de omstandigheden waarin hij verkeerd heeft. Dit alles staat met zijne profetische roeping in zeer nauw verband, en waar deze gevolgd is, daar moet het hem blijken, dat alles van zijne vroegste geschiedenis af daarop aangelegd was, dat hij m. a. w. als van voor zijne geboorte tot profeet is uitverkoren en bestemd, Jer. 1: 5. vg. Gal. 1: 15 [1]).

Maar ook waar deze vatbaarheid in hooge mate bestaat, geschiedt de openbaring Gods niet geheel „unvermittelt." Er wordt in het algemeen bij hem die eene openbaring Gods zal ontvangen, eene daaraan beantwoordende richting des harten naar God, eene eigenlijke gebedsstemming gevorderd, waarom ook de openbaring zelve vaak als een antwoorden Gods voorgesteld wordt, Jer. 23: 35, Hab. 2: 2 e. a. p., terwijl de profeten haar door vurige gebeden te voorschijn trachten te roepen, Jer. 42: 4 e. a. p. vg. vooral ook Jer. 33: 3, wat echter niet altoos het gewenschte gevolg heeft, Amos 8: 11, 12, Klaagl. 2: 9. Hierdoor alleen laat het zich eenigszins begrijpen, hoe zulk eene stemming om de goddelijke openbaring te ontvangen door mu-

---

[1]) »Het is onmogelijk dat iemand als niet-profeet naar bed gaat, en als profeet opstaat." Maimonides.

ziek en andere middelen kon worden bewerkt, 2 Kon. 3: 15, hoewel de overgang tot het gebied der natuurlijke mantiek hier niet ver verwijderd meer is.

Zoo wordt ook de openbaring door allerlei dingen, bijzonder door den tijd en den kring waarin de profeten leven, bepaald. Schoon uitgaande van hetzelfde beginsel, en door denzelfden geest bezield, kunnen toch SAMUËL en JESAJA b. v., niet tot dezelfde inzichten komen. Ook de profeet blijft het kind van zijn tijd; ook zijn gezichtskring blijft altoos beperkt. Tot grondslag van zijne werkzaamheid strekken zoowel de woorden van vroegere profefeten, als de beschouwing van den tegenwoordigen toestand van zaken; het gadeslaan zoowel van de vroegere lotgevallen des volks als van die der andere volken, en van den gewonen samenhang van den eenen toestand met den anderen. Dit alles, evenzeer als zijn eigen nadenken, zijne verwachtingen, zijne wenschen, zijne vrees, maakt hem voor de openbaring onder juist deze of gene gedaante, ja zelfs voor deze of gene openbaring bepaaldelijk vatbaar. Maar wordt de openbaring dus hierdoor bepaald, zij wordt hierdoor volstrekt niet overbodig gemaakt. Niet alleen toch dat de oogen van den een hiervoor gesloten, die van den anderen hiervoor geopend zijn, wat ook reeds een soort van openbaring mag worden genoemd; ook de samenvoeging van dit alles, en de door verstandelijke redeneering daaruit getrokkene conclusie, is in het minst niet in staat de verklaring te geven van de volle verzekerdheid van den profeet. De goddelijke openbaring alleen is het, die hem de groote beginselen doet kennen, waarnaar de wereldgeschiedenis bestuurd wordt, en waarnaar alles beoordeeld moet worden, en die hem het rechte inzicht verleent in hetgeen er rondom hem gebeurt, en daarop, althans in het groot, die beginselen op de ware wijze toepassen doet. Op welke wijze nu echter de goddelijke openbaring den profeten geschonken wordt en zij tot het onmiddellijk inzicht in de goddelijke waarheid worden gebracht, of m. a. w. op welke wijze deze

volle verzekerheid door God in hun hart wordt gewerkt, dit is een raadsel en zal het blijven, zoolang het wezen van den goddelijken Geest, of zelfs de werking van den eenen geest op den anderen als buiten het gebied van het stoffelijke en zichtbare gelegen, niet aan eenig onderzoek onderworpen kan worden; het feit slechts van zulk eene werking moet worden erkend. Ook de profeten zelven trachten niet het te verklaren; zij geven slechts in zeer verschillende, meest beeldsprakige uitdrukkingen en vormen hunne ervaring in dit opzicht terug. En over deze moet nu worden gesproken.

Onder drieërlei vorm wordt deze openbaring, die aan de profeten ten deel viel, bepaaldelijk voorgesteld. De eerste, meest omvattende, is die waarbij van een aangegrepen worden door den Geest Gods wordt gesproken, tengevolge waarvan de profeet *een man des geestes* kan worden genoemd, Hos. 9: 7, en dat dan op zeer verschillende wijze kan worden uitgedrukt, zoo: de Geest Gods is op hem, 1 Sam. 19: 20 vg. Num. 11: 29; hij is hem overvallen; Ezech. 11: 5 e. a. p.; hij is vaardig geworden over hem, 1 Sam. 10: 6 e. a. p.; hij is hem aangetrokken geworden als een kleed, Richt. 6: 34 e. a. p.; en tal van uitdrukkingen meer. Hiertoe behooren ook die uitdrukkingen waarin datzelfde aan de hand Gods toegeschreven wordt, zoo: Gods hand is op hem, Ezech. 1: 3 e. a. p.; zij heeft hem machtig aangegrepen, Jes. 8: 11, Ezech 3: 14 e. a. p., enz.; waarbij bovenal aan een inwendigen, onverklaarbaren, maar tevens onweerstaanbaren geestesdrang moet worden gedacht, die den profeet overvalt en hem tot handelen of spreken dringt. Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat deze mededeeling van den goddelijken Geest, volgens de Israëlitische voorstellingen zelve, wel in hooge mate gradueel, maar volstrekt niet specifiek verschilt van die, welke ook aan dichters, kunstenaars en andere uitstekende mannen ten deel viel, van wie dan ook dezelfde of soortgelijke uitdrukkingen worden gebruikt.

Een tweede vorm is die, waarin de goddelijke openbaring den profeet in een gezicht aanschouwelijk voorgesteld wordt, en tengevolge waarvan de profeet ook nog in lateren tijd *ziener* genoemd wordt, Jes. 30: 10 e. a. p.; [1]) schoon het uit 1 Sam. 9 : 9 vrij zeker blijkt', dat deze naam vroeger vooral van den profeet werd gebruikt in zoover hij, gelijk de waarzeggers enz. van andere volken, uitsluitsel gaf over onbekende en meer toevallige zaken, terwijl dan waarschijnlijk later deze naam in den bovenvermelden zin werd gebruikt. Hierbij kan dan nog onderscheid worden gemaakt tusschen droomen, die echter bij de profeten bijkans niet voorkomen, nachtgezichten die in de stilte des nachts maar toch wakende werden aanschouwd, Zach. 1: 8 vg. met 4 : 1 e. a. p., en gezichten op den helderen dag, Exod. 3, Jes. 6, Ezech. 1 e. a. p., waarbij dan ook nog verschil van helderheid mogelijk is, zoodat, terwijl sommigen licht verstaanbaar zijn, er over anderen ook nog door den profeet om opheldering moet worden gevraagd, Zach. 4: 4 e. a. p. Blijkt het dus, dat wij hierbij aan werkelijke visioenen hebben te denken, die den profeet ten deel vielen, toch is het ook zeer waarschijnlijk, dat de profeten hunne gedachten of geestelijke ervaringen, vooral in lateren tijd, niet zelden in den vorm van visioenen ingekleed hebben, hetgeen in sommige gevallen bijkans niet kan worden betwijfeld. [2]) In de meeste gevallen is echter de bepaling hiervan ten hoogste onzeker.

De derde vorm eindelijk is die, waarbij de openbaring op de allereenvoudigste wijze als een spreken Gods tot den

---

[1]) In het Hebr. רֹאֶה of חֹזֶה terwijl voor het gezicht zelf de namen חָזוֹן, חִזָּיוֹן, חָזוּת en מַרְאָה in gebruik zijn, waarvan echter de twee eersten ook in ruimeren zin van de verkondiging der profetie worden gebruikt.

[2]) Zoo Jer. 1: 11, 12, waar de kracht geheel en al in de woordspeling van שָׁקֵד *amandel* en שֹׁקֵד *wakende* ligt, zoo ook Amos 8: 1, 2 e. a. p.

profeet voorgesteld wordt, zoo: JAHVE zeide tot hem, o. a. Jes. 7: 3; het woord des Heeren geschiedde tot hem, 1 Kon. 12: 22 e. a. p.; meer uitvoerig: JAHVE heeft voor mijne ooren gesproken, Jes. 5: 9 e. a. p. en dergelijke uitdrukkingen meer, terwijl dit door Ezechiël zinnebeeldig als een eten van, een zich voeden met de woorden Gods wordt voorgesteld, Ezech. 2: 8; 3: 3. — Hiertoe mogen echter de uitdrukkingen: het woord van JAHVE, JAHVE heeft gesproken enz., niet altoos worden gebracht. Deze toch worden dikwerf gebruikt, waar wij met *eigene* woorden der profeten hebben te doen. Zij wijzen dan wel op hunne bewustheid terug dat zij den goddelijken wil en raad in hunne woorden uitspreken, en kunnen als zoodanig als eene getuigenis voor de goddelijke openbaring worden beschouwd, maar geven geen antwoord op de vraag, *hoe* de profeten zich voorstelden tot het inzicht der waarheid gekomen te zijn.

Deze drie vormen — die, om dit reeds hier op te merken, allen ook bij JESAJA worden gevonden, (vg. cap. 8: 11 het aangegrepen worden door de hand Gods; cap. 6 het visioen; cap. 5: 9; 22: 14 e. a. p. het spreken Gods tot hem) — worden echter niet scherp van elkander gescheiden, zoo is, Ezech. 11: 1—24 e. a. p., het visioen het gevolg van het aangegrepen worden door den Geest Gods, en wordt, Jes. 8: 11 e. a. p., het spreken Gods ten nauwste verbonden met het aangegrepen worden door zijne hand, terwijl dat spreken Gods ook bijkans met ieder visioen gepaard gaat; wel een bewijs dus, dat hierbij niet aan drie wezenlijk verschillende dingen te denken valt. — Onder welken vorm de goddelijke openbaring den profeet ook moge worden geschonken, zij staat als eene vreemde, buiten hem gelegene macht tegenover hem, en is zelfs niet zelden in strijd met wat hij zelf had gewenscht of verwacht. Toch kan hij zich aan haar niet onttrekken; al zijne bedenkingen moeten wijken voor hare goddelijke kracht, Exod. 4: 1; 10: 13, Jer. 1: 6; 14: 13 enz., en zoo hij het waagt zich tegen haar te verzetten, wordt hij door haar als door

een brandend vuur verteerd, Jer. 20: 7—9 vg. het verhaal 1 Kon. 13: 21 enz. — Zij het nu dat zulk eene openbaring Gods zich tot eene enkele maal bepaalt, of dat zij zich dikwerf, ja het geheele leven door, aanhoudend herhaalt, zij het ook dat zij òf het geheele leven beheerscht, òf hem slechts tot eene enkele daad of rede drijft, in ieder geval staat de profeet, voor zoo lang zij op hem werkt, geheel en al onder den invloed en de leiding van den Geest Gods zoodat hij dan in waarheid een man Gods, 1 Kon. 12: 22, mag worden genoemd; zijne daden worden verricht op goddelijken last; God is het die hem zendt; zijne woorden zijn hem door God zelven in den mond gelegd, Jer. 11: 9, en kunnen dus ook het woord Gods worden genoemd (zie boven), gelijk aanhoudend geschiedt; immers God zelf spreekt door zijn dienst, Jes. 20: 2, vg. Hebr. 1: 1. En waar nu eenmaal zulk eene openbaring met onwederstaanbare kracht aan het geheele leven eene bepaalde richting tot God heeft gegeven, daar is de profeet ook altoos min of meer in afwachting van nieuwe openbaringen; daar handelt noch spreekt hij zonder de volle verzekerdheid te hebben verkregen, dat hij den wil Gods ten uitvoer brengt of verkondigt; daar staat hij dus, als ware het in afwachting van nieuwe bevelen, voor het aangezicht Gods 2 Kon. 3: 14 e. a. p. en verbeidt rustig zijn tijd, Jes. 8: 17.

Kan er aan de kracht der goddelijke openbaring, waar zij eens door den mensch wordt gevoeld, door hem niet anders dan ten koste van zich zelf wederstand worden geboden, evenmin kan zij op eenigerlei wijze door den mensch afgedwongen worden, waar zij niet vrijelijk wordt geschonken. De openbaring Gods toch is, gelijk uit den aard der zaak volgt, geheel en al vrij. Zij is aan niet één stand gebonden, evenmin als aan eene bijzondere plaats. Zoowel eenvoudige herders als priesterlijke levieten, ja zelfs vrouwen, anders in het Oosten weinig geacht, traden als profeten op. Een eigenlijke profetenstand kon er onder Israël dan

ook niet bestaan. Toch scheen zulk een stand door de zoogenaamde profetenscholen [1]) allengs in het leven geroepen te zijn, waardoor echter ook de waarheid van het profeet-zijn zeer groot gevaar liep. Deze toch waren vereenigingen van mannen, die onder den naam profetenzonen, en meest onder de leiding van dezen of genen grooten profeet, zich ten doel stelden, de door de profetie erkende waarheid in het leven, bijzonder ook op de edele kunsten, als muziek, geschiedbeschrijving enz. toe te passen, en zoo in kleineren kring het ideaal te verwezenlijken van een volk, dat zich alleen door den goddelijken geest liet besturen. Maar verwierven deze profetenzonen zich hierdoor in het uitwendige al hetgeen er voor het profetische werk scheen noodig te zijn, de overgang tot het profetisch optreden lag nu ook voor de hand, gelijk zij dan ook, dikwerf door de profeten tot het verrichten van deze of gene profetische werkzaamheid gebruikt, 2 Kon. 9: 1 e. a. p., zelven al spoedig den naam „profeten" ontvingen. Hieruit moet het groot aantal der profeten worden verklaard dat wij van SAMUËL tot aan ELIZA bovenal in het noordelijk rijk vinden, maar waaronder nu ook zeer velen waren bij wie het eigenlijk profetisch karakter nl. de goddelijke roeping ten eenenmale ontbrak, en die daarom dan ook als leugenprofeten tegenover de ware profeten worden gesteld. Het ware profeet-zijn toch hangt van niets anders af, dan juist van deze goddelijke roeping: God is het, die de profeten verwekt, Amos 2: 11, Jer. 29: 15 e. a. p. Door allerlei omstandigheden begunstigd vermeerderden deze leugenprofeten, bovenal in nog lateren tijd, toen er reeds van de zooge-

---

[1]) Dit woord komt in het Hebreeuwsch niet voor, het schijnt als vertaling te zijn bedoeld van het נְוָיֹת (נָיוֹת) 1 Sam. 19: 19 enz. dat echter door velen als eigennaam eener plaats nabij Rama opgevat wordt, en dat ook zoo hiertoe geen voldoende grond mag gerekend worden te bestaan, toch slechts: *woning*, *verblijfplaats der profeten* beteekent, hoewel hierbij dan van zelf aan eene gemeenschappelijke woning moet worden gedacht.

naamde profetenscholen lang geen sprake meer was, in grooten getale, en vormden een bepaalden stand onder Israël, waartoe nu echter de ware profeten zich beroemden niet te behooren, Amos 7: 14, en dien zij dan ook met alle macht hebben bestreden.

HOOFDSTUK II.

DE WERKZAAMHEID DER PROFETIE.

Wat de roeping en de daardoor noodzakelijk gewordene werkzaamheid der profetie onder Israël betreft, deze staat in het nauwste verband met de roeping van Israël zelf, met de plaats die dit volk onder de volkeren der wereld innemen moest.

Israël was bestemd het voorbeeld te zijn van een volk, dat zich geheel en al door den Geest Gods liet besturen. (zie hierover het volgende hoofdstuk). Dit was het ideaal, dat echter, gelijk ook met ieder denkbeeld dat eenmaal volkseigendom zal worden, het geval is, eerst door enkele personen gegrepen en zoo goed mogelijk in de werkelijkheid tot stand moest worden gebracht, ten einde zich van uit deze kern over het geheele volk te verbreiden. De dragers en handhavers nu van dit ideaal, dat eigenlijk niets anders is dan de zuivere theocratie, waren de profeten; zij werden, gelijk reeds boven gezegd is, hetzij meer oogenblikkelijk, hetzij meer aanhoudend door den Geest Gods geleid, en zagen reikhalzend uit naar den tijd, waarin dit ook met geheel het volk het geval zoude zijn, Num. 11 : 29, Joël 3: 1 (2: 28), Jer. 31: 33, 34 e. a. p. vg. Joh. 6: 45.

Was dit eens het geval, hetgeen men echter, in lateren tijd bovenal, eerst van de toekomst verwachtte, dan was de profetie overbodig, ja eigenlijk onmogelijk geworden, gelijk zij dan ook als iets in dien tijd algemeens voorgesteld wordt, Joël 3: 1 (2: 28), Jer. 31: 34 e. a. p. Maar ook nog vroeger kan reeds de profetie, althans onder dezen vorm, haar eindpunt bereiken. Waar toch een schat van waarheden in het volk neergelegd en reeds op allerlei verschillende omstandigheden, waarin het volk heeft verkeerd, toegepast is; zoodat er bij herhaling van soortgelijke toestanden wederom naar deze toepassing van hetzelfde gronddenkbeeld verwezen kan worden, daar is het onmiddellijk inzicht dier waarheden niet meer zoo dringend noodzakelijk, en terwijl herhalingen dan niet uitblijven kunnen, gelijk die b. v. reeds eenigzins bij JEREMIA worden gevonden, worden er tot deze vernieuwde toepassing op de omstandigheden des tijds weder andere gaven en krachten vereischt dan die der profetische aanschouwing. Totdat het echter zoo ver is gekomen, moet de profetie werken en strijden, ten einde het ideaal steeds aan het volk voor oogen te houden, en het zoo veel mogelijk te verwezenlijken. En daartoe zijn haar verschillende wegen geopend.

De eerste en natuurlijkste weg was voorzeker deze, dat de profeten zich met de leiding van het geheele volk belastten, en het overeenkomstig hunne eigene onmiddellijke aanschouwing der goddelijke waarheid regeerden. Maar schoon dit eene enkele maal door MOZES en SAMUËL is geschied, was het toch niet in overeenstemming met de profetische roeping in het algemeen. Het volk zelf met zijn eigen natuurlijk bestuur, hetzij richters, volksvergadering of koning, moest uit eigene vrije beweging zich door den Geest Gods laten besturen en Gods wil als richtsnoer zijner daden erkennen. De profetie moest daartoe door hare voorlichting en haar raad opwekken en drijven, maar andere dan zedelijke wapenen mochten door haar niet

worden gebruikt. Als leidsvrouw van koning en volk, als raadgeefster en beoordeelaarster der daden staat zij in ISRAËL naast de uitvoerende macht, aan wie zij echter nimmer door eenigen uitwendigen, anderen dan zedelijken dwang de vrijheid van handelen benemen mag. Zoo staat SAMUËL naast SAUL, GAD en NATHAN naast DAVID, AHIA naast JEROBEAM enz. Door de profetie moest het volk en bepaaldelijk telkens de vorst langs zedelijken weg tot gehoorzaamheid aan den goddelijken wil worden gebracht, ten einde zooveel het haar is gegeven het volk geheel en al te doen wandelen overeenkomstig het voorgestelde ideaal van het Godsvolk. Niets wat daarmede in betrekking staat, is daarom ook voor haar gesloten; zij oefent haar zedelijken invloed uit op alles, op staatszaken, op de huiselijke aangelegenheden van den vorst, bovenal op het zedelijk leven des volks. Waar iets gebeurt in strijd met de goddelijke waarheid, die door haar is erkend, doet zij hare stem daartegen hooren en bestrijdt het; stemt het er mede overeen, dan vindt het in haar een krachtigen steun. Zoekt men dan ook iets voor haar te verbergen, omdat men zich bewust is dat het dezen toets niet doorstaan kan, dan is dit in waarheid niets anders dan het voor God zelf te willen verbergen, Jes. 29: 15 enz., daar de profeet slechts den maatstaf van den geopenbaarden goddelijken wil er op toepast. Naar dezen onwrikbaren maatstaf beoordeelt zij alles; deugd en ondeugd, voorspoed en rampspoed, alles wordt afgemeten naar de verhouding, waarin het staat tot den geopenbaarden wil Gods. Wat wonder dus, zoo zij hierdoor niet zelden in hevigen strijd komt met algemeene beschouwingen en lievelingsdenkbeelden des volks, die dikwijls maar al te zeer door de leugenprofetie in de hand gewerkt worden.

Maar is zij zoo de onverbiddelijke zedenrichtster van het heden, daarbij blijft zij niet staan. Van uit het verheven standpunt, dat zij ten gevolge der goddelijke openbaring inneemt, slaat zij hare blikken naar achteren, zoowel als naar voren. Zoo vestigt zij het oog op de vroegere geschiede-

nis des volks, en beschouwt ook die bij het licht der goddelijke openbaring; zij maakt in de lotgevallen des volks op de leiding Gods opmerkzaam, en toont aan, hoe tot de verwerkelijking der Godsgedachte juist deze lotgevallen des volks noodzakelijk waren; zij zoekt bovenal in geheel de geschiedenis dit duidelijk te maken dat God Israël steeds door zijn Geest heeft willen leiden, en dit voor zoover het door het volk zelf niet onmogelijk gemaakt werd, ook gedaan heeft, terwijl daarin dan juist het geluk van het volk, in het verzet daartegen zijn ongeluk heeft gelegen. Doet zij dit in een geregelden samenhang, dan is daarmede de vrije profetische geschiedbeschrijving tot stand gekomen, die in het O. T. zoovele sporen heeft achtergelaten, en die het niet in de eerste plaats daarom te doen is, met onberispelijke juistheid een verslag der gebeurtenissen te geven, maar deze met meerdere of mindere vrijheid in het ware licht te stellen en in hare eigenaardige beteekenis te doen uitkomen. — In de profetische werkzaamheid bekleedde deze geschiedbeschrijving eene zeer groote plaats; immers de meesten, althans zeer vele profeten, van af Samuël hebben zich daarmee bezig gehouden, zoo ook Jesaja, vg. 2 Chron. 26: 22; 32: 32.

Eveneens richt de profetie haar blik in de toekomst, voornamelijk nadat het haar eerst zoo duidelijk mogelijk is gebleken, dat van het heden de vervulling van het ideaal niet kan worden verwacht. Hierin heeft zij één punt dat haar daarover een onverduisterbaar licht werpt; hiervan toch is zij verzekerd: het ideaal van het Godsvolk, de theocratie zal werkelijkheid worden. Wat zich daartegen verzet, wat zich niet door den Geest Gods wil laten besturen, zal vergaan, hoe machtig het ook moge zijn, en door zijn val tot de totstandkoming van het Godsplan nog, tegen zijn wil, moeten medewerken; wat dat in de hand werkt en zich daaraan onderwerpt, zal in eeuwigheid blijven, hoe nietig en zwak het ook schijnt. Van uit dit lichtgevend punt kan zij nu ook de toekomst in meer bijzonderheden

doorzien. Haar gezichtskring blijft altoos beperkt, maar binnen dien beperkten gezichtskring bewandelt zij een zekeren weg; voorgelicht door de goddelijke openbaring, die haar volkomen zekerheid geeft, is zij in staat de feiten naar waarde te schatten, en die op de ware wijze in verbinding te brengen met het groote levensdoel van het volk. Zoo verkondigt zij ook niet zoo zeer wat er *zal* gebeuren, als wel wat er naar goddelijke noodwendigheid gebeuren *moet*. Hare voorspelling is dus altijd voorwaardelijk, hoe stellig die ook schijnt, vg. Jer. 18: 7—10; 26: 18, 19 e. a. p. Verandert de toestand door haar woord, dan komt ook de vervulling niet letterlijk; toch wordt haar woord er niet te minder waarheid door. Zoo voorspelt zij ook geen louter toevallige dingen, die met de bestemming des volks in volstrekt geen verband staan. Waar zij dit schijnt te doen — en dit is slechts in den eersten tijd het geval — mag dit toch voor de waarde der profetie niet zeer hoog aangeslagen worden; het moet dan worden beschouwd als eene afdaling tot eene algemeen menschelijke behoefte en begeerte, waaraan bij de andere volken de mantiek tracht te voldoen, hoewel dan toch ook zelfs de betrekking van dit schijnbaar meer contingente tot het groot geheel steeds op de eene of andere wijze zal kunnen worden gezien. Het doel van de profetie is geen ander, dan door het wijzen op de toekomst, zoowel als op het verleden, aller gemoederen tot God te verheffen, en zoo voor eene onmiddellijke leiding door den goddelijken Geest steeds meer vatbaar te maken.

Niet oneigenaardig worden de profeten, overeenkomstig deze hunne roeping, met de wachters bij de poort vergeleken Jes. 21: 11, 12, Ezech. 3: 17 e. a. p. vg. Hab. 2: 1 [1]), die op alles wat er gebeurt, nauwlettend acht moeten slaan, en het volk verwittigen moeten van alles, wat het als het

---

[1]) Hebreeuwsch צֹפֶה en שֹׁמֵר.

noodwendig gevolg van den zedelijken toestand, hetzij naderend onheil, of aanstaande verlossing te wachten staat. Doen zij dit niet, dan zijn zij onnut en met stomme honden te vergelijken, Jes. 56: 10, en de ondergang van hen die zoo ongewaarschuwd in het verderf storten, is hun te wijten, Ezech. 3: 8 e. a. p. Wil men echter naar de profeten niet hooren, dan moeten deze het overlaten aan de kracht der goddelijke waarheid, en zonder zich eenigszins als partij tegenover den koning te stellen, hun zedelijken invloed op het volk laten gelden; en dit niet om het volk tegen den koning op te zetten, maar om het, zooveel mogelijk gehoorzaam aan 's konings bevelen, toch bovenal naar den goddelijken wil te doen leven. Een voorbeeld hiervan is SAMUËL, wiens profetische grootheid ook in zijne kalme en waardige afzondering van SAUL ten duidelijkste blijkt. Wil nu echter ook het volk niet meer naar hem hooren, dan moet de profeet, waar hij zich bewust is alles te hebben gezegd en gedaan wat in zijne macht stond, zich in de eenzaamheid terug trekken om op betere tijden te wachten; zoo b. v. JESAJA die, toen onder de regeering van ACHAZ zijn werk geheel krachteloos was gebleken te zijn om het volk tot andere gedachten te brengen, zich met de zijnen rustig terugtrekt, Jes. 8: 17. Het komt echter dan bovenal hierop aan, dat de profeet in zijne eigene omgeving hoe klein die ook moge zijn, het voorbeeld geeft van zulk een Godsstaat, gelijk het geheele volk dat moet worden; hetgeen dan ook, vooral in den beginne, door de profetenscholen bedoeld was, vg. ook Jes. 8: 18.

Het blijft hier echter nog altoos de vraag, in hoeverre zulk eene zedelijke overtuiging — want hierop kwam alles toch neer — ook door een werkdadig, soms zelfs gewelddadig ingrijpen in den gang van zaken kon en moest worden bewerkt, gelijk dit bovenal van SAMUËL tot aan ELIZA zeer vaak in Israël voorkomt. Dat hierbij het groote gevaar van ontaarding in eene wereldsche partij voor de hand lag, spreekt wel van zelf, maar de grens hier te trek-

ken, is en blijft bij de beoordeeling der profetische daden uiterst onzeker en moeilijk, daar veel, ja bijkans alles hier afhangt van de tijdsomstandigheden, de zeden en gewoonten des volks en hetgeen, daardoor noodzakelijk gemaakt werd. Maar nadat ook in dit opzicht het uiterste was beproefd, trad dit ingrijpen in den gang der zaken allengs meer en meer op den achtergrond, en maakte voor eene zuiver geestelijk-zedelijke werkzaamheid plaats. Deze bestond bovenal in de verkondiging en verbreiding op allerlei wijzen van wat door goddelijke openbaring in den profeet tot onmiddellijke zekerheid was geworden, en in de toepassing daarvan op de bijzondere omstandigheden des volks.

Het eerste en meest algemeene middel daartoe was natuurlijk de mondelinge prediking, en hieraan bovenal hebben de profeten hun naam „profeten" te danken. [1])

---

[1]) Hebr. נָבִיא—נְבִיאִים. Over de eigenlijke beteekenis van dezen naam bestaat verschil van gevoelen. Tegenover de meening van EWALD, die hem afleidt van een Arabischen wortel, die *helder spreken* beduidt, kan de verwantschap van dit woord met den wortel נָבַע *opborrelen* als vrij algemeen aangenomen worden beschouwd, maar dan blijft het toch nog de vraag, of wij hierbij aan een passieven, dan wel aan een intransitieven vorm hebben te denken. In het eerste geval, dat het meest algemeen aangenomen is, beteekent נָבִיא dus letterlijk *inspiratus*, *geinspireerd* n.l. door den goddelijken geest. Behalve op het wezen der profetie, waarmede deze opvatting zeer goed overeenkomt, beroept men zich dan bovenal ook hierop dat de werkwoordsvormen, die van het profeteeren worden gebruikt, beide passieve vormen zijn, n.l. de niphal en de hithphaël, terwijl ook de vergelijking van Ex. 7: 1 met 4: 15 daarmede zeer wel overeen schijnt te komen. Toch meen ik dat, hoe veel ook voor het andere kan worden gezegd, de opvatting als intransitief-vorm etymologisch de voorkeur verdient; in het algemeen toch zijn dergelijke vormen intransitief-vormen en geen enkele reden bestaat er m. i. om hier daarvan af te wijken, daar toch de bijvoeging »door den goddelijken geest", die in het eerste geval er moet worden bijgedacht, nergens gevonden wordt. Wat de passieve vormen van het werkwoord betreft, deze zijn hoogst waarschijnlijk

Daartoe wordt dus vereischt dat de profeet niet alleen door de goddelijke waarheid zij overweldigd, maar haar ook zoozeer in zijn eigen bewustzijn opgenomen hebbe, dat hij haar als zijn eigendom op alle wijzen verwerken en gebruiken kan; immers hij moet haar onder woorden en verstaanbare vormen kunnen brengen. Kan hij dit niet, dan is hij nog niet genoeg meester van wat hij aanschouwde, en kan er zich nog niet voldoende rekenschap van geven. Zulk eene overweldiging door de goddelijke openbaring, waarbij het zelfbewustzijn zoo goed als geheel verloren is, behoort tot de laagste trappen der profetie, en grenst zeer dicht aan de mantiek, waaraan zulk een bewustelooze toestand eigenaardig is, vg. 1 Sam. 19: 23, 24. Als van betrekkelijk zeer weinig waarde wordt zij dan ook tegenover de zich klaar bewuste profetie gesteld, vg. het met vreemde tongen spreken, 1 Cor. 14: 2—5. Daar zulke toestanden echter, ook onder den invloed der muziek, niet zelden voorkwamen, werd ten gevolge daarvan de naam *waanzinnige*, waarop de in zulk een toestand van bedwelming verkeerende ook zeer veel geleek, vaak verachtelijk van den profeet in het algemeen gebruikt, Jer. 29: 26; 2 Kon. 9: 11.

Voor de verkondiging der goddelijke openbaring met alles wat daaruit voortvloeit, staat de profeet het gansche rijke taalgebied open; de profetische verkondiging is aan

---

als van het zelfst. n. w. afgeleid te beschouwen, zooals dit in het Hebr. zeer vaak het geval is; terwijl ook de plaatsen uit EXODUS hiertegen volstrekt geen bezwaar zijn. Het woord נָבִיא beteekent dan eigenlijk »iemand in wien iets opwelt", hetgeen dan weer in ruimeren of engeren zin opgevat kan worden; in dit laatste geval is het bepaald *spreken*. Wordt hierbij alzoo de bron waaruit deze opwelling voortvloeit volstrekt niet genoemd, het spreekt wel van zelf dat zij niet ontkend wordt door den goddelijken Geest teweeg te zijn gebracht. Voor de opvatting echter van het wezen der profetie, is de etymologische afleiding van den naam niet van zeer groot gewicht.

niet één vorm gebonden. Beeldspraak en parabel, de spreuk en het lied, de eenvoudige beschrijving van wat hij in waarheid aanschouwde, de vrije verdichting, schoon bovenal de vloeiende rede, waarin al het aanschouwde en ervarene tot één geheel verwerkt en in nieuwe vormen gegoten wordt, alles kan door den profeet aan het hem voorgestelde doel worden dienstbaar gemaakt, waarbij het hem echter nooit aan verheffing en dichterlijken gloed zal kunnen ontbreken. Zoo laat het zich begrijpen, hoe het gemis van zulk een meesterschap over de taal, het niet-kunnen spreken als een voornaam bezwaar tegen de profetische roeping kon worden ingebracht, Jer. 1: 6; Exod. 4: 10, maar ook als van zelf door den drang des geestes uit den weg moest worden geruimd, Exod. 4: 11.

Echter behoeft de profeet zich ook aan de taal alleen niet te binden; ook in symbolische handelingen kan hij de waarheid prediken, die hij uitdrukken wil, 1 Kon. 20: 35 enz., Jes. 20: 2, 3 e. a. p., schoon het hierbij altoos de vraag blijft, in hoeverre vele van die symbolische handelingen die van een profeet, misschien wel door hem zelf, worden verhaald, ook in waarheid door hem ten uitvoer gebracht zijn.

Ook in persoonsnamen wordt de erkende goddelijke waarheid door de profeten afgebeeld, zoo in die der zonen van JESAJA, vg. ook Hos. 1: 6, 9 e. a. p.; of ook in zinnebeeldige namen, die aan personen, soms ook aan steden en volken worden gegeven, zonder dat zij die ooit in waarheid hebben gedragen, of hebben kunnen dragen, Ezech. 23: 4 e. a. p.

Zoowel de mondelinge prediking echter als de symbolische handeling bepaalt zich slechts tot zeer korten tijd, terwijl het dikwijls toch dringend noodzakelijk kon zijn niet alleen den indruk der prediking langer onder het volk te doen blijven en steeds weer te vernieuwen, maar ook in lateren tijd naar het vroeger gezegde te kunnen verwijzen, en het als een getuigenis voor de nakomelingschap

te bewaren, vooral waar het door de tijdgenooten versmaad was. Voor het eerste bediende men zich van groote platen waarop in volksschrift, Jes. 8: 1, de eene of andere profetische waarheid, in weinige woorden puntig en kernachtig samengevat, geschreven werd, en die dan in het bijzijn van betrouwbare getuigen op de eene of andere plaats openlijk voor het volk ten toon gesteld werden. Vooral bij JESAJA is dit het geval, cap. 8: 1—3, 30: 7, vg. Hab. 2: 2, 3.

Voor het tweede daarentegen, dat bovenal noodzakelijk werd toen de profetische blik zich meer en meer van het heden naar de toekomst begon te richten, begon het bij de profeten algemeen gebruikelijk te worden hunne redenen op schrift te brengen, zij het aanstonds, of eenigen tijd nadat zij uitgesproken waren. Het spreekt echter van zelf dat hierin de grootst mogelijke vrijheid bestond, en dat geen enkel profeet ooit verplicht was zijne redenen op te schrijven, letterlijk zooals hij ze had uitgesproken. Zoo blijkt het dan ook, dat dikwerf verscheidene redenen tot één geheel zijn samengevoegd, soms met, soms ook zonder vermelding van tusschenliggende gebeurtenissen, en dat, terwijl sommige geschrevene redenen den indruk maken het gesprokene woord zonder eenige verandering weder te geven, anderen daarentegen duidelijk bij het op schrift brengen aangevuld en uitgewerkt zijn, vg. Jer. 36: 32, of ook, vooral in lateren tijd niet eenmaal eerst uitgesproken schijnen te zijn. En daar het bijkans ondenkbaar mag worden genoemd, dat een profeet bij het opschrijven zijner redenen zich altoos geheel weder in den vroegeren tijd kon verplaatsen zonder den invloed van den oogenblikkelijken toestand te ondergaan, zoo ligt hierin voor een groot deel de moeilijkheid om de redenen weder op hare eigene plaats in de geschiedenis te brengen. Dit alles kan ook bij JESAJA ruimschoots opgemerkt worden.

HOOFDSTUK III.

ONTWIKKELING DER PROFETIE TOT OP JESAJA.

De profetie onder Israël vormt een organisch geheel. Hare verschijningen mogen niet als geheel op zich zelf staande worden beschouwd; zij hebben te zamen één streven, één doel. Vandaar dat er bij haar van ontwikkeling sprake kan zijn. Deze bestaat hierin dat zij steeds dieper doorgedrongen is in het denkbeeld waarvan zij uitging, dat zij de gevolgen en eischen daarvan steeds helderder heeft doorzien, en het met steeds krachtiger en doelmatiger middelen tot stand heeft zoeken te brengen. De geschiedenis dezer ontwikkeling vindt dan de, als van zelf haar aangewezene, rustpunten telkenmale daar, waar der profetie eene nieuwe openbaring daarover tot eigendom werd geschonken. Of m. a. w., de verdeeling in tijdperken mag bij de geschiedenis van de ontwikkeling der profetie door niets anders worden bepaald dan door den vooruitgang zelf der profetische inzichten. Valt deze vooruitgang dikwijls ook samen met belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis hetzij van het volk in het algemeen, hetzij van de uitwendige verschijning der profeten in het bijzonder; toch mag de verdeeling in tijdperken daarvan nooit afhankelijk worden gemaakt. Hetzelfde onderscheid bestaat hier dat reeds sinds langen tijd in de behandeling der kerk- en dogmengeschiedenis in het oog wordt gehouden.

Toch is deze ontwikkeling binnen zeer bepaalde grenzen besloten. Van haar eerste begin af is der profetie de grenslijn gesteld die zij nooit heeft kunnen overschrijden, al deed zij ook soms, als het ware met den eenen voet, eene schrede daar buiten. Hare ontwikkeling is een dieper doordringen in, veelmeer dan een verder uitbreiden van

eene eenmaal ontvangene openbaring. Deze haar door de openbaring zelve gestelde grenslijn is de *theocratie onder Israël.*

Voor zoover wij uit de openbaring Gods in de geschiedenis, bepaald onder Israël, en bovenal uit de aanvankelijke vervulling in JEZUS CHRISTUS, tot een Godsplan kunnen besluiten, dat aan de wereldgeschiedenis ten grondslag ligt en daarin ten uitvoer gebracht wordt, — bestaat dit in de stichting van een geestelijk Godsrijk, dat, onbeperkt van omvang zoowel als van duur, in de gemeenschap met God en onder de onmiddellijke, voortdurende leiding van zijn Geest, geheel de menschheid omvat en haar het hoogste geluk verschaft. In dit Godsplan was het voor het eerst aan MOZES vergund een blik te werpen, maar naar de behoeften en vatbaarheid van zijn tijd. Hiermede begint de profetie.

Het denkbeeld van eene algemeene, aan alle verschil van volken ten grondslag liggende eenheid van het menschelijk geslacht, treedt in de oudheid achter dat der verschillende volken geheel en al op den achtergrond, en zelfs bij de verschillende stammen van een zelfde volk komt dit streven naar afzondering, zoo vaak de gelegenheid daartoe zich aanbood, zeer sterk aan den dag. Ieder denkbeeld dat in de wereld opgenomen zou worden, moest zich daarom ook eerst tot een enkel volk bepalen en daar onuitroeibaar wortelen, ten einde dan in lateren tijd, als eerst deze scheidsmuur tusschen de volken min of meer verbroken, en tevens het bestaan van eenig denkbeeld door zijne opname in een bepaald volk voor goed in de wereld verzekerd zou zijn, zich over de geheele wereld te verbreiden. Dit is hetzelfde als wat wij boven reeds opmerken konden, dat eenig denkbeeld, ten einde het eigendom van een geheel volk te kunnen worden, eerst door enkele personen gegrepen en in het leven opgenomen moet worden.

Hierdoor werd ook de openbaring van het Godsrijk bepaald. Zou het in de wereld worden gevestigd, het moest eerst in één bepaald volk zijne mogelijkheid en beteekenis

toonen. Om dit volk te zijn, was Israël bestemd; meer dan andere volken bezat het daartoe eene vatbaarheid, waarvan de verklaring in zijne vroegere geschiedenis moet worden gezocht, en die hierin bestaat dat Israël als den God zijner vaderen, d. i. dus als zijn volksgod, den eenig waren God kende en diende. Alles wat nu in hoogeren zin van het algemeen geestelijk Godsrijk waar is, wordt door MOZES op Israël overgebracht, dat daardoor bepaald als het Godsvolk voor den dag treedt. Deze band wordt door de profetie nooit weer verbroken, tot aan haar einde blijft zij in Israël het Godsrijk aanschouwen, en met alle kracht werken, om het volk aan deze zijne roeping getrouw te doen zijn. Hierin kon zij echter nooit slagen, om de eenvoudige reden dat Israël in waarheid het Godsrijk niet was, maar slechts de zichtbare voorafspiegeling daarvan. Hoe meer dit intusschen bleek, des te meer richtte de profetie zich ook weer tot het ideale, schoon altoos in nauwe verbinding met Israël. Hierdoor echter werd nu alles wat daarmede samenhing, en dat uit zijn aard dus geestelijk was, op ditzelfde eindige en beperkte gebied overgebracht, ten gevolge waarvan de onvoldoendheid der perken zoo duidelijk mogelijk bleek, zoodat de verbreking daarvan, schoon door de profetie zelve nimmer bewerkt, door haar toch dringend noodzakelijk gemaakt en krachtdadig voorbereid werd. JEZUS eerst was het die, hierin voorafgegaan door JOHANNES DEN DOOPER, in zijne prediking dien band die het Godsrijk aan Israël bond, verbrak, en zoo het denkbeeld van een geestelijk rijk, dat hij zelf is komen stichten, geheel van iedere beperking bevrijdde.

Gelijk boven gezegd is, was MOZES degeen aan wien het eerst werd vergund iets daarvan te erkennen; ten gevolge daarvan is hij de eerste profeet. Zijne ontzaglijke grootheid als zoodanig ligt voor een deel in de grootheid der openbaring die hem is geschonken, maar toch ook voorzeker niet minder in zijne algeheele toewijding daaraan. Meer toch dan voor al de andere profeten was voor hem de

goddelijke waarheid, om zoo te spreken, de sfeer waarin hij leefde en werkte, en wat hij verder voor zijn volk ook nog werd: godsdienststichter, wetgever, veldheer, enz. dat alles was hij slechts krachtens zijne profetische roeping en dus als profeet, vg. Hos. 12: 14.

De grondgedachten der profetie die door hem aan het licht zijn gebracht, kunnen in drie punten samengevat worden: 1. Het Godsrijk wordt door God zelf bestuurd en geleid. 2. Die daartoe behooren, zijn tot gehoorzaamheid aan den goddelijken wil, en tot onderwerping aan zijne leiding verpligt. 3. Ten gevolge der goddelijke almacht, kan het Godsrijk van het hoogste geluk verzekerd zijn.

De toepassing dier grondgedachten op Israël, waarvan de incongruïteit toen nog in het minst niet kon worden erkend, maar steeds meer en meer werd gevoeld, en eindelijk nu van achteren beschouwd zoo duidelijk mogelijk is, is de stichting der Israëlitische theocratie die als de roeping van MOZES mag worden beschouwd; terwijl het werk der op hem volgende profeten hierin bestond, daarvoor te waken, er telkens nieuw leven in te brengen, en ze naar de behoeften des tijds steeds verder te ontwikkelen; hun werk was dus in één woord de handhaving der theocratie.

Opdat echter deze theocratie in Israël tot stand zou kunnen komen, moest Israël niet alleen een vrij, zelfstandig volksbestaan hebben, zonder hetwelk het niet een enkel denkbeeld, waarvan het bij uitnemendheid de drager zou zijn, onder de andere volken zou kunnen doen gelden, maar ook moest het, alvorens zich bereidwillig aan de leiding Gods te kunnen onderwerpen, deze leiding zelve met het heil dat daaruit voortvloeit, met bewustzijn hebben ervaren. Immers eerst waar dit het geval was, kon het èn het vertrouwen koesteren, èn de verplichting gevoelen het Godsvolk te zijn. Zoo gaat de verlossing uit den Egyptischen druk waarin dit alles vereenigd is, aan de stichting der theocratie noodzakelijk vooraf, en vormt daarvan den noodzakelijken grond. — Als uitdrukking dezer theocratie, waardoor Israël

het Godsvolk, God bepaaldelijk Israëls God wordt, komt dan door MOZES de Godsnaam JAHVE [1]) in gebruik, waardoor God in zijne bepaalde verhouding tot Israël aangewezen wordt, en die dan ook bij al de profeten als zoodanig gebruikelijk is.

Door deze theocratie wordt de staatsregeling zoowel als de godsdienst van Israël beheerscht. Beiden ontvangen van haar eene eigenaardige kleur. Onafhankelijk daarvan staat de profetie onder Israël; zoowel de wet als b. v. het priesterschap laat zij op hare plaats en in hare rechten; zij staat daarnevens om den grond waarop in Israël, in onderscheiding van andere volken, alle instellingen rusten, steeds in het oog te doen houden en te versterken; zoo deze uit het oog wordt verloren, verliezen zij hare beteekenis en kracht, en treedt de profetie als tegenstandster tegen haar op.

De drie bovengenoemde, door MOZES aan het licht gebrachte, grondgedachten der profetie, waarin de theocratie samengevat wordt, worden nu op de volgende wijze door hem toegepast:

1. Is het JAHVE die zelf Israël leidt en bestuurt, dan is ook ieder menschelijk oppergezag overbodig. Wonende in het midden zijns volks, is hij de eenige koning en bestuurder van Israël, en evenzoo zijn eenige rechter en veldheer. Allen staan evenzeer onder zijne onmiddellijke leiding, niemand heeft dus eenig gezag over den ander, dan voor zoover het hem door JAHVE is verleend. Zoo hij menschen tot het eene of andere werk wil gebruiken, roept hij ze zelf; zonder die roeping is ieder menschelijk gezag aanmatiging en heiligschennis tegen JAHVE. — Op zijn wil moet dus zorgvuldig worden gelet; hij openbaart dien op allerlei wijzen, bovenal in zijne wet en door

---

[1]) Over den oorsprong en de beteekenis van dezen naam behoeft hier niet te worden gesproken. Waarschijnlijk was het een reeds bestaande, wellicht een bepaald in het huisgezin van AMRAM gebruikelijke, Godsnaam.

de aanschouwing zijner profeten, die daarom ook in hooge eer moeten worden gehouden. Ontbreekt deze erkenning van den goddelijken wil, dan bezit de hoogepriester, en met hem geheel de priesterstand de middelen om op meer kunstige wijze den Godswil na te vorschen. Andere pogingen daartoe, op de wijze van andere volken in het werk gesteld, zijn ten strengste verboden.

2. Moet Israël zich geheel en al door den wil van JAHVE laten leiden, dan is het ook tot niets zoozeer verplicht dan om hem alleen te dienen. Zoo het zich wendt tot den dienst van andere goden is de theocratie, gelijk ook uit den aard der zaak volgt, in beginsel geheel en al opgeheven. Maar hierdoor niet alleen is dit het geval. JAHVE toch is heilig, iedere onheiligheid dus, iedere zonde is strijdig met zijn wil, en waar zij opzettelijk wordt bedreven is daardoor dan ook reeds de theocratie in haar wezen geschonden. „Gij zult heilig zijn, want ik JAHVE uw God ben heilig", Lev. 19: 2, is de grondtoon van Israëls wetten. Dit openbaart zich vooral in een streven naar in- en uitwendige reinheid in al de betrekkingen des levens; doch omdat daaraan onder zondige menschen altoos maar al te veel blijft ontbreken, worden ter tegemoetkoming daaraan door MOZES allerlei instellingen in het leven geroepen, die anders aan de onmiddellijke, voortdurende en voor allen volkomen gelijke gemeenschap met God te kort schijnen te doen. Als zoodanig moeten b.v. de aan een enkelen stam gebonden priesterstand, de sabbath en een groot deel der offers worden beschouwd. — Bovendien wordt nog van Israël, ten gevolge zijner roeping zich geheel en al door den wil van JAHVE te laten besturen, een volkomen vertrouwen op hem gevraagd, een vertrouwen dat dan ook niet op iets anders ter wereld mag worden gevestigd. Menschelijke hulpmiddelen toch als paarden en wagenen in den oorlog, vestingen, verbonden met machtige volken enz., zijn òf overbodig, òf te vergeefs, en geven licht aanleiding, dat men zijn vertrouwen daarop en niet op

JAHVE alleen stelle. In zooverre zijn zij dus geheel en al te verwerpen, in ieder geval zijn zij Israël onwaardig. De verlossing nit Egypte toch had genoegzaam bewezen dat JAHVE ook zonder deze menschelijke hulpmiddelen zijn wil ten uitvoer kan brengen, vg. hierbij Richt. 7: 2 enz.

3. Kan het Godsrijk onder de leiding van den almachtigen God altoos van het hoogste geluk zijn verzekerd, ook met Israël is dit het geval voor zoover, het zich geheel en al aan de leiding van JAHVE onderwerpt, daar tegen hem niets ter wereld bestand is. Treft dus onheil of rampspoed het volk, dan is dit een bewijs dat JAHVE Israël heeft verlaten, en dit kan alleen een gevolg zijn van Israëls ontrouw. Iedere ramp moet dus als straf worden beschouwd, terwijl omgekeerd ook iedere zonde in een of ander onheil haar straf vindt. — Het hoogste geluk dat MOZES zich voor Israël kon denken, was een rustig en vreedzaam wonen in Kanaän, terwijl het grootste onheil voor Israël bestond in het zwerven in den woestijn, en het beroofd blijven van vaste woonplaatsen, waar zijn volksbestaan zich zonder gevaar, rustig en kalm kon ontwikkelen.

Tot aan den tijd van SAMUËL komt hierin schier geene verandering; slechts weinige profeten traden er tot dien tijd op [1], en voor zoover wij van hun werk iets kunnen weten, bestond het alleen in de verlevendiging en handhaving van de door MOZES gegevene toepassing der groote grondgedachten der profetie. Het was het tijdvak, waarin de profetie naar de dadelijke verwezenlijking streefde van den zuiversten vorm van het Godsrijk, dien namelijk waarin allen gelijkelijk door den Geest Gods werden geleid. Spoedig echter bleek het onvoldoende en onhoudbare der Mo-

---

[1]) Behalve MIRJAM, de zuster van MOZES, die echter bij de reuzengestalte van haar broeder bijkans geheel verdwijnt, wordt alleen nog DEBORA met name als profetes genoemd, schoon er toch ook nog andere profeten moeten hebben gewerkt, vg. Richt. 6: 8, 1 Sam. 2: 27.

zaïsche instellingen zoo duidelijk mogelijk. Israël toch was niet berekend voor deze zuiver geestelijke leiding. Het kon zijn blik niet onafgewend op JAHVE gevestigd houden om zich door zijn wil volkomen te laten besturen, en waar nu het bewustzijn van onder deze leiding te staan al ras ging ontbreken, daar miste Israël nu ook alle bestuur, en daarmede datgene, wat onder al de aan zijn toestand verbondene gevaren en moeilijkheden het meest onmisbaar mocht heeten, namelijk alle eenheid. Vandaar de in alle opzichten zoo hoogst treurige toestand, waarin Israël in de richterenperiode zoowel naar binnen als naar buiten verkeerde, die in den ondergang des volks onvermijdelijk scheen te zullen eindigen, en die dus juist het tegenovergestelde mocht heeten van wat het Godsvolk scheen te hebben mogen verwachten. En toch was deze toestand het natuurlijk gevolg van de overbrenging van hetgeen in het ideaal van het Godsrijk op zijne plaats zoude zijn, op een volk dat daaraan in het geheel niet beantwoordde. Het eenige middel hiertegen scheen de instelling van datgene wat het meest zichtbaar gemist werd, n.l. een vast centraalgezag in den persoon van een menschelijken koning, waarvoor zich dan ook spoedig stemmen verhieven, maar dat als geheel in strijd met de Mozaïsche instellingen door de beste richters en profeten steeds afgekeurd, en als een versmaden van JAHVE beschouwd werd, vg. Richt. 8 : 23, 1 Sam. 8 : 7. Aan deze beschouwingswijze kwam met SAMUËL een einde. In een profetisch gezicht kwam hij, ondanks zich zelf, tot de erkenning dat de tegenwoordige vorm der theocratie niet anders dan ten koste van Israëls volksbestaan kon worden gehandhaafd. Het koningschap was dringend noodzakelijk geworden, de profetie wordt de stichtster er van. Was het in het abstracte beschouwd een teruggang, in zoover daardoor voor de onmiddellijke leiding van allen zonder onderscheid door JAHVE, zijne door een enkelen persoon, den koning, „vermittelte" leiding werd in de plaats gesteld: deze teruggang was met het oog op den

toestand en de behoeften des volks een zeer groote vooruitgang, en in de erkenning daarvan ligt de ontwikkeling der profetie in dezen tijd [1]).

Schoon de grondgedachte der profetie: JAHVE zelf bestuurt Israël, ook nu nog dezelfde blijft, ondergaat toch de toepassing daarvan eene aanmerkelijke wijziging, waardoor hier een tweede tijdvak harer ontwikkeling begint, dat door het denkbeeld van den waren theocratischen koning, den volmaakten Messias [2]) geheel en al wordt beheerscht. De theocratie werd door hem „vermittelt"; niet zoozeer het geheele volk, als bepaaldelijk de koning zou nu door JAHVE worden geleid, terwijl dan door hem de wil van JAHVE in het volk ten uitvoer gebracht worden moest. Zoo is hij als 't ware de stedehouder Gods, die niet naar eigene willekeur, maar geheel alleen naar den goddelijken wil zijn volk bestuurt; als zoodanig, als de gezalfde van JAHVE, is hij heilig en is ieder verzet tegen hem als heiligschennis te beschouwen. Van nu aan kan er dan ook sprake zijn van Messiaansche profetie, nog wel niet in dien zin, waarin het gewoonlijk bedoeld wordt, als aankondiging en beschrijving van een

---

[1]) Niet anders dan schijnbaar is 1 Sam. 8 hiermede in strijd. Bij nauwlettende beschouwing toch van dit hoofdstuk, bovenal van vs. 7—9 en van cap. 12, bovenal vs. 12, 13, blijkt het dat dit slechts afgekeurd wordt, maar dit ook zoo sterk mogelijk, dat de toestand zóó was geworden dat men wel een koning moest begeeren, maar dat toch de koningskeuze zelve in de gegevene omstandigheden door JAHVE niet alleen goedgekeurd, maar de noodzakelijkheid daarvan ook aan SAMUËL geopenbaard wordt.

[2]) Hebr. מָשִׁיחַ *gezalfde;* deze naam die in lateren tijd bepaald van den toekomstigen koning der heilseeuw, en nog meer bepaald van den historischen JEZUS als den persoon in wien de verwachtingen van den volmaakten koning hare vervulling verkregen, gebruikt werd, werd oorspronkelijk aan iederen Israëlitischen koning gegeven, 2 Sam. 1: 14 e. a. p.; maar is als zoodanig dan ook het beste bewijs voor den hoogen rang die aan den koning toegekend werd, en van de hooge eischen die hem werden gesteld.

toekomstig persoon, maar in zoover de profetie in de verschillende koningen het ideaal tracht te verwezenlijken, en iedere koning haar dus een streven is naar dat ideaal. Zoo blijft de profetie nevens hem staan, om gelijk vroeger het volk, zoo nu bepaaldelijk den koning den Godswil voor oogen te houden.

Bleef de toepassing der tweede grondgedachte dezelfde als in het Mozaïsme, die van de derde onderging ook eenige wijziging, gelijk dit door de behoeften des tijds noodzakelijk was geworden. Wel bleef de grondgedachte dat de voortdurende leiding van JAHVE voor het volk de oorzaak moest zijn van het hoogste geluk, volkomen dezelfde; maar was dit geluk in vroegeren tijd van het wonen in Kanaän verwacht, de ervaring had het zoo duidelijk mogelijk geleerd dat het hierin niet was gelegen, ja, dat er zelfs groot gevaar voor eene volslagene vernietiging door de naburige volken voor Israël bestond. Niet hierin alleen moest het heil van de goddelijke leiding dus blijken, maar bepaald ook in de onderwerping der naburige volken aan Israël. Dit werd van den theocratischen koning gevraagd, en hierin lag dan het bewijs of en in hoever de een of andere koning naar den goddelijken wil regeerde of niet, en dus al of niet aan het ideaal van den MESSIAS beantwoordde.

Met DAVID scheen de waarachtig theocratische koning, gelijk die door de profetie werd verlangd, in waarheid gekomen te zijn. Zijn oor toch was nooit voor de Godsstem gesloten, die door de profeten tot hem kwam; bereidwillig, uit eigene overtuiging, niet als een slaaf der profeten, onderwierp hij zich aan haar, ook waar zij bestraffend tegenover hem stond, en terwijl hij zoo over het geheel naar den wil van JAHVE, en niet naar eigene willekeur heerschte, kwam hij zelf ook in het laatst van zijn leven tot de onmiddellijke erkenning der goddelijke waarheid, en een waarlijk profetische toon is het, die in „zijne laatste woorden", 2 Sam. 23: 1—7, en in vele zijner psalmen ons toeklinkt. — Van deze zijne onderwerping aan den wil van JAHVE moest

ook de uitwendige toestand des lands duidelijke blijken dragen, en niet anders dan hoogst voordeelig kon zijn invloed op geheel zijn volk zijn; onder hem kwam het tot in- en uitwendigen bloei; de naburige volken werden onderworpen, en de naam van JAHVE kwam onder de heidenen tot aanzien en eer. Wat wonder dat vooral in lateren tijd, toen de koningen steeds minder het beeld van den waren MESSIAS vertoonden, de blik der profeten zich steeds naar DAVID terugwendde, om aan hem de trekken te ontleenen die gezuiverd en volmaakt den toekomstigen MESSIAS teekenen moesten! Maar ook reeds gedurende zijn leven werden trekken op hem overgebracht die in waarheid slechts van den volmaakten MESSIAS konden gelden, maar die ook hij reeds eenigermate scheen te bezitten, vg. o. a. Ps. 110.

Toch had ook hij zijne groote verkeerdheden en onvolmaaktheid, waarvan de gevolgen voor zijn volk zich maar al te duidelijk vertoonden, en ten gevolge waarvan hij de ware MESSIAS onmogelijk zijn kon. Maar indien hij zelf het dan al niet was, wat kon er dan toch niet van zijn zoon worden verwacht! Aan dezen knoopten zich nu alle profetische verwachtingen vast. Uit DAVID, den man naar Gods hart, moet de volmaakte vorst worden geboren, die nog hooger staande dan hij, als de uitnemende dienaar van JAHVE, inderdaad diens zoon mag worden genoemd, vg. 2 Sam. 7; Ps. 2, e. a. p., en wiens regeering zich dus door ongekenden voorspoed kenmerken zal. In den eersten tijd zijner regeering scheen SALOMO aan dat ideaal te voldoen; met zijne diepe wijsheid scheen hij zelf onmiddellijk den raad Gods te erkennen en dus ook den raad der profetie niet meer te behoeven, terwijl het volk een tijd van ongekend en ongestoord geluk beleefde. Maar al ras bleek toch ook hij niet te zijn de volmaakte, theocratische koning, die het ideaal van het Godsrijk op aarde verwerkelijken zou. Nog door zijn toedoen ontstond, schoon na zijn dood, de splitsing tusschen de beide rijken Israël en Juda, waardoor het denkbeeld van het éene Godsvolk reeds in beginsel opge-

heven was. — Toch bleef in beide rijken de profetie, aan hare roeping getrouw, aan het werk om het ideaal tot werkelijkheid te doen worden, hoewel het verschil van richting, dat zich in beide rijken openbaarde, ook niet zonder invloed op de profetische werkzaamheid bleef. Dit verschil openbaarde zich bovenal in de verhouding van het volk tot de dynastie. Terwijl men in Juda aan het huis van DAVID getrouw bleef en dit, waar het éénmaal geweldadig verdreven werd, zoo spoedig mogelijk op den troon herstelde, zocht men in het rijk der tien stammen zijn heil in de voordurende wisseling der koningsdynastiën. Ten gevolge hiervan bleef dan ook van zelf de profetie in hare MESSIAS-verwachting aan het huis van DAVID getrouw en hield hare hoop steeds daarop gevestigd, terwijl zij in Israël van dezen vasten grond losraakte, en dus in het onbestemde voortarbeidde, maar nu ook niet zelden aan de omverwerping van het eene, en de vestiging van het andere koningshuis hare goedkeuring, zoo niet hare medewerking moest geven. Had zij in Israël alzoo het schijnbare voordeel eener grootere vrijheid, en daardoor ook schijnbaar grootere kans om te zullen slagen, in Juda had zij daarentegen het werkelijke voordeel van eene natuurlijke ontwikkeling — en een geregelden voortgang van uit een glansrijk verleden, waarop zij telkens terugwijzen kon. Een gevolg hiervan was dat, toen na de hevigste krachtsinspanning de onmogelijkheid om op deze wijze te slagen in beide rijken ten duidelijkste was gebleken, de profetie in Israël aan het eind van dit tijdvak zoo goed als geheel uitgeput was, terwijl zij toen juist in Juda tot nieuw leven kwam en eene hoogte bereikte als nimmer te voren.

Op welke wijze ook werkzaam [1]), de profetie kon noch in

[1]) Van de werkzaamheid der profetie in Juda weten wij weinig; met name worden als profeten genoemd: SEMAJA, IDDO, ASARIA, HANANI, JEHU, JEHASIËL en ELIËZER, naast wie nog een enkele ongenoemde profeet aangewezen wordt. Achter de werk-

het eene noch in het andere rijk het ideaal van het Godsrijk tot werkelijkheid brengen. Integendeel, steeds minder begon het volk zoowel in- als uitwendig daarop te gelijken. Vooral in het noordelijk, maar toch ook in het zuidelijk rijk waren de koningen zoo ver mogelijk van het voorgestelde ideaal van den waren Messias verwijderd; zij wendden zich bijna zonder uitzondering tot het heidendom, of wilden althans niet naar den wil van JAHVE, maar naar eigene willekeur heerschen. In plaats van met de profeten samen te werken, kwamen zij ten gevolge daarvan met hen in een hevigen strijd, waarin deze laatsten wel voor korten tijd soms door de kracht der goddelijke waarheid de overwinning konden behalen, maar waarin zij toch op den duur noodzakelijk het onderspit moesten delven, vooral omdat ook het volk hun steeds meer ontviel. Dit toch was langzamerhand moede geworden onder de leiding der profeten te staan; aan hunne werkzaamheid, die altoos nog de zelfde bleef, was men maar al te zeer gewend geraakt, en had er het ontzag voor verloren; men begon zich steeds minder om haar te bekommeren, en terwijl zij door haar krachtig optreden onder bepaalde vormen, en door hare groote verbreiding zelve ook tot onware navolging en vervalsching aanleiding gaf, verloor zij ook daardoor ont-

---

zaamheid der priesters, die rondom het heiligdom te Jeruzalem vereenigd waren, trad de hunne in dezen tijd in de schaduw, en is voor de ontwikkelingsgeschiedenis der profetie van niet veel beteekenis.

In dezen tijd is Israël bovenal het tooneel harer werkzaamheid; schoon alleen AHIA, ELIA, ELIZA, MICHA (zoon van JIMLA) en JONA van Amittaï met name worden genoemd, moeten daar toch nog zeer vele profeten meer hebben gewerkt, terwijl door de zoogenaamde profetenscholen de profetische waarheden ook allengs meer werden verbreid. Door de verwijdering der levieten en priesters uit het rijk was de instandhouding van het Jahvisme hier geheel aan hen overgelaten, maar ook hier bepaalden zij zich tot het verlevendigen en verwerkelijken van het eenmaal gegevene, zonder tot nieuwe inzichten te komen.

zaglijk veel van haar vertrouwen en dus ook van haar invloed, en verkreeg zij ter zelfder tijd in de valsche profetie, naast koning en volk, een derden niet minder machtigen vijand. Met bovenmenschelijke kracht en ook niet zonder oogenblikkelijk goed gevolg trad de profetie in den persoon van ELIA en zijn opvolger ELIZA nog eens op den voorgrond; onder hen bereikte deze reuzenstrijd zijn toppunt, maar weldra bleek het dat de profetie hare laatste krachten daarin uitgeput had, zonder overwonnen te hebben; toen was het duidelijk geworden dat zij, onder dezen vorm althans, uitgediend had, zonder haar doel te hebben bereikt. — Evenmin als de inwendige beantwoordde de uitwendige toestand des volks aan de verwachtingen en het ideaal der profeten. In plaats van over de volken te heerschen, werden de beide Israëlitische rijken niet zelden door hen overheerscht, of althans onderdrukt; gedeelten des rijks waren reeds door hen bezet, en dikwijls zelfs vele gevangenen door hen medegevoerd. Ook in dit opzicht was het gebleken, dat het ideaal van het Godsrijk zóó niet tot werkelijkheid kon worden gebracht.

Zoo moest het opgegeven worden, of eene verdere ontwikkeling der profetie was dringend noodzakelijk. Deze laatste kwam tot stand; de profetie deed weder eene schrede vooruit, en wel in dier voege dat hierdoor, meer dan door eenige andere ontwikkeling, hare geschiedenis in twee deelen verdeeld wordt. Was het gebleken, dat het ideaal van het Godsrijk in den tegenwoordigen toestand van zaken nimmer tot werkelijkheid kon worden gebracht, de profetie laat het heden dan los, en vestigt haar blik op de toekomst; van *profetie van het heden*, gelijk zij tot nu toe doorgaans geweest was, wordt zij bovenal *profetie van de toekomst.* Hare grondgedachten blijven dezelfde, maar de volle verwezenlijking daarvan wacht zij eerst nadat er een groote ommekeer plaats heeft gehad. Hare werkzaamheid bepaalt zich nu meer tot aankondiging en voorbereiding daarvan, terwijl zij het streven naar de dadelijke verwerkelijking van

het ideaal zoo goed als geheel heeft laten varen, waardoor ook haar karakter meer zuiver geestelijk wordt. Hiermede staat ook in verband, dat de profeten van nu af hunne redenen, waartoe hunne geheele werkzaamheid zich bijkans bepaalt, beginnen op te schrijven, ten einde ze voor de toekomst te bewaren.

Terwijl in het tienstammenrijk ook na ELIZA nog door enkele profeten op dezelfde wijze gewerkt wordt, begint deze vooruitgang der profetie in Juda reeds vroeger. Voor zoover wij kunnen nagaan, neemt hij met JOËL, den tijdgenoot van ELIZA, een aanvang [1]) met wien dus het profetisch tijdperk, in den engeren zin van het woord, begint, waarvan het hoofddenkbeeld datgene is wat gewoonlijk „Messiaansche profetie in ruimeren zin" wordt genoemd, of m. a. w. het denkbeeld en de verwachting van het toekomstig Godsrijk, terwijl dan het denkbeeld van den persoonlijken Messias d. i. „de Messiaansche profetie in engeren zin" daarin allengs zijne plaats vindt [2]). Op dit toekomstig Godsvolk worden de grondgedachten der profetie nu overgebracht. Dat is het rijk, waarin de Geest van JAHVE allen zonder onderscheid rechtstreeks zal besturen en leiden, waarin een ieder zich bereidwillig aan die leiding zal on-

---

[1]) Er bestaat m. i. geen reden met EWALD, JOËL nog tot het vorig tijdvak te brengen. Het is waar, dat ook bij hem nog die gebiedende toon wordt gevonden, die oogenblikkelijke gehoorzaamheid vordert, en waartegen men nog niet in verzet komt; maar datgene waartoe hij opwekt, draagt geheel een voorbereidend karakter; bij hem treedt de verwachting der toekomst voor het eerst op den voorgrond, terwijl toch ook die gebiedende toon, die geheel en al betrekking heeft op zedelijke toestanden, bij de volgende profeten, b. v. JESAJA, wel wordt gevonden, en niet in vergelijking kan komen met het werkdadig streven van zijne voorgangers.

[2]) Zoo dit dubbele gebruik van het woord: Messiaansche profetie, vooral ook in onderscheiding van hetgeen van DAVIDS tijd af zoo kan en moet worden genoemd, in het algemeen wat beter in het oog was gehouden, dan zou er zeer veel verwarring, en daardoor veel strijd zijn vermeden.

derwerpen, en dat dan nu ook een ongekend geluk deelachtig zal zijn, de volken aan zich onderworpen zal hebben, en zonder iets meer van hen te vreezen te hebben, voortaan over hen zal regeeren, of voor zoover zij dit niet willen dulden, ze vernietigen zal. Bij zulk eene toepassing der grondgedachten blijft JOËL nog staan; hij verkondigt het toekomstig Godsrijk, en zoekt het voor te bereiden door het volk nu reeds tot volkomene onderwerping aan den wil van JAHVE, en vooral ook tot boete over de vroegere zonden te vermanen. Hoe deze omkeer van zaken tot stand zal worden gebracht, wordt nog door hem niet gezegd, schoon hij hem voorstelt in beelden aan den oorlog ontleend. JAHVE zal het doen, een oordeelsdag zal door hem gehouden worden over Israëls vijanden, en met deze bevrijding van iederen uitwendigen nood, zal ook de inwendige bereiking van het ideaal voor Israël gepaard gaan; waarbij hij dan met een enkel woord, als ware hij het zich zelf niet bewust, doorschemeren laat, dat ook van de andere volken een ieder, die zich aan den wil van JAHVE onderwerpt, deel aan het Godsrijk zal hebben, Joël 3: 5 (2: 32).

Dit denkbeeld van een oordeelsdag over de volken werd in Israël met vreugde begroet, Am. 5: 18, en zoo algemeen aangenomen, dat hij van nu aan slechts aangewezen wordt als: „die dag" of ook als „de dag van JAHVE [1])." Naar het denkbeeld van JOËL kon deze dag voor Israël ook niets anders dan een vreugdedag zijn. Met AMOS, den eersten profeet na JOËL van wien wij iets weten, daar de 2 Chron. 26: 5 genoemde ZACHARIA ons geheel onbekend is, komt hier echter verandering in; hij komt tot het duidelijk inzicht dat ook zonder een grooten inwendigen omkeer Israël nimmer het Godsrijk kan worden. Er zijn in het volk bestanddeelen, die lijnrecht tegen den wil van JAHVE zijn gekant, en die dus uitgeroeid moeten worden,

---

[1]) Hebr. הַיּוֹם הַהוּא of יוֹם י״י

even goed als de vijanden, die zich niet aan Israël willen onderwerpen. De dag van JAHVE zal dus ook voor Israël een oordeelsdag zijn, en geen dag van vreugde, Am. 5: 18—20; dit ingezien te hebben is de groote vooruitgang der profetische aanschouwing bij AMOS. Ja, zoo groot is de schuld van het volk, die naast allerlei andere zonden, als afgoderij, hebzucht, rechtsverdraaiing enz., bovenal in zijne onbekeerlijkheid bestaat, blijkbaar uit zijn moedwillig verzet tegen de profeten die het den wil van JAHVE doen hooren [1]), — dat ten gevolge daarvan bijkans het geheele volk zal worden vernietigd, Am. 7: 9; 8: 2 e. a. p., terwijl althans alle zondaren zullen worden gedood, Am. 9 : 9, 10 e. a. p. en slechts zeer weinigen aan het verderf zullen ontkomen, Am. 3: 12 e. a. p. Tot het Godsrijk zal dus slechts een gedeelte van Israël behooren, en bepaaldelijk Juda, het zuidelijk rijk, niet meer geheel het Israëlitische volk, het middelpunt er van zijn, Am. 9: 11, terwijl daarbij uit de vermelding van het Davidische huis eenigszins kan worden opgemaakt, dat AMOS zich ook in dit toekomstige Godsrijk de goddelijke leiding voorstelt, als door den waren theocratischen koning „vermittelt."

Een tweede voortgang van het profetisch inzicht bij AMOS is hierin gelegen, dat terwijl JOËL den oordeelsdag voorstelt als door JAHVE plotseling te voorschijn geroepen, AMOS als de bewerkers daarvan de Assyrische macht in het oog vat, schoon hij haar bij name niet noemt. Deze toch schijnt in den tijd van AMOS reeds hare veroveringen tot aan, misschien zelfs reeds over den Eufraat te hebben uitgestrekt. Hare veroveringszucht was bekend, en AMOS erkent nu daarin het werktuig, door hetwelk JAHVE niet

---

[1]) Ten gevolge zijner eigene verbanning uit het noordelijk rijk, cap. 7: 12 enz., staat juist deze schuld van het volk bij AMOS zeer op den voorgrond, Am. 2: 11, 12; 5: 10; 7; 16; zij is hem het duidelijkst bewijs dat Israël in zijn geheel nimmer het Godsrijk kan worden, daar het zich moedwillig verzet tegen de stem van JAHVE, en daarnaar zelfs niet luisteren wil.

alleen over de andere volken, schoon ook over deze, maar ook over Israël het oordeel zal brengen, dat door de vernietiging der goddeloosheid het Godsrijk in het leven zal roepen, en dat slechts door groote boetvaardigheid, en algeheele gehoorzaamheid aan den wil van JAHVE afgewend of althans tot gunstiger uitslag gebracht worden kan, Amos 5: 15.

Op ditzelfde standpunt van profetisch inzicht staat HOSEA, de jongere tijdgenoot van AMOS [1]). Ook volgens hem zal het toekomstig Godsrijk niet bestaan uit het Israëlitische volk in zijn geheel; bepaaldelijk van het tienstammenrijk zal slechts een klein gedeelte daartoe behooren; het overige zal in het oordeel niet kunnen bestaan. Maar ook in Juda zal dit het geval zijn; eerst nadat door het oordeel alles, wat met den wil van JAHVE niet overeenkomt, vernietigd zal zijn, kan het ideaal van het Godsrijk daar verwerkelijkt worden; maar dan zal het ook zeker geschieden, en onder de regeering van den volmaakten, theocratischen koning, die ook hier met een enkel woord aangeduid wordt, Hos. 3: 5, en wel als uit het huis van DAVID afkomstig en aan dezen gelijk [2]), zal Juda dan als het Godsrijk worden gekend. — Met name noemt hij dan nog den Assyrischen koning, die nu althans zeker zijne veroveringen tot over

---

[1]) Met vrij groote zekerheid toch kan worden gezegd dat AMOS in de eerste helft der regeering van JEROBEAM II, die van ongeveer 823—770 v. Chr. regeerde, HOSEA daarentegen in het laatst dier regeering en vervolgens gewerkt heeft. Beiden ondergingen bijkans hetzelfde lot: AMOS een geboren Judeër werkte in Israël, maar werd vandaar naar Juda verbannen; HOSEA waarschijnlijk uit het tienstammenrijk afkomstig, werkte ook daar, maar schijnt toch zijn boek althans voor het grootste gedeelte in Juda te hebben geschreven, zoodat het zeer waarschijnlijk mag heeten dat ook hij uit het tienstammenrijk heeft moeten vluchten, Hos. 9: 7, 8 e. a. p.

[2]) Dat hierbij niet aan den persoonlijken DAVID moet worden gedacht, maar dat door dezen naam het voortdurende Davidische huis wordt bedoeld, blijkt zoo duidelijk mogelijk uit 1 Kon. 12: 16, e. a. p.

den Eufraat uitgestrekt had en wiens oorlogsroem in Israël ook reeds verspreid was, als dengenen door wien het oordeel ten uitvoer zal worden gebracht, cap. 10: 6 enz., terwijl Israël juist na het vertrouwen op JAHVE te hebben verloren en zich aan zijne leiding te hebben ontrukt, van de Assyriërs de hulp tegenover andere vijanden wacht, Hos. 7: 11; 8: 9 e. a. p.

Met deze verwachting, dat het oordeel van JAHVE over de volken aan de werkelijke verschijning van het Israëlitische volk als het Godsrijk zal vooraf gaan, staat het nu ook in verband dat de profeten eene enkele maal hunne stem tegen de naburige volken verheffen, ten einde hun dit oordeel te prediken, waaraan zij slechts kunnen ontkomen door zich te onderwerpen aan den wil van JAHVE, hetgeen dan weder uit hunne verhouding tot Israël moet blijken. Als zoodanig moeten Amos, cap. 1 en 2, en de schrijver van Jes. 15 en 16, (een waarschijnlijk, door JESAJA slechts overgenomen stuk, vg. Jes. 16: 13), worden genoemd.

Op deze hoogte stond het profetisch inzicht (voor zoover dit zich althans uit de weinige gegevers afleiden laat) toen JESAJA met zijne tijdgenooten, den schrijver van ZACHARIA 9—11 [1]) en MICHA, optrad, om nu van uit het gegevene het weder verder te ontwikkelen.

---

[1]) Dat deze dezelfde zou zijn als de, 2 Chron. 26: 5 genoemde, profeet ZACHARIA, die nog onder de regeering van UZZIA gestorven moet zijn, is chronologisch onmogelijk, indien althans, wat mij zeer waarschijnlijk voorkomt, het stuk Zach. 9 enz. tot den tijd van den Syr.-Ephraimitischen oorlog moet worden gebracht. Zeer waarschijnlijk is het daarentegen, dat hij dezelfde persoon is geweest als de Jes. 8: 2 genoemde ZACHARIA, zoon van JEBERECHIA. De na-exilische ZACHARIA toch, met wiens profetie dit stuk is verbonden geworden, wordt, Ezra 5: 1; 6: 14, »de zoon van IDDO" genoemd, terwijl, Zach. 1: 1, 7, dezelfde man »de zoon van BERECHIA, den zoon van IDDO" genoemd wordt. Waarschijnlijk dus is het, dat in dezen naam de namen der twee personen, uit

Vatten wij nu de profetische verwachting, gelijk zij bij het optreden van JESAJA in Israël bestond, samen, dan komt zij in hoofdzaak hierop neder:

Het Godsrijk, waarin onder de leiding van den theocratischen koning (gelijk met een enkel woord aangeduid werd) de wil van JAHVE in alle opzichten volkomen zal worden volbracht en dat daardoor het hoogste geluk deelachtig zal zijn, zal in de werkelijkheid komen, nadat eerst in een oordeel, dat JAHVE (door de Assyriërs) over de volken zoowel als over Israël en Juda zal brengen, alles vernietigd zal zijn, wat niet met zijn wil overeenkomt. Zoo zullen door dit oordeel in de eerste plaats de heidensche volkeren worden vernietigd, of althans tegenover het Godsrijk geheel krachteloos worden. Maar ook het Israëlitische volk zal het niet kunnen doorstaan; in het tienstammenrijk toch is zooveel goddeloosheid, dat slechts een niet noemenswaardig gedeelte des volks gered worden zal; en schoon het in Juda beter gesteld is, ook daar zal het oordeel zwaar genoeg worden. Geheel af te wenden is het niet meer; alleen door volkomene onderwerping aan, en volbrenging van den wil van JAHVE zal men er aan kunnen ontkomen.

---

wiens profetiën dit boek samengesteld is: ZACHARIA de zoon van BERECHIA = JEBERECHIA, en ZACHARIA de zoon van IDDO samengevoegd zijn.

EERSTE GEDEELTE.

JESAJA'S PERSOON.

HOOFDSTUK IV.

JESAJA'S LEVENSOMSTANDIGHEDEN EN PROFETISCH KARAKTER.

Hoewel er in de historische boeken des O. T. over JESAJA meer dan over eenig ander profeet voor JEREMIA, gesproken wordt, dank zij de belangrijkheid van zijn persoon en van zijn werk ook voor de uitwendige geschiedenis zijns volks, zoo treedt toch ook bij hem zijne uitwendige verschijning geheel bij zijne profetische werkzaamheid in de schaduw, en terwijl er van deze laatste overvloedig sporen tot ons zijn gekomen, ook vooral door zijne eigene schriften, bezitten wij slechts zeer weinige berichten over zijn uitwendig leven en zijne tijdelijke omstandigheden, en ook dat weinige dat wij daarvan nog weten, wordt slechts als ter loops en ten nauwste met zijne profetische werkzaamheid samengevlochten, vermeld. Hier en daar in zijne geschriften verspreid, vormen deze enkele trekken hoe zorgvuldig ook samengebracht, altoos nog slechts een zeer onvolledig en weinig bevredigend beeld van den grooten profeet. Van JESAJA's afkomst is niets anders bekend, dan dat zijn vader AMOS אָמוֹץ, Jes. 1: 1, heette, een ons geheel onbekend per-

soon daar de meening van vroegeren tijd, dat deze dezelfde persoon zou geweest zijn als de profeet AMOS עָמוֹס, door de enkele vergelijking der namen in het Hebreeuwsch wordt weerlegd, terwijl voor de door sommige Rabbijnen gekoesterde meening, dat zijn vader een broeder van koning AMAZIA was, niet de minste grond bestaat. Dat hij bij zijn optreden niet oud kan geweest zijn, blijkt hieruit dat hij minstens tot in de laatste jaren van koning HIZKIA is werkzaam geweest, dus gedurende een tijdvak van bijna 61 jaren. Zijn sterfjaar is ons evenmin als het jaar zijner geboorte bekend; eene Joodsch-Christelijke traditie laat hem onder MANASSE den marteldood sterven, en wel door middel van eene houten zaag. Daargelaten de latere opsmukking daarvan, b.v. dat JESAJA bij zijne vlucht voor den koning, die hem op echt Rabbijnsche wijze van tegenstrijdigheden in zijne leer en van zijne groote afwijkingen van MOZES overtuigd en hem op grond daarvan ter dood veroordeeld had, door een ceder verzwolgen en toen in stukken gezaagd is, — heeft deze traditie niets bepaald onwaarschijnlijks, maar evenmin iets dat haar bijzonder aanbeveelt, daar de plaatsen 2 Kon. 21: 16 en Hebr. 11: 37 te algemeen zijn, dan dat men zich daarop zou kunnen beroepen [1]).

Dat hij gehuwd geweest is, blijkt duidelijk, maar de naam zijner vrouw wordt verzwegen; zij wordt slechts aangeduid als profetes, en zoo met zijne profetische werkzaamheid in zeer nauw verband gebracht. Twee zonen van hem worden met name genoemd, die beiden in hun persoon het volk

---

[1]) Ook waar de Jesajaansche oorsprong van cap. 40—66 wordt gehandhaafd, is deze aanname van het sterfjaar van JESAJA onder MANASSE's regeering niet volstrekt noodig, schoon de waarschijnlijkheid er dan toch voor pleit. Evenmin bewijst het bericht dat hij eene levensgeschiedenis van HIZKIA heeft geschreven, 2 Chron. 32: 32, dat hij dezen vorst heeft overleefd, daar het niet onmogelijk kan worden genoemd, dat de laatste jaren daaraan ontbraken.

eene profetische waarheid voor oogen stellen: SCHEAR-JASCHUB (een rest keert terug) en MAHERSCHALAL-CHASBAZ (haast buit snel roof), Jes. 7: 3; 8: 3. De meening, dat met de cap. 7: 14 genoemde jonge vrouw de vrouw van JESAJA zou zijn bedoeld, en dat IMMANUEL (God met ons) dus ook een zijner zonen zou zijn, — hetzij een derde, hetzij dezelfde als MAHERSCHALAL-CHASBAZ mag geheel onjuist worden genoemd. Geheel het gebruik van den naam Immanuel, Jes. 8: 8, 10, is hiermede in strijd, en evenmin is er eenig bewijs, dat met de daar genoemde vrouw òf de vrouw van JESAJA, òf eene der koningsvrouwen òf eene toevallig daarbij staande vrouw zou zijn bedoeld. [1]). Integendeel eene nauwkeurige lezing toont duidelijk aan dat het geheel algemeen is gezegd, en dat het lidwoord slechts dient om de jonge vrouw aan te wijzen, in tegenstelling van de oude vrouw en het nog niet huwbare meisje [2]). Even ongegrond is een Rabbijnsch verhaal, dat eene zijner dochters met koning MANASSE getrouwd zou zijn geweest.

Welk het beroep of de betrekking van JESAJA geweest is vóór zijne profetische roeping, of hij gedurende zijne profetische werkzaamheid ook nog zelf op andere wijze in zijne levensbehoeften voorzien heeft, of hij bemiddeld geweest is en dus ook zonder handenarbeid al het noodige bezat, dat alles ligt geheel in het duister, en alles wat daaromtrent reeds gegist is, b.v. dat hij in eene profetenschool zijne opleiding zou hebben ontvangen [3]), dat hij de opvoeder en en leermeester van koning HIZKIA, en later rijkskanselier

---

[1]) »Nichts kann ungereimter gedacht worden". EWALD.

[2]) Een soortgelijk gebruik van het lidwoord ter aanwijzing van de soort, en niet van het individu, is in het Hebreeuwsch zeer gewoon, vg. 1 Kon. 20: 36 waar ook de Statenvertaling הָאַרְיֵה vertaalt door *een leeuw* en niet door *de leeuw* gelijk er toch eigenlijk staat; zoo ook Amos 5: 19 e. a. p. Over de עַלְמָה en haar zoon, zie in Hoofdst. VII.

[3]) Dit maakte men op uit zijne geneeskundige behandeling van koning HIZKIA.

zou geweest zijn, hangt geheel in de lucht. Met voldoende zekerheid kan worden gezegd dat hij voortdurend te Jeruzalem gewoond en gewerkt heeft; daar toch bevindt hij zich tijdens den Syrisch-Ephraïmitischen oorlog, cap. 7: 3; bij de nederlaag tegen de Assyriërs en den smadelijken vrede met hen, cap. 22: 1; bij zijne rede tegen Sebna, cap. 22: 15; bij de opeisching van Jeruzalem door Sanherib's boden, cap. 37: 2, 21; tijdens de ziekte van HIZKIA, cap. 38: 25 en zijne strafrede tot hem, cap. 39: 3. Hiermede stemmen ook zijne uitvoerige plaatsaanwijzingen overeen, cap. 7: 8; 21: 9—11 e. a. p.; zijne bekendheid met den toestand der stad, die in vele zijner redenen zichtbaar is, ook zijne aanspraken tot de inwoners van Jeruzalem, o. a. cap. 30: 19 en zijne redenen over hen, cap. 1: 1; 2: 1; 3: 1 e. a. p. Waarschijnlijk woonde hij in de benedenstad, cap. 22: 1, waar hij dan ook de boden des konings ontving, cap. 37: 2. Zoo in de hoofdstad, het middelpunt des lands, levende, verkeerde hij meer dan eenig ander profeet in de hooge kringen zijns volks, terwijl zijne tijdgenooten ZACHARIA (de schrijver van Zach. 9—11) en MICHA dezelfde profetische waarheden op hunne wijze meer in het platteland van Juda verkondigden. Toch behield ook hij altoos den grootst mogelijken eenvoud; volgens cap. 20: 2 bestond zijne kleeding in een harigen mantel, die om zijne gelijkheid met het rouwkleed שַׂק *zak* wordt genoemd [1]). Zoowel deze zijne positie in de onmiddellijke nabijheid des hofs, alsook de gevaarlijke toestand, waarin zich het volk aanhoudend, doch vooral onder koning HIZKIA bevond, brachten hem van zelf er toe, vooral de staatszaken en rijksaangelegenheden tot het onderwerp zijner profetische beschouwingen te maken. Niet alleen in het algemeene en onbestemde liet hij zich daarover uit, maar gaf ook niet zelden in bijzondere tijds-

[1]) Waarschijnlijk wordt er toch dezelfde kleeding mede bedoeld die gewoonlijk, vg. 2 Kon. 19: 13, אַדֶּרֶת heet.

gewrichten oogenblikkelijken raad en vermaning, cap. 7: 4; 22: 15 e. a. p., waardoor hij voorzeker een ontzaglijken invloed op de staatszaken uitoefende. Toch deed hij dit nooit anders dan als profeet; niet het land te besturen, was zijn doel, maar te voorkomen dat in het landsbestuur maatregelen werden genomen, in strijd met de profetische grondwaarheden des volks. Ditzelfde geldt, waar wij hem ook als huisvriend des konings zien optreden, Jes 38: 2, 5; 39: 3, schoon hieruit tot het aanzien kan worden besloten, waarin hij als profeet heeft gestaan. Geheel zijne werkzaamheid, ook op staatkundig gebied, was zedelijk-theocratisch. Ook zijn doel, gelijk dat der geheele profetie (zie boven), was handhaving der theocratie. Hij handelde en gaf raad, niet naar een staatkundig systeem, dat het gevolg was van fijne berekeningen en combinaties van de plannen der naburige volken, maar naar zijne zedelijke beginselen, in overeenstemming met de oogenblikkelijke behoeften. Daarom was hij ook nooit verlegen wat er gedaan moest worden; wat er ook rondom geschiedde, in tijden van oorlog zoowel als van vrede, van gevaar zoowél als van rust, was zijn raad in beginsel volkomen dezelfde: „in kalmte en vertrouwen zal uwe sterkte zijn", want bij JAHVE is het heil [1]).

En wat nu zijn profetisch karakter betreft: reeds in de oudheid ontving hij den naam van den grooten, ja den grootsten profeet (SIR. 8: 22; EUS. Dem. Ev. 2: 4), en in den nieuweren tijd is hij de koninklijke profeet, de vorst der profeten, genoemd, en dit volkomen naar waarheid; niet alleen de belangrijke plaats, die hij in de geschiedenis inneemt, maar bovenal zijne eigene persoonlijkheid geeft hem recht op dien naam. En hoe men

---

[1]) Het is daarom ook niet gelukkig van eene *politische* werkzaamheid van JESAJA, in tegenoverstelling of naast zijne *zedelijk* werkzaamheid, te spreken.

ook over het geheel van het op zijn naam staande boek moge denken, reeds de redenen, die onbetwistbaar zeker van hem zijn, staven dit recht meer dan voldoende. Alles, wat de voortreffelijkheid uitmaakt van de verschillende profeten, is als in zijn persoon vereenigd. Niet ééne eigenaardigheid, éène eigenschap kenmerkt hem, maar de vereeniging van allen te zamen, en niets valt bij hem zoozeer in het oog als de groote rijkdom zijns geestes, die gedurende verscheidene tientallen jaren altoos zijne kracht en frischheid behield, en naar de verschillende behoeften des tijds steeds nieuwe snaren in de harten zijner hoorders wist te doen trillen, en telkens dezelfde goddelijke waarheid in nieuwe toonen wist te doen hooren.

Het behoeft eigenlijk niet meer opzettelijk te worden vermeld, dat ook bij hem de openbaring den grond en de kracht zijner werkzaamheid uitmaakt, en wel gelijk Hoofdstuk I reeds aangeduid is, in de drieërlei vormen, waarin zij den profeten ten deel worden kon, als een aangegrepen worden door den goddelijken Geest, cap. 8: 1, als een hemelsch gezicht, cap. 6, en als eene goddelijke stem, cap. 22: 14. — Maar ook bij hem wordt zij bepaald door de kennis, die hij langs geheel natuurlijken weg had verkregen, b.v. over den toestand der volken rondom hem. En ook in deze kennis overtreft JESAJA vele andere profeten; zijn oog is geopend voor alles, wat er rondom hem geschiedt, en slechts weinig, dat belangrijk is voor de geschiedenis van Juda, komen wij uit dezen tijd van elders te weten, dat niet op JESAJA's prediking ook eenigen invloed gehad heeft. Zoo, in hooge mate toegerust met de gave der profetische opmerking, bezat hij tevens in niet mindere mate het vermogen van heldere uiteenzetting der profetische waarheid en geregelde voordracht daarvan. Reeds dit is ten hoogste opmerkelijk. Zijne redenen geven van niets minder den indruk, dan van het werk van het koel redeneerend verstand, en toch munten zij uit door geregelden gang van gedachten en harmonischen samenhang. Tintelend van le-

ven en gloed, [1]) zijn zij de vrucht der oogenblikkelijke bezieling, de uiting van een inwendigen, geestelijken drang. Wat hij spreekt is eene improvisatie, maar die geheel en al rust op de aanschouwing der goddelijke waarheid, op het vernemen eener inwendige stem. Geen oogenblik staat hij verlegen wat hij zal zeggen; de gedachten verdringen zich in zijn geest, de woorden stroomen van zijne lippen, zij komen voort uit het diepst zijner ziel, uit het meest inwendig leven des geestes, terwijl de korte afgebrokene zinnen en de voortdurende wisseling van aangesproken' personen de geweldige gemoedsbewegingen verraden, waaraan hij niet zelden onderhevig is. En toch blijft hij zich zelf altoos geheel en al meester; één enkel oogenblik kan het ons schijnen, alsof hij, door zijn gevoel overweldigd en zich zelf zoowel als zijne hoorders vergetend, den draad zijner rede niet langer vasthouden kan, terwijl eene enkele gedachte hem dan zoo geweldig schijnt mede te slepen en zijn geest gespannen te houden, dat eene volslagen uitputting onvermijdelijk schijnt, — het volgende oogenblik heeft hij zijne aandoeningen weer volkomen bedwongen, zijne rede wordt weer gelijk aan een stroom die kalm en rustig daarheen vloeit. Hoe sterk ook zijn geest is gespannen, hoe wild zijne rede ook opbruischt, hij blijft steeds ten volle verstaanbaar, en zelfs bij de hoogste bezieling is zijn zelfbewustzijn altijd helder en klaar; het vuur, dat in zijn binnenste brandt, wordt nooit een verterende gloed, maar blijft steeds een helder en koesterend licht. Wat hij van de goddelijke waarheid erkend heeft, is geheel zijn persoonlijk eigendom geworden; op allerlei wijzen kan hij het kneden en plooien en het, waar het noodig is, in allerlei vormen gieten. Daarbij bezit hij een onvergelijkelijk meesterschap over de taal. Volstrekt niet aan den bepaald

---

[1]) »Si quis penitus posset introspicere adfectus profetae, videret in singulis verbis caminos ignis, et vehementissimos ardores esse." LUTHER.

didactischen vorm eener aaneengeschakelde rede gebonden, treedt het lyrisch en elegisch element soms plotseling bij hem te voorschijn, en weet hij ook op de gelukkigste wijze zijne gedachten in den vorm van verhalen en spreuken te kleeden. Antithesen en paronomasiën worden veel door hem gebruikt, maar zijn bij hem volkomen natuurlijk. Zijne beelden zijn eenvoudig en aan het algemeen bekende ontleend, maar steeds gelukkig gekozen, altoos frisch en verheven. Zijne rede, zonder eenigszins overladen te zijn, getuigt van zijne vurige verbeelding en zijn dichterlijken geest, en is daardoor van alle dorheid en te groote nuchterheid bevrijd. Zijn doel is slechts de harten te treffen, zijn eerste streven is daarom de aandacht te wekken. Daartoe staan hem allerlei middelen ten dienste: nu eens vangt hij aan met een oud profetisch woord, dat bij zijne hoorders in groote achting staat, dan eens met een schoon en boeiend lied of verhaal, dan weer met een raadsel dat hunne nieuwsgierigheid opwekt, terwijl hij weer eene volgende maal hunne aandacht op een naburig volk richt, ten einde plotseling met stouten sprong zijn doel te bereiken. Zelf onuitputtelijk van stof, versmaadt hij toch ook niet wat anderen reeds vóór hem hebben gesproken, maar waar het te pas komt, neemt hij gansche stukken van hen over, terwijl ook de spreekwoorden des volks met zorg door hem worden gebruikt. In ieder opzicht toont hij zijn onderwerp volmaakt te beheerschen.

Hetzelfde geldt van den toon zijner redenen. De diepste verontwaardiging gaat gepaard met het innigste medelijden, de heiligste ernst met het teerste gevoel. Godonteerende priesters en leugenprofeten staan evenmin buiten het bereik van zijn woord als de verkeerde raadslieden, de gewetenlooze en omkoopbare rechters en de overmoedige grooten, de lichtzinnige en wellustige vrouwen evenmin als de in onverschilligheid daarheen levende, verdrukte en misleide massa des volks. Met onweerstaanbare kracht grijpt hij ze aan, terwijl zij aan zijn greep niet kunnen ontkomen,

steeds verder drijft hij ze in de engte terug en verplettert ze met zijne woorden. Maar zijn volk is ellendig, hoe gaarne zou hij het niet willen redden. Is hij in kracht aan een ELIA of JEREMIA gelijk, in teeder gevoel en vurige liefde doet hij zelfs voor HOSEA, den profeet der liefde, niet onder. Zijn hart bloedt van wege al de ellende zijns volks, hoewel het die aan zich zelf heeft te wijten; hij krimpt ineen onder de slagen, die zijn reeds zoo zwaar beproefd land treffen, al weet hij ook dat zij maar al te zeer zijn verdiend. Zoo vloeien er klaagtoonen uit zijn mond, maar daarbij ook weer woorden van troost; hij wil zijn volk oprichten en troosten en, waar het kleinmoedig is en versaagd, het sterken en zijn vertrouwen weer wekken. Met den heiligsten ernst treedt hij het ongeloof tegen, met de liefderijkste zorg kweekt hij het kleingeloof op. Bedreiging, klaagtoon en troostrede wisselen elkander voortdurend af, maar daartusschen klinkt plotseling ook weer een luide en vroolijke juichtoon, waar de profeet zich de heerlijkheid voorstelt, die voor het volk van JAHVE, voor zijne heilige rest, weggelegd is. Met voorliefde staat hij telkens daarbij stil; de grootste pracht en gloed zijner rede hoopt zich op in de beschrijving daarvan. Met schitterende kleuren wordt zij met onmiskenbare liefde geteekend, en nimmer is zijn toon zoo verheven en schoon, als waar hij zich verplaatst in de heerlijke toekomst zijns volks.

Zoo wordt ook bij JESAJA de vereeniging van boetprediking en prediking der goddelijke vertroosting meer dan bij iemand anders gevonden. Beide elementen treden in hunne volle kracht bij hem op den voorgrond, zonder elkaar ook maar eenigszins te verdringen; in den volsten zin van het woord is hij boetprofeet en profeet der vertroosting. En dit niet voor Juda alleen; wel is dat rijk ook bij hem bepaaldelijk het onderwerp zijner prediking, maar toch wat door AMOS reeds was begonnen, wordt door hem voortgezet en uitgebreid: de toepassing nl. der goddelijke waarheid op

de omliggende volken. Deze, hetzij naburig of meer in de verte gelegen, gaan voor zoover zij met Juda in aanraking komen, zijne blikken voorbij, en geven hem stof voor uitvoerige redenen: zoo Damascus, Tyrus, Moab, Egypte, en bovenal het Assyrische rijk.

Dezen zelfden rijkdom merken wij op in de wijze, waarop JESAJA is werkzaam geweest. Ook hierin bindt hij zich niet aan een enkelen vorm. Slechts wordt er bij hem geen werkdadig ingrijpen in den gang van zaken gevonden, geen persoonlijk verrichten van dingen, die hij door zijn zedelijken invloed tot stand brengen kon. Geheel overeenkomstig de hoogte, waarop de profetie was gekomen, bepaalt hij zich volkomen tot het te weeg brengen eener zedelijke overtuiging. Ook de gebiedende toon, waardoor hij als met goddelijk gezag gehoorzaamheid eischt, gelijk die nog bij JOËL bestaat, ontbreekt bij JESAJA bijkans geheel; hij wil zijne hoorders tot geheel vrijwillige gehoorzaamheid nopen. Maar hiertoe werkt hij op allerlei wijzen. De mondelinge prediking bekleedt hierbij als van zelf de eerste en voornaamste plaats; maar over de wijze waarop, en de plaats waar hij zijne redenen uitsprak kan niet veel worden gezegd. Niet zelden voorzeker werden zij in het midden van de vergadering der raadslieden, of van de volksvergadering gehouden; zonder twijfel ook wel op opene plaatsen, waar zich eene groote menigte volks rondom hem had vergaderd, of tot enkele bijzondere personen. En dat zijne voordracht in overeenstemming moet zijn geweest met den inhoud zijner redenen, dat zij vol moet geweest zijn van die natuurlijke, wegslepende welsprekendheid, die de hoorders aan de lippen des sprekers doet hangen en hen al zijne gemoedsbewegingen mede doorleven doet, daarvoor staan zijne redenen zelven ons borg.

Naast deze mondelinge prediking staat de symbolische handeling, die wij althans eene enkele maal bij hem aantreffen, Jes. 20: 2, en die eerst eenigen tijd later door hem wordt verklaard. Hiermede stemt het gebruik van symbo-

lische namen, dat bij JESAJA zeer sterk is, cap. 7: 3, 14; 8: 3, ten volle overeen; ook daardoor predikt hij op krachtige wijze.

Ook het schrift wordt door hem zeer veel gebruikt, in de eerste plaats om ter herinnering aan zijne prediking enkele veelzeggende woorden het volk voor oogen te stellen, cap. 8: 1; 30: 7, waarmede hij zich telkens bewust is, den bepaalden wil van JAHVE te volbrengen; maar bovenal om door zijne redenen, ook nog langen tijd nadat zij uitgesproken waren, te werken. Met vrij groote zekerheid toch kan worden gezegd, dat JESAJA onderscheidene malen verschillende redenen, ook misschien wel uit verschillenden tijd, met enkele geschiedkundige berichten daartusschen, te zamen gevoegd en als één geheel schriftelijk onder het volk gebracht heeft, welke verschillende groepen van geschriften den eersten grondslag hebben gelegd voor onze verzameling van Jesajaansche redenen; en het kan wel niet worden betwijfeld of de aanleiding tot schrijven lag voor JESAJA, gelijk voor de meeste profeten, hierin, dat hij, na alles, wat hij te zeggen had, te hebben verkondigd zonder daarvan veel vrucht te hebben gezien, zich nu persoonlijk voor eenigen tijd wat terugtrok, maar toch de herinnering aan zijne vroegere prediking wilde levendig houden, terwijl het dan als van zelf weer eene nieuwe prediking werd [1]). Deze „schriftstellerische" werkzaamheid

[1]) Hierin ligt echter eene groote moeilijkheid voor de chronologische beschouwing der werkzaamheid van JESAJA, gelijk die in de volgende hoofdstukken zal worden beproefd. Het is toch, zoo niet ondenkbaar, dan toch zeer onwaarschijnlijk, dat de profeet bij het opschrijven van vroeger uitgesprokene redenen zich geheel vrij zal hebben gehouden van den indruk, dien de oogenblikkelijke tijdsomstandigheden op hem moesten maken, terwijl ook de vroegere toestand, gelijk hij dien bij het uitspreken zijner redenen op het oog had, daarin zichtbaar zal blijven, ja daarin op den voorgrond moet treden, zoodat het altoos de vraag blijft, wat op den tijd van het opschrijven en wat op dien van het uitspreken moet worden toegepast. Daar er echter volstrekt geene reden bestaat

moet dus waarschijnlijk telkens tot dien tijd worden gebracht, waarin wij het minst van JESAJA vernemen, en maakt zoo een belangrijk deel zijner profetische werkzaamheid uit.

Maar niet alleen predikt JESAJA, zij het door woord, daad of schrift, zelf, hij laat ook de geschiedenis spreken. Zoo wordt er althans, 2 Chron. 26: 22; 32: 32, opzettelijk van hem bericht dat hij eene levensgeschiedenis van koning UZZIA en eene van koning HIZKIA heeft geschreven [1]), en

---

tot het vermoeden, dat hij zijne redenen bij het opschrijven in hoofdzaken zal hebben veranderd, al heeft hij zich ook niet slaafs daaraan gehouden, zoo meen ik, dat over het geheel uit den toestand, dien hij beschrijft, tot dien van het uitspreken moet worden besloten, terwijl het onmogelijk mag worden genoemd den meerderen of minderen invloed te bepalen, dien de tijd van het opschrijven op zijne beschouwingen gehad heeft. Dit te willen bepalen, zou noodzakelijk tot geheel willekeurige onderscheidingen voeren, waarom ik dan ook in de volgende hoofdstukken daarover zoo goed als geheel heb gezwegen; slechts enkele malen is het van belang dit onderscheid niet uit het oog te verliezen.

[1]) Wordt dit van 2 Chron. 26: 22 algemeen erkend, over 2 Chron. 32: 32 bestaat eenige strijd. Door sommigen toch wordt dit vers vertaald: »geschreven *met* het gezicht van JESAJA in het boek der Koningen van Israël en Juda." Maar schoon het waar is, dat כָּתַב vaak met עַל geconstrueerd wordt, zoo staat het toch ook in denzelfden samenhang even zoo vaak met בְּ waar de vertaling: »geschreven *in*" noodzakelijk is, vg. 2 Chron. 12: 15; 13: 32; 20: 34. Hiermede overeenkomstig meen ik ook dit vers te moeten verklaren. Dat zulk eene levensgeschiedenis van bijzondere koningen aan de profeten niet vreemd was, blijkt uit 1 Chron. 29: 29; 2 Chron. 9: 29; 12: 15; 13: 22; 20: 34, terwijl uit de vergelijking dier plaatsen m. i. duidelijk blijkt, dat hierbij aan een meer of minder samenhangend geheel moet worden gedacht, waarin het werk van den eenen profeet door den anderen voortgezet werd. Verwijst nu de Chroniekschrijver zijne lezers bij sommige koningen naar dit profetische werk, bij anderen naar het »boek der Koningen van Juda en Israël" (m. a. w. de rijksannalen van beide rijken, in één werk te zamen gevat), bij HIZKIA daarentegen naar beiden te zamen, dan mag er m. i. hieruit opgemaakt worden, dat hij een werk bedoeld heeft, waarin, verbonden met de rijksannalen, welker titel bewaard bleef, ook het profetische

schoon wij hieromtrent niet naders met zekerheid weten, zoo lijdt het toch wel geen twijfel of ook deze werkzaamheid werd door hem dienstbaar gemaakt aan zijne profetische taak [1]).

---

werk gedeeltelijk of in in zijn geheel was opgenomen. — Kan JESAJA eerst in het midden van UZZIA's regeering geboren zijn, de mogelijkheid ook eener geheele levensbeschrijving van dezen vorst, gelijk zij uitdrukkelijk wordt vermeld, wordt daardoor niet uitgesloten, evenmin als het bericht van zijne geschiedbeschrijving van koning HIZKIA reeds op zich zelf bewijst, dat hij hem langen tijd moet hebben overleefd, daar des noods ook de laatste jaren van HIZKIA's regeering in zijne geschiedenis ontbroken kunnen hebben.

[1]) Als van zelf rijst hier de vraag op, in welke verhouding de geschiedkundige capita, Jes. 36—39, tot deze levensgechiedenis van HIZKIA staan. Uit de vergelijking daarvan met 2 Kon. 18: 13—20: 19, die beiden geheel dezelfde gebeurtenissen met bijna dezelfde woorden verhalen, blijkt het dat wij hier met min of meer gewijzigde omwerkingen van een zelfde verhaal hebben te doen, dat echter in geen van beiden volkomen is weder gegeven. Want dat Jes. 36—39 niet het oorspronkelijk werk van JESAJA of eenigen anderen schrijver geweest is, blijkt vooral uit de opmerking, dat bij verschil van lezing, aan die welke 2 Kon. 18 enz. wordt gevonden, zoo niet altijd dan toch in verreweg de meeste gevallen de voorkeur moet worden gegeven, hetgeen door de beweering van A. HAHN (in DRECHSLER's commentaar) dat de omwerkingen soms een tekst zuiverder bewaren dan de oorspronkelijke stukken zelven, toch niet voldoende verklaard wordt. Ook is de beschrijving, cap. 36 enz., te onvolledig en soms te afgebroken dan dat men hier aan een geheel oorspronkelijk stuk zou kunnen denken; dit laatste geldt ook van 2 Kon. 18 enz. — Moet dit op den voorgrond worden gesteld, dan blijft het de vraag in welk verband dat oorspronkelijk stuk, dat aan Jes. 36 enz. en 2 Kon. 18 enz. ten grondslag ligt, tot HIZKIA's levensbeschrijving door JESAJA staat. En dan schroom ik niet te beweeren, dat dit stuk een deel daarvan moet hebben uitgemaakt. Wel zijn enkele bezwaren tegen deze meening niet onbelangrijk, maar toch rusten zij deels op geheel ongegronde en onbewijsbare vooronderstellingen, deels vervallen zij ook door de aanname eener latere redactie van dit verhaal. In ieder geval echter is het meer dan onwaarschijnlijk dat, waar JESAJA zelf het leven van HIZKIA beschreven heeft, de omwerking van een ander verhaal over hem in het Jesajaansche boek opgenomen zou zijn, bij welke opmerking

Het meest van alles blijkt echter nog JESAJA's profetische grootheid, wanneer wij nu eindelijk nog letten op de hoofddenkbeelden en eigenaardigheden van dezen profeet, die op de schouders zijner voorgangers staande, van de hoogte waarop hij de profetie bij zijn optreden vond (zie pag. 40), weder dieper in het Godsplan doordringen en de profetische erkenning daardoor ontzaglijk veel verder ontwikkelen mocht. Ook hij verwacht het Godsrijk van de toekomst, en meer dan HOSEA of AMOS houdt hij zich daarmede bezig; het is het rijk waarin JAHVE volkomen en naar waarheid zal worden gediend; maar ieder volk, dat dat dan ook doet, zal daarin opgenomen worden. Hierin, in dit betrekkelijk universalisme, waarvan bij JOËL het eerste spoor wordt gevonden, is dus weder ontwikkeling boven zijne voorgangers merkbaar. — In dit Godsrijk treedt, en dit is eene tweede schrede vooruit, het beeld van den waren theocratischen koning uit het Davidische huis, die tot nu toe slechts even aangeduid was, zeer sterk op den voorgrond. — Ook volgens JESAJA zal dit Godsrijk door een oordeel voorafgegaan en tot stand gebracht worden, waarvan de Asyrische macht de uitvoerder zijn zal, die echter door verder te gaan dan JAHVE heeft bevolen, het oordeel ook over zich zelve brengt. De ervaring leert echter JESAJA, dat dit het eindoordeel niet is geweest en de verwachte vruchten niet heeft gedragen; zoo zal het dan weder door een ander worden gevolgd; ook dit is dus eene ontwikkeling der profetie. — Dat dit oordeel niet meer af te wenden is, staat ook bij JESAJA onwankelbaar vast. Om het te kunnen doorstaan, is het eenige middel zich geheel en al aan JAHVE over te geven, en hem niet slechts in schijn maar in waarheid te dienen,

---

m. i. zeer vele bezwaren moeten worden achtergesteld. — Eene meer uitvoerig bespreking van dit punt kan hier echter niet worden verwacht.

zonder op iets anders te bouwen; bij hem toch alleen is het heil. En hier openbaart zich nu bij JESAJA het verschil dat er tusschen Israël (bepaaldelijk Juda) en de overige volken bestaat.

In Juda is eene kern, die JAHVE reeds zóó dient; deze, slechts eene kleine rest van het volk, zal zonder eenigen twijfel terugkeeren ook uit het vreeselijkst oordeel. De overige volken, waartoe ook het tienstammenrijk eigenlijk behoort, zijn over het geheel jegens JAHVE vijandig gezind; zij zullen daarom met de groote massa van Juda, die zich ook tegen den wil van JAHVE verzet heeft, in het oordeel onherroepelijk vergaan. — En schoon hierin geene nieuwe profetische waarheid door JESAJA aan het licht is gebracht, zoo wordt toch dit alles door hem, veel meer dan het bij vroegere profeten het geval was geweest, breedvoerig en naar alle zijden ontwikkeld.

Hierbij valt nu ook nog deze eigenaardigheid zijner profetie in het oog, dat zijne hoofddenkbeelden in enkele namen of uitdrukkingen, die door hem worden gebruikt, worden samengevat. Zoo wordt het onderscheid tusschen Juda en de andere volken in hunne verhouding tot het toekomstig Godsrijk uitgedrukt in de namen zijner twee zonen; van Juda toch geldt het: *Schear-jaschub*, d. i. een rest keert terug; van de overige volken waarvan Damascus de type mag heeten, daarentegen het: *Maherschalal-chasbaz*, d. i. haast buit snel roof. Zoo vindt ook het denkbeeld van het eenige middel, waardoor de mensch uit het oordeel kan worden gered, zijne samenvatting in den eigennaam van den profeet: *Jesaja*, d. i. Jahve-heil (verlossing) [1]),

[1]) Daar er echter van elders geene reden bestaat om te vermoeden dat de naam: JESAJA, iets anders zou zijn dan de eigennaam dien de profeet reeds bij zijne geboorte ontving, dus lang voor dat hij dit denkbeeld kon koesteren, zoo is het wel mogelijk dat ik hier verder gegaan ben, dan de profeet heeft bedoeld en heeft kunnen bedoelen; toch blijft het ook dan nog een zeer opmerkelijk »toeval."

waartegenover de symbolische naam staat, die aan Egypte, als de type van alle menschelijke hulp, wordt gegeven: *Rachab hem schebet*, d. i. trots dat is stil zitten, cap. 30: 7; terwijl eindelijk de koning van het toekomstig Godsrijk wordt aangewezen door den veel beteekenenden naam van het kind dat geboren zal worden: *Immanuël*, d. i. God met ons.

HOOFDSTUK V.

JESAJA'S OPTREDEN IN HET STERFJAAR VAN KONING UZZIA.

Volgens het opschrift der Jesajaansche profetiën, cap. 1: 1, heeft JESAJA geleefd en gewerkt onder de regeering van UZZIA, JOTHAM, ACHAZ en HIZKIA, koningen van Juda. Zijn optreden valt dus in den regeeringstijd van koning UZZIA, en wel volgens cap. 6: 1, in het sterfjaar van dezen vorst, 759 of 757 v. CHR., daar zonder twijfel in cap. 6 de wijding van JESAJA tot het profetenambt geteekend is [1]).

---

[1]) Door CASPARI en DRECHSLER wordt dit ontkend, bepaaldelijk op grond hunner opvatting van de samenstelling van het Jesajaansche boek; volgens hen teekent dit hoofdstuk de wijding van den profeet tot eene bepaalde zending, waartoe zijne vroegere werkzaamheid de voorbereiding zou zijn geweest, en waarmede nu het oordeel over Juda, dat geestelijk in verharding, stoffelijk in verwoesting des lands bestaan zal, begint. Toch zijn de geheele uitdrukkingswijze er van, vg. bovenal vs. 5, 8, 9, de vergelijking met dergelijke visioenen bij JEREMIA en EZECHIEL, vg. ook Exod. 3, en de opmerking, dat niet ééne profetie van JESAJA ons naar een vroegeren tijd verwijst, — hetgeen door hen zeer te on-

In dezen tijd beleefde Juda een tijdperk van, voor het uitwendige na de splitsing der beide rijken, ongekenden bloei. De langdurige en in alle opzichten gelukkige regeering van koning UZZIA had de schade hersteld, door de roekeloosheid en den overmoed van zijn vader AMAZIA in het laatst van zijn leven, 2 Kon. 14: 8—16, aangebracht, en het rijk weder opgericht uit de diepe vernedering, waarin het ten gevolge daarvan gestort was. Met het tienstammenrijk had UZZIA in voortdurenden vrede geleefd, waardoor hij zijne strijdkrachten onverdeeld tegen de buitenlandsche vijanden had kunnen gebruiken, die hij dan ook allen aan zich onderworpen had. De Idumeërs, reeds voorloopig door koning AMAZIA bedwongen, vg. 2 Kon. 14: 12, 2 Chron. 25: 11, 12, waren door hem geheel ten onder gebracht, en hunne havenstad Elath aan de Roode zee door Juda bemachtigd; spoedig hierop was ook de onderwerping der kleinere stammen van Meünieten (Minnaeërs) en der Arabieren, gelijk ook der Philistijnen, gevolgd. Zelfs waren de steden dezer laatsten Gath, Jabne en Asdod verwoest, en anderen in de plaats daarvan gebouwd, 2 Chron. 26: 6, 7. Zoo zegevierend in iederen strijd, was UZZIA's roem verre verbreid geworden, 2 Chron. 26: 8, 15. De Ammonieten zelfs hadden hem vrijwillig schatting aangeboden, ten einde door hem te worden beschermd, 2 Chron. 26: 8 [1]).

---

rechte van cap. 1—5 wordt beweerd, — voldoende bewijzen voor mijn gevoelen, waartegenover de plaatsing er van, niet geheel aan het begin van het Jesajaansche boek, en de te sterk letterlijke opvatting van het opschrift, cap. 1: 1, evenmin van eenige beteekenis zijn als het Rabbijnsche verhaal uit de 13de eeuw na CHR., dat JESAJA, na reeds langen tijd als profeet te zijn werkzaam geweest, wegens zijn niet genoeg krachtigen tegenstand tegen koning UZZIA, toen deze zelf in den tempel wierook voor JAHVE wilde branden, vg. 2 Chron. 26: 16—23, zijne profetengave verloren en eerst in UZZIA's sterfjaar terug ontvangen zou hebben.

[1]) Te onrechte leest de LXX hier evenals vs. 7 *Minnaeërs*.

Dit zelfde was waarschijnlijk ook gedaan door Moab en Gilead, dat altoos nog aan het tienstammenrijk behoorde, maar daar al minder steun tegen de omliggende volken vond [1]). Zoo zijne heerschappij naar buiten verre uitbreidende, had UZZIA tevens voor de verdediging van zijn land de noodige maatregelen genomen. Overal waren vestingen gebouwd, Hos. 8: 14, Jes. 2: 7, Micha 5: 10, en bovenal was ook de hoofdstad zelve, die van den tijd van Salomo af steeds meer den voorrang boven de andere steden verkregen had, door den aanbouw der, volgens 2 Kon. 14: 13, 2 Chron. 25: 23, verwoeste muren, door de oprichting van torens op de zwakste punten en door kunstige verdedigingswerktuigen aanmerkelijk versterkt, 2 Chron. 26: 9, 15. Ook was het leger door hem geheel geordend en van al het noodige voorzien, 2 Chron. 26: 11—14. Terzelfder tijd echter had hij met dezelfde inspanning voor de meer vreedzame kunsten gezorgd. Uitdrukkelijk een liefhebber van den landbouw genoemd, 2 Chron. 26: 10, had hij dezen op allerlei wijzen bevorderd; door zijn toedoen waren er in de woestijn putten gegraven en torens gebouwd, terwijl hij zelf ook zeer vele kudden bezeten, en vele landbouwers en wijngaardeniers in zijn bijzonderen dienst had gehad. Eveneens had de handel, ook ten gevolge van de inname der havenstad Elath, eene groote uitbreiding verkregen, en hield niet op grooten rijkdom in het land aan te voeren, en het volk rijke vruchten in den schoot te werpen. De enkele rampen, die ook in zijn tijd niet uitgebleven waren, b.v. de Amos 1: 1, Zach. 14: 5 vermelde aardbeving en de melaatschheid, waaraan hij in het

---

[1]) Van MOAB blijkt het uit het rechte begrip van Jes. 15 en 16; van GILEAD volgt het eigenlijk reeds uit den aard der zaak, daar anders de toegang tot Ammon voor Juda niet had opengestaan, maar ook meer bepaald hieruit dat, 2 Chron. 26: 10, de vlakte Mischôr als eene aan koning UZZIA toebehoorende weide genoemd wordt.

laatst van zijn leven leed, konden in den doorgaanden voorspoed zijner regeering geene blijvende stoornis brengen, en hoogst gelukkig en bloeiend mocht zoo de toestand heeten, waarin Juda naar het uitwendige verkeerde, toen Jesaja zijne profetische loopbaan begon. Minder gunstig echter was het inwendig gesteld met den geestelijken toestand des volks. Wel werd JAHVE nog altoos gediend en was zijne vereering de eenige, die van staatswege erkend en toegelaten werd, gelijk ook UZZIA zelf JAHVE van harte gediend schijnt te hebben, en met den, in dien tijd beroemden, maar ons nu nog slechts bij name bekenden profeet Zacharia in goede verhouding gestaan had, 2 Chron. 26: 5; maar toch lieten reeds de enkele sporen van den uit het tienstammenrijk overgenomen kalverdienst, vg. Hos. 4: 15; 6: 11; 12: 1; Amos 5: 5; 8: 14, Micha 11: 13, die vooral te Berseba en Lachis het ergste geweest schijnt te zijn, evenzeer als de neiging tot heidensche afgoderij, die door het verkeer met vreemde volken steeds sterker werd, Jes. 2: 8, genoeg voorzien wat het geval zoude zijn, zoo eens de Jahvedienst niet meer van regeeringswege gehandhaafd werd. Maar ook waar deze nog bestond en misschien nog zou blijven bestaan, heerschten er onder het volk allerlei grove ondeugden en eene verregaande lichtzinnigheid, die aan ieder scherpziend oog het ergste moesten doen vreezen. Schoon niet in zoo erge mate als dit in het tienstammenrijk het geval was, was toch ook reeds in Juda de toenemende ontbinding en krachtsversnippering doorgedrongen. Reeds het enkele verhaal 2 Chron. 26: 16—19, volgens hetwelk de priesters zich met goed gevolg tegen eene daad van koning UZZIA durfden verzetten, die David en Salomo toch zonder eenigen wederstand te ontmoeten hadden verricht, bewijst, hoezeer de macht der priesters ten koste van de koninklijke macht was toegenomen. En dit was het geval met al de hoogere standen; zoo spreken de profeten dikwijls van *vorsten*, die naast den koning, vaak zelfs tegenover

hem, eene zeer groote macht bezaten en die niet altoos op de beste wijze gebruikten, waardoor dan weer de ongerechtigheid en rechtsverdraaiing, waarover in dezen tijd zoo aanhoudend geklaagd wordt, in de hand werd gewerkt, Hos. 5: 10, Jes. 3: 13—15; 5: 20 e. a. p. Maar ook de groote welvaart des volks leverde voor het geestelijk leven eene zeer groote schaduwzijde op. Hoe meer toch de rijkdom vermeerderde, hoe meer ook het volk zich overgaf aan weelde, zwelgerij en overdaad, Amos 6: 4—8, vooral ook in het gebruik van sterken drank, Jes. 5: 11, 12, 22, waarbij dan de oude eenvoud en ingetogenheid van zelf geheel te gronde ging. Van den anderen kant werd ook het winstbejag en de zucht steeds meer te bezitten, hierdoor zeer sterk bevorderd, Jes. 5: 8, hetgeen dan weer tot onderdrukking van armen en nooddruftigen, en bovenal tot omkooping der rechters en tot rechtsverdraaiing ten gunste der rijkeren leidde, Jes. 5: 23 e. a. p. Met deze ondeugden ging eene verregaande lichtzinnigheid gepaard, vooral ook bij de vrouwen, wier voornaamste gedachte was aan weelde en opschik, Jes. 3: 16—23. Schoon midden in de zonde levende was men volkomen gerust, Amos 6: 16, onbeschaamd kwam men zelfs openlijk voor zijne zonden uit, zonder zich te willen bekeeren, Jes. 2: 22. Door den voorspoed en de macht van het rijk in slaap gewiegd, vertrouwde men op krijgsmacht en wapenrusting, Jes. 2: 7; 3: 1—4, verzette zich tegen de beste profeten, wilde van JAHVE niets weten, en spotte met de aankondiging van een naderend verderf, Amos 2: 4; 6: 3; 9: 10, Jes. 5: 19, terwijl door de aanraking met de omliggende volken vele bijgeloovigheden met graagte werden overgenomen, Jes. 2: 6. — Schoon Juda dus tijdens het optreden van JESAJA voor het uitwendige op een trap van bloei en welvaart stond, gelijk het dien na SALOMO nog niet had bereikt, zoo knaagde toch reeds aan zijn boom de worm, die, zoo zijn voortgang niet zeer spoedig gestuit werd, het gansche rijk dreigde ineen te doen storten; en hoewel

reeds de profeten die aan JESAJA voorafgingen, het heil voor de toekomst alleen van Juda verwachtten, Hos. 1: 14 e. a. p, zoo zagen toch ook zij het duidelijk in, dat Juda bij al zijn uitwendigen bloei aan eene vervallene hut gelijk was, Amos 9: 11, en dat binnen kort een verteerend vuur in zijne paleizen zou worden geworpen, ten einde het door zware beproevingen te louteren, Amos 2: 5 e. a. p., hetgeen dan ook aan het optreden en de werkzaamheid van JESAJA zijn eigenaardig karakter verleende. — Maar alvorens daarover te spreken, moeten wij nog een enkelen blik slaan op den toestand dier volken, die gedurende de werkzaamheid van JESAJA met Juda in aanraking komen.

Erger nog dan met Juda was het met het tienstammenrijk gesteld. De welvaart en bloei, dien het onder de gelukkige en krachtige regeering van JEROBEAM II voor een korten tijd had bezeten, was met den dood van dien vorst aanstonds weer verloren gegaan en had voor de grootst mogelijke verwarring plaats gemaakt. Na eenige mislukte pogingen van verschillende personen om zich als koning te doen gelden, was dit eindelijk aan een zekeren MENAHEM gelukt, 2 Kon. 15: 14, die zich echter in zijn land niet anders handhaven kon, dan door zich met groote opofferingen de hulp van den Assyrischen koning te koopen. 2 Kon. 15: 19, 20. Maar zoo weinig was de rust daardoor blijvend hersteld, dat, toen hij na eene tienjarige regeering door zijn zoon PEKAHIA opgevolgd was, deze na eene regeering van nog geen twee jaar weer van den troon gestooten en vermoord werd, terwijl zijn moordenaar PEKACH zich in zijne plaats de heerschappij aanmatigde, 2 Kon. 15: 35, en die óok zooveel mogelijk met kracht scheen te zullen voeren. — Ook voor het uitwendige was de toestand allerrampzaligst. Naar buiten bezat het rijk niet meer de minste kracht of heerlijkheid, Hos. 7: 8, 9; 8: 8; 10: 7; de door JEROBEAM II gemaakte veroveringen waren vooral ook tegen de Syriërs ten noorden en de Philistijnen ten zuiden weder verloren gegaan, terwijl door de hulp

van den Assyrischen koning PHUL ook de laatste schijn van onafhankelijkheid verdwenen, maar de toestand volstrekt niet beter geworden was. Van binnen woelden de onlusten; door de aanhoudende burgeroorlogen was de rust des lands geheel verstoord, en de koninklijke waardigheid van alle kracht beroofd, Hos. 7: 7; rooversbenden zwierven overal rond, Hos. 4: 2, 7: 1, terwijl ook de priesters zich daarmede inlieten, Hos 6: 9, en daardoor zich zelven, zoowel als den godsdienst in groote minachting brachten. De zonden des volks vermeerderden dagelijks. Wel meende men in den door JEROBEAM I ingevoerden eeredienst der gouden kalveren, die nog steeds in Israël aangehouden werd, Hos 8: 4, 5; 13: 2, JAHVE nog altoos te dienen, en was het land dientengevolge vol heiligdommen en „hoogten", waarop getrouw offers werden gebracht, Amos 7: 9, hetgeen vooral ook te Bethel en te Gilgal het geval was, Amos 5: 5. Wel werden de verschillende instellingen nog steeds zorgvuldig in acht gehouden, Amos 3: 14; 4: 4, 5; 5: 22, alsook de feestdagen vermenigvuldigd en op de behoorlijke wijze gevierd, Amos 5: 21, 23, schoon toch ook de Baälsdienst in Israël vele voorstanders vond, Hos. 9: 1, 10; 11: 2, — maar met dit alles ging de grootst mogelijke zonde en goddeloosheid gepaard. Schoon de feestdagen werden gevierd, verlangde men naar het einde er van, ten einde ook daardoor in zijne zondige daden niet langer te worden teruggehouden, Amos 8: 5; en schoon de naam van JAHVE aangeroepen werd, ontwijdde men zijne nazireërs, verachtte zijne profeten, verbood ze te spreken, verbande ze zelfs uit het land, en bekommerde zich niet om zijne wet, Amos 2: 12; 5: 10; 7: 12, 16, Hos. 9: 7; 8: 12, terwijl men door verregaande onzedelijkheid, Amos 2: 7, door schandelijke rechtsverdraaiing en omkooperij, Amos 2: 6; 3: 10 e. a. p., door hebzucht, onderdrukking van armen en nooddruftigen, Amos 2: 7, 8; 3: 10; 8: 5, 6, door vervalsching en bedrog in den handel, Hos. 12: 8, den naam JAHVE op schandelijke wijze bespotte, en het voorbeeld van deze

zonden door den koning en de aanzienlijken van het volk werd gegeven. Met dit alles ging evenals in Juda de vreeselijkste lichtzinnigheid gepaard; men leefde voor zoo ver mogelijk in weelde, zwelgerij en overdaad, Amos 6: 4, 6, 7, Hos. 7: 4, 5, terwijl dronkenschap een der gewone ondeugden was, Amos 2: 8; 4: 1, Jes. 28: 1, 7. Hoe langer hoe meer gaf men zich over aan wellust en verwijfdheid, Amos 3: 12, zonder zich te bekommeren over den ellendigen toestand des lands, Amos 6: 6. En onder dat alles bleef het volk nog hoogmoedig op zijne gewaande voorrechten, Amos 6; 8, Hos. 7: 10, en begreep maar volstrekt niet dat het nu toch in waarheid voor JAHVE met de andere volken gelijk stond, Amos 6: 2, Hos. 9: 7. Te vergeefs hadden de profeten, die nog in Israël werkten of van uit Juda het oog op Israël gericht hielden, hunne stem daartegen doen hooren; slechts met minachting en spot waren zij bejegend geworden, Amos 6: 3, en toen nu in het tweede jaar van PEKACH's regeering JESAJA in het rijk van Juda optrad, vond hij dezen toestand nog volkomen dezelfde.

Wat de omliggende volken betreft: gelijk gezegd is, waren tijdens het optreden van JESAJA, Edom, Philistea, Ammon, Moab en een deel van Arabië, hetzij vrijwillig, hetzij door geweld van wapenen aan Juda onderworpen. Te Damascus daarentegen, welks macht door JEROBEAM II voor korten tijd gefnuikt was, 2 Kon. 14: 28, was een nieuw Syrisch rijk tot stand gekomen, dat zich op kosten van Israël uitbreidde, en o. a. vele steden van het landschap Aroër tot zijn gebied had gebracht, Jes. 17: 2.

Van Egypte is uit dezen tijd zoo goed als niets bekend. Slechts weten wij dat het eenigen tijd later, tijdens de regeering van koning HIZKIA, door een Aethiopisch huis overheerscht werd, waarvan ons drie vorsten, SABACON, SEVICHUS en TIRHAKA, bij name bekend zijn [1]).

---

[1]) De twee laatsten alleen worden in de Hebr. berichten genoemd;

Van veel meer gewicht is het, dat juist in dezen tijd, weinige jaren voor het optreden van JESAJA, de Assyriërs voor het eerst met Israël in aanraking waren gekomen. Dit volk, van welks verleden slechts weinig bekend is, had zich in den laatsten tijd op verbazende wijze uitgebreid. Al het land tot aan den Eufraat was allengs door hen veroverd, van welke veroveringen de inname van Beth-Arbel, Hos. 10: 14, van Karchemis en van Kalno, Jes. 10: 9, het meest in het oog vallend geweest schijnen te zijn. Uit het te hulp roepen der Assyriërs onder PHUL door MENAHEM, mag opgemaakt worden, dat deze vorst reeds over den Eufraat was getrokken, en aan deze zijde der rivier veroveringen had gemaakt; in ieder geval begint met dezen vorst hunne belangrijkheid voor Juda en Israël. Reeds van verre was de roem hunner dapperheid, uitstekende krijgstucht en onoverwinnelijkheid tot Israël gekomen, gelijk dit uit de beschrijvingen der profeten duidelijk blijkt. In hun oog was de Assyrische koning: de koning der vorsten, Hos. 8: 10, de *strijdbare* koning bij uitnemendheid, Hos. 5: 13; 10: 6. Voordat zij nog den Eufraat waren overgetrokken, of Kalno ingenomen hadden, vg. Amos 6: 2, wijst reeds AMOS op hen, schoon zonder ze te noemen, als op het volk, dat de oordeelen Gods over Israël zal brengen, Amos 1: 15; 6: 14, e. a. p. En toen zij nu toch, niettegenstaande de herhaalde waarschuwingen van HOSEA, door het rijk van Israël te hulp waren geroepen, verkondigt deze profeet het luide dat van hen, in stede van werkelijke hulp, niets anders dan een eindelijk verderf kan worden verwacht, Hos. 5: 13; 10: 6 e. a. p. Ook was deze vrees niet meer dan natuurlijk. Was de veroveringszucht van het Assyrische rijk reeds ge-

---

SEVICHUS onder den naam *So* סוֹא, 2 Kon. 17: 4, door EWALD en JUYNBOLL, waarschijnlijk te recht, gelezen als *Seveh* סֶוֶא, tegenover welk huis, althans in het laatst van dit tijdvak, in beneden-Egypte eene regeering van priesters van Hephaestus schijnt te hebben bestaan.

noegzaam gebleken, zeer waarschijnlijk was het dan ook, dat zij zich over de kleine rijken van Israël en Juda uitbreiden zou. De Assyriërs toch beoogden met hunne veroveringen een geheel ander doel, en deze vertoonden dus ook een geheel ander karakter, dan met de andere volken het geval was geweest, tegen wie Israël tot nu toe te strijden gehad had. Deze hadden eigenlijk niets anders op het oog dan plundering en verzwakking van den vijand; zij eischten zware schattingen enz., maar lieten het volk in zijne eigenaardigheid bestaan. De Assyriërs daarentegen waren met de zwaarste schattingen op den duur niet tevreden; wat zij wilden, was volkomene oplossing der kleinere staten in één groot wereldrijk, waarom dan ook de overwonnene volken van hun volksbestaan moesten worden beroofd en naar elders in ballingschap weggevoerd werden. De eerste, later nog zoo vaak herhaalde poging tot oprichting van een wereldrijk werd door Assyrië in het werk gesteld. En juist in den tijd, waarin dit streven voor het eerst met het rijk van Juda in aanraking kwam, valt de profetische werkzaamheid van JESAJA.

In zoodanigen toestand van zaken aanvaardde JESAJA in het sterfjaar van koning UZZIA, van Godswege daartoe geroepen, zijne profetische taak. De goddelijke roeping alleen vormde ook hem tot profeet, vg. Amos 7: 15. Dezen geestelijken drang, die hem tot het profetenambt dreef, beschrijft ons JESAJA als een hemelsch gezicht, cap. 6 [1]), waarin zich JAHVE in al den glans zijner maje-

---

[1]) Dat wij hierbij werkelijk aan iets, dat den profeet is wedervaren, hebben te denken, behoeft na hetgeen er over het openbaringskarakter der profetie in het algemeen is gezegd, eigenlijk niet meer opzettelijk te worden vermeld; maar toch blijft het de vraag of het visioen zelf, gelijk het cap. 6 is beschreven, als vrije inkleeding eener inwendig-geestelijke ervaring moet worden beschouwd, dan wel als bepaalde beschrijving van wat hij in de werkelijkheid heeft gezien. Schoon de mogelijkheid van dit laatste

tueuse heerlijkheid aan hem vertoont. Het bewustzijn der heiligheid Gods vervult zijne ziel, en brengt daar een indruk te weeg, die nimmer weer uitgewischt wordt, en zeer opmerkelijk is het, dat terwijl dit gevoel der heiligheid Gods bij alle profeten den grondslag hunner prediking vormt, toch de vermelding daarvan op allerlei wijzen bij niemand zoo sterk is als bij JESAJA [1]); hij is bij uitnemendheid „de heraut van den Heilige Israëls." Maar met deze erkenning der heiligheid Gods gaat nu ook bij JESAJA — hoe kan het ook anders? — die zijner eigene zonde en van de zonde zijns volks noodzakelijk gepaard [2]); bij het goddelijk licht, dat in zijn binnenste straalt, erkent hij de diepe kloof, die hem en zijn volk scheidt van den in eene volstrekte wezensvolkomenheid levenden God; en „wee mij, ik verga!" is de angstkreet, die daar opwelt uit het diepst zijner ziel. Maar die kloof wordt gedempt, de onreinheid wordt weggedaan van voor het aangezicht Gods; JAHVE zelf delgt haar uit; nu kan JESAJA voor hem bestaan en leven in zijne gemeenschap, en, gelijk hij zelf de schulduitdelgende macht van JAHVE ondervonden heeft, zoo treedt nu dit bewustzijn in zijne latere prediking ook telkens

---

op zich zelf niet kan worden ontkend, zoo moet toch m. i. aan het eerste, waarbij aan de werkelijkheid van het verhaalde in het minst niets te kort gedaan wordt, de voorkeur worden gegeven; vooral vs. 9—13 schijnen mij toe deze aanname noodzakelijk te maken. Bovendien zou in het andere geval de beschrijving van hetgeen door den profeet zou aanschouwd zijn, al te onbepaald en te vaag zijn, zie echter nog beneden.

[1]) Dit blijkt bovenal uit den naam קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל *de heilige Israëls*, die door JESAJA voortdurend aan JAHVE wordt gegeven, en die zoowel in de redenen, die onbetwistbaar van hem zijn, als in de andere, op zijn naam staande, stukken vaker voorkomt dan in al de andere O. Testamentische boeken te zamen.

[2]) Dat hier bepaald gelet wordt op de *onreinheid der lippen*, vs. 5, staat in verband met de profetische roeping, die hem juist tot spreken zou dringen.

weer op den voorgrond. JAHVE, de heilige God, is een God, die de ongerechtigheid uitdelgt.

Op deze drievoudige erkenning berust zijn optreden en werk als profeet; eerst nu kan hij dit worden, maar nu moet hij het ook. Daar verneemt hij de stem van JAHVE: „Wien zal ik zenden, en wie zal voor ons gaan;" en bereidwillig biedt hij zich aan, zijn antwoord luidt aanstonds: „Zie hier ik, zend mij." Zelf door geene zonde meer van JAHVE gescheiden, maar levende in zijne gemeenschap, voelt hij de begeerte ook brandende in zich, zijn volk in datzelfde heil te doen deelen; hij weet zich daartoe geroepen en verneemt nu wederom het woord van JAHVE: „Ga en zeg aan dit volk...." Zoo ontvangt hij den goddelijken lastbrief, maar — waarin heeft deze bestaan, of m. a. w. welk bewustzijn heeft JESAJA reeds bij den aanvang van zijne profetische loopbaan omtrent het werk, dat hem op de schouders gelegd was, gehad? Het valt niet gemakkelijk op deze vraag een voldoend antwoord te geven. Wel wordt het, cap. 6: 9—13, voorgesteld alsof JESAJA, reeds van den aanvang zijner werkzaamheid af, met bewustheid den last heeft ontvangen: niet alleen de verharding des volks te prediken, maar ook tot die verharding door zijne prediking mede te werken, ja zelfs de bekeering onmogelijk te maken („opdat het zich niet bekeere en genezen worde" vs. 10), terwijl hij dan op zijne vraag hoe lang dat zal duren, het antwoord ontving: totdat het land op de vreeselijkste wijze verwoest en van inwoners beroofd zal zijn, hoewel er toch steeds, niettegenstaande de herhaalde ellende, eene onvernietigbare heilige kern overblijven zal [1]). Maar het schijnt bijkans

[1]) Hierbij moet opgemerkt worden, dat met deze verwoesting, vs. 11—13, niet, gelijk beweerd wordt, gedoeld wordt op de eene of andere historische verwoesting, zoodat er sprake zou kunnen zijn van een vaticinium ex eventu, maar dat wij ook hier, gelijk èn bij vroegere profeten, èn bij JESAJA zelf zeer vaak,

onmogelijk, dat zulk een last: de bekeering tegen te werken, ooit aan eenig profeet zou kunnen gegeven zijn. Het natuurlijkste zou daarom zijn aan te nemen, dat de profeet hetgeen hij òf ten gevolge zijner ervaring, òf nog in het vooruitzicht als het resultaat zijner werkzaamheid beschouwde, nu ook van goddelijk standpunt als doel daarvan voorgesteld heeft. Maar ook dan blijft het de vraag: is het niet psychologisch, zoo niet geheel en al onmogelijk, dan toch hoogst onwaarschijnlijk, dat een profeet, die reeds vooruit de zekerheid had van de onvruchtbaarheid, ja van den noodlottigen invloed zijner prediking, toch met zulk eene kracht en zulk een vuur zal hebben gewerkt, als wij dit bij JESAJA opmerken kunnen? Immers hier wordt niet alleen, gelijk wel beweerd wordt, van de voorbereiding van het oordeel gesproken, dat, hoe vreeselijk ook, toch het geboorteuur der heilseeuw zal worden, en dus niettegenstaande al zijne ellende, door den profeet verlangend kan worden te gemoet gezien, maar bepaaldelijk van de verharding zelve des volks. Moet zulk eene zekerheid den profeet niet alle kracht tot werken hebben ontnomen? En deze moeilijkheid verdwijnt niet, zoo wij deze voorstelling brengen tot lateren tijd, gelijk vrij algemeen wordt gedaan; immers ook dan blijft het de vraag, hoe hij nog desniettegenstaande met zijn werk heeft door kunnen gaan, en niet geheel en al den moed heeft verloren. — Ik geloof daarom, dat er met de verklaring een eenigszins andere weg moet worden gevolgd. In de eerste plaats moet als zeker worden aangenomen, dat wij bij geheel dit visioen aan vrije inkleeding eener geestelijke ervaring, en dus ook bij vs. 9—13 niet aan eene

---

aan eene algemeene, vreeselijke strafbedreiging hebben te denken, die slechts betrekkelijk op de eene of andere historische gebeurtenis kan toegepast worden. Het bewijs hiervoor is, dat men het op al de verwoestingen in JESAJA's tijd toegepast heeft, zonder ook maar eenigszins te hebben kunnen slagen. Voor den tijd waarin dit stuk is geschreven, bewijzen deze vss. dus niets.

letterlijk zoo door JAHVE tot JESAJA gehoudene rede hebben te denken, hoewel het nooit zal kunnen worden bepaald, in welken tijd deze redactie plaats gehad heeft. Met deze inkleeding en schriftelijke opteekening nu had JESAJA niet het doel zich zelf rekenschap te geven van het doel en den uitslag van zijn werk, waarvan het altijd nog eenigszins zou kunnen afhangen of hij met moed en kracht zijn werk aanvaarden of voortzetten zou, en evenmin moet zij worden beschouwd als een nauwkeurig historisch verhaal van wat hij zelf bij zijn optreden wist over zijn werk. Ook deze opteekening werd dienstbaar gemaakt aan zijn profetisch beroep; ook zij was eene *prediking aan het volk*, en hoe natuurlijk is het dan niet, dat hij juist de verharding, die reeds zoo vaak op de prediking ook van vroegere profeten gevolgd was, en die door de vreeselijkste ellende zal worden gestraft, als het doel zijner werkzaamheid voorstelt, ten einde door zulk eene vreeselijke prediking het volk zoo mogelijk nog wakker te maken, opdat het zien en hooren en opmerken zoude, en zich zou laten genezen [1]).

Vragen wij nu, welk bewustzijn hij zelf bij zijn optreden van zijne taak moet hebben gehad, dan moet m. i. met het oog op hetgeen de profetie vóór hem reeds had gepredikt, en op het karakter dat zijne eigene werkzaamheid (ook in cap. 6) draagt, het antwoord ongeveer hierop neerkomen: JESAJA wist dat het oordeel moest komen, onvermijdelijk zeker, om te verderven, maar om daardoor juist eene rest te behouden. Dat oordeel moest ook hij gaan verkondigen, gelijk zijne voorgangers het hadden gedaan. Hun woord was dikwijls versmaad, terwijl het oordeel ook door die zonde weder onvermijdelijker was geworden en naderbij was gekomen; dat

---

[1]) Juist zulk een woord als dit »opdat het niet genezen worde" waarin al het meest onverklaarbare van deze vss. schijnt gelegen te zijn. heeft m. i. deze bedoeling: het volk nog eens zijdelings op de mogelijkheid der genezing te wijzen, en het in zoover ook op te wekken er gebruik van te maken.

zou ook met zijn woord het geval zijn, maar *dat* kon hem den moed niet ontnemen, immers hoe spoediger het oordeel genaakte, hoe spoediger ook voor degenen, die nog naar hem luisteren wilden, het Godsrijk zou komen.

En met het oog daarop aanvaardde hij nu bereidwillig zijne moeilijke taak, aangegrepen door diezelfde onweerstaanbare macht, waarvan Amos gezegd had, cap. 3 : 8, „De leeuw brult, wie zal niet vreezen? De Heer JAHVE spreekt, wie zal niet profeteeren?"

HOOFDSTUK VI.

JESAJA'S WERKZAAMHEID ONDER DE REGEERING VAN KONING JOTHAM.

In het sterfjaar van koning UZZIA tot het profetenambt geroepen, ving nu JESAJA zijne werkzaamheid aan onder de regeering van JOTHAM, die na den dood zijns vaders den troon van Juda beklom ± 757. Onder hem was de toestand des lands ongeveer dezelfde, als onder den vorigen koning; zoowel de uitwendige bloei als de inwendige verdorvenheid nam nog steeds toe. De Ammonieten, die zich weder van Juda trachtten los te maken, werden met kracht en nadruk door hem bedwongen en tot eene zware jaarlijksche schatting verplicht, 2 Chron. 27 : 5; de versterking van Jeruzalem, die reeds door zijn vader aangevangen was, werd door hem voortgezet, en ook geheel het land, vooral in de bosschen en op het gebergte, met torens en vestingen voorzien, 2 Chron. 27: 3, 4. Ook onder hem bloeiden landbouw, handel en scheepvaart en namen rijkdom en volkswelvaart toe. Maar ook de zonden des volks

vermeerderden steeds, en op de baan, die men eenmaal ingeslagen was, bleef men voortdurend voortgaan, terwijl door den toenemenden voorspoed het valsch vertrouwen en de hoogmoed des volks niet weinig in de hand gewerkt werden. Bovendien schijnt in het laatst der regeering van JOTHAM de invloed wat al te merkbaar te zijn geweest van eene zekere hofpartij, die met den jeugdigen, onlangs gehuwden, troonopvolger ACHAZ, en bovenal ook onder de leiding van hooggeplaatste vrouwen, vg. Jes. 3 : 12, heidensche zeden en gewoonten, ja zelfs den heidenschen godsdienst tegenover de aloude instellingen van JAHVE begunstigde. Op welke wijze JESAJA zich hierover uitliet en zich er tegen verzette, kan uit de rede cap. 2—4 opgemaakt worden, die, in het laatst van JOTHAMS regeering gehouden, een staaltje mag heeten van zijne werkzaamheid in dezen tijd [1]).

Uitgaande van een oud profetisch woord, waarin aan Sion, als den berg van JAHVE, alle mogelijke heerlijkheid

[1]) Vrij algemeen wordt erkend, dat deze rede gehouden moet zijn vóór den inval van PEKACH en REZIN in Juda. Door enkelen wordt zij gebracht tot den tijd *na* den Syr.-Ephraïm. oorlog, toen Juda door de Assyiërs weder *krachtig* geworden was. Maar dit juist was nimmer het geval, daar Juda door de hulp der Assyriërs in den allerongelukkigsten toestand van afhankelijkheid werd gebracht, al werd het daardoor ook van zijne vijanden bevrijd, zoodat plaatsen als cap. 2: 7, 8 en de geheele toon van dit stuk, die een zeer bloeienden toestand van het land onderstelt, dan geheel onbegrijpelijk worden. Toch is er in deze capita veel, dat onder de regeering van ACHAZ beter zou passen dan onder die van JOTHAM. Velen, o. a. KUENEN en EWALD, hebben daarom gemeend haar in de eerste jaren van ACHAZ te moeten stellen, en de plaats 2 Kon. 15: 37 zoo te moeten verstaan, alsof daar alleen van het voornemen tot den oorlog, en niet van feitelijke vijandelijkheden gesproken wordt. M. i. laten de woorden dit niet toe, en moet de moeilijkheid zoo opgelost worden, dat de toestand, die onder ACHAZ zoo heel erg werd, reeds gedurende JOTHAM's regeering onder den invloed der bovengenoemde hofpartij voorbereid en door JESAJA bestreden werd.

toegezegd wordt in het midden der volken, is deze rede eene voortdurende boet- en strafpredikatie. In plaats dier beloofde heerlijkheid toch heeft JAHVE zijn volk, het huis van JAKOB, verstooten wegens den menigvuldigen afval en de velerlei goddeloosheid, waaraan geheel het volk, niet het minst de machtigen en de vrouwen zich schuldig hebben gemaakt. Reeds is de dag des oordeels bepaald, waarop al het hooge vernederd en JAHVE alleen verheerlijkt zal worden, waarop de afgodsbeelden in hunne nietigheid ten toon gesteld, en al de menschelijke steunpilaren, waarop het vertrouwen nu is gevestigd, omvergeworpen zullen worden, en de grootste ellende en verwarring in de plaats der gewaande veiligheid en rust zullen treden. Slechts de rechtvaardige en die op JAHVE betrouwt, zal daaraan ontkomen, maar deze dan ook als het uitspruitsel van JAHVE tot heerlijkheid en eere geraken, en nadat het onreine uit de stad is verwijderd, Jeruzalem om zijnentwil weer heilig worden genoemd en als van ouds de woning zijn van JAHVE. JESAJA gaat hier dus niet verder dan ook zijne voorgangers waren gegaan: *een oordeel is aanstaande, daarna de heilseeuw*, in welk denkbeeld nu echter bij hem sterker dan bij de vroegere profeten, op dit punt nadruk gelegd wordt, dat een overblijfsel uit Juda, bepaald uit Jeruzalem, dat als de hoofdstad van Juda bijkans voortdurend door hem in het oog gevat wordt, het middelpunt dezer heilseeuw zal zijn, hetgeen dan, in den naam van zijn zoon, die in dezen tijd geboren moet zijn: SCHEAR-JASCHUB (eene rest keert terug) uitgedrukt wordt.

Van uit denzelfden tijd, nog vóór het begin van den Syr.-Ephraïmitischen oorlog, dagteekent de rede cap. 5 [1]),

---

[1]) Uit vs. 25 is opgemaakt, dat reeds een veldslag door Juda zou zijn verloren, toen deze rede uitgesproken werd, waaruit dan ook werd verklaard, dat hier elk helder uitzicht in de toekomst gemist wordt, terwijl men zelfs uit de vermelding der Assyriërs, vs. 26—30, heeft willen besluiten, dat deze rede na de inroe-

die even als de vorige eene scherpe strafrede is over de hebzucht, zwelgerij, verstoktheid, eigenwaan en ongerechtigheid des volks. Maar terwijl de vorige rede, zich aansluitende aan de blijde verwachting van een vroegeren profeet, aan het einde weer tot de eenmaal te verwachten heerlijkheid terugkomt, bepaalt zich de profeet in deze, die van eene eenvoudige, maar treffend schoone parabel aan den wijnstok ontleend, uitgaat, alleen tot de schildering der zware ellende die het volk te wachten staat, en waar hij het ook hier eerst nog zeer algemeen met, aan de afzonderlijke zonden beantwoordende, straffen bedreigt, eindigt hij nu met de Assyriërs, die sinds kort ook door Juda werden gekend, als het werktuig, waarvan JAHVE zich tot de voltrekking zijner oordeelen bedienen zal, zoo niet met name te noemen, dan toch met onmiskenbaar duidelijke trekken aan te wijzen, gelijk ook reeds AMOS en HOSEA dit hadden gedaan. Immers door een teeken op te richten ontbiedt JAHVE van verre een volk, dat snellijk zal komen. De profeet beschrijft het als een machtig, onoverwinnelijk persoon; hij is niet zwak of vermoeid, hij slaapt noch sluimert, de gordel zijner

---

ping der Assyriërs door ACHAZ gehouden zou zijn. Toch stel ik haar liever nog vóór het begin van den oorlog. Om vs. 25 van eene nederlaag te verstaan moet men de woorden al zeer oneigenlijk opvatten, terwijl zij daarentegen zeer natuurlijk worden verklaard van de aardbeving, die onder UZZIA plaats gehad heeft, vg. Amos 1: 1, Zach. 14: 5, en die de laatste ramp was geweest, welke Juda in langen tijd had getroffen; vandaar ook het perfectum: »Hij *heeft* zijne hand uitgestrekt, en *heeft* het geslagen" enz. En wat de vermelding der Assyriërs betreft, het zou juist vreemd zijn, dat deze werden genoemd, terwijl over den oogenblikkelijken vijand het stilzwijgen bewaard werd; terwijl die vermelding nu uit de algemeene bekendheid van, en vrees voor de Assyriërs zeer goed te verklaren is, vg. vele plaatsen bij HOSEA. Het gemis van een helder uitzicht in de toekomst is een gevolg van de bedoeling des profeten, die juist in de gevaarvolste oogenblikken het meest met blijde verwachting bezield is, en daarentegen, waar alles zoo helder en zonder eenig gevaar schijnt te zijn, met dreigende stem aan het aanstaande oordeel herinnert.

heupen en de riem zijner voeten zijn nooit ontbonden; zijne pijlen zijn altijd gescherpt, zijne bogen altijd gespannen, de hoeven zijner paarden zijn als keisteenen, zijne raderen als de stormwind; hij loeit als een leeuw, rooft buit, en brengt dien in veiligheid, zonder dat iemand het verhindert; zelfs de natuur zal door hare verschrikkingen hem ondersteunen.

In dit stuk heerscht dus dezelfde gedachte, die wij in het vorige opmerken konden, maar weder op andere wijze ontwikkeld, en terwijl hier nu de verwachting der heilseeuw op den achtergrond treedt, staat hij hier meer opzettelijk stil bij het oordeel. Moeten deze stukken als twee afzonderlijke redenen worden beschouwd, zeer waarschijnlijk mag het toch worden genoemd, dat zij zeer korten tijd later samen door JESAJA op schrift zijn gebracht, zoodat zij dan een eerste werk van hem vormen, dat in grootte met dat van vele andere profeten, b. v. JOËL, gelijk staat.

Ook het „liederartige" stuk over Israël, cap. 9: 7—10: 4, dat zich door zijn schoonen en regelmatigen strophenbouw en viermaal herhaald refrein onderscheidt, behoort nog tot dezen tijd vóór den oorlog [1]). Het bevat eene

---

[1]) Door zeer velen wordt het kort na den oorlog gebracht, toen Israël zich van de, door de Assyriërs toegebrachte, slagen trachtte te herstellen, en nu door den profeet met nieuwe straffen bedreigd wordt. M. i. te onrechte. Immers de straffen, waarvan hier wordt gesproken, staan meest allen in het imperf. met omkeerende wau, dus te vertalen als: JAHVE *heeft* versterkt, zij *hebben* gegeten, vs. 9, 10, zoo ook vs. 13, 15, 19 enz. Dit toch alles als een perf. prophet. te verklaren, gaat niet aan; dit toch wordt alleen gebruikt, waar de profeet een toekomstigen toestand als reeds tegenwoordig schildert, gelijk b. v. vs. 5; het mag nooit, waar duidelijk feiten beschreven worden, gelijk hier. Er wordt dus over iets verledens gesproken, dat echter niet voldoende geweest is. V. 9 ziet m. i. op de poging van PEKACH om het, door burgeroorlogen en buitenlandsche vijanden zoo fel geteisterde, rijk door het verbond met REZIN en den inval in Juda weder eenigszins te herstellen. Het eenige bezwaar hiertegen en tevens de

krachtige aankondiging van naderend verderf aan het tienstammenrijk, dat, niettegenstaande al de ellende, die JAHVE reeds bovenal door de Syriërs en Philistijnen over dit volk gebracht had, toch in zijne ontrouw en zijn afval van JAHVE

---

eenige grond voor de andere meening is vs. 10, צָרֵי רְצִין *de tegenstanders van Rezin* (koning van Syrië) waarmede dan de Assyriërs bedoeld zouden zijn. Deze lezing geeft echter nooit een goeden zin. Vs. 11 wordt van Syrië en Philistea gesproken als van degenen die Israël hebben verteerd, of naar de andere meening, zullen verteeren. Nu is het niet te begrijpen, hoe vs. 10 de tegenstanders van den Syr. koning en vs. 11 de Syriërs zelve in éénen adem als de vijanden van Israël kunnen worden genoemd. Zegt men, dat de Syriërs, na hunne onderwerping door de Assyriërs, hulptroepen hunner overwinnaars en als zoodanig vijanden van Israël werden, dan klinkt dit in de eerste plaats reeds vreemd, maar blijft het verder ook nog de vraag, hoe Philistea, dat vs. 11 met Syrië gelijk gesteld wordt, en dat toen toch nog niet door de Assyriërs veroverd was, tot hunne hulptroepen kon worden gerekend. Bovendien is het zeer waarschijnlijk, dat Tiglath-Pilesar, door Juda te hulp geroepen, eerst Israël bedwongen en daarna pas Damascus veroverd en REZIN gedood heeft, vg. Zach. 10: 2*b*, 10 met 9: 1; daarmede zou hij aan Juda den besten dienst hebben bewezen, maar dan kon hij ook bij zijn krijg tegen Israël nog niet: tegenstander van REZIN, worden genoemd. Liever lees ik daarom met EWALD שָׂרֵי רְצִין *de vorsten van Rezin*, waarmede de door mij verdedigde opvatting van het geheel ook zonder eenig bezwaar is. Het groote rijk toch van JEROBEAM II was onder diens opvolgers door het nieuw opkomend Syrische rijk ten noorden, en zeer waarschijnlijk ook door de Philistijnen ten zuiden van zijn luister beroofd. Hierop doelt nu de profeet; hij herinnert er aan, hoe de krijgsoversten van REZIN den Syriër en de Philistijnen samen dat groote rijk van JEROBEAM II hebben verwoest, en waarschuwt Israël, dat zoo het ook nu nog in zijne trotschheid en onbekeerlijkheid volhardt, hetgeen bovenal blijkt uit het verbond met zijn vroegeren vijand en overwinnaar, in plaats van op JAHVE te vertrouwen, — de toorn van JAHVE nog niet is gekeerd, en zijne hand nog altoos uitgestrekt blijft. Zoo is het ook vs. 13 enz., waar niet over iets toekomstigs gesproken wordt, maar over eene nederlaag, die waarschijnlijk in denzelfden oorlog tegen de Syriërs geleden was. Moet het gevoelen van hen, die dit stuk tot een veel lateren tijd brengen, alzoo verworpen worden, zeer aantrekkelijk. schoon m. i. niet voldoende bewijsbaar, is het gevoelen van EWALD,

bleef volharden, en door zijne verregaande trotschheid, goddeloosheid, tweedracht, en onderdrukking van armen en zwakken in het gericht, altoos nieuwe straffen over zich inriep, terwijl dan de profeet met de zoo ernstige vraag eindigt: „Wat zult gij doen in den dag der bezoeking, en bij het verderf dat van verre komt? Tot wien zult gij vluchten om heil, en waarheen zult gij uwe eer achterlaten? Slechts kromt men zich als een gevangene, en als gedooden vallen zij neder. Bij dit alles keert zijn toorn zich niet, en nog is zijne hand uitgestrekt."

Kunnen wij uit deze redenen reeds voldoende besluiten, dat de werkzaamheid van JESAJA gedurende dezen tijd voornamelijk heeft bestaan in de ernstige en aanhoudende prediking van het naderend oordeel, en in de krachtige vermaning tot bekeering en getrouwheid aan JAHVE, ten einde

---

dat dit geheele stuk zou moeten worden geplaatst tusschen vs. 25 en 26 van cap. 5. Reeds het refrein, dat ook cap. 5: 25 voorkomt, schijnt zijn gevoelen te bevestigen; verder maakt het stuk cap. 9: 7—10: 4 wel den indruk van niet geheel en al voltooid te zijn, daar de bedreiging tot op het laatst toe onbepaald blijft en eigenlijk met eene vraag eindigt; terwijl ook de beschrijving der zonde, cap. 10: 1—4, in den mond van JESAJA aanstonds aan Juda doet denken, vg. cap. 4: 14, 15; 5: 8, 23. Brengt men het op de aangewezene plaats in cap. 5, dan geeft het een zeer goed geheel, daar de profeet dan, alvorens den uitvoerder van JAHVE's oordeel te noemen vs. 26, nog eerst op het voorbeeld van Israël wijst, en dan cap. 10: 1, zonder den overgang aan te duiden, weer het oog op Juda vestigt. De verplaatsing van dit stuk zou dan hieruit kunnen worden verklaard, dat het als bijzonder van vorm en over Israël handelende, later als een afzonderlijk stuk werd beschouwd. Toch schroom ik op deze gronden alleen dit gevoelen aan te nemen; hoezeer ook in JESAJA's redenen de orde verstoord is, toch vind ik nergens eene soortgelijke verplaatsing van het middenstuk eener rede. Ook op zich zelf toch vormt dit stuk, gelijk EWALD zelf erkent, een geheel: waarom het dan ook niet als zoodanig te beschouwen, vooral daar het voor de verklaring van cap. 5 niet noodzakelijk is? Daar echter de tijd van vervaardiging dezelfde blijft, doet het voor de verklaring zeer weinig ter zake.

ook tot de heilige rest te behooren, die alleen, maar die ook voorzeker, daaraan ontkomen en tot heerlijkheid geraken zal; toch zijn er m. i. in JESAJA's latere redenen enkele sporen, die doen vermoeden, dat ook reeds in dezen tijd zijne prediking nog uitgebreider en rijker geweest is, dan wij haar nu kennen. Cap. 8: 18 noemt de profeet zich zelf zoowel als zijne kinderen *teekenen* in Israël, waarbij hij zonder eenigen twijfel op de veel beteekenende namen doelt, die zij dragen. Aanstonds valt in het oog, dat terwijl de naamgeving van den jongsten zoon, wiens naam toch betrekkelijk van het minst algemeene belang is, vermeld en zijne beteekenis besproken wordt, cap. 8: 3, 4, hierover bij den oudsten zoon, gelijk bij JESAJA zelf, geheel wordt gezwegen; en verder is het niet minder opmerkelijk dat, cap. 7: 3, deze oudste zoon met zijn ook in dat oogenblik zoo gewichtigen, veel beteekenenden naam als een bekend persoon ingevoerd wordt, gelijk er ook, cap. 10: 20—22, op zijn naam als op iets algemeen bekends wordt gezinspeeld. Is het dus niet waarschijnlijk, dat bij de geboorte van dezen zoon, die naar cap. 7: 3, nog in dezen tijd moet vallen, JESAJA, de beteekenis ook van zijn naam SCHEAR-JASCHUB, *eene rest keert terug*, voor het volk zal hebben verklaard, gelijk hij dit zeer kort bij de geboorte van zijn tweeden zoon doet, cap. 8: 3? — En is het evenzeer niet waarschijnlijk, dat ook zijn eigen naam JESCHAJAHU, *Jahve-heil*, wel eens door hem tot staving zijner prediking zal zijn gebruikt? Zou hierdoor reeds zijne prediking, gelijk wij die nu reeds bezitten, over de rest, die terugkeert, en het vertrouwen op JAHVE, b.v. cap. 4: 1—6, nader onwikkeld, breedvoeriger betoogd en in een bepaalden persoon zichtbaar voor oogen gesteld zijn, nieuwe bestanddeelen zou zij hierdoor intusschen niet hebben verkregen. Maar ook tot dit laatste meen ik, dat wij mogen besluiten, en wel uit de wijze, waarop de profeet reeds ten tijde van ACHAZ, b.v. cap. 7: 14; 9: 4 e. a. p. over den persoonlijken Messias spreekt. Merken wij op, dat door de vroegere

profeten, voor zoover wij kunnen nagaan, de Messias nog slechts zeer onbepaald aangeduid is, zonderdat er bepaaldelijk over hem werd gesproken en dat JESAJA nu reeds spoedig van hem als van een bekenden persoon gewaagt, gelijk dit ook bij zijn jongeren tijdgenoot MICHA het geval is, — dan rijst het vermoeden m. i. van zelf bij ons op, dat JESAJA, alvorens zich over den Messias uit te laten, gelijk hij b.v. cap. 7: 14; 9: 5 doet, meer voorbereidend en aanwijzend over hem zal hebben gesproken, hetgeen zich aan eene meer uitvoerige beschouwing van de rest, die van. uit het oordeel terugkeert, als van zelf vastknoopen kon. Het zou dan echter nog altoos de vraag zijn, of wij hier met EWALD aan geschrevene, maar voor ons verloren gegane redenen van JESAJA hebben te denken, dan wel aan beschouwingen van den profeet, die hij niet op schrift heeft gebracht.

Hoe het zij, wij staan hier geheel op het gebied der gissingen, die, schoon voor het verstand der volgende profetiën en van den persoon van JESAJA niet zonder gewicht, toch altoos van zeer ondergeschikt belang zullen blijven.

Nog in de laatste jaren van JOTHAM's regeering brak nu echter de Syr.-Ephraïm. oorlog uit, 2 Kon. 15: 37, die in den toestand des lands eene geheele verandering zou brengen, en ook voor de werkzaamheid van JESAJA van zeer groote beteekenis werd. PEKACH, koning van Israël, wellicht nog bevreesd voor de macht van REZIN, den Syrischen koning, en diens begeerte om ook het kleine, maar nu machtige rijk van Juda te vernederen, meende zich het best tegen hem te kunnen verdedigen door een vriendschapsverbond met hem tegen Juda te sluiten, waardoor hij niet alleen van een machtigen vijand bevrijd, maar ook in de gelegenheid gesteld zou zijn om zijn rijk ten koste

van Juda uit te breiden en te versterken [1]) Zoo werd Juda door een dubbelen vijand bedreigd, die niets minder bedoelde dan het huis van DAVID van den troon te stooten, en in de plaats daarvan een zekeren BEN-TABEAL, Jes. 7: 6, waarschijnlijk een Syrischen veldoverste, tot koning aan te stellen. Zoolang echter JOTHAM regeerde, schijnt de oorlog zich tot enkele strooptochten en vijandelijkheden te hebben bepaald, zonder dat hij een ernstig aanzien verkreeg. Maar reeds het met Syrië gesloten verbond was voor JESAJA reden genoeg om, cap. 17: 1—11 [2]), aan Israël nog eens te doen hooren, welk eene ellende het wacht daar Damascus, waarop het betrouwt, van uit de rij der steden zal worden verdelgd en, na zijn koninklijken zetel

---

[1]) Opmerkelijk is het, dat aanhoudend bij de vermelding der met Juda strijdvoerende macht REZIN in de eerste plaats wordt genoemd, waaruit wel eenigzins mag worden afgeleid, dat PEKACH meer als bondgenoot van REZIN moet worden beschouwd, terwijl deze de eigenlijke vijand was.

[2]) Blijkt het reeds aanstonds, gelijk het ook algemeen toegestemd wordt, dat deze rede, ons bekend als: *uitspraak over Damascus*, uitgesproken moet zijn *na* het verbond tusschen PEKACH en REZIN, even duidelijk is het m. i. dat zij valt *vóór* den gemeenschappelijken tocht tegen Juda, gelijk o. a. ook DAVIDSON meent. Immers over deze wordt geheel en al gezwegen, wat van een profeet als JESAJA volstrekt onverklaarbaar zou zijn, zoo de inval reeds plaats had gehad. Bovendien, hoe groot de overeenkomst ook is tusschen dit stuk en cap. 8: 1—9: 6, waarmede het b.v. door KUENEN in denzelfden tijd wordt geplaatst en dat midden in den oorlog valt, toch bestaat daartusschen het groote verschil, dat in het laatstgenoemd stuk van den val van Damascus, als zeer nabijzijnde en door bepaalde vijanden bewerkt, gesproken wordt, zelfs met eenige tijdsbepaling, terwijl dit alles in cap. 17: 1—11 veel meer onbepaald gelaten en voornamelijk tot waarschuwing aan Israël beschreven wordt, als iets, dat noodzakelijk uit den Godsraad voortvloeit. — Nog merk ik hier op, dat vs. 3 het נִשְׁבַּת מִבְצָר מֵאֶפְרַיִם *de sterkte van uit Ephraïm zal een einde nemen*, niet, gelijk meestal geschiedt, van den val van Samarië, maar van dien van Damascus moet worden verstaan.

te hebben verloren, evenals de meer landelijke steden tot een puinhoop en eene weideplaats der kudden zal worden. Israël, nog altoos zoo overmoedig en trotsch, zal dan van zijne sterkte beroofd, gelijk zijn aan het dal van REFAÏM, waar, na den oogst, de nalezing slechts weinige aren en enkele olijven overig vindt. Dan zal het ook de nietigheid zijner afgoden en altaren erkennen en tot JAHVE zijne oogen weer wenden, maar omdat het den God zijner hulp heeft vergeten en aan de rots zijner sterkte niet heeft gedacht, zullen toch zijne steden verlaten zijn, gelijk het land bij den intocht der Israëlieten door zijne inwoners is verlaten geworden. Daarom moge Israël voortgaan in zijne plannen en ook van vreemden hulp vragen; op den dag des oogstes is ziekte en hevige smart het eenige, wat het te wachten heeft.

Dat JESAJA ook hier, gelijk in bijkans al zijne redenen, als de uitvoerders der oordeelen Gods aan de Assyriërs denkt, wier veroveringsplannen voor ieder scherpziend oog duidelijk waren, lijdt wel geen twijfel, vooral ook met het oog op de vroegere profetiën van AMOS, maar even zeker toch is het m. i., dat deze voorspelling niet het gevolg is van staatkundige bespiegelingen over den toestand der volken, maar van het beschouwen van Israëls en Damascus' werken en streven in het licht der goddelijke waarheid; al is het ook waar, dat de kennis van den historischen toestand der volken hem tot *deze* toepassing daarvan noodzakelijk dwingt, of liever hem de goddelijke waarheid niet anders dan in *dit* kleed doet aanschouwen.

HOOFDSTUK VII.

JESAJA'S WERKZAAMHEID ONDER DE REGEERING VAN KONING ACHAZ.

Hadden de verbonden vorsten REZIN en PEKACH gedurende het leven van JOTHAM den oorlog nog slechts zonder kracht of nadruk gevoerd, gansch anders werd het bij de troonsbeklimming van ACHAZ ± 741, die in Juda zelf ook een geheel anderen toestand geboren deed worden. Jong en onder de leiding van vrouwen wendde deze vorst zich geheel tot de heidensche partij, die reeds onder den vorigen koning begonnen had haar invloed in het rijk te doen gelden, maar nu, door de begunstiging des konings machtig geworden, en door de algemeene richting van het door den voorspoed verslapte en weelderig gewordene volk in de hand gewerkt, zich weldra over het geheele rijk uitbreidde. Velen van het huis van DAVID sloten zich daarbij aan, Jes. 7: 13, terwijl zij door van elders gekomene vreemdelingen, die tot hooge waardigheden geraakten, nog werd versterkt, gelijk o. a. de cap. 22: 15 genoemde Sebna. Door haar toedoen werd nu óok de heidensche godsdienst in Juda heerschend met al wat daartoe behoorde, vg. Micha 6: 16, terwijl de JAHVE-dienst zoo goed als geheel afgeschaft werd. Was er reeds onder JOTHAM over afgoderij en heidensch bijgeloof geklaagd, cap. 2: 6, 8, thans werd het nog oneindig veel erger; waarzeggers en doodenbezweerders overstroomden het land, cap. 8: 19, beelden van heidensche goden werden overal opgericht, en tal van hoogten en altaren verrezen, terwijl de koning zelf zijn volk in het offeren aan de BAÄLS voorging, en zelfs niet schroomde, door het offeren van een zijner zonen aan MOLOCH, ook aan dezen afschuwelijken, uit Phoenicië overgenomen dienst zijn zegel te hechten, 2 Kon. 16: 34; 2 Chron. 28: 1—4. Maar ook op andere wijzen open-

baarde hij zijne voorliefde voor het vreemde en niet-Israëlitische. Door de uitbreiding des rijks en den toenemenden handel was het verkeer met andere, ook meer verwijderde volken aanmerkelijk toegenomen, terwijl de veroveringstochten der Assyriërs, die reeds in het noordelijk rijk waren gezien, veel bijdragen moesten tot de kennis van vreemde gewoonten en zeden. Op allerlei wijzen trok ACHAZ hiervan partij, waartoe de groote rijkdom en bloei van het rijk, gelijk hij dien bij zijne troonsbeklimming vond, hem volkomen in de gelegenheid stelde. De naar hem genoemde zonnewijzer van het koninklijk paleis, Jes. 38: 8, de in den voorhof des tempel geplaatste zonnepaarden en wagenen, 2 Kon. 23, 11, en de altaren, die waarschijnlijk ter vereering der sterren op het dak in „ACHAZ' opperzaal" waren geplaatst, 2 Kon. 23: 12, getuigen, als van niet-Israëlitischen, waarschijnlijk Perzischen, oorsprong, zoo duidelijk mogelijk van deze zijne nieuwigheidszucht [1]), terwijl ook het naar Damasceensch model vervaardigde altaar, dat op zijn bevel in den tempel geplaatst werd, hiervan een staaltje mag heeten. Onder hem werden nu ook de ondeugden, die reeds langen tijd onder het volk hadden gewoeld, maar in de macht der vorige koningen, die de profeten althans niet tegenwerkten, steeds een krachtigen dam hadden gevonden, al meer en meer zichtbaar. Als een losgebroken stroom stortten zij zich nu

---

[1]) Daar dit alles door geheel zijdelingsche berichten, ons bekend is geworden, is het onmogelijk te bepalen, tot welken tijd zijner regeering deze beschikkingen moeten worden gebracht, vooral ook daar wij over den duur van den Syrisch-Ephraïmitischen oorlog geheel in onzekerheid zijn. Wijzen ons de groote onkosten, die met dit alles verbonden waren, en de uitputting, waarin zijn rijk zich na den oorlog bevond, 2 Kon. 16: 8, 17, 18, op het begin zijner regeering; andere niet minder geldige redenen zouden ons daarentegen aan latere tijden doen denken, waaronder voornamelijk deze moet worden genoemd, dat zijne begeerte naar veel dezer zaken waarschijnlijk eerst door zijne aanraking met de Assyrische macht opgewekt werd.

over het gansche rijk uit, en brachten het ook op zedelijk gebied tot aan den rand van den afgrond, terwijl de zwakke en prachtlievende vorst, slechts begeerig naar weelde en genot, kracht noch lust bezat om daaraan weerstand te bieden, en wat JESAJA, reeds onder den vorigen koning, voorzeker niet zonder vrees voor de toekomst, gezegd had: „Mijn volk — zijne heerschers zijn een kind, en vrouwen gebieden er over," cap. 3: 12, was nu vreeselijke waarheid geworden. Wat wonder, dat de verbondene vorsten van Syrië en Israël de gelegenheid schoon meenden te zien om hunne oorlogszuchtige plannen ten uitvoer te brengen; immers schoon het land door de geschikte maatregelen der vorige koningen in goeden staat van tegenweer gesteld was, en door een eenigszins krachtigen koning bestuurd, een hevigen schok had kunnen doorstaan, was ACHAZ, voor wien uitwendige rust en gemak het eenige was, dat hij verlangde, in het minst niet in staat, den oorlog tegen het machtige rijk van Damascus, ook nog door Israël versterkt, met eenigszins goeden uitslag te voeren; en zoodra was het bericht niet tot hem gekomen: Syrië heeft zich met Israël tot den aanval vereenigd, of „zijn hart en het hart zijns volks beefden, evenals de boomen van het woud bewegen van wege den wind," Jes. 7: 2. — Met deze vrees en de moedeloosheid, die zich reeds aanstonds van Juda had meester gemaakt, bekend, en daardoor nog meer van hunne eigene macht overtuigd, vormden nu de verbondene vorsten het vermetele plan, reeds aanstonds door de inname van Jeruzalem hun vijand in het hart te treffen, om zoo den oorlog naar hun wensch te doen eindigen; zoo trokken zij samen tegen Jeruzalem op, 2 Kon. 16: 5; Jes. 7: 1 [1]).

[1]) Dat dit in het begin van den oorlog plaats heeft gehad, terwijl de 2 Chron. 28: 5—15 verhaalde wapenfeiten, waaronder de mislukte tocht tegen Jeruzalem niet wordt genoemd, daarop gevolgd moeten zijn, volgt m. i. duidelijk uit de vergelijking en samenvoeging der verschillende verhalen, schoon ook het tegenovergestelde niet onmogelijk is.

Was de stad door UZZIA en JOTHAM voldoende versterkt, om des noods ook eene belegering te kunnen doorstaan, zoo kwam alles vooral hierop neer, dat de moed van koning en volk weer verlevendigd, en vooral het vertrouwen op JAHVE weer opgewekt werd; dat het oog afgewend werd zoowel van den luister en de pracht, die nu in gevaar kwamen, als ook van alle uitwendige hulp, om alleen op JAHVE te worden gevestigd, die reeds zoo vaak in tijden van nood zijn volk had gered, en zonder wien alle andere hulp van geene beteekenis was. Om dit vertrouwen te wekken was JESAJA geroepen. Hij, de profeet, wiens oog door al den luister en glans, door al den rijkdom en welvaart, niet verblind was, die te midden daarvan de vreeselijke kwalen erkend had, waaraan het rijk leed, die onbevreesd zijne stem daartegen verheffen en op het naderend oordeel, dat onvermijdelijk zou komen, de aandacht vestigen durfde, wiens naam reeds den eenigen helper verkondigde, en die zich zelf en zijn zoon tot levende toonbeelden stelde der goddelijke waarheid, dat bij JAHVE alleen het heil is vinden, en dat wie op hem betrouwt, ook uit het oordeel zal worden gered, — hij kon ook nu niet in de verslagenheid deelen, die zijn volk bij het naderen des vijands was overvallen, maar ook kon hij zijn volk niet in de verslagenheid laten, zonder althans eene poging te wagen om het daaruit wakker te schudden, en althans den koning weer tot kalmte en bezinning en dan ook tot vertrouwen te brengen. Zoo begeeft hij zich, gedreven door den goddelijken Geest, met zijn zoon SCHEAR-JASCHUB, naar eene bepaalde plaats, waarschijnlijk ten noordwesten der stad, waar hij zeker is den koning omringd van zijne hofhouding te vinden, cap. 7: 3, 13. Met heiligen ernst roept hij hem toe, cap. 7: 4—9, toch niet bevreesd te zijn voor dien REZIN en dien REMALIA's zoon, die met twee stompen rookend hout gelijk zijn te achten; hoe vermetel hunne plannen ook zijn, JAHVE heeft gesproken: „het zal niet bestaan, het zal niet geschieden, want bij hem is het anders

besloten [1])." Maar daarvoor eischt hij dan ook geloof; „indien gij niet vertrouwt, gij zult niet worden bevestigd," zoo roept hij hem toe [2]), en om hem in dat geloof te versterken, biedt hij hem, cap. 7: 11, een teeken aan van JAHVE; hij vrage maar zulk een teeken, welk hij ook wil. Maar de koning, versaagd en vreesachtig, wil zelfs niet tot het geloof worden gebracht; hij wil niet worden gewekt uit de werkeloosheid en rust waarin hij verkeert, en waarin hij niettegenstaande zijne vrees toch wel door de inroeping van krachtige hulp hoopt te kunnen blijven. Onder het voorwendsel JAHVE niet te willen verzoeken, weigert hij zulk een teeken te vragen, vs. 12. Maar nu richt zich de profeet tot het geheele, daar aanwezige hof, vs. 13—25, en waar het aangeboden teeken versmaad is, geeft hij er toch uit zich zelf een, dat echter minder als een uitwendige waarborg voor de waarheid zijner voorspelling, dan wel als eene concreete, zichtbare voorstelling, een beeld er van, moet worden beschouwd. Hierin bestaat het: „Ziet,

---

[1]) Op deze wijze meen ik de moeilijke verzen, cap. 7: 8, 9, »want het hoofd van Aram is Damascus" enz. te moeten verklaren. Noch de meening van EWALD dat vs. 9 de tegenstelling: »maar het hoofd van Juda is Jeruzalem en het hoofd van Jeruzalem is JAHVE" uitgevallen zou zijn; noch die van HITZIG dat het de bedoeling des profeten zou zijn de macht der vijanden te verkleinen door de verklaring, dat het hoofd van het machtige Damascus niemand meer is dan die REZIN, dien hij zoo even met een stomp rookend hout gelijk gesteld heeft, enz. en dat deze verzen dus eene argumentatio ad hominem zouden bevatten, »die wenn auch nicht ganz richtig, doch unschädlich ist" mag m. i. worden goedgekeurd. De bedoeling des profeten is slechts den koning gerust te stellen door hem er aan te herinneren, hoe God de rijken bepaald heeft. — Met verreweg de meeste exegeten beschouw ik de woorden: »en in nog 65 jaar is Efraïm verbroken, geen volk meer" als eene later ingevoegde glosse.

[2]) Opmerkelijk is hier de paronomasie in het Hebreeuwsch, die in het Hollandsch slechts gebrekkig weergegeven kan worden, b. v. door: »houdt gij niet vast, zoo blijft gij niet vast." LUTHER: »wenn ihr nicht glaübet, so bleibet ihr nicht."

eene jonge vrouw, zwanger geworden zijnde, en een zoon hebbende gebaard, zal zijn naam IMMANUËL noemen [1]). In

[1]) Dit is, naar ik meen, de juiste vertaling van het zoo veel besprokene vs. 14. Schoon het niet mogelijk is, de velerlei, zoo zeer uiteenloopende gevoelens van dit vers hier te vermelden, veel minder uitvoerig te bespreken, moet toch een enkel woord er over worden gezegd. In de eerste plaats over הָעַלְמָה. Terwijl בְּתוּלָה bepaaldelijk eene *ongerepte maagd* aanduidt, beteekent עַלְמָה vooral eene *jonge* vrouw, in tegenstelling van de *oude* vrouw; het ziet bepaald op den leeftijd, minder op hare betrekking tot den man, en kan dus, naar het schijnt, zoowel van de *jonge* maagd als van de *jonge*, schoon getrouwde, vrouw worden gezegd. Voor de verklaring doet het weinig ter zake; op het kind komt het hier aan, niet op de moeder. Ook aan de uitlegging van dit woord, gelijk aan die van geheel deze pericoop, heeft de inmenging van Matth. 1: 23 ontzaglijk veel kwaad gedaan; JESAJA spreekt hier volstrekt niet van de wijze, waarop de עַלְמָה tot zwangerschap is gekomen; de hoofdzaak is hem de geboorte van het kind, en zeer zou ik betwijfelen of hij, die het wonderfeit der geboorte van JEZUS nog niet kent, ooit aan eene wonderbevruchting kan hebben gedacht. — Wat het lidw. betreft, reeds sprak ik daarover pag. 43 waar ik ook nog andere gevoelens verwierp. Veel moet hier echter aan den exegetischen tact worden overgelaten, daar het onmogelijk is, voor deze of gene verklaring afdoende bewijzen aan te voeren. JESAJA stelt hier hetgeen aan het land zal geschieden voor, als de lotgevallen van een kind dat geboren zal worden. In deze lotgevallen, gelijk in den naam van het kind, ligt het teeken, al het andere is slechts noodzakelijke inkleeding daarvan tot een soort van verhaal. Zoo meen ik ook niet, dat in deze geheele pericoop de tijdsbepaling van veel beteekenis is, ook niet in het komen tot de onderscheiding van goed en van kwaad. Ook ik meen, dat dit van zedelijk gebied moet worden verstaan, en dus eerst in de jongelingsjaren kan vallen, maar ook waar dit niet het geval is en de termijn dus korter zou zijn, verandert er niets: eene vrouw zal haar kind, dat geboren zal worden IMMANUËL noemen, wanneer dit zal geschieden, wordt geheel buiten sprake gelaten; van dat kind zullen de jongelingsjaren vallen in een tijd van druk, maar eerst nog zal er een heldere tijd komen, m. a. w. en op den tijd van ACHAZ toegepast, eerst is er verlossing, dan onheil te wachten. Zoo JESAJA niets meer dan deze pericoop had geschreven, betwijfel ik zeer of wij het recht zouden hebben het van den Messias te verstaan, ook zelfs gelijk

zijne jongelingsjaren, als hij het goede zal weten lief te hebben en het kwade te haten, zal deze zich, bij gebrek aan ander voedsel, van wege de verwoesting des lands met dikke melk en honing tevreden moeten stellen [1]), maar vóór dien tijd zal dat land, voor welks twee koningen ACHAZ nu siddert, zelf verwoest en verlaten zijn." Zoo knoopt de profeet hetgeen hij te zeggen heeft, vast aan het beeld van een kind, aan hetwelk bij zijne geboorte de veel beteekende naam IMMANUËL (God met ons) zal worden gegeven, ten bewijze van den voorspoed waarin het land zich bevindt, maar terwijl nu, voordat dit kind tot onderscheid van goed en kwaad zal zijn gekomen, Juda zal zijn verlost, zal het dan weer door andere vijanden in veel grooter gevaar

de profeet dien verwachtte, daar van eene verwachting van den Messias *gelijk* hij gekomen is, wel geen sprake kan zijn. Nu echter werpt cap. 8: 8, 10; 9: 4 hier licht op, en toont ons aan, dat de profeet hier niet in het algemeen aan eenig kind welk dan ook, heeft gedacht, maar bepaald aan dat kind, aan hetwelk de heerschappij over Juda op de schouders zal worden gelegd en welks geboorte hij reeds spoedig verwacht. De verklaring wordt hier echter volstrekt niet door veranderd. Als bezwaar hiertegen wordt gezegd dat dit als *teeken* voor ACHAZ tot geloofsversterking niets zou beteekenen; maar het moet ook daarvoor niet dienen, *zulk* een teeken was door ACHAZ versmaad; maar evenals de profeet zijne zonen tot *teekenen* stelt, Jes. 8: 18 vg. met vs. 3, 4, zoo moet het woord *teeken* אוֹת ook hier opgevat worden in den zin van toonbeeld, concreete voorstelling eener meer abstracte waarheid; terwijl de volle verzekerdheid, waarmede de profeet zijne voorspelling ook nog sterker in een beeld uitdrukt, toch altoos tot geloofsversterking van ACHAZ kon strekken. Wel geldt dit bezwaar, zoo men meent dat JESAJA zich voor de zekerheid zijner woorden beroept op iets, dat zeven eeuwen na zijn dood plaats hebben zal. Maar van zulk een beroep is dan toch ook in waarheid geen sprake.

[1]) Volstrekt zie ik geene reden met HITZIG vs. 15 voor eene later ingeschovene glosse te houden; de eenige reden daarvoor ligt in de miskenning van het dubbel karakter dezer voorzegging: eerst heil, daarna onheil; eerst de geboorte van een kind waaraan zelfs de naam IMMANUËL (God met ons) kan worden gegeven, dan de verwoesting des lands, ten gevolge waarvan dat kind in zijne jongelingsjaren dikke melk en honing zal eten.

komen, zoodat het geheele land zelfs tot eene woestenij zal worden, en hierover weidt nu de profeet nog uitvoeriger uit. JAHVE zal over geheel het volk dagen brengen, die niet zijn gekomen sedert den dag der splitsing der beide rijken, n.l. den koning van Assyrië, ja niet alleen van uit Assyrië, schoon bovenal vandaar, ook uit Egypte [1]) zullen de vijanden komen; het geheele land zal worden kaal geschoren, en terwijl het éene weideplaats voor de kudde zal worden, zullen de overgeblevenen van dikke melk en honing moeten leven, daar alle koren en graan vernield, en aan den landbouw een einde gemaakt is. Zoo wil JESAJA door den blik des konings van het oogenblikkelijk gevaar af te wenden en op het veel grootere onheil te vestigen, hetwelk JAHVE juist door die volken, waarop de hoop nu is gevestigd, zal doen komen, hem van alle vertrouwen op, en jagen naar menschelijken bijstand afhouden, om hem alleen op JAHVE te doen bouwen.

Reeds aanstonds scheen het woord van JESAJA door de uitkomst bevestigd te worden, daar de verbondene vorsten van het beleg van Jeruzalem afzagen, 2 Kon. 16 : 5, Jes. 7: 1. Toch was daardoor het gevaar voor Juda in het minst niet geweken. REZIN wendde zich nu naar het zuiden, veroverde Elath, dat door UZZIA onder het gebied van Juda teruggebracht was, en bevrijdde het onderworpene Edom, 2 Kon. 16: 6; en terwijl nu de Idumeërs, zoo van de Joodsche overheersching bevrijd, daarvan gebruik maakten om invallen in het gebied van Juda te doen en vele ge-

[1]) Men heeft hieruit opgemaakt dat JESAJA eene ontmoeting der Egyptische en Assyrische legers op Juda's grondgebied wachtte; ik geloof niet dat wij hier aan zulke staatkundige beschouwingen des profeten hebben te denken. Dat hij zoo spreekt, is het gevolg hiervan, dat hij ACHAZ van een verbond afhouden wil, zoowel met Egypte als met Assyrië; juist door dat machtige rijk, waarvan Israël het heil wacht, zal God het onheil doen komen, zij het Egypte, zij het, wat waarschijnlijker is, Assyrië.

vangenen mede te voeren, zagen ook de Philistijnen de gelegenheid schoon om zich op hun ouden vijand te wreken; ook zij vielen in Juda en veroverden verscheidene steden, 2 Chron. 28: 17, 18. Ondertusschen zetten REZIN en PEKACH den oorlog met goed geluk voort; beiden voerden vele gevangenen weg, en vooral bracht de Israëlitische koning aan Juda eene groote nederlaag toe, waarbij vele aanzienlijken, ja zelfs een der koningszonen, benevens een zeer groot aantal uit het volk werden gedood, terwijl het getal der gevangenen dit aantal nog verre overtrof en er ook door den overwinnaar veel buit werd gemaakt, 2 Chron. 26: 5—8.

Droeg nu het gebrek aan geestkracht, de flauwheid en gemakzucht des konings die, nu het gevaar de hoofdstad, en daarmede zijn eigen persoon, niet meer zoo onmiddellijk bedreigde, zich over de ellende van het rijk niet erg meer te bekommeren scheen, ontzaglijk veel tot deze vernedering van het, door de vorige koningen zoo goed versterkte, rijk bij; geen wonder, dat ook in het rijk zelf eene partij zich tegen den koning verhief, en de plannen des vijands begunstigde om door de verdrijving van het Davidische huis het heil voor Juda te verkrijgen, Jes. 8: 6, terwijl aan den anderen kant de koning zelf en met hem zeer velen ernstig bedacht waren op het inroepen van een machtigen bondgenoot. De koning van Assyrië, toen TIGLATH-PILESAR, scheen daarvoor de aangewezen persoon; geschenken van goud en zilver, uit den tempel en het paleis bijeengebracht, werden in groote menigte tot hem gezonden, met de verzekering van onderdanigheid, 2 Kon. 16: 7, 8; en spoedig daarop verscheen dan ook reeds een Assyrisch leger onder aanvoering van TIGLATH-PILESAR in het gebied van het rijk der tien stammen.

In al deze ellende en verwarring bleef toch JESAJA dezelfde. Doordrongen van het geloof, dat Juda nog niet zou vergaan, stelt hij eene groote plaat voor het volk ten toon, waarop, voor een ieder duidelijk te lezen, deze

woorden geschreven stonden: „Van *haast buit snel roof*," terwijl de priester UZZIA en ZACHARIA, de zoon van JEBERECHIA, waarschijnlijk een in dien tijd werkzaam profeet, tot getuigen werden genomen, door wien en wanneer dit woord was geschreven, cap. 8: 12. Dezen zelfden naam: *haast buit snel roof*, MAHERSCHALAL-CHASBAZ gaf JESAJA ook nog aan zijn zoon, die in dezen tijd werd geboren, terwijl hij van deze woorden de volgende verklaring gaf: „Want voor dat de knaap kan roepen: mijn vader, mijne moeder, zal men den rijkdom van Damascus en den buit van Samaria weghalen voor den koning van Assyrië," cap. 8: 3, 4. Had hij tot nu toe iedere inroeping eener vreemde macht afgekeurd, en het volk steeds opgewekt tot een vast vertrouwen op JAHVE en eene daaraan beantwoordende krachtige handelwijze, thans, nu eenmaal die inroeping plaats gehad heeft, erkent hij ook zonder aarzeling in den Assyrischen koning dengenen, door wien Damascus en Samaria zouden worden gestraft. — Een ander staaltje zijner werkzaamheid in dezen tijd is de rede, cap. 8: 5—9: 6, meer over het volk dan tot het volk gericht, en die waarschijnlijk ook niet zoo is uitgesproken geworden, als zij nu voor ons ligt. Nadat JESAJA op de bovenvermelde wijze zijne prediking in concreete namen als 't ware gestereotypeerd heeft, trekt hij zich terug, cap. 8: 17, maar predikt nu toch nog, door het historisch verhaal van wat hij gedaan heeft, en de uitlegging daarvan op schrift te brengen en daarmede eene langere rede te verbinden; hoeveel hij daarvan echter reeds mondeling had gepredikt, kan nooit worden bepaald. Zij bevat krachtiger nog dan te voren de bedreiging, dat de Assyriërs het land geheel en al zullen overstroomen, terwijl ook de verschrikkingen der natuur daarmede gepaard zullen gaan, zoowel tot beschaming van hen, die nu op hen bouwen, als tot bestraffing dergenen, die de zachtvloeiende wateren van Siloah hebben veracht [1]),

---

[1]) Een beeld van de Davidische regeering, evenals de Nijl

en zich in het geluk der vijandelijke wapenen hebben verheugd. Door de Assyriërs zal het rijk in zijne lengte en breedte worden bezet, dat land waarin toch een kind geboren zal zijn, waaraan de naam *God met ons* is gegeven, van wege het heil, dat JAHVE over Juda gebracht heeft. Die naam echter herinnert JESAJA aan JAHVE's vaste beloften. Deze heeft hem gewaarschuwd toch niet zoo vreesachtig te zijn als het volk, maar steeds op hem te vertrouwen. Want voor ieder die zich op hem verlaat, zal hij zijn tot een heiligdom en eene schuilplaats, maar voor wie door blinde vrees gedreven zich tot andere helpers wendt, tot een oorzaak van rampspoed en onheil. Laat daarom de volken, nu Syrië en Israël, later Assyrië, Juda bedreigen; hun plan zal niet bestaan, het zal worden verijdeld, want God is met ons. Wordt zijn woord nu ook al versmaad, wendt men zich al tot allerlei soort van bijgeloovige middelen, gerust verzegelt JESAJA zijn schrift voor lateren tijd, en stelt zich zelf en de zijnen tot teekenen van JAHVE; later zal men wel tot hem terugkomen, maar dan is het te laat. En dan als een ieder, die JAHVE heeft versmaad, radeloos en ellendig zal zijn, zal het hem gewijde volk tot heerlijkheid komen; ja, de profeet ziet die heerlijkheid reeds tegenwoordig, de onderdrukker is dan vernietigd, de ellende verdwenen, vreugde en blijdschap heerscht dan alom. Het kind, reeds eenmaal door JESAJA ten teeken gesteld, dat nu nog verwacht wordt, maar dan geboren zal zijn, zal dan heerschen; het zal de namen dragen: *Wonder-raadgever, sterke God, eeuwige vader, vredevorst;* zijn volk zal onder hem in voorspoed en gerechtigheid leven, en in eeuwigen vrede. En dat het zoo zijn zal, de ijver van JAHVE staat er voor in, zijne eer is er mede gemoeid. — Zoo heeft hier JESAJA in zijne profetische aanschouwing een stap voorwaarts gedaan, in zoo-

---

met zijne monsterdieren het beeld van de gruwzame Egyptische regeering en de Eufraat met zijne groote overstroomingen, dat van het zich snel uitbreidende Assyrië is.

ver hij de toekomstige heilseeuw aan de geboorte en de regeering van den volmaakten, theocratischen koning vastgeknoopt heeft en hem als den hoofdpersoon in het Godsrijk op den voorgrond doet treden.

Terwijl zoo JESAJA, ook nadat reeds de Assyrische hulp is gevraagd [1]), nog steeds de gedachten des volks op JAHVE, op de straf en het heil, die van hem zijn te wachten, zoekt te richten, volbrengt TIGLATH-PILESAR wat er van hem gevraagd is. Zijn leger trekt tegen Israël op, verovert geheel het noordelijk gedeelte van dat rijk en de streken aan de overzijde van den Jordaan, en voert de inwoners als gevangenen naar Assyrië mede, 2 Kon. 15: 29. Nog heviger was hij tegen Syrië. Damascus toch, de hoofdstad des rijks, werd ingenomen en verwoest; REZIN werd gedood en de

---

[1]) Dat deze beide stukken, cap. 8: 1—4 en 8: 5—9: 6, ons verwijzen naar den tijd toen de Assyrische hulp reeds ingeroepen was, is m. i. duidelijk. Van cap. 8: 1—4 blijkt het vooral uit vs. 4: »men zal den rijkdom van Damascus enz. weghalen voor den koning van Assyrië." Was zijne hulp nog niet gevraagd, dan zou dit woord als eene aanmoediging daartoe door den koning kunnen beschouwd zijn; terwijl toch JESAJA het overal elders afgekeurd heeft. Nu is het: een aanvaarden van hetgeen reeds geschied is. Het overige cap. 8: 5—9: 6 moet nog eenigen tijd later geschreven zijn, daar hier vs. 17 van *zonen* wordt gesproken, en de tweede vs. 3 dus reeds geboren moet zijn. Bovenal echter blijkt het uit geheel den toon van dit stuk, niet de opwekking tot vertrouwen op JAHVE aan den koning staat hier meer op den voorgrond, alles integendeel wijst er op, dat JESAJA besloten heeft zich voor eenigen tijd uit het openbare leven terug te trekken en op de toekomst te wachten; men heeft naar hem niet willen hooren; welnu met de zijnen blijft hij staan als een teeken voor de goddelijke waarheid, dat men later wel in zijne waarde zal leeren schatten. Dat deze stukken niet als één geheel met cap. 7 moeten worden beschouwd, blijkt m. i. hieruit, dat cap. 8: 1—4 niet eene door JESAJA gehoudene rede, maar eenvoudig een historisch verhaal is, van wat hij gedaan heeft. Het bewijs tegen de eenheid dier stukken, ontleend aan de vergelijking der tijdsbepaling cap. 7: 16 en 8: 3, heeft daarentegen, ten gevolge mijner verklaring van cap. 7: 14 enz., m. i. geene waarde.

inwoners werden in menigte naar het noorden van Assyrië gevoerd, 2 Kon. 16: 19. Was Juda hierdoor van zijn oogenblikkelijken vijand bevrijd, de gevaarlijkste vijand was weer eene schrede nader gekomen, en had zijne grenzen naar de zijde van Juda weer aanmerkelijk uitgebreid.

Door deze verlossing eigenlijk een onderkoning van den Assyrischen koning geworden, ging ACHAZ nu ook naar Damascus om zijn bevrijder en heer zijne opwachting te maken, 2 Kon. 16: 10, terwijl hij om de verschuldigde schatting in den eersten tijd te kunnen voldoen, zich verplicht zag het groote huisraad des tempels van goud en ander kostbaar metaal, ja sommige gedeelten zelfs van het gebouw van alle sieraden te berooven, 2 Kon. 16: 17, 18, en zoo weinig gevoel had hij ook nu nog van de vernedering, waartoe hij zijn volk had gebracht, dat, toen hij, in Damascus gekomen, aldaar een altaar zag staan, hetwelk voorzeker in fijnheid van bewerking en smaak, het oude koperen altaar in den Salomonischen tempel verre overtrof, hij een soortgelijk vervaardigen liet om in plaats van het oude in het nationale heiligdom te worden gebruikt, terwijl hij zelf de priesters in het offeren daarop voorging. Dat JESAJA bij dit alles geheel zou hebben gezwegen, is zeer onwaarschijnlijk, maar bewijzen voor het tegendeel bezitten wij niet. Niet onwaarschijnlijk schijnt het mij daarom toe, dat JESAJA juist in dezen tijd het verhaal zijner profetische roeping, cap. 6, en zijner geheele werkzaamheid onder de regeering van ACHAZ, cap. 7: 1—9: 6, op schrift heeft gebracht, en alzoo ook nadat men naar zijne woorden niet meer wilde hooren, onder het volk heeft gewerkt. Hieruit zou het historisch karakter dat deze redenen dragen en de aaneenschakeling van gebeurtenissen, waartusschen toch eenigen tijd moet zijn verloopen, zich het best laten verklaren.

Tot het laatst der regeering van ACHAZ schijnen nog de kleine stukken over enkele omliggende volken, cap. 14: 28—32, cap. 15 en 16, cap. 21: 11, 12 en vs. 13—17

te moeten worden gebracht [1]). Op het voorbeeld van AMOS, dat door vele profeten gevolgd is, laat ook JESAJA hier Philistea, Moab, Edom en enkele Arabische stammen als onder zijne oogen voorbijgaan, en kondigt hun allen, schoon op verschillende wijze, een naderend onheil aan, dat zij van de zijde der Assyriërs hebben te wachten, schoon deze alleen cap. 14: 31 duidelijk aangeduid worden als een, in geslotene gelederen, van uit het noorden aanrukkend leger, waarvan de rook reeds gezien wordt. — Verheugde Philistea zich nu over de verbreking van den Joodschen scepter en de vernedering, waarin Juda verkeerde, de profeet roept het toe, cap. 14: 28—32, liever te treu-

[1]) Van deze stukken bevat alleen cap. 14: 28—32 eene tijdsbepaling: *in het sterfjaar van koning* ACHAZ, en er bestaat volstrekt geene reden haar niet even goed te doen gelden, als de soortgelijke cap. 6: 1, zoo men haar slechts niet in verband zoekt te brengen met den gebroken staf, vs. 29. Deze toch ziet duidelijk op de bevrijding van de Joodsche overheersching, die in het begin van ACHAZ, regeering in Philistea tot stand was gekomen, maar nu door de Assyrische zou worden gevolgd; en niet op den dood van eenigen koning. Dat Juda in het sterfjaar van ACHAZ aan Philistea niet meer ellendig en behoeftig zou hebben kunnen toeschijnen, gelijk in dit stuk het geval is, kan in het minst niet worden bewezen, daar het geheel onbekend is, hoe lang de uitputting, die op den oorlog gevolgd is, geduurd heeft. Over den tijd der andere stukken is men geheel tot gissingen verwezen, daar alle tijdsbepaling hierbij ontbreekt; waarschijnlijk mag het worden genoemd, dat deze stukken als een »rundschau" over de omliggende volken uit denzelfden tijd dagteekenen. — Ook moet worden opgemerkt, dat deze stukken waarschijnlijk niet bewaard zouden zijn, zoo de uitkomst niet eenigszins althans aan JESAJA's voorspelling beantwoord had; de vraag is dus: wanneer de Assyriërs hunne veroveringsplannen ook over deze volken uitgestrekt en ten uitvoer gebracht hebben. Schoon hiervan met zekerheid niets kan worden gezegd, is het toch waarschijnlijker dat dit eerst het geval geweest is, *na* de verovering van het zooveel noordelijker liggende Syrië en Israël, dus *na* den Ephraïm-Syr. oorlog, dan *voor* dien tijd, en dan wel bepaaldelijk in den tijd van koning HIZKIA, toen de Assyriërs hunne veroveringstochten naar deze zijde weder verder uitbreidden, hetgeen dan met de tijdsbepaling cap. 14: 28 zeer goed overeenkomt.

ren, want eene andere veel zwaardere overheersching staat het te wachten, waartegen het dan gaarne, schoon te vergeefs, bij het nu zoo ellendige Juda hulp en bijstand zal vragen. — Voor zijn woord tot de drie andere volken legt JESAJA oudere godspraken ten grondslag [1]). Aan Moab herinnert hij de weeklacht, waarschijnlijk door een ouderen profeet uit het tienstammenrijk, over Moab geslaakt, cap. 15, 16: 1—12, toen het door Arabische horden overvallen en geplunderd, te vergeefs bij Juda hulp had gezocht; slechts een enkel woord voegt hij daar nog aan toe, cap. 16: 13 enz: Was vroeger deze klacht van toepassing

---

[1]) Van cap. 15 en 16 blijkt dit voldoende uit cap. 16: 13; wordt hierdoor echter de mogelijkheid nog niet volkomen buiten gesloten, dat ook het oudere stuk van JESAJA afkomstig zou zijn, dan is toch het groot verschil van stijl en bovenal van toon tusschen cap. 15 en 16: 1—12, en de overige redenen van JESAJA, waartegenover slechts enkele punten van overeenkomst staan, vooral dan nog in cap. 16: 1—6, m. i. reden genoeg om hier aan een anderen profeet te denken. Wie dit echter geweest kan zijn, daarover behoeft hier evenmin te worden gesproken als over de eenheid van en de aanleiding tot deze uitspraak. Veel minder algemeen aangenomen is het gevoelen (voor zoover ik weet slechts door EWALD en DAVIDSON), dat ook cap. 21: 11, 12 en vs. 13—15 van een anderen profeet afkomstig zou zijn. Vergelijken wij echter cap. 16: 13 en cap. 21: 16, dan schijnt het mij toe, dat in deze laatste plaats ook, schoon minder duidelijk dan in de eerste, eene tegenstelling ligt tusschen het אָמַר אֵלַי en de voorgaande verzen als niet »tot mij" gesproken; dit wordt nog versterkt door de verwisseling der namen Dedan, vs. 13—15 en Kedar, vs. 16, 17, die niet goed te verklaren is, zoo dit stuk een geheel vormt. Merkt men nu op, dat de uitspraak over Edom, cap. 21: 11, 12 en die over Arabische stammen, vs. 13—15 in woordenkeus enz. groote overeenkomst bezitten, en daardoor tevens ten sterkste van de andere redenen van JESAJA verschillen, dan is er m. i. voldoende aanleiding en grond om hier aan oudere stukken te denken, die door JESAJA gebruikt en zoo aan de vergetelheid ontrukt zijn. Tot welken tijd zij echter moeten worden gebracht, is wegens hunne kortheid onmogelijk meer te bepalen. Voor de waarde en de beteekenis dezer uitspraken zelven doet het in het minst niet ter zake.

geweest, nu zou het nog meer het geval zijn, want binnen drie jaren (algemeene tijdsbepaling voor: binnen een betrekkelijk korten tijd) zal Moab geheel en al zijn verwoest, spreekt JAHVE. — Veel korter is het woord, dat hij, zonder eenige toevoeging van zijne eigene hand, over Edom aan een ouderen profeet schijnt te ontleenen, cap. 21: 11, 12 [1]). Van uit Edom komt men hem vragen, wanneer er toch uitkomst zal komen; de profeet antwoordt op raadselachtige wijze, de uitkomst is reeds nabij, maar ook weer nieuwe ellende; meer kan hij niet zeggen, zoo men meer weten wil, kome men later terug om te vragen. — Ook aan de Arabische stammen herinnert JESAJA eene vroegere uitspraak, cap. 21: 13—15, waarin de bewoners van Tema opgeroepen worden, de vluchtelingen van den Arabischen stam Dedan, die in groote menigte tot hen kwamen, van al het noodige te voorzien. Was toen dus een der stammen, misschien wel de voornaamste, in nood; nu roept JESAJA hun toe, vs. 15—17, binnen een jaar (voor: binnen zeer korten tijd) zal Kedar, waarschijnlijk toen de voornaamste stam, geheel geplunderd en aan ellende ten prooi zijn.

Waarschijnlijk mag het worden genoemd, dat deze kleine stukken aanstonds door JESAJA aan eene door hem zelf geordende verzameling van redenen (zie boven) zijn toegevoegd, zonder eerst openlijk door hem te zijn voorgedragen.

---

[1]) Het opschrift van deze twee verzen luidt: *Uitspraak over Duma*, en mogelijk is het, dat daarmee de stam Duma, vg. Gen. 25: 14 bedoeld is, dat deze in onheil verkeerde en dat het bericht daarvan van uit Seïr = Edom tot den profeet was gekomen. Dan blijft het toch vreemd, waarom hij geheel en al bij Edom blijft staan, en Duma in het geheel niet vermeldt. Sommigen willen daarom דּוּמָה vertalen door *stilzwijgen*, dus: *uitspraak des zwijgens*, welke naam er dan later ironisch aan gegeven zou zijn, omdat zij zoo goed als niets zegt. Schoon ook deze meening niet afdoend kan worden weerlegd, zou ik toch liever de lezing van vele HSS., de Ar. Pol en de LXX (die echter duidelijk van deze godspraak niets heeft begrepen, of een *geheel* anderen tekst heeft gehad) willen volgen, die in plaats van דּוּמָה lezen אֱדוֹם.

HOOFDSTUK VIII.

JESAJA'S WERKZAAMHEID ONDER DE REGEERING VAN KONING HIZKIA.

(Eerste gedeelte).

Had de troonsbeklimming van ACHAZ een geheel anderen toestand in Juda geboren doen worden, met zijn dood ± 725 was dit evenzoo het geval. In vele opzichten toch was HIZKIA, zijn zoon en opvolger in de regeering, juist het tegendeel van zijn vader, en schoon het Rabbijnsche verhaal, dat JESAJA zijn opvoeder geweest is, geheel ongegrond is, zoo is echter de invloed van de prediking en de werkzaamheid van dien grooten profeet op vele, ook zijner eerste regeeringsdaden duidelijk zichtbaar. Aanstonds nadat hij de regeering aanvaard had, werd de dienst van JAHVE van staatswege weder ingevoerd en gehandhaafd, en alles, wat in het openbaar met het heidendom in verband stond, vernietigd en uit het rijk verbannen, zoo de afgodsbeelden, altaren en hoogten. Zelfs was dit het geval met oude, onzuivere bestanddeelen van den Israëlitischen godsdienst, die ook door vroegere godvruchtige koningen waren geduld, zoo de koperen slang die, als door MOZES opgericht, nog altoos door het volk heilig geacht en vereerd werd. Ook de tempel werd zorgvuldig gereinigd van alles, wat aan het heidendom herinneren kon, en door tal van offers als op nieuw aan JAHVE gewijd; terwijl nu een paaschfeest, dat met dubbelen luister gevierd en door eene nauwkeurige en bereidwillige opbrengst van tienden en andere heilige gaven waardig besloten werd, geheel deze godsdiensthervorming bekroonde, vg. 2 Kon. 18: 3—6, 22, 2 Chron.

29—31, Jes. 36: 7. Was dit alles zeker geheel in den geest van JESAJA, toch bleef er voor hem ook nu nog zeer veel te werken en te bestrijden. Schoon van staatswege verboden, was de afgoderij toch niet aanstonds ook uit *alle* bijzondere kringen verdwenen, en zoo hooren wij dan JESAJA ook nu nog eene enkele maal daarover spreken, cap. 30: 22; 31: 7, vg. Micha 5: 12, 13. Ook de ondeugden des volks bleven bestaan; de zedelijke toestand kon door den koning niet als met een tooverslag worden veranderd; overdaad, onrecht, geweld, lichtzinnigheid en valsch vertrouwen heerschten nog steeds; en wat het ergste mocht heeten: de dienst van JAHVE, door de macht van den staat weer hersteld, werd als een kleed aangetrokken, zonderdat het volk er van harte in deelde; de feesten werden gevierd, de offers naar behooren gebracht, al het uitwendige scheen volkomen in orde; maar voor het oog van JESAJA was het niet moeilijk te ontdekken, welk een bederf en goddeloosheid onder die uitwendige godsvrucht verborgen was. De priesters zelven gaven het voorbeeld van overdaad en dronkenschap, cap. 28: 7, en werden daarin door de hoofden des volks maar al te bereidwillig gevolgd. En hoe meer de dienst van JAHVE uitwendig weer tot zijn recht kwam, des te meer nam ook het aantal toe der valsche profeten, die het volk in zijne verkeerdheden vleiden, ja zelven daarin met hen medededen, cap. 28: 7, vg. Micha 2: 16, die voor geld profeteerden, Micha 3: 11, die steeds spraken van voorspoed en vrede, Micha 3: 5, en van het oordeel niets wilden weten. Een natuurlijk gevolg daarvan was, dat het volk, waar het zulke raadgevers kon krijgen, hoe langer hoe minder naar de ware profeten luisteren wilde, die van andere dingen spraken dan van vrede en heil, maar hun op allerlei wijzen strikken spande, cap. 29: 21, of althans het spreken zocht te beletten, cap. 30: 10, Micha 2: 6. Een dubbele strijd was daardoor voor de ware profeten geopend; zij hadden nu niet langer alleen tegen de zonden des volks te kampen, en met allen mogelijken ernst tot veroot-

moediging en oprechte bekeering te manen: zij moesten nu ook een strijd tegen vijanden voeren, die zelven het masker der profetie aangenomen hadden; zij moesten hen daarvan berooven en hen openlijk in hunne naaktheid ten toon stellen. Bovenal was het nu hun plicht, het onvoldoende van allen uitwendigen godsdienst, van alle betoon van vroomheid en godsvrucht in het helderst daglicht te stellen en, waar de godsdienst des harten onder het volk maar al te weinig bestond, den hoogen eisch te doen hooren, dien JAHVE aan zijn volk had gedaan. In geheel dezen strijd staat JESAJA vooraan; tegen priesters en valsche profeten, tegen de hoofden des volks en de raadslieden des konings verheft hij zijne stem in dezen tijd met nog meer kracht dan immer te voren, en waar het volk op zijn eeredienst en schijn van getrouwheid gerust was, ontmaskert hij dien en wijst met den heiligsten ernst op het geestelijk karakter van den dienst van JAHVE. „Wat heb ik aan de veelheid uwer offeranden? Ik ben verzadigd van de brandoffers der rammen en het vet der gemeste kalveren, en in het bloed van varren en lammeren en bokken heb ik geen behagen. Komt gij om mijn aangezicht te zien — wie heeft het van uwe hand gevorderd mijne voorhoven te vertreden? . . . . . ik kan het onrecht en de feestvergadering niet dulden . . . . . wascht u, reinigt u, verwijdert de boosheid uwer handelingen van voor mijne oogen, houdt op kwaad te doen, leert het goede te doen, jaagt het recht na, leidt den gewelddadige op rechte wegen, richt den wees, en bepleit de zaak der weduwe.” Zoo spreekt JESAJA uit naam van JAHVE, cap. 1: 10—17, en op eene andere plaats: „Omdat dit volk met zijn mond is genaderd, en met zijne lippen mij heeft geëerd, maar zijn hart verre van mij is, en zijne vrees jegens mij een aangeleerd menschengebod, daarom enz.,” cap. 29: 13, terwijl ook MICHA hem hierin getrouw ter zijde blijft staan, Micha 6: 1—8. Toch had deze tijd met al zijne groote bezwaren voor de werkzaamheid van JESAJA zijn ontzaglijk

groot voordeel; ongehinderd kon hij nu althans spreken, terwijl hij zelfs den koning op zijne hand had. Deze toch gaf het voorbeeld van gehoorzaamheid aan de stem van JAHVE en, hoewel soms ook de invloed van eene enkele partij in den staat zeer sterk op hem werkte, sloot hij toch nimmer zijn oor voor het woord der profeten, en voorzeker kan ook zijne poging om door eene verzameling van Salomonische spreuken, vg. Spr. 25: 1, op den volksgeest te werken, voor JESAJA's werkzaamheid niet anders dan voordeelig geweest zijn. — Zoo blijft dan de profeet, niettegenstaande zijne verwachting van een naderend oordeel en de vreeselijke ellende, waarin Juda zal komen, toch altoos nog hiervan verzekerd, dat JAHVE zijn volk nog niet heeft verlaten; dat in Sion nog steeds een heil is gelegen, 't welk door geene macht ter wereld kan worden vernietigd; maar terwijl hij ten gevolge daarvan vast overtuigd is, dat de vijand, hoe machtig ook, zijne kracht zal breken tegen de heilige stad van JAHVE, verkondigt reeds MICHA den eindelijken noodzakelijken val ook van Jeruzalem en zelfs van den tempel, voordat de heilseeuw kan dagen, vg. Micha 3, 12; Jer. 26: 18.

Het spreekt wel van zelf, dat een vorst als HIZKIA zijn rijk niet in den diep vernederden toestand kon laten, waarin het door ACHAZ gestort was, zonder althans eene poging te wagen om het daaruit te redden. — Zijn eerste streven was tegen de Philistijnen gericht, die onder den vorigen koning zijn rijk zooveel schade hadden berokkend. Hierin slaagde hij geheel; verscheidene steden en een groot deel van hun land werden door hem bezet, 2 Kon. 18: 8 [1]).

---

[1]) EWALD is van gevoelen, dat deze oorlog moet worden gebracht tot den tijd na SANHERIB's aftocht, daar HIZKIA, nog van den Assyrischen koning afhankelijk, zich niet door een oorlog met Philistea nog nieuwe vijanden op den hals zou hebben gehaald. Zoo echter deze oorlog tot den verlengingstijd, 2 Kon. 19: 6, van HIZKIA's regeering behoord had, dan zou hij m. i.

Was zoo zijne eerste poging tot verheffing des rijks volkomen gelukt, de versterking en verdediging van de hoofdstad lag nu het naast voor de hand. Zoo werden door hem de muren der stad zorgvuldig nagegaan en versterkt en een tweede muur er om heen gelegd. Het tuighuis werd weer in behoorlijken toestand gebracht, eene menigte wapenen werden aangeschaft, en de wateren van buiten de stad, naar binnen, waarschijnlijk tusschen de beide muren geleid, Jes. 22: 8—11, 2 Chron. 32: 2—6 [1]). Hiermede bezig koesterde HIZKIA niet alleen de begeerte, maar ook het plan zijne afhankelijkheid van den Assyrischen koning, aan wien Juda ten gevolge van ACHAZ' handelwijze nog steeds schatplichtig was, te verbreken, en schoon de Assyrische macht zich nog steeds meer uitgebreid had, scheen het oogenblik daartoe nu meer dan ooit gekomen te zijn.

TIGLATH-PILESAR was reeds sedert eenigen tijd door SALMANASSAR opgevolgd (zie hierover beneden). Vele kleine

---

ook wel daarbij zijn vermeld; en bovendien is het niets meer dan natuurlijk, dat HIZKIA, alvorens den afval van Assyrië te wagen, eens eerst zijne krachten op een minder geweldigen vijand zal hebben beproefd, ten einde ook aan zijn volk weer meer moed en vertrouwen te geven. Als bezwaar hiertegen zou kunnen ingebracht worden het woord van JESAJA, cap. 14: 28—32 (zie boven), waar de Philistijnen bepaald met eene Assyrische overheersching worden bedreigd. Toch sluit dit de mogelijkheid niet buiten, dat HIZKIA nog voordat deze voorspelling vervuld werd, hun eene gevoelige nederlaag kan hebben toegebracht, daar hier toch ook slechts aan eene gedeeltelijke onderwerping te denken valt.

[1]) In deze laatste plaats wordt de verdediging van Jeruzalem voorgesteld, als eerst na SANHERIB's komst in het veertiende jaar van HIZKIA te zijn geschied. Toch moet men daarmede m. i. reeds vroeger een aanvang hebben gemaakt. Zulk eene verdediging toch was niet het werk van één oogenblik, en zou, bij de komst van SANHERIB eerst aangevangen, niet veel meer hebben gebaat; bovendien is het ook niet waarschijnlijk, dat HIZKIA den afval, die toch aan SANHERIB's komst vooraf is gegaan, zou hebben gewaagd, zoo niet eerst de noodige maatregelen waren genomen om den vijand weerstand te bieden.

rijken, als die van Hamath, Arfad, Sefarvaïm, Hena en Ivva waren door hem ten onder gebracht, 2 Kon. 18: 34; 19: 13, maar ook daarmede was hij nog niet tevreden; het gebied tusschen Eufraat en Nijl moest allengs geheel aan de Assyrische heerschappij worden onderworpen; zoo in de eerste plaats het Phoenicische rijk. Dáár echter scheen zijne macht te zullen worden gestuit. Had hij de overige Phoenicische steden zonder eenige moeite ten onder gebracht, bij N. Tyrus vond hij een krachtigen tegenstand. Vijf jaren lang stond het een beleg door, waarvan de uitslag niet met zekerheid kan worden bepaald [1]).

Dat aller oogen ook in de rijken van Israël en Juda op den daar gevoerden strijd waren gevestigd, spreekt wel van zelf en de rede, cap. 23, door JESAJA over Tyrus gehouden, is er ons een bewijs van [2]). Meer wellicht dan

---

[1]) »Het is echter waarschijnlijk, dat na die vijf jaren ook N. Tyrus zich wel onderworpen zal hebben." Dr. J. A. WIJNNE, *O. G.*, 1868. Anderen, b. v. EWALD, KUENEN, daarentegen weer anders.

[2]) Door HITZIG e. a. wordt deze rede voor onecht gehouden en op de belegering van N. Tyrus door NEBUCADNEZAR ± 150 jaren later toegepast. Hoe sommigen de echtheid verdedigen kunnen en toch deze laatste toepassing volgen, is mij onbegrijpelijk. — Schoon al de redenen voor en tegen de echtheid hier niet kunnen worden gewogen, moet toch opgemerkt worden, dat het grootste bezwaar ligt in de vermelding der Chaldeërs כַּשְׂדִּים; maar daar van vs. 13 »zonder groote overdrijving kan worden gezegd dat het evenveel verklaringen telt als uitleggers" (KUENEN), zoo geloof ik dat hierop nooit een sterk bewijs kan worden gebouwd. Bovendien zegt KUENEN terecht: »Kan uit vs. 13 iets afgeleid worden, dan toch eer eene praesumtie voor dan tegen den Jesajaanschen oorsprong der rede." Immers hoe men dit vers ook vertaalt, zeker is het dat Assyrië hier als handelend optreedt, hetgeen in de Chaldeeuwsche periode zeer vreemd en moeilijk te verklaren zou zijn. Toch geef ik met EWALD de voorkeur aan eene andere lezing, die het bezwaar geheel en al opheft, nl. כְּנַעֲנִים in plaats van כַּשְׂדִּים. Ik vertaal het vers dan aldus: »Zie dit land der Canaänieten (= Phoenicië) — het volk is niet meer, Assur heeft het gemaakt tot eene woestenij enz.," hetgeen een

uit eenig ander bericht, blijkt het uit deze profetische rede, gelijk later uit die van EZECHIËL, cap. 27 en 28, hoe veel macht en invloed Tyrus in dien tijd bezat. Deze stad mocht eene markt der volken worden genoemd; hare kooplieden, zelven vorsten, vervulden de Phoenicische kusten met de opbrengsten van vreemde landen, terwijl zij de oevers van den Nijl en van andere stroomen van hare eigene voortbrengselen voorzag. Sinds onheugelijke tijden bestaande,

---

zeer goeden, in het minst niet gewrongen zin geeft. — EWALD ontkent de eenheid dezer rede, en terwijl hij vs. 1—14 tot dezen tijd rekent, brengt hij vs. 15—18 tot den Perzischen tijd, toen Tyrus zich van de, ongeveer 70jarige, Chaldeeuwsche overheersching weer begon te herstellen, terwijl het nieuwe Jeruzalem toen in zeer behoeftigen toestand verkeerde. In dien tijd waren de Messiaansche verwachtingen in Juda zeer hoog gespannen, en zeer licht kon men toen hopen, dat de rijkdom van Tyrus ook nog ten goede van de heilige stad van JAHVE zou komen, en dan ook wel de uiting dier hoop in den mond leggen van een beroemden profeet, die toch reeds zijne blikken over Tyrus had laten gaan. Hoe schoon dit alles ook klinkt, en ofschoon er wellicht nog wel meer voor te zeggen zou zijn, toch geloof ik niet dat er voor zulk eene meening genoegzaam grond bestaat. Op JESAJA's gewone wijze wordt ook hier na de ellende voorspoed beloofd, maar alleen in de verwachting dat Tyrus dan ook in goede verstandhouding met Jeruzalem zal staan, hetgeen, overeenkomstig de herinneringen uit het verleden, zeer goed kon worden verwacht. Bij de 70 jaren, die hier eene onbepaalde tijdsaanwijzing zijn voor eene langdurige koningsregeering, behoeft niet noodzakelijk aan de lange regeering van NEBUKADNEZAR te worden gedacht; schoon dit wel eenigszins voor de hand ligt. Dat eerst bij Nahum, cap. 3: 4, het beeld van eene hoer voor eene groote heidensche stad wordt gevonden, bewijst niets; ook JESAJA, kan het zeer goed de *eenige* maal, dat hij over zulk eene stad wat uitvoeriger spreekt, hebben gebruikt, en zeer goed in overeenstemming is het met het beëld eener verkrachte maagd, vs. 12. — Het gevoelen van EWALD, dat ook vs. 1—14 niet aan JESAJA zelf, maar evenals cap. 33 aan een zijner leerlingen moet worden toegeschreven, doet weinig ter zake; omdat het dan toch in ieder geval uit dezen tijd dagteekent. EWALD beroept zich alleen op enkele uitdrukkingen en op de matheid en mindere kernachtigheid van dit stuk; daartegenover staat echter zeer veel, dat ons bepaald aan JESAJA doet denken.

had zij hare vertakkingen tot in de verte uitgebreid en, zelve eene uitdeelster van kroonen, hield zij met krachtige hand de haar onderhoorige streken tot op verren afstand toe in bedwang. Maar bij dit alles had zij zich schuldig gemaakt aan gewinzucht, aan overmoed en onderdrukking ook in betrekking tot het Israëlitische volk, en daarom ziet de profeet haar einde gekomen, en roept alles, wat maar eenigszins met haar in betrekking gestaan heeft, op om over haar zekeren val te weeklagen; hare koloniën zullen zich dan weer vrij kunnen bewegen, maar zij zelve zal nergens ruste vinden voor haar voet. Zoo zal zij zeventig jaar in vergetelheid blijven, maar dan gelijk eene hoer, die, na straf voor hare ontucht te hebben gehad, toch weer tot hare kostwinning terugkeert, haar verkeer met de andere volken hervatten, en zich aldus nieuwen rijkdom verschaffen, maar dien dan ook voorzeker gebruiken tot eer van JAHVE, die nu haar trots heeft verbroken.

Over de vraag, of deze profetie van den val van Tyrus vervuld is geworden, behoeft hier niet te worden gesproken; wellicht kan er bij gebrek aan zekere berichten ook geen antwoord op worden gegeven. Deze voorspelling is hier de hoofdzaak ook niet. De hoofdzaak is: hierop te wijzen, dat naar goddelijke noodzakelijkheid eene macht die buiten, dikwijls ook tegen JAHVE, op gewinzucht, hoogmoed en onderdrukking gegrond is, niet kan blijven bestaan, terwijl het doel van JESAJA hierbij wellicht ook was, Egypte een woord van waarschuwing toe te roepen, vg. vs. 5, en bovenal Juda de meening te ontnemen, dat nu de Assyrische macht reeds was verbroken.

Geheel anders echter werd door het meerendeel der aanzienlijken in Israël en Juda hierover gedacht. In beide rijken toch meende men, dat het oogenblik nu was gekomen om zich van de Assyrische schatplichtigheid te bevrijden en, met Egypte verbonden, gezamenlijk den machtigen vijand te bestrijden. In Israël kwam het hiertoe; in Juda, dank zij het werk van JESAJA, nog niet. De koning van Israël

HOSEA, die na den gewelddadigen dood van PEKACH ± 728 den troon had beklommen, sloot een verbond met den Egyptischen koning SEVEH (so, zie p. 64) of SEVICHUS, uit het Aethiopische huis, en hield op den Assyrischen koning de verschuldigde schatting te betalen; deze hierover vertoornd rukte in het zevende jaar van HOSEA ± 722 tegen Israël op, waar hij echter, schoon, gelijk te verwachten geweest was, de hulp van Egypte geheel en al uit bleef, voor de poorten van Samaria een krachtigen tegenstand vond. Drie jaren lang hield deze stad het beleg uit, maar moest toen toch eindelijk bezwijken; de koning zelf werd gevangen genomen, en in verzekerde bewaring gehouden, terwijl het meerendeel der bevolking naar de verschillende streken van Assyrië overgebracht en door andere bewoners vervangen werd. Zoo eindigde het, ook na de splitsing soms nog zoo machtige, rijk der tien stammen.

Hetzelfde plan, dat in Israël alzoo de laatste aanleiding tot het verderf was geweest, werd, gelijk boven gezegd is, ook in Juda gekoesterd. Ook hier was eene groote partij, die de begeerte des konings om zich weer onafhankelijk te maken zocht te ondersteunen door het plan om een verbond met Egypte te sluiten; maar, daar men den tegenzin van JESAJA tegen zulk een verbond maar al te goed kende, werd alles geheel zonder zijn weten en dat der overige ware profeten besteld, cap. 29: 15; 30: 1, terwijl men toch door de bereidwilligheid van andere profeten en priesters aan deze plannen een heiligen schijn wist te geven, cap. 28: 14—16. Reeds was men zoover gekomen, dat er gezanten naar Egypte waren vertrokken of althans op het punt stonden zich daarheen te begeven, voordat de profeet er iets van bemerkt schijnt te hebben. Maar zoodra had hij niet alles vernomen, of met den heiligsten ernst en eene ontzaglijke kracht verzet hij zich tegen dit plan, en zoekt de dwaasheid er van voor ieders oogen duidelijk te maken. Een staaltje van zijn strijden hiertegen is de rede, cap. 28—32, die — al is zij ook nooit in haar geheel zoo

uitgesproken, maar heeft zij, gelijk waarschijnlijk is, bij het opschrijven meerdere uitbreiding ontvangen, — toch als een van uit dezen tijd dagteekenend geheel moet worden beschouwd [1]), waarin wij, meer dan in eenige andere rede wellicht, den onwrikbaren grond, waarop JESAJA's prediking rustte, de goddelijke kracht en overtuiging, waarmede hij sprak, en den onvergelijkelijken rijkdom en scherpte zijns geestes opmerken kunnen.

---

[1]) Over den tijd waarin cap. 28 geschreven is, bestaat bijkans geen twijfel; door HITZIG alleen wordt het tot lateren tijd gebracht, en vs. 1—4 dan als eene beschrijving van het verleden beschouwd. Dit behoeft echter geene wederlegging. De overige cap. daarentegen, cap. 29 en 30—32, ook nog op andere wijze verdeeld — b. v. door BLEEK in zeven verschillende stukken, — worden door de meesten tot lateren tijd gebracht, nl. tot na den afval van koning HIZKIA, dien zij dan ook tot den eersten tijd van SANHERIB's regeering brengen. Aangenomen zelfs dat de afval van HIZKIA tot dien tijd behoort, zie ik toch geen hezwaar deze capita vroeger te plaatsen. In cap. 28: 22 schijnt de schatplichtigheid van HIZKIA te zijn verondersteld, maar niet één bewijs is er, dat de afval, cap. 29—32, reeds plaats gehad heeft. Zoo is het ook met het verbond met Egypte; cap. 28 zou dit nog geheel onbekend, cap. 29: 15 reeds voorgenomen, cap. 30: 6; 31: 1 reeds ten uitvoer gebracht zijn. Maar cap. 28: 15 wordt juist m. i. op zulk een verbond, schoon dubbelzinnig, gewezen, zoo ook vs. 20. Cap 29: 15 ontkent daarenboven evenmin, dat het verbond reeds is gesloten, als cap. 31: 1 dit volstrekt afdoend bewijst. In cap. 28 zoowel als 29 en 30—32 wordt met de overstrooming van het land door de Assyriërs bedreigd, terwijl ook de tijdsbepalingen cap. 29: 1 en 32: 10 geheel en al overeenstemmen, maar ook volstrekt niet bewijzen, dat de Assyriërs ook reeds het volgende jaar gekomen zijn. Zij beteekenen: na zeer korten tijd. Is er zoo volstrekt geen bezwaar tegen de vereeniging dier vijf capita tot één geheel, opmerkelijk is het, dat zij allen door geheel dezelfde gedachten worden beheerscht, dat zij elkander aanvullen en verklaren, en dat, zoo zij worden gescheiden, op welke wijze dan ook, zij in kracht, volledigheid en beteekenis zeer veel verliezen. Het bezwaar dat deze rede zoo buitengewoon lang is, kan door het groot belang der zaak worden verklaard, maar, gelijk reeds in den tekst aangestipt is, het is ook zeer mogelijk, zelfs zeer waarschijnlijk, dat zij, onmiddelijk na hare voordracht opgeschreven — getuige hare bui-

Zij is waarschijnlijk uitgesproken in de vergadering zelve, waar de beraadslagingen over het verbond met Egypte waren gehouden, en waar nu de raadslieden des volks met hunne helpers, profeten en priesters zich, uit vreugde over hun tot nu toe zoo goed geslaagd plan, waartoe zij den koning reeds overgehaald hadden, op de schandelijkste wijze aan overdaad in wijn en sterken drank schuldig maakten. Moedig in hun midden verschenen, begint de profeet met over Samaria, welks hoofden niettegenstaande den gevaarvollen toestand des lands in lichtzinnigheid en dronkenschap leefden, het oordeel van JAHVE te doen hooren, dat door de Assyriërs zal worden voltrokken. Heeft hij zoo hunne aandacht gewekt, hij weet die voortdurend door verrassende wendingen wakker te houden; zoo knoopt hij b.v. aan den veel beteekenenden naam ARIËL, *haardstede Gods*, welken hij aan Jeruzalem geeft, cap. 29: 1, 2, [1]), in raadselachtige termen, hetgeen hij te zeggen heeft, vast, en laat hen verbijsterd naar de beteekenis er van raden. Een ander maal vat hij geheel zijn betoog in een scherp en paradox woord te zamen: *trots dat is rust*, waarin hij het karakter van Egypte beschrijft, en dat hij nu op eene plaat openlijk ten toon stellen wil, cap. 30: 7, 8. Weer een ander

---

tengewone levendigheid en gloed, waarin zij bijkans al JESAJA's redenen overtreft — bij dit opschrijven nog aanmerkelijk uitgebreid en aangevuld is geworden.

[1]) EWALD vertaalt den naam ARIËL door *leeuwin Gods*, maar schoon er in de verzen, cap. 29: 1—6, wel het een en ander is, dat daarvoor zou pleiten, meen ik toch dat cap 31: 9 de vertaling: *haardstede Gods*, wat ARIËL evenzeer beteekent, noodzakelijk maakt. Dat echter ook de andere beteekenis in den geest van JESAJA niet ver was, blijkt uit cap. 31: 4. De beteekenis is deze: De haardstede Gods zal binnen kort door de vijanden zwaar worden benauwd, maar zij zal blijken eene haardstede Gods te zijn, hierdoor nl., dat hare vijanden haar nooit zullen kunnen bemachtigen. Dit denkbeeld wordt dan zoowel vs. 3—5 als vs. 6—8 nader ontwikkeld, en dan in de geheele verdere rede op allerlei wijzen toegelicht en betoogd.

maal stelt hij hun de goddelijke waarheid, dat JAHVE voor alles zijn maat en zijn tijd heeft bepaald, in eene eenvoudige, maar treffend schoone, aan het landleven ontleende parabel voor oogen, cap. 28: 24—29, waarvan hij echter de toepassing aan hen zelven overlaat. Een enkelen keer vallen zijne hoorders hem met hun spot in de rede, maar met overstoorbaren ernst beantwoordt hij hen, voor een deel met hunne eigene stamelende woorden, cap. 28: 9—13. Verbijsterd hoort men hem aan, als weet men niet wat hij zegt; maar hunne stompheid is voor hem weer eene aanleiding met des te meer kracht tot hen te spreken, cap. 29: 9 enz. Tegenover de dwaasheid der menschen, die hun raad voor den profeet van JAHVE, d. i. dus voor JAHVE zelf, willen verbergen, stelt hij de onmetelijke wijsheid van dezen, zichtbaar ook in het kleine; tegenover de krachteloosheid van menschelijke helpers, op wie zij betrouwen, de goddelijke, onverwinbare kracht van JAHVE, bij wien zij dus alleen hulp kunnen vinden; en eindelijk tegenover de ijdele betuigingen van bijstand en hulp, hun door Egypte gedaan, maar die toch niet zullen worden gehouden, de bereidwilligheid Gods om te helpen, die reeds wacht of men niet tot hem terugkomt. Is dit voornamelijk de grond, waarop zijne rede berust, zijne hoofdgedachten zijn deze: Door de Assyriërs zal Jeruzalem worden belegerd en Juda hevig geteisterd; ook Egypte zal dat niet afwenden kunnen, want het is het oordeel, dat JAHVE over zijn volk heeft bepaald, en dat door de onbekeerlijkheid ook van de hoofden des volks nog steeds wordt verzwaard. Maar aan den anderen kant, men behoeft ook bij menschen geene redding te zoeken; nog is Jeruzalem door JAHVE niet verlaten, nog heeft hij daar zijne woning. Zoo zal hij dan ook zijn volk in waarheid beschermen. Geen verbond met Egypte, maar ook geene vrees voor Assyrië past aan Juda. Het onheil zal komen, af te wenden is het niet meer, maar in bekeering en rust, in vertrouwen en kalmte zal de verlossing van het volk worden gevonden. De heilseeuw zal dagen, de vijanden, wie zij ook zijn, zullen

worden verstrooid, niet door menschenkracht, maar alleen door JAHVE. Dan zal vrede en rust het rumoer en het gevaar van heden vervangen, de toestand zal op stoffelijk zoowel als op zedelijk gebied geheel zijn veranderd; naar recht zal dan de volmaakte koning regeeren, en wat de vorsten betreft, in gerechtigheid zullen zij heerschen. — Heerlijk is de beschrijving dier heilseeuw, waarop JESAJA telkens terugkomt en waarbij hij in deze rede nog langer en vaker stilstaat, dan in een vroegeren tijd, b.v. cap. 8: 23—9: 6; maar ook na daarover te hebben gesproken, richt hij ten besluite, gelijk b.v. ook cap. 3: 15—4: 1, het woord nog tot de vrouwen, die door hare lichtzinnige zorgeloosheid zoo ontzaglijk veel kwaad in Jeruzalem deden, en die hij daarom nog vooral op de groote ellende wijst, welke over Juda zal komen, schoon ook hier het uitzicht op de heerlijke toekomst alles besluit.

Van hoeveel dadelijken invloed deze lange en uitvoerige rede, die waarschijnlijk terstond als een afzonderlijk geschrift onder het volk werd verspreid, en waartoe zich de werkzaamheid van JESAJA ook nog wel niet zal hebben bepaald, in de staatkunde van dezen tijd is geweest, kan natuurlijk niet worden gezegd, maar zeker toch is het, dat, in overeenstemming met JESAJA's woord, het verbond met Egypte niet werd gesloten, en eerst in lateren tijd weer ter sprake is gekomen. Toch was hierdoor de begeerte van koning HIZKIA om zijne afhankelijkheid te herwinnen, volstrekt niet verminderd, en waarschijnlijk dagteekent dan ook reeds uit dezen tijd de eerste terughouding der jaarlijksche schatting aan den Assyrischen koning [1]), die daarop waarschijnlijk

---

[1]) Dat deze *afval*, 2 Kon. 18: 7, 14, voor zoover er mede bedoeld is: een openlijk zich scharen aan de zijde der vijanden van Assyrië, eerst in den tijd van SANHERIB plaats gehad heeft, lijdt wel geen twijfel, maar toch schijnt deze mij, vooral in dien tijd, toen de Assyriërs Juda bijkans geheel omringden, uiterst vreemd, zoo niet HIZKIA reeds vroeger soortgelijke pogingen in

van Samaria een leger tegen Jeruzalem optrekken deed. Aanstonds werd alles in gereedheid gebracht om den vijand te ontvangen, en een leger hem te gemoet gezonden. Maar zoodra had niet het Joodsche leger de Assyriërs, tegen wie zij nu voor het eerst zouden strijden, en wier naam heinde en ver met vrees en beving genoemd werd, aanschouwd, of aanstonds sloeg hen de schrik om het hart, ontsteld en verbijsterd nam het geheele leger de vlucht, terwijl er daarbij nog zeer velen gedood of gevangen genomen werden. Ongehinderd naderde het Assyrische leger de poorten der stad, en niets bleef er over dan zoo spoedig mogelijk vrede te sluiten, door al de eischen des vijands in te willigen. Maar hoe smadelijk deze vrede ook was, in de stad zelve deed hij eene buitensporige vreugde en blijdschap ontstaan; men vierde er feest, alsof er eene roemrijke overwinning behaald was. Tegen zulk eene ongehoorde en allermisdadigste lichtzinnigheid verheft JESAJA met kracht zijne stem, cap. 22: 1—5 [1]). Te midden van het gejubel, dat hij overal

---

het werk had gesteld. M. i. moet hij reeds vroeger, van dezen tijd af, nu en dan de schatting hebben geweigerd, maar die dan ook weer, zoodra er eenig gevaar dreigde, gelijk b. v. cap. 22, aanstonds hebben betaald, zoodat wij hier nog niet aan een openlijken afval hebben te denken. Zoo laat het zich begrijpen hoe Juda, waarvan de Assyriërs toch niets kwaads meenden te duchten hebben, nog zoolang door hen werd gespaard, totdat SANHERIB eindelijk, naar aanleiding van eene herhaalde poging om een verbond met Egypte te sluiten, en door zijn eigen gevaarlijken toestand gedrongen, een einde aan dezen dubbelzinnigen toestand trachtte te maken.

[1]) Uit dit caput moet dit alles opgemaakt worden; hier toch met zoovelen aan eene voorspelling te denken van de belegering van Jeruzalem door SANHERIB, strijdt geheel met den aard van dit stuk, dat volstrekt den indruk niet maakt eene voorspelling te zijn; ook is deze opvatting als eene voorspelling slechts een noodschot, daar men geen anderen tijd kan vinden om dit stuk te plaatsen. Het is waar, dat van de geheele voorstelling in den tekst geene historische berichten tot ons zijn gekomen, maar gelijk KUENEN, die de andere meening toegedaan is, zelf erkent, dit

hoort, zal de profeet bitterlijk weenen, zonder zich te willen laten troosten; was niet dit dreigend gevaar en de afwending daarvan eene reden tot verootmoediging en boetedoening geweest, waartoe JAHVE zijn volk nog eens had geroepen, en nu in de plaats daarvan dat lichtzinnige woord: „Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij." Maar daarom, zoo besluit de profeet zijne rede, spreekt JAHVE: „indien deze schuld voor u zal worden verzoend, totdat gij sterven zult!"

Ook richt JESAJA zich in dezen tijd bepaaldelijk tot één man, den koninklijken huis- en hofmeester SEBNA, cap. 22: 15—25, die, waarschijnlijk onder ACHAZ als vreemdeling in Juda gekomen, zich daar nu veel gezag aanmatigde, onwaardige gunstelingen voortrok en zich door de oprichting van een prachtig grafteeken ook nog na zijn dood beroemd maken wilde. Dat zulk een man met zijne partij veel bijbracht tot vermeerdering der heerschende lichtzinnigheid, lijdt wel geen twijfel, en zoo moet hij dan naar JESAJA'S woord noodzakelijk vallen. Zijn trots zal door JAHVE worden gebroken, en hij in ballingschap sterven, terwijl zijn val dien zijner gunstelingen mede zal brengen. Reeds heeft JAHVE een opvolger voor hem bepaald: ELJAKIM, den zoon van HILKIA, die als een vader zal zijn voor zijn volk en de belangen van het Davidische huis met ijver behartigen zal. Hoewel wij volstrekt niet

---

mag geen bezwaar zijn, daar er van zeer vele feiten in de historische boeken niet wordt gesproken. In den tijd van SANHERIB echter liet JESAJA zich geheel anders tegen de Assyriërs uit dan hier; en bovendien doet de profetische beschrijving, cap. 10: 28—32, hoe de Assyriërs van het noordoosten zullen komen en in drie dagen voor Jeruzalem zullen staan, — eene beschrijving, die, gelijk vrij algemeen wordt erkend, geene teekening is van iets dat reeds gebeurd is, maar eene vrije, dichterlijke voorstelling van wat gebeuren zal — toch reeds aanstonds vermoeden, dat de Assyriërs reeds eenmaal van het noordoosten in Juda een inval hadden gedaan.

kunnen zeggen, of dit woord van JESAJA werkelijk in alle bijzonderheden vervuld is, zoo is het toch zeker, dat reeds eenige jaren later ELJAKIM den belangrijken post van koninklijk huis- en hofmeester bekleedde, terwijl SEBNA toen een anderen wel eervollen maar lageren post had, dien van koninklijk schrijver, cap. 36: 3; 37: 2.

Tot dezen tijd, misschien wel iets vroeger behoort ook nog de rede, cap. 1 [1]). Na reeds aanhoudend zoo zwaar te

---

[1]) Door KNOBEL e. a. wordt zij gebracht tot den tijd van den Syrisch-Ephaïmitischen oorlog. Hoe goed dit anders, vooral wegens vs. 5—9, ook gaan zou, een onoverkomelijk bezwaar hiertegen is m. i. de vermelding van, en klacht over den schijndienst van JAHVE, vs. 11—17, die onder den heidenschen ACHAZ volstrekt onbegrijpelijk, onder HIZKIA daarentegen, ten gevolge zijner godsdienstthervorming, zeer natuurlijk is. — KUENEN e. a. brengen haar daarom ook tot den tijd van de verwoesting van Juda door SANHERIB, in welken tijd de beschrijving vs. 5—9 ook zeer goed past. In dien tijd echter sprak JESAJA gansch anders, vg. cap. 10—12 en bovenal cap. 33; toen was het oordeel in de onmiddelijke nabijheid gekomen, en treedt de beschrijving en voorspelling daarvan bij de teekening der aanstaande heilseeuw geheel op den achtergrond, toen is dus eene bedreiging als vs. 21—31 bijkans ondenkbaar. Nu is het waar, dat wij van eene andere verwoesting des lands onder HIZKIA niets weten, maar in den tijd, die in den tekst bedoeld wordt, is zij toch ook volstrekt niet onmógelijk, al heeft zij ook niet die uitgestrektheid gehad, die vs. 5—9 schijnt beschreven te worden. Waarschijnlijk toch is dit cap. door JESAJA als inleiding gevoegd voor eene door hem zelf geordende verzameling van redenen, waardoor het als van zelf eene meerdere algemeenheid verkrijgen en als de samenvatting worden kon van al het onheil, dat Juda, b. v. ook onder ACHAZ, alreeds had getroffen, al was die ellende nu op het oogenblik zelf ook niet zoo vreeselijk. Met CASPARI, DRECHSLER e. a. bij deze teekening der verwoesting aan eene voorspelling der toekomst te denken, wordt door de taal zelve verboden. Ware dit niet het geval, dan zou hunne meening, dat deze rede nog tot den tijd van JOTHAM behoort, toen er ook wel over schijndienst van JAHVE kon worden geklaagd, en waarin ook de algemeene termen, waarin de bedreiging, vs. 21—31, vervat is, uitstekend kunnen worden verklaard, zeer aannemelijk zijn.

zijn gestraft, dat het alleen door JAHVE's groote genade nog aan het verderf is ontkomen, heeft het volk zich toch nog slechts uitwendig en niet van ganscher harte bekeerd. Daarom wil JAHVE met hen richten,. maar reeds aanstonds springt hunne zonde in het oog. De getrouwe stad, die vol van gerechtigheid was, is geworden tot eene hoer en een moordenaarskuil. Zoo wacht haar dan ook eene vreeselijke straf, maar eene straf, die haar tot haar God, en dus ook tot de vroegere heerlijkheid terug voeren zal. — In deze rede bovenal treedt het geestelijk karakter van JAHVE en dus ook van den godsdienst, die hem alleen kan behagen, op den voorgrond, terwijl zij door het innig medegevoel van JESAJA met al de ellende, maar toch ook door zijne heilige verontwaardiging over de verregaande goddeloosheid des volks in bijzondere mate beheerscht wordt.

Middelerwijl was Samaria gevallen en daarmede de weg tot nieuwe veroveringen voor de Assyriërs gebaand, terwijl spoedig daarop SALMANASSAR door SARGON opgevolgd schijnt te zijn [1]). Ook deze ging met de veroveringstochten steeds

---

[1]) Over de opvolging der Assyrische koningen bestaat nog altoos onzekerheid. Volgens de meest algemeen aangenomen voorstelling heeft TIGLATH-PILESAR geregeerd ± 756—729, daarna SALMANASSAR tot eenigen tijd na de inname van Samaria ± 719, daarna SARGON tot ± 713, daarna SANHERIB. Dit laatste jaar, als het begin van SANHERIB's regeering, schijnt echter alleen geheel vast te staan. Volgens de Assyrische inscriptiën, gelijk die langzamerhand door BOTTA, HINCK, OPPERT en RAWLINSON zijn vertaald, moet deze opvolging (zie JUYNBOLL, *Juda en de Assyrische macht*), geheel anders geweest zijn: TIGLATH-PILESAR is dan reeds 736 door SALMANASSAR opgevolgd, deze 731 door NINIP-ILOEJA, naast wien zich SARGON tot koning opwierp, die dan sinds 728 de regeering alleen behield. Hij moet het dan zijn geweest, die, in strijd met 2 Kon. 17: 3, Samaria innam en al de daarmede gelijktijdige oorlogen voerde, die dan echter ook in een eenigszins ander daglicht komen te staan, terwijl hij dan in 713 door SANHERIB opgevolgd werd.

Daar echter nog altoos door geleerden als EWALD, WIJNNE e. a. de onzekerheid dier vertalingen en der daarop gebouwde resulta-

verder; al de rondom Israël en Juda liggende landen bezweken voor de Assyrische macht; hierop althans wijzen de voorspellingen, cap. 15 en 16; 21: 11, 12 en vs. 13—17, die zeker niet bewaard zouden zijn, zoo de uitkomst ze althans niet eenigermate had bevestigd; terwijl ook de naam: *koning der Arabieren en Assyriërs*, dien Herodotus, 2: 141, aan Sanherib geeft, op veroveringen vrij ver in Arabië wijst. Maar vooral was nu het oog op Egypte gericht, op wien al de kleinere volken als op een machtigen bondgenoot steeds hadden gehoopt, en waar in dezen tijd door de troonsbeklimming van een priesterkoning van Hephaistos, genaamd SETHON, tegenover TIRHAKA, den koning uit het Aethiopische huis, die het grootste deel van (Boven-) Egypte beheerschte, vrij wat verdeeldheid schijnt bestaan te hebben [1]). Om den toegang tot Egypte langs de zeekust voor zich open te stellen, zond SARGON een leger naar Asdod, eene stad van Philistea, die van die zijde de sleutel van Egypte mocht heeten, en die hij ook, schoon eerst na een driejarig beleg, schijnt ingenomen te hebben. Gedurende dezen tijd ging JESAJA zonder mantel en blootsvoets door Jeruzalem, cap. 20: 3, 4, om op zulk eene in het oog vallende wijze, in een zichtbaar beeld zijne vaste overtuiging te kennen te geven, dat de inwoners van Beneden-, zoowel als van Boven-Egypte door den Assyrischen koning als slaven weggevoerd zouden worden. De openlijke verklaring dezer symbolische handelwijze, cap. 20: 4—6, en daarmede dus ook de opteekening van dit geheele caput, moet waarschijn-

---

ten beweerd wordt en het mij natuurlijk onmogelijk is een onderzoek daarnaar in te stellen, zoo meende ik het het raadzaamste op hun voorbeeld de gewone voorstelling te volgen, waartegenover echter door RIEHM en SCHULTZ de identiteit van SALMANASSAR en SARGON volgehouden wordt, hoewel m. i. zonder genoegzamen grond.

[1]) Waarschijnlijk moet er alzoo, wanneer er sprake is van Kusch of Moorenland, worden gedacht aan dat heerschershuis, 't welk ook over Boven-Egypte regeerde.

lijk tot een weinig lateren tijd worden gebracht [1]). Na de inname van Asdod konden ook de Philistijnen hem geen weerstand meer bieden en trok hij zegevierend tegen Egypte op, welks leger door hem op de vlucht werd geslagen, terwijl er zelfs reden is te vermoeden, dat ook Thebe door hem is veroverd geworden [2]).

Zoo in den grootsten nood gebracht schijnen niet alleen TIRHAKA en SETHON zich samen verbonden te hebben, maar werd er ook door TIRHAKA een aanbod tot het sluiten van een verbond aan HIZKIA gedaan. JESAJA, getrouw aan zijn beginsel, verzette er zich weder met kracht tegen; hij herinnerde, cap. 20, aan zijne eigene symbolische handeling, waarin hij zoo duidelijk voor oogen gesteld had, welk smadelijk lot de Egyptenaren en Aethiopiërs wachtte, die volken, waarop Juda's hoop nu gebouwd was. — Maar reeds waren de gezanten van TIRHAKA tot HIZKIA gekomen; voor het eerst werd zulk een verbond door Egypte zelf begeerd, — voorzeker voor HIZKIA, wiens gedachten reeds langen tijd daarop waren gericht, een verleidelijk aanbod. Nog eenmaal doet JESAJA zijne stem met beslistheid daartegen hooren, hoewel zijn toon aanmerkelijk veranderd is, cap. 17: 12—18: 7; 14: 24—27 [3]). Had hij in zijn vroegeren strijd tegen

---

[1]) Het zou de vraag kunnen zijn, in hoe verre wij vs. 4: »evenals JESAJA *drie jaren lang* ontkleed en blootsvoets gegaan is," letterlijk opvatten moeten. M. i. is het niet waarschijnlijk dat deze handelwijze, die zoo geheel in den geest is van den grooten profeet, volle drie jaren zal hebben geduurd, maar veeleer dat wij hier aan eene in dezen tijd nu en dan eens herhaalde handeling hebben te denken.

[2]) Hierop althans wijst Nah. 3: 8—10, waar van eene inname van No-Ammon = Thebe gesproken wordt. Hiertegen zouden nog wel vele bewaren zijn, die echter allen weerlegd geacht kunnen worden, indien de beweering waarheid bevat, dat eene der Assyrische inscriptiën zulk eene verovering van Thebe vermeldt, daar deze niet anders dan in dezen tijd kan plaats gehad hebben.

[3]) Dat cap. 17: 12—14 en cap. 18 één geheel uitmaken, wordt alleen door HITZIG betwijfeld, die cap. 17: 12—14 met

een verbond met Egypte steeds minachting betoond voor dat land, dat toch geene hulp kon verschaffen, thans spreekt hij op een geheel anderen toon over en tot de gezanten van den Aethiopischen vorst. Het is alsof hij bang is ze te beleedigen; de voortreffelijkheden van hun volk en hun land worden opgenoemd, en zelfs tweemaal herhaald; hunne kracht, hunne vaardigheid, hun vernuft zelfs worden geprezen, gelijk ook de ligging van hun land. Maar toch wil hij van een verbond met hen niets weten. Daarvoor ook heeft hij echter eene andere reden dan vroeger, ten gevolge van zijn gewijzigden blik op de Assyrische macht. Deze heeft haar toppunt bereikt, zij is op het punt de, haar door JAHVE gestelde, grens te overschrijden, en dan, zoo zij het wagen het land van JAHVE met hun rumoer en gedruisch te betreden en dus nog meer te benauwen, dan nu reeds het geval was, dan zal JAHVE zelf hen vermorzelen en verstrooien als kaf in den wind. Waarom dus nog een verbond? Laten de gezanten terugkeeren en hun

---

vs. 1—11 verbindt. Dan echter wordt er cap. 18 van eene vernietiging van vijanden gesproken, die in het geheel niet vermeld zijn, terwijl men de woorden cap. 17: 12—14 geweld moet aandoen, ten einde ze op de Syriërs en Israëlieten te kunnen toepassen en ze met het voorgaande te kunnen verbinden.

Cap. 14: 24—27 kan noch met cap. 12 worden verbonden, daar dit caput zelf reeds de epilogus vormt van eene langere rede, die cap. 10: 5 begint; — noch kan het bij cap. 10 worden gevoegd, daar dit caput en cap. 11 ten nauwsten samenhangen. Met cap. 13 en 14: 1—23 kan het evenmin worden verbonden, daar het over Assyrië, laatstgenoemd stuk integendeel over Babylon spreekt. Het zou dus als een klein afzonderlijk geheel kunnen worden beschouwd, maar daar het dan toch tot dezen tijd zou moeten worden gebracht, geef ik de voorkeur aan de meening van EWALD, die het met cap. 17: 12—18: 7 verbindt, waarmede het een schoon geheel vormt. Nog moet opgemerkt worden, dat er in deze rede geene noodzakelijke bewijzen zijn, dat zij na SANHERIB's inval in Juda is uitgesproken; cap. 17: 13 en 14: 25, wijzen m. i. juist op den tijd zeer kort er voor.

eigen volk zoowel als de omliggende volken voorbereiden op het schouwspel, dat in Juda zal worden gezien: de vernietiging van den machtigen vijand, alleen door JAHVE. Maar zal dus ook Aethiopië aan JAHVE zijne bevrijding te danken hebben, dan zal het ook, de profeet kan het niet anders verwachten, hem met geschenken op Sions heiligen berg daarvoor danken.

Zoo begint voor den profeet met deze rede als 't ware een nieuw tijdvak in zijne profetische inzichten. Had hij tot nu toe de Assyriërs steeds als de uitvoerders van JAHVE'S rechtvaardig oordeel over Jeruzalem beschouwd, nu is het hem duidelijk geworden, dat zij hunne taak hebben voleindigd; het oordeel is voorloopig ten uitvoer gebracht, JAHVE heeft besloten zijn volk nu te redden en den vijand voor de heilige stad te verslaan. Of tot dit gewijzigd inzicht der goddelijke waarheid wellicht ook eene verandering in den zedelijken toestand des volks medegewerkt heeft, kan natuurlijk niet worden beslist; maar niet onwaarschijnlijk schijnt het mij toe, ook met het oog op Jer. 26: 19, dat onder een ernstigen koning JESAJA'S werkzaamheid nu eindelijk, ook nadat de ellende der lichtzinnigheid in hetgeen cap. 22 verhaald is, zoo duidelijk was gebleken, dezen invloed zal hebben gehad, dat de meer ernstige partij den boventoon in de stad verkreeg en er eene soort van algemeene boetedoening werd gehouden; hetgeen dan den profeet de hoop kon doen koesteren, dat het oordeel nu eindelijk gewerkt had en dus voldoende geweest was.

Schoon door JESAJA bestreden, schijnt het verbond met den Aethiopischen koning toch dit maal tot stand gekomen te zijn [1]), en zoo HIZKIA nog ooit kon hopen zijne

[1]) Dit schijnt mij toe reeds uit den tocht van SANHERIB tegen Jeruzalem en zijne verwoesting van het geheele land van Juda te blijken, waartoe anders niet zooveel reden bestaan had; maar bovenal blijkt het ook m. i. uit de woorden 2 Kon. 18: 21, Jes. 36: 6.

onafhankelijkheid te zullen herwinnen, dan werd het nu ook hoog tijd en was de gelegenheid nu zoo schoon, als zij nimmer weer scheen te zullen worden, om daartoe pogingen in het werk te stellen. SARGON toch was opgevolgd door SANHERIB ± 713, van wien men nog niet weten kon, of hij met evenveel moed en kracht den oorlog zou kunnen voeren. Bij zijne troonsbeklimming schijnen er in het wingewest Babylon op nieuw onlusten uitgebroken te zijn, die dus de hoop konden doen opvatten, dat de koning zijn leger zou moeten gebruiken om die te bedwingen, terwijl bovendien Egypte door den gevaarlijken toestand, waarin het verkeerde, tot krachtsinspanning verplicht was en er dus meer dan ooit op dat rijk te rekenen viel. HIZKIA kon dan ook aan het aanbod geen weerstand bieden, maar trad in het veertiende jaar zijner regeering openlijk in de rij van de vijanden der Assyrische macht, en niet lang zou het duren, of hij zou de gevolgen daarvan ervaren.

HOOFDSTUK IX.

JESAJA'S WERKZAAMHEID ONDER DE REGEERING VAN KONING HIZKIA.

(Tweede gedeelte).

Met een ontzaglijk leger rukte SANHERIB, waarschijnlijk nog in het zelfde jaar van den afval, ± 712, het Joodsche grondgebied binnen, terwijl de strijd, die nu was ontbrand, een strijd op leven en dood, en gelijk al de oorlogen die

bepaaldelijk het bestaan of den ondergang van Jeruzalem golden, een godsdienstkrijg, immers een krijg voor of tegen de macht van JAHVE, zoude zijn. Dit laatste blijkt bovenal uit woorden als Jes. 36: 7, 15, 18, 2 Kon. 18: 22, 25, 32—35, waardoor SANHERIB zelf zeer goed toont te begrijpen, welke de waarachtige kracht was, waarop Juda's volksbestaan rustte. De ondergang van het volk van JAHVE zou, zoolang er nog eenig betrouwen op hem bestond, het bewijs zijn van zijne onmacht om het volk te redden; werd dit vertrouwen gemist, dan had daardoor het volk van zijn kant zich van hem losgemaakt, en waren de zaken daardoor geheel anders geworden; dit was in het tienstammenrijk het geval geweest. Zoolang het echter nog niet zoo ver was gekomen, zoolang er nog in de hoofden en vertegenwoordigers, zoowel als in den boezem zelf des volks, een vertrouwen en steunen was op de macht van JAHVE, zoo lang was ook zijne eer daarmede gemoeid en was iedere poging tot onderdrukking van Juda een krijgvoeren tegen hem. Daardoor wordt deze strijd zoo belangrijk; het kleine Davidische rijk met zijn levenden God staat voor de eerste maal tegenover het machtige wereldrijk, voor welks slagen alle naburige volken reeds zijn bezweken; het is de strijd tusschen het rijk des geloofs en dat des gewelds. JESAJA had hem zoo lang mogelijk willen tegenhouden; eerst waar hij gebleken was onvermijdelijk te zijn, niet uit overmoed of eerzucht, mocht hij worden gevoerd, dan alleen kon er eene goede uitkomst van worden verwacht. De twee machten, die de wereld beheerschen, ontmoeten elkander, en gelijk de strijd van MOZES tegen PHARAO, die ook JESAJA in dezen tijd telkens voor den geest staat, reeds had getoond, zoo was het ook hier voor den waarachtig geloovige niet twijfelachtig, aan welke zijde de overwinning zou zijn.

In het 14de jaar van HIZKIA's regeering nam de oorlog een aanvang. Zij het dat SANHERIB in Egypte eene neerlaag of anderen rampspoed geleden had en daardoor wel genoodzaakt was zijne troepen op Juda's grondgebied sa-

men te trekken [1]), zij het, wat wel zoo waarschijnlijk mag heeten, dat hij, alvorens den oorlog met Egypte ten einde te brengen, zich van den terugtocht verzekeren en van alle vijanden in den rug bevrijden wilde, — zeker is het, dat hij zijne troepen in Juda samenbracht en het geheele platte land rondom Jeruzalem langzamerhand, schoon met moeite, aan zich onderwierp. Voordat het echter nog zoo ver was gekomen, had JESAJA in de volle verzekerdheid der aanstaande verlossing de rede cap. 10: 5—12: 6 uitgesproken [2]), die in stoutheid van verwachting, in bezieling van

---

[1]) HERODOTUS verhaalt, dat toen SANHERIB tegenover den priesterkoning SETHON, wien de Egyptische krijgerskaste alle hulp had geweigerd, bij Pelusium strijdvaardig stond, eene menigte muizen, in den nacht vóór den strijd, al de wapens van het Assyrische leger opaten en het zoo tot eene overhaaste vlucht noodzaakten. Maar schoon het op zich zelf niet onmogelijk is, dat SANHERIB ook in Egypte eene onverwachte groote ramp heeft getroffen, zoo vind ik het toch wel zoo waarschijnlijk, dat dit verhaal de zelfde gebeurtenis betreft, die, 2 Kon. 19: 35, van uit veel verhevener oogpunt verhaald wordt, terwijl die hier op wonderbaarlijke wijze gekleurd en op Egyptisch grondgebied overgebracht is.

[2]) Door KNOBEL en zeer vele anderen wordt deze rede gebracht tot den tijd van SALMANASSAR onmiddelijk na den val van Samaria. Hiertegen strijdt echter geheel de toon van dit stuk, die volkomen gelijk is aan dien zijner vorige rede en van cap. 33, dat algemeen tot dezen tijd wordt gebracht, terwijl hij daarentegen geheel en al verschilt van den toon, waarop de profeet in SALMANASSAR's tijd van de Assyriërs sprak. Ook volgt uit cap. 10: 27 niet noodzakelijk, dat Juda nog schatplichtig was; ook al was de schatting geweigerd, kon er, bepaaldelijk in dezen tijd, nu een groot deel van het land door hen was bezet, van een last en een juk der Assyriërs worden gesproken. Bovendien is ook de overeenkomst van toon, die hier den Assyriërs in den mond wordt gelegd, met dien van Rabsake, cap. 36: 7, 18—20, zeer opmerkelijk. — Toch meen ik, dat deze rede gehouden moet zijn nog vóór den eigenlijken inval, daar anders de schilderachtige teekening van den weg, dien SANHERIB naar JESAJA's meening zou volgen, cap. 10: 28—33, en die van de veronderstelling uitgaat, dat SANHERIB van uit het veroverde Israël zijn inval in Juda zal doen, volkomen onbegrijpelijk wordt, daar de onjuistheid er van dan reeds gebleken zou zijn. — Cap. 12 wordt door EWALD op grond van

toon en schilderachtige teekening wellicht al zijne vroegere redenen overtreft, en waarin de profetische prediking van dezen tijd haar hoogste toppunt bereikt. Zij bevat de tegenstelling tusschen het overmoedige Assyrische rijk, dat in eigen kracht de door JAHVE gestelde grens overschrijdt, en het rijk van den Messias, in hetwelk de vreeze van JAHVE het leidend beginsel zal zijn. Was het Assyrische rijk als strafwerktuig tegen Juda en Israël en de omliggende volken gebruikt, had het ten gevolge daarvan Karchemis en Kalno, Hamath en Arfad, Damascus en Samaria veroverd, zonderdat de goden dier volken het konden beletten, nu verloor het het onderscheid, dat er tusschen die goden en den God van Juda bestaat, uit het oog; tegen hem, aan wien het al zijne veroveringen verschuldigd is, wil het nu ook gaan strijden, alsof de bijl zich beroemde tegen dien, die daarmee houwt. Reeds trekt het leger tegen Jeruzalem op, van den eenen post naar den anderen, daar staat het voor de heilige stad, daar strekt het zijne hand uit naar het heiligdom van JAHVE, maar — ziet, plotseling wordt zijn sieraad afgesneden, de verhevenen en trotschen vallen ter aarde, magerheid vervangt zijne vetheid, een vuur verteert zijn trots, en zijn overblijfsel kan door een kind worden geteld. — En daartegenover staat nu het volk van JAHVE, het heeft zich schuldig gemaakt aan ontrouw en afval, en daarom, al was het ook talrijk gelijk het zand van de zee, eene rest slechts zal blijven bestaan, maar die rest dan ook zeker, omdat

---

het verschil van taal als een toevoegsel van veel lateren tijd beschouwd. M. i. echter zonder voldoenden grond, daar er tegenover de enkele punten van verschil, nog veel meer punten van overeenkomst staan. Ook de overeenkomst met Exod. 15, waarop zich EWALD beroept, is m. i. eerder een bewijs voor dan tegen de echtheid. Cap. 11: 15, 16, had JESAJA zijne gedachten reeds bij Israëls uittocht uit Egypte bepaald, die hem in geheel deze rede zeer sterk voor den geest zweeft, cap. 10: 24, 25; 11: 11; wat wonder zoo nu ook het danklied, naar aanleiding dier verlossing vervaardigd, zijne gedachten vervult en invloed oefent op zijne woorden.

het is het uitverkoren volk van JAHVE. Schijnt het Davidische huis zijn ondergang nabij, uit dien afgehouwen tronk zal een rijsje voortkomen, dat veel vrucht dragen zal. De Geest van JAHVE zal op hem zijn, en hem schenken wijsheid en verstand, kracht en raad, kennis en godvrucht en hem alzoo, zonder wapengeweld, met kracht en geluk doen regeeren. — Was de teekening van den tocht der vijanden tegen Jeruzalem een meesterstuk van schildering, de beschrijving van het vrederijk van den Messias is het voorzeker niet minder; van dat rijk, waarin ongestoorde vrede zal heerschen, terwijl de gerechtigheid het beginsel van alles zal zijn. Maar dan ook zal werkelijkheid worden, wat JESAJA reeds in zijne eerste rede uitgesproken, en in vele latere redenen nog weer herhaald had, dat al de volken zich voor JAHVE neerbuigen zullen. Van al de einden der aarde zullen de verstrooide bannelingen van Juda niet alleen, maar ook van Israël worden vergaderd en gelijk eens de Roode Zee aan Israël den uittocht niet heeft kunnen beletten, zoo zullen dan ook zelfs de groote rivieren hun een doortocht verleenen. Dan zonder naijver onder een Davidischen koning vereenigd, zullen zij Philistea, Edom, Moab en Ammon aan zich onderwerpen, gelijk dit in andere redenen reeds van Aethiopië en Tyrus aangeduid was. — Nog nooit had JESAJA zoo uitvoerig en treffend de aanstaande heilseeuw geteekend, gelijk hij de verwachtig van den Messias nog nimmer aan het Davidische huis vastgeknoopt had. Bij het klimmen van het gevaar stijgt ook zijne zekerheid der aanstaande verlossing en wordt zijn profetische blik steeds helderder; ja, als had hij de redding reeds ondervonden, sluit hij nu zijne rede met een psalm des lofs, dien hij aan zijn volk in den mond legt: „U zal ik prijzen, JAHVE, want gij waart vertoornd tegen mij, uw toorn wendde zich, en gij hebt u mijner ontfermd. Zie God is mijn heil, ik zal vertrouwen en niet vreezen, want mijne sterkte en mijn psalm is JAH-JAHVE, en hij was mij tot heil, enz."

In zulk eene stemming verwachtte JESAJA den naderenden

vijand, en zocht ook zijn volk in zulk eene stemming te brengen, en toch scheen niets minder gegrond dan zulk eene blijde verwachting. De vijand toch overstroomde het land, de eene stad na de andere viel in zijne macht. Het volk was radeloos van vrees, nog eenmaal zocht HIZKIA zijn machtigen vijand door het aanbod eener hooge schatting tevreden te stellen, en werkelijk werd deze aangenomen en op 300 talenten zilver, en 30 talenten goud bepaald. Om in deze moeilijke tijden daaraan te voldoen was zelfs het zilver van het paleis niet voldoende; ook het goud, waarmede HIZKIA de deuren des tempels had laten overtrekken, moest afgesneden en aan SANHERIB gezonden worden. Nu hoopte men vrede te zullen erlangen, maar men bedroog zich, 2 Kon. 18: 14—16, SANHERIB wilde aan den dubbelzinnigen toestand een einde maken, hij had het op den ondergang van Juda gemunt; het geld werd aangenomen, maar het verdrag volstrekt niet gehouden; steden noch menschen werden gespaard, alle wegen waren onveilig, de vredeboden keerden weenend terug, cap. 33: 7, 8. In dezen schijnbaar wanhopigen toestand bleef toch JESAJA, de grijze, maar nog altoos even krachtige profeet volkomen dezelfde. Scheen ook de verwachting, die hij in zijne vorige rede met zoo veel gloed en kracht had uitgesproken, nog zoo ver mogelijk van hare vervulling verwijderd, toch houdt hij haar vast, en herhaalt haar ook nu nog op andere wijze, cap. 33. Hiervan is hij verzekerd, dat voor den overmoedigen vijand het laatste uur heeft geslagen, dat de hevige woede, waarmede hij nu Juda beoorloogt, aan de stuiptrekkingen van een stervende gelijk is, dat JAHVE reeds opgestaan is om zijn volk te verlossen, terwijl al de volkeren zich voor zijne verheffing verstrooien. Daarom te midden van de nijpende ellende, die hij overal rondom zich aanschouwt, stijgt zijne vurige bede omhoog: „JAHVE, ontferm u onzer, want wij hopen op u." Die verlossing zal komen; maar voor het vuur, dat den vijand als stoppelen verteert, zal ook in Jeruzalem zelf alleen hij zijn beveiligd,

die rechtvaardiglijk wandelt en oprecht spreekt, enz. Maar voor hem zal dan ook de heerlijkheid komen; niet meer door vijanden bedrukt en benauwd, maar ver uitgebreid, rustig en vrij, zal Juda door den volmaakten koning in heerlijkheid worden bestuurd, terwijl niet meer rivieren en stroomen, die het land toch niet voor schepen enz. ontoegankelijk maken, maar JAHVE zelf de beschutting zal zijn voor zijn volk. JAHVE toch is onze rechter, JAHVE is onze wetgever, JAHVE is onze koning, zoo eindigt de profeet zijne rede, zijn volk zal van alle kwalen verlost zijn, want alle zonde zal zijn vergeven. Zoo blijft de profeet ook in het allergrootste gevaar onwrikbaar in zijn geloof, dat het volk van JAHVE door zijne toewijding aan hem eene onvernietigbare kracht in zich bezit, die, zoolang het daaraan ook nog maar eenigermate beantwoordt, zich ook uitwendig handhaven zal.

Ondertusschen kwam de vijand steeds nader en van uit zijn leger voor Lachis liet nu de Assyrische koning door zijne boden TARTAN, RABSARIS en RABSAKE [1]), Jeruzalem opeischen, ten einde de lasten van een beleg te vermijden. Hadden deze eerst de hun te gemoet gezondene boden van koning HIZKIA, ELJAKIM, koninklijk huis- en hofmeester, SEBNA, den schrijver, en JOAB, den kanselier, met een beroep op de onmacht van Egypte, den onwil van JAHVE, wiens altaren immers door HIZKIA waren verbroken, en de krachteloosheid van Juda zelf, dat, had het ook 2000 paarden, zich toch nog geene behoorlijke ruiterij zou kunnen bezorgen, tot de overgave der stad gemaand: op ELJAKIM'S verzoek liever niet Joodsch maar Arameesch te spreken, opdat het volk op de muren het niet zou kunnen ver-

---

[1]) Van de beide laatste namen is het zeer waarschijnlijk, dat zij als titels: *hoofd der eunuchen* en *opperschenker* moeten worden beschouwd. Het zou dus ook niet onwaarschijnlijk zijn, zoo ook Tartan de titel was voor een veldheer in het Assyrische leger; met zekerheid kan het echter niet worden gezegd.

staan, richt RABSAKE zich nu juist tot het volk en roept het met vele smaadredenen tegen JAHVE en HIZKIA op, aan zijne macht toch niet langer weerstand te bieden, en zich toch niet door HIZKIA tot een verzet te laten verleiden, dat immers in den ondergang van stad en land eindigen moet. Angst en ontsteltenis verspreidde zich nu in de gansche stad en beving ook HIZKIA; radeloos wendde hij zich tot JESAJA, om door zijne bemiddeling de beloofde hulp van JAHVE te verkrijgen, die toch ook de lasteringen tegen zijn naam aangehoord had, en terwijl hij terzelfder tijd in boetgewaad in den tempel verschijnt en de hulp van JAHVE alleen vraagt en verwacht, belooft hem JESAJA, nu sterker dan immer te voren, de spoedige verdrijving en vlucht van het vijandelijk leger.

Daar SANHERIB'S boden op uitdrukkelijk bevel van HIZKIA volstrekt geen antwoord hadden ontvangen, waren zij onverrichter zake teruggekeerd naar het leger dat nu na de inname van Lachis voor Libna gekampeerd lag. Middelerwijl was koning TIRHAKA met een leger naar den kant van Juda opgerukt, om nu buiten zijn eigen grondgebied den Assyrischen koning slag te leveren. Bij het vernemen hiervan begreep SANHERIB maar al te goed, dat hij, ten einde den oorlog met Egypte met goed gevolg te kunnen voeren en niet zelf in groot gevaar te geraken, eerst met Juda geheel moest afgedaan hebben. Hij zond daarom RABSAKE en de anderen nog eenmaal naar Jeruzalem met nog dringender eisch de stad aan hem over te geven. In brieven wendde hij zich nu rechtstreeks tot koning HIZKIA, terwijl daarin alles eigenlijk op dit betoog neerkwam: „Niet ééne der steden, waartegen ik oorlog voerde, is door hare goden gered, hoe zou Jeruzalem dan door zijn God kunnen worden verlost." Nu was het beslissend oogenblik voor Juda en den Israëlitischen godsdienst gekomen; nu gold het bepaald de macht van JAHVE of zijne machteloosheid. In het gevoel daarvan begeeft HIZKIA zich weer naar den tempel; op het altaar spreidt hij de brieven van SANHERIB uit, die

als 't ware eene uitdaging waren van JAHVE en nu, met een beroep op de eer van zijn heiligen naam, smeekt hij hem om verlossing „opdat al de koningrijken der aarde weten, dat gij, JAHVE, alleen God zijt." En als antwoord daarop treedt nu JESAJA met het woord van JAHVE te voorschijn, cap. 37: 21—32: „Zoo spreekt JAHVE over hem, den Assyrischen koning: u veracht, u bespot de maagd, dochter van Sion, achter u schudt de dochter van Jeruzalem het hoofd" enz. Zoo zal Jeruzalem den overmoedigen vijand, voor wiens macht zij nu siddert, met minachting bejegenen; want deze vijand heeft JAHVE zelf gesmaad en beleedigd door op zijne eigene kracht en heldendaden te pochen. Ook zijne overwinningen waren door JAHVE bepaald; deze kent hem geheel en zal hem wegens zijn overmoed en zijne grootspraak beteugelen en hem dwingen onverrichter zake terug te keeren. — Zoo verkondigt JESAJA in dit hachelijk oogenblik de ongeloofelijkste dingen, en om den koning in het geloof daaraan te versterken, beschrijft hij de gevolgen der redding op één bepaald punt, de bebouwing des lands, en geeft alzoo naar zijne gewoonte ook hier een *teeken* tot staving van zijne prediking der goddelijke waarheid: dit jaar nog zal men leven van het koren, dat hier en daar is overgebleven, het volgende jaar van hetgeen van zelf opgekomen zal zijn, daar de Assyriërs natuurlijk stoornis in het zaaien enz. hadden gebracht, in het derde jaar daarentegen zal men weer zaaien en oogsten en planten gelijk te voren. Want hetgeen van Juda is overgebleven uit de verdrukking, zal zich naar boven en naar beneden uitbreiden en in heerlijkheid zijn. En nu eindigt JESAJA met de stellige belofte, zonder beeldspraak geuit: de belegering zelve zal niet geschieden, maar langs den weg, waarlangs hij gekomen is, zal de vijand weer onverrichter zake terugkeeren moeten. — Zoo belooft de profeet redding, maar — en dit is het opmerkelijke in het door hem gestelde teeken — niet aanstonds na de oogenblikkelijke redding zal de verwachte heilseeuw komen. Had hij

tot nu toe tusschen de bevrijding uit de Assyrische macht en de komst der heilseeuw geen tijdsverloop aangewezen, thans heeft hij het erkend, dat nog de tijd van den Messias niet is gekomen, maar dat er eerst nog eenige tijd moet verloopen. Dit tijdsverloop wordt door hem voorgesteld als het jaar, waarin het land nog de naweeën van den oorlog gevoelen zal; is dat eenmaal voorbij — dan kan de tijd gekomen zijn voor het eeuwige heil in het Messiasrijk. De tijd, waarop hij steeds de verwachting zijns volks had gericht, wordt alzoo door hem zelf erkend nog niet de verwachte heilseeuw te zijn; de redding zal komen, maar nog blijft er meer te verwachten.

De belofte der oogenblikkelijke verlossing was echter reeds veel, en het vertrouwen van JESAJA werd hierin niet teleurgesteld. „En de engel van JAHVE ging uit, en hij sloeg in het Assyrische leger 185.000 man; en toen zij des morgens opstonden, ziet, deze allen waren doode lijken. En SANHERIB, de koning van Assyrië, trok op, en ging, en keerde terug en woonde te Ninivé." Zoo luidt het eenvoudig, verheven bericht van den Israëlietischen geschiedschrijver over eene gebeurtenis, die besliste over leven en dood van een volk niet alleen, maar van den geestelijken godsdienst; zoo eenvoudig en onopgesmukt, dat het schijnt, alsof de berichtgever zich niet bewust is iets bijzonders te melden. Wat er eigenlijk geschied is, verhaalt hij ons niet, en wij kunnen slechts gissen, dat het leger door eene hevige pest is overvallen, die het de mogelijkheid benam den oorlog voort te zetten, want wat hierover op allerlei wijzen reeds uitgewijd is [1]), mag als zuivere fantazie worden beschouwd en is voor de verklaring van dit raadselachtige feit volstrekt van geene waarde. De hoofdzaak voor den schijver, gelijk voor een ieder, die in de geschiedenis de hand Gods wil erkennen, is dit, dat

---

[1]) Zie b. v. JUYNBOLL, *Juda en de Assyrische macht.*

in den strijd tusschen het wereldrijk en het kleine rijk, waarin een geestelijk God werd gediend, het eind niet twijfelachtig kan zijn, dat er in het rijk des geloofs eene kracht is, die ook het rijk des gewelds overwint.

Dat met dezen terugtocht van den Assyrischen koning de oorlog reeds aanstonds voor goed geëindigd zou zijn, is niet zeer waarschijnlijk; maar over het verder verloop er van zijn volstrekt geene berichten tot ons gekomen. Onlusten in den boezem van het Assyrische rijk uitgebarsten, noodzaakten het zijne krachten bij zich zelf te bepalen, en zoo komt het dan ook later niet weder met Juda in aanraking.

Aanstonds echter reeds bleek het, dat de volmaakt gelukkige toestand voor dit rijk ook voor het uitwendige nog niet was gekomen. Nog hadden de vijanden het land niet geheel verlaten, of een ander gevaar, schoon van geheel anderen aard, bedreigde het. Eene gevaarlijke ziekte, waarschijnlijk de pest, die door de opeenhooping van menschen te Jeruzalem ten gevolge van de bezetting en de verwoesting des rijks door de Assyriërs, zeer licht uitgebroken kan zijn, vg. cap. 33: 24, overviel den koning HIZKIA en bracht hem aan den rand van het graf. Reeds had JESAJA hem voorbereid op den dood, toen deze bij het verlaten van het koningspaleis van Godswege de verzekering erlangde, dat de koning weer zou herstellen. Aanstonds keert hij tot hem, die met gebeden en tranen om afwending van den dood smeekte, terug, en verkondigt hem uit naam van JAHVE, dat zijn gebed is verhoord, dat zijn leven nog met eenigen tijd is verlengd en dat JAHVE hem van de Assyriërs redden, en de stad in zijne bescherming nemen zal. Hij laat nu op de pestbuilen vijgen leggen, een gewoon verzachtingsmiddel, en geeft hem naar zijne gewoonte voor de waarheid zijner belofte een zichtbaar teeken, hetwelk naar het tot ons gekomen bericht waarschijnlijk hierin bestaan heeft, dat de schaduw, die op den zonnewijzer van ACHAZ door het stijgen der zon tien graden gedaald was, weer tien graden zou klimmen, alsof

de zon in zijn loop terugging [1]). Het teeken geschiedde, en overeenkomstig daarmede werd ook de verwachting van JESAJA in geenen deele beschaamd. Na drie dagen herstelde de koning van zijne gevaarlijke ziekte [2]), waar-

---

[1]) Dat JESAJA zulk een teeken geeft, hetzij uit zich zelf, cap. 38: 7, hetzij op verzoek van HIZKIA, 2 Kon. 20: 8, heeft niets vreemds, en schoon het waar is, dat de meesten der door JESAJA gegevene teekenen geen wonderkarakter bezitten, vg. cap. 7: 14, 15; 8: 4, 18; 37: 30 enz., maar allen concreete voorstellingen zijn van hetgeen zou geschieden, zoo is het toch niet te ontkennen, dat JESAJA, cap. 7: 11 in een bepaald echt en onveranderd tot ons gekomen geheel, aan ACHAZ zulk een wonderteeken aanbiedt, waarbij volstrekt geene reden bestaat om met HITZIG te meenen, dat JESAJA op de weigering van ACHAZ gerekend en alzoo »een zeer gevaarlijk spel" heeft gespeeld. Dit toch is te zeer in strijd met den heiligen ernst, die uit al JESAJA'S woorden en handelingen spreekt. Zoo mag ook hier niet worden beweerd, dat het wonderkarakter van dit teeken met JESAJA's handelwijze in strijd is; maar, moet alzoo de mogelijkheid, dat hier aan iets bovennatuurlijks te denken is, ten sterksten gehandhaafd worden, des te meer is het te betreuren, dat de kortheid van dit bericht, zoowel 2 Kon. 20: 8—11 als Jes. 38: 8, ons verhindert na te gaan, wat er eigenlijk geschied is, vooral ook daar wij van de inrichting der toenmalige zonnewijzers zoo goed als niets weten, en ook de gewone verklaring, die in den tekst is gevolgd, nog aan zeer vele bezwaren onderhevig is.

[2]) Is de pest, die in het oosten zeer vaak voorkomt, niet van den ergsten graad, zoodat de dood bijkans onmiddellijk volgt, dan ontstaan er allengs pestbuilen, die opengaan en waardoor de peststof zich uit het lichaam verwijderen kan. Gebeurt dit niet, dan is er ook geen herstel mogelijk, terwijl dit opengaan van de builen door verzachtende middelen, b.v. door het uitdrukken van vijgen wordt bevorderd. Hebben wij hier alzoo bij de genezing aan niets bovennatuurlijks te denken, de plotselinge volle verzekerdheid van den profeet, dat de koning weer zal herstellen, mag daarom toch niet als een eenvoudig gevolg eener meer nauwkeurige beschouwing van den aard der ziekte worden beschouwd. Juist terwijl hij *niet* bij den koning is, erlangt hij deze volle verzekerdheid, die ook aan geen twijfel meer is onderworpen, hetgeen toch anders nog altoos eenigszins het geval had moeten zijn. M. i. hebben wij hier aan een soortgelijk geval te denken als toen in eene zeer gevaarlijke ziekte van MELANCHTON, waarin

voor hij JAHVE in het verhevene lied Jes. 38: 9—20 zijn dank toebrengt en het ons daardoor duidelijk doet zien, welk een waardig opvolger hij was van zijn grooten voorvader DAVID.

Zoo was Juda van alle onheilen bevrijd en genoot onder zijn godvreezenden koning weer den meest mogelijken voorspoed en rust, en niet lang kan het hebben geduurd, of het rijk had zich van de toegebrachte slagen hersteld, terwijl de roem van het Davidische huis, na den aftocht van den Assyrischen koning, even als vroeger weer heinde en ver was verbreid. Maar toch was het door JESAJA geschilderde ideaal niet verwerkelijkt, en schoon de nu reeds grijze profeet in al het gebeurde, ook voor zich zelf, den waarborg bezat voor de juistheid van zijn profetischen blik, vond hij toch niet in het heden, wat hij vroeger van de toekomst verwacht had. Nog was al het verkeerde in het volk niet vernietigd; het rijk, dat aan het gevaar was ontkomen, was nog niet de *heilige* rest, waarvan hij steeds had gesproken. Op nieuw ontdekte zijn oog zonden die nog geboet, kwalen die nog genezen moesten worden. De prediking hiervan knoopt hij, met een kort maar veelbeteekenend woord, aan eene gebeurtenis vast, die, op zich zelve niet zeer belangrijk, juist door het woord van JESAJA van groote beteekenis wordt, terwijl ons daardoor ook een diepere blik in de profetische aanschouwing vergund wordt. Gezanten van MERODACH BALADAN, koning van

---

geene hoop op herstel meer scheen te bestaan, LUTHER, na vurig te hebben gebeden, hem de hand reikte en zeide: »Dr. PHILIP gij *zult* herstellen", en het geschiedde. Het woord van JESAJA tot koning HIZKIA, gelijk dat van LUTHER tot zijn vriend, kan niet anders dan aan de onmiddellijke verzekerdheid des geloofs worden toegeschreven, die door God zelf in de harten gewrocht wordt en waardoor het den mensch duidelijk wordt, wat Gods wil in dezen moet zijn, terwijl hij dan ook van de *gewone* en *natuurlijke* middelen gebruik maakt, ten einde dien langs den *gewonen* weg ten uitvoer te brengen.

Babel, welk rijk, een van Assyrië afhankelijke staat, zich, vooral wellicht na den tegenspoed van SANHERIB in Juda, steeds meer ten koste van het Assyrische rijk begon te verheffen, kwamen te Jeruzalem om koning HIZKIA met al, wat er in den laatsten tijd met hem geschied was, geluk te wenschen. Over deze eerbetooning ten zeerste verheugd en begeerig een goeden dunk van zijn rijkdom en zijne macht bij hen achter te laten, toont koning HIZKIA hun al zijne schatten, zoodat er, gelijk de berichtgever het zeer karakteristiek uitdrukt, noch in zijn huis, noch in zijn gansche rijk eenig ding was, dat hij hun niet toonde. Was dit wellicht op zich zelf reeds onvoorzichtig, doordat nu èn de geheele toestand van zijne schatkist enz. bekend werd gemaakt, èn bovendien de begeerlijkheid van den Babylonischen koning kon zijn gewekt, de profeet ziet er nog meer in: het was voor zijn scherpzienden blik het bewijs, dat de koning nog iets anders zocht dan de eer van JAHVE, dat zijne eigene grootheid en de eerbetooningen van naburige volken hem nog maar al te lief waren. In het volmaakte rijk toch, waarop JESAJA steeds zijn blik had gevestigd, zou zulk een gedrag onmogelijk geweest zijn; maar zoolang hoogmoed en eigenwaan nog in Juda, en wel bepaald in den koning, worden gevonden, heeft het rijk nog geduchte lessen te wachten. Ziet, de dagen komen, zoo spreekt daarom JESAJA, dat al die schatten, waarop men nu trotsch is, weer weggeroofd zullen worden, en de tegenwoordige grootheid voor smaadheid plaats maken zal. En wanneer JESAJA den koning van Babylon zelf als dengene noemt, door wien JAHVE dit oordeel ten uitvoer zal brengen, dan behoeven wij dit niet daaruit te verklaren, dat JESAJA geheel op de hoogte was van Babylon's plannen of de komst der gezanten aan minder vreedzame bedoelingen toeschreef, dan misschien werkelijk het geval was; evenmin als wij daarom behoeven te meenen, dat dit stuk eerst zóó kan zijn geschreven, nadat de plannen van Babel ook in Juda bekend waren geworden. Alles berust hier op een profetisch inzicht, nog niet zoozeer

van de toekomst, als wel van de goddelijke noodzakelijkheid, die door den profeet altoos en overal opgemerkt wordt. Daargelaten ook de plannen van Babel, de trotschheid en overmoed van den koning van Juda zal worden gestraft door het volk, aan hetwelk hij die trotschheid betoond heeft. Toch zal het onder HIZKIA's regeering vrede blijven in Juda; de koning die reeds zooveel had ondervonden en wiens vertrouwen op JAHVE was gevestigd, zal niet meer de getuige zijn van nieuwe oordeelen over zijn rijk; de zegen van JAHVE zal van hem niet meer wijken. Het onheil, dat door JESAJA voorspeld wordt, is niet zoozeer eene straf voor 's konings persoonlijke zonde, als wel iets, dat noodzakelijk uit den toestand voortvloeit, waarin het volk nog verkeert, en dus ook de straf daarvoor mag worden genoemd.

Reeds door vroegere profeten was de verwachting geuit, die ook door JESAJA reeds in de eerste rede, die wij van hem kennen, en later nog zoo vaak was herhaald, dat, als Juda aan het oordeel ontkomen zou zijn, ook de andere volken zich tot den berg Sion zouden begeven, ten einde daar JAHVE te dienen en van hem wijsheid te leeren. Was echter het onheil, waaruit Juda nu was gered, gebleken, het laatste oordeel nog volstrekt niet te zijn en ook door de heilseeuw niet onmiddellijk te zijn gevolgd, ook deze verwachting was nog niet verwerkelijkt, maar bleef nog voor de toekomst bewaard. Toch meende JESAJA, lettende op de teekenen der tijden, den aanvang te bemerken van de verwerkelijking dier verwachting, en wel bij Egypte, dat volk, dat, schoon van ouds zoo vijandig jegens Juda gezind, nu meer dan eenig ander volk van Juda's verlossing voordeel gehad had. En reeds deze opmerking is genoeg om hem nog eenmaal zijne blijde hoop te doen uitspreken op de vereeniging der verschillende volken in het vrederijk van JAHVE, waarbij zijn oog nu bepaald op Egypte gevestigd is, cap. 19 [1]). In dat

[1]) De echtheid dezer rede in haar geheel wordt tegenwoordig

rijk was een burgeroorlog ontbrand, groote onlusten en verdeeldheid heerschten er en openbaarden overal haar treuri-

althans bijkans algemeen toegegeven en behoeft dus hier niet opzettelijk te worden besproken. Het slot daarentegen wordt door zeer velen aan JESAJA ontzegd; maar opmerkelijk is het, dat bijkans al de bestrijders der echtheid daarvan het met een verschillend vers beginnen, vs. 16, 17 of 18. Tegen hunne beweringen moet hier opgemerkt worden, dat het bij JESAJA zeer gewoon is eene profetie van voorspoed en heil op eene van onheil en straf te doen volgen; dat verder bij hem de verwachting, dat eenig vijandig volk zich tot JAHVE zal bekeeren, zeer vaak wordt gevonden; en dat eindelijk de bewering van HITZIG, dat een zekere ONIAS, die te Leontopolis een tempel voor JAHVE heeft gesticht, deze verzen aan JESAJA's profetie toegevoegd zou hebben om aan zijne stichting meer wijding te geven, met recht door KUENEN eene geheele omkeering van den historischen samenhang tusschen de profetie en hare vervulling genoemd wordt, terwijl hij ook voor zijn gevoelen allerlei onmogelijkheden aannemen moet: b. v. dat אַשּׁוּר vs. 23—25 niet *Assyrië* maar *Syrië* aanduidt, en dat Assyrië en Egypte hier van de *Joden* in beide rijken moeten worden verstaan. Moet op grond van dit alles de bestrijding van de echtheid der laatste verzen als ongegrond worden beschouwd, niet te ontkennen is het, dat in geheel dit stuk een andere toon heerscht dan in JESAJA'S overige redenen, die echter naast de vele echt Jesajaansche woorden en uitdrukkingen niet als bewijs tegen de echtheid kan worden ingebracht, maar op rekening kan worden gesteld van den veranderden toestand, waarin hij verkeerde, en van zijn reeds zeer ver gevorderden leeftijd. — Door KNOBEL e. a. wordt deze rede gebracht tot den tijd, toen de Assyrische koning SARGON zijn tocht tegen Egypte ondernam, dus ongeveer gelijktijdig met de handeling cap. 20 vermeld. Hiertegen strijdt echter m. i. de wijze, waarop hier de Assyriërs worden vermeld; deze toch worden hier niet, als overal elders in dien tijd, als een machtig, bijkans onoverwinnelijk volk voorgesteld, maar integendeel eenigszins op den achtergrond geschoven, terwijl er van hunne veroveringszucht niet wordt gesproken. De vrees, die Egypte voor Juda koesteren zal, wordt ook niet voldoende verklaard uit het feit, dat de Assyriërs van de zijde van Juda in Egypte vallen, en dat Juda toen nog niet openlijk tegenover Assyrië stond. Ook zijn de onlusten, die hier worden geteekend, te sterk dan dat zij op de tweespalt van SETHON en TIRHAKA toegepast kunnen worden; terwijl ik ook niet kan begrijpen dat met *den harden heer*, vs. 4, SARGON zou zijn bedoeld. Het profetisch denkbeeld van eene

gen invloed, terwijl de profeet verwacht, dat zij nog steeds toenemen en in eene harde overheersching van een enkelen persoon uitloopen zullen. Bovendien ten gevolge van den innigen samenhang van den mensch en de natuur, dien JESAJA overal opmerkt, misschien ook wel naar aanleiding van eene droogte, die toen in Egypte kan hebben geheerscht, ziet de profeet de ellende zich ook in de natuur openbaren. Het ergste, wat Egypte kon treffen, geschiedt: de Nijl met zijne vele afwateringen droogt uit, en ten gevolge daarvan verkwijnt niet alleen het bies en het riet, maar ook de zaadvelden worden onvruchtbaar; niet alleen de visschers, maar ook zij, die van de opbrengst des velds moeten leven, zijn in ellende gestort. Daarmede verbindt zich de treurige staatkundige toestand des rijks, waaraan alle vastheid ontbreekt. Welnu, dat alles komt van JAHVE, zoo spreekt de profeet, hij heeft zijne hand opgeheven over Egypte; nog heeft dat rijk het niet erkend, maar als de ellende nog toegenomen zal zijn, dan zal het zich buigen voor de macht van JAHVE; als eene vreesachtige vrouw zal

---

vereeniging der rijken Egypte, Assyrië en Juda past ook volstrekt niet vóór het eind van den oorlog. Voegt men hierbij het verschil van toon, dat op een lateren leeftijd wijst van den profeet, en merkt men op, dat hij, als gespannen rondziende of zijne verwachting, reeds cap. 2: 2—5 uitgesproken, nog niet zou worden vervuld, met groote blijdschap datgene begroet, wat hij meent, dat de aanleiding daartoe zal zijn — dan meen ik, o. a. met EWALD en BLEEK, dat alles ons wijst op den laatsten levenstijd van JESAJA, toen de burgertwisten in Egypte, die de Dodekarchie voorafgingen en vergezelden, en die eerst door PSAMMETICHUS, den harden heer, werden bedwongen, een aanvang hadden genomen. De bewering, dat deze eerst onder MANASSE begonnen zijn, kan geen bewijs hiertegen zijn, daar volstrekt niet kan worden bewezen, dat JESAJA althans ook de eerste jaren zijner regeering niet nog *kan* hebben beleefd. Dit hoofdstuk kan echter ook weer niet ten bewijze daarvan strekken, daar ook omtrent den aanvang der Egyptische onlusten en den tijd, waarin zij door den profeet konden worden voorzien, zoo goed als niets kan worden bepaald.

het voor hem sidderen, maar dan ook voor zijn volk, voor Juda, bevreesd zijn. In enkele steden zal men dan den naam van JAHVE beginnen aan te roepen, hier en daar zal een altaar voor hem opgericht worden. Maar reeds dat is genoeg, het is voor JAHVE eene roepstem om heil, die door hem zal worden gehoord: na de ellende zal er heerlijkheid komen, gegrond in de kennis en den dienst van JAHVE. En nu slaat de profeet zijne blikken nog verder, niet Egypte alleen, ook Assyrië, dat de macht van JAHVE zoo zeer heeft ondervonden, zal zich voor hem buigen, en tot hem bekeerd, zullen die machtige volken te zamen met Juda vereenigd een heerlijk vrederijk vormen, waarin het ten duidelijkste zal blijken, dat Juda door JAHVE is gesteld tot een zegen in het midden der aarde.

Zoo komt de profeet terug op hetgeen, waarmee hij zijne eerste rede begon: de volken gaan op naar den heiligen berg om samen den Heilige Israëls te dienen; geen oorlog zal er dan meer worden gevoerd; geen onderscheid tusschen de volken zal er dan voor JAHVE meer bestaan: „Gezegend zij Egypte, mijn volk, en Assyrië, het werk mijner handen, en Israël, mijn erfdeel." Zoo luidt het afscheidswoord van JESAJA.

TWEEDE GEDEELTE.

JESAJA'S PREDIKING.

HOOFDSTUK X.

HAAR GRONDSLAG.

JESAJA staat in zijne prediking op echt Israëlitisch-profetischen bodem; ook hij, gelijk al de profeten, is handhaver der theocratie. De grondgedachten, waarvan hij in zijne prediking uitgaat, m. a. w. zijne theologie, zijn geene andere dan die van het geheele Israëlitische volk, voor zoover het aan zijn godsdienst getrouw blijft, al is het ook dat JESAJA daaraan somwijlen eene eigenaardige kleur geeft. Zij vormen den gemeenschappelijken grond, waarop hij met zijne hoorders staat, en vinden, hoe vaak ook feitelijk ten eenenmale miskend en geloochend, toch bij het meerendeel van het volk althans theoretisch geen tegenspraak. Indien toch dit het geval was geweest, zou het geheel onbegrijpelijk zijn, hoe JESAJA, en met hem vele profeten, steeds hebben kunnen voortgaan zich, zij het ook stilzwijgend, daarop te beroepen, zonder zich meer opzettelijk met deze grondgedachten zelven bezig te houden. Bovendien zou dan ook het eigenaardig karakter des volks geheel prijs gegeven zijn, terwijl het volk, al was het ook zonder genoegzamen grond, juist daarop nog altoos zoo trotsch was. Hiermede wordt

echter volstrekt niet beweerd, dat Israël in zijn geheel zich de waarheid van dezen grondslag der profetische prediking altoos helder bewust was, zoodat de practische ontkenning er van volkomen moedwillig en tegen beter weten in geschiedde, en nog veel minder, dat al de gevolgtrekkingen daarvan, gelijk die b.v. door JESAJA werden gemaakt, ook door het volk konden ingezien worden, — in tegendeel, ware dit het geval geweest, de profeet had met zijne prediking niets kunnen verrichten, daar dan reeds de hoogste graad van verharding bereikt was. Wij hebben hier te doen met een grondslag, waarop de profeet zich nog kon beroepen, omdat hij nog niet was bestreden, maar die, vooral wat zijne gevolgen betreft, door het volk voortdurend uit het oog werd verloren, en wiens bestrijding dus ook niet ver verwijderd meer was. Schoon nimmer afzonderlijk en opzettelijk door hem behandeld, maar slechts ter loops, naardat het hier en daar te pas kwam, vermeld, komen deze grondgedachten hoofdzakelijk op twee punten neer, waarbij echter natuurlijk van volledigheid geene sprake kan zijn, n.l. zijne beschouwingen over JAHVE en over de wederzijdsche betrekking, die er tusschen hem en Israël bestaat, m. a. w. over de theocratie.

A. *Jahve.*

Volgens JESAJA is JAHVE de eenige God, naast wien er geen ander bestaat. Ook al zegt hij dit niet met zoovele woorden, gelijk b. v. HIZKIA, Jes. 37: 16, 20 [1]), „Gij JAHVE, zijt alleen God; gij zijt de God van alle koningrijken der aarde," — waaruit echter reeds tot JESAJA's

---

[1]) De lezing van 2 Kon. 19: 19 אַתָּה יהוה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ verdient verre de voorkeur boven die van Jes. 37: 20, waar אֱלֹהִים weggelaten is.

geloof zou kunnen worden besloten — toch ligt het zoo duidelijk mogelijk in zijne bedoeling. Hij ontkent het bestaan van de goden der andere volken niet onbepaald; maar toch wordt het nevelachtige, het onwezenlijke, en volstrekt nietsbeteekenende van hun bestaan in het helderst daglicht gesteld. Zij worden op ééne lijn gesteld met de waarzeggende geesten, de geesten van afgestorvenen enz., cap. 19: 3, wier bestaan ook niet wordt ontkend, maar die toch duidelijk als *doode* goden tegenover den *levenden* God worden geplaatst, cap. 8: 19 — gelijk ook HIZKIA, cap. 37: 17, JAHVE, in tegenoverstelling met de andere goden, met nadruk den *levenden* God noemt. In waarheid verdienen zij den naam *goden* dus niet, en worden dan ook, met kennelijke woordspeling op den naam God, voortdurend *afgoden*, eigenlijk *niet bestaande dingen*, genoemd [1]). Verder worden zij niet alleen met hunne standbeelden op ééne lijn gesteld, cap. 10: 10, 11, maar ook — zeer zeker in strijd met de bedoeling althans der meer ontwikkelde heidenen — met de afgodsbeelden geheel vereenzelvigd terwijl zij dan het werk van menschenhanden worden genoemd, en er zelfs sprake is van gouden en zilveren afgoden (schoon hierbij in het oog moet worden gehouden, dat daaronder ook zeker de afbeeldsels van JAHVE zijn begrepen, die met de afgoden gelijkgesteld worden), cap. 2: 8, 20; 31: 7, waardoor hun dus ieder bestaan buiten den mensch wordt ontzegd — gelijk ook HIZKIA verklaart, cap. 37: 19, „zij waren geene goden,

---

[1]) אלילים afgeleid van אל *niet* tegenover אלהים. Bij degenen, die dezen naam voor het eerst, of althans met kennelijke bewustheid van de beteekenis er van, hebben gebruikt, moge uit dezen naam zelf reeds een besluit omtrent het wezen der afgoden kunnen worden getrokken; bij JESAJA is dit zeker niet geoorloofd, daar hij dezen naam ook aan den Assyrischen koning in den mond legt, die zelf toch ook moet worden geacht ze te dienen, cap. 10: 10, 11.

maar het werk van menschenhanden, hout en steen." Maar al mag dit ook niet overal streng volgehouden zijn, in geen geval hebben zij eenige beteekenis of doen zij eenig nut. In tijden van nood worden zij aangeroepen, maar te vergeefs, cap. 16: 12; 19: 3; zij zelven sidderen voor de komst van JAHVE, cap. 19: 1, terwijl hunne heilige plaatsen, die men zoozeer had vereerd, eene oorzaak van beschaming en ergernis worden, cap. 1: 29, daar zij ze niet eenmaal meer kunnen beschermen. Voor hunne vereerders zijn zij volstrekt zonder baat, en door dezen gevloekt, cap. 8: 26, kunnen zij ook de smadelijke verwaarloozing, cap. 17: 7, hunner beelden niet meer verhinderen. Met hunne beelden en prachtige sieraden van goud en zilver worden zij met de grootste minachting weggeworpen, cap. 2: 18; 30: 22; 31: 7, ten prooi aan vledermuizen en mollen, cap. 2: 20 — zoodat HIZKIA zelfs zeggen kan: „zij hebben hunne *goden* in het vuur geworpen," cap. 37: 19. Sterker voorzeker kon hunne onwerkelijkheid niet uitgedrukt worden, al moet het ook worden erkend, dat hun soms een betrekkelijk bestaan toegekend wordt.

Kunnen zoo de goden der andere volken als niet werkelijk bestaande worden beschouwd, wat nu van JAHVE wordt gezegd bevestigt dit nog zoo sterk mogelijk. Hij wordt toch bepaald voorgesteld als de God van hemel en aarde. Hij woont in de hoogte, cap. 33: 5, d. w. z. verheven boven de zichtbare wereld, vg. cap. 6: 1, terwijl dienende geesten hem in eerbiedige houding omringen, cap. 6: 2 — vg. het woord van HIZKIA, cap. 37: 10, „JAHVE, die tusschen de cherubim woont," waarbij het echter de vraag is, of hierbij niet moet worden gedacht aan het wonen van JAHVE tusschen de cherubim, die op het verzoendeksel in het allerheiligste stonden. Hij is het, die den mensch heeft gemaakt, cap. 17: 7, zoodat deze in eene zelfde verhouding tegenover hem staat, als het vat tegenover den pottebakker, cap. 29: 16. En dit niet alleen, omdat hij eenmaal geheel het menschelijk geslacht voortgebracht heeft,

door in zijne neusgaten een adem des levens te blazen, cap. 2: 22, waarbij zonder twijfel gezinspeeld wordt op het verhaal Gen. 2: 7, — ook de enkele mensch, op natuurlijke wijze geboren, heeft zijn bestaan aan hem te danken, cap. 8 : 18. Genoegzaam kan dus hieruit opgemaakt worden, dat, al zegt JESAJA het niet met zoovele woorden, HIZKIA ook zijne overtuiging uitspreekt, als hij zegt, cap. 37: 16: „Gij, JAHVE, hebt den hemel en de aarde gemaakt." Schepper der wereld, is hij ook haar oppermachtig beheerscher; de natuur is geheel aan hem onderworpen, en wordt opgeroepen eerbiedig op zijne woorden te letten, cap. 1: 2. Hij rijdt op de wolken, cap. 19: 1, op zijn gebod sluiten zij zich, cap. 5: 6, en droogen de rivieren uit, cap. 19: 4 enz., terwijl op zijn gebod weer de regen het aardrijk bevochtigt, cap. 30: 23, of bliksemstralen, stormen en hagel verwoestingen aanbrengen, cap. 30: 33, of de aardbeving de bergen doet schudden, cap. 5: 25. Maar ook aan deze natuurverschijnselen is hij in het minst niet gebonden; naar zijn wil brengt hij er verandering in [1]). Hij beveelt: en het maanlicht zal zijn als het zonlicht, en het zonlicht zal zevenvoudig zijn, als het licht van zeven dagen, cap. 30: 26. Zoo ook in den toestand der aarde: het bosch en de woestijn worden, als hij het gebiedt, tot vruchtbare velden, cap. 29: 17; 32: 15, en op zijn wenk verdeelen zich de grootste rivieren in doorwaadbare beekjes, cap. 11: 15. Maar zelfs bepaalt de heerschappij van JAHVE zich niet tot de zichtbare schepping; op zijn bevel opent het graf zijn mond, cap. 5: 14, terwijl het gansch heelal, hetzij onder, hetzij boven de aarde, het tooneel zijner werkzaamheid is,

---

[1]) Hierbij moet bovenal de nauwe samenhang in het oog worden gehouden, die er volgens JESAJA tusschen de natuur en de zedelijke wereld bestaat, zoodat waar de laatste verandert, ook op het gebied der natuur daaraan beantwoordende veranderingen plaats moeten grijpen, zie beneden.

cap. 7: 11. Ook over de menschenwereld strekt zij zich uit; niet alleen Israël, ook de andere volken, hangen geheel van hem af, terwijl hun lot door hem wordt bepaald, cap. 12: 17; 23: 8, 9, 11; 37: 26. Hij ontbiedt ze van verre, cap. 5: 26; 7: 18; 8: 7, en zonder zijn wil is het hun niet mogelijk zich te bewegen, cap. 36: 10 [1]), zoodat er zonder zijn wil ook geene verandering in den toestand der volken kan worden gebracht, cap. 7: 7—9. Hij alleen stelt hen tot hunne veroveringen in staat, cap. 9: 10, 10: 6, en zoo zij te ver gaan, is hij het, die ze bedwingt en terughoudt, cap. 10: 33; 14: 25; 30: 31; 31: 8; 37: 24, 25; in één woord, zij zijn het werktuig, waarvan hij zich bedient om zijn wil ten uitvoer te brengen, cap. 10: 5, 6, al meenen zij ook hun eigen wil te volbrengen, cap. 10: 13, 14; 37: 24, 25. Naar welgevallen handelt hij in hun midden, cap. 11: 12, en is onder hen de bewerker van verwarring en rampspoed, cap. 10: 16, 26; 16: 14; 19: 1—4, zoowel als van verlossing en heil, cap. 19: 21. Zoo heerscht JAHVE tot aan de einden der aarde; hij alleen heeft de wereldgeschiedenis bepaald, cap. 14: 26; 22: 11; 37: 26. Nu wordt hij echter nog slechts door Israël gekend, maar gelijk hij toch de God aller volken is, zoo zal hij ook eenmaal door allen worden gekend en gediend, cap. 11: 9; 19: 19—25; 2: 2—4, en gelijk HIZKIA het uitdrukt, cap. 37: 20: „alle koningrijken der aarde zullen weten dat gij, JAHVE, alleen God zijt."

Als persoonlijk zelfbewust wezen staat JAHVE tegenover de wereld, en gelijk niets aan JESAJA en in het geheel aan het O. Testament zoo volstrekt vreemd is als het denkbeeld eener onpersoonlijke kracht of natuurgeest, zoo treedt daarentegen dit denkbeeld der persoonlijkheid Gods

---

[1]) Dat dit echter niet waarlijk een woord der Assyriërs zijn kan, blijkt uit de wijze, waarop zij anders over den God van Israël spreken, cap. 36: 18, 20; 37: 10—12.

bij hem zeer sterk op den voorgrond. Vandaar dat hij JAHVE ook verstand, gevoel, wil enz. en eene ziel [1]) toekent en hem in bijkans al zijne redenen als denkende, sprekende, handelende invoert, waarbij natuurlijk dan ook de eenvoudige voorstellingen van hooren, zien enz. op hem worden overgebracht. Maar hierbij blijft JESAJA niet staan; ook een menschelijk lichaam, althans die deelen en organen daarvan, door welke de gewaarwordingen en handelingen, die van het zelfbewustzijn getuigen, worden ondervonden en verricht, als: oogen, ooren, mond, lippen, tong, stem, arm, hand, enz., kent hij toe aan JAHVE. Wordt deze hierdoor reeds eenigermate tot het gebied van het eindige en beperkte gebracht, nog sterker is dit het geval, waar onder de handelingen, die aan hem toegeschreven worden, ook zulke worden opgenoemd, die zonder plaatselijke beperking te eenen male onmogelijk zijn, zoo die, waarbij sprake is van een zitten, opstaan, zich bewegen, wonen op eene bepaalde plaats, enz. Bovendien worden ook de toestanden, die tot het inwendig zieleleven des menschen behooren, door JESAJA op hem overgebracht, waaronder zelfs die, welke, als met menschelijken hartstocht en zwakheid verwant, gelijk toorn, haat, wraakzucht, lust, onlust, tegenzin enz., in strijd schijnen te zijn met JESAJA's overige voorstellingen van het goddelijk wezen en hem geheel en al tot het gebied van het menschelijke schijnen te brengen. Ten gevolge hiervan zou het schijnen, alsof JESAJA zich JAHVE eigenlijk slechts als een — zij het dan ook machtig en albeheerschend — mensch heeft gedacht. Toch moeten daarbij enkele dingen opgemerkt worden, en wel voornamelijk dit, dat het JESAJA volstrekt niet te doen is om in schoolsche termen zuivere, philosophische begrippen aan zijne hoorders te geven, waarbij elke tegenstrijdigheid en onnauwkeurigheid zorg-

---

[1]) נֶפֶשׁ cap. 1: 14, de zetel des levens.

vuldig moet worden vermeden; hij spreekt de taal van het leven om op het leven te werken. Het is hem er om te doen JAHVE voor oogen te stellen niet als een abstract „Gedankenbild," een wezen, dat in koude, starre zelfgenoegzaamheid, onbewegelijk en voor alle aandoening onvatbaar, onverschillig is voor het leven en woelen der menschen, — maar als een God, wiens leven waarachtig leven mag heeten, die een oog en een hart heeft voor wat er in de menschheid geschiedt, die er in zijne heilige liefde gansch niet onverschillig voor is, of hij door den mensch wordt gediend of verworpen, met wien het mogelijk is gemeenschap te oefenen en in wiens volheid van leven en warmte men leven en zich verwarmen kan, maar wiens wezen dan nu ook niet in één enkel woord kan saamgevat worden; in tegendeel voor de duizenderlei zijden, waaronder hij zich aan de menschen in zijne daden vertoont, moeten telkens nieuwe woorden worden gezocht, die aan menschelijke toestanden ontleend, slechts benaderend op God kunnen worden overgebracht, maar daarom ook steeds met elkander in strijd zullen zijn. Geldt dit bovenal van het laatste, van de twee eerste punten moet nog opgemerkt worden, dat wij daarbij zeer vaak aan opzettelijke, dichterlijke beeldspraak, of althans aan vrije, beeldsprakige uitdrukkingen hebben te denken, gelijk duidelijk blijkt o. a. uit de gelijkstelling van goddelijke handelingen, als zijn spreken of het opheffen zijns arms met donder, hagel, storm en andere verschijnselen in de natuur, cap. 30: 30 e. a. p., of ook uit de werkingen, die bij God aan de verschillende deelen des lichaams toegekend worden, cap. 30: 31, 33 e. a. p., en in het algemeen uit de handelingen, die van hem worden vermeld, cap. 7: 18 e. a. p., terwijl ook niet zelden de plaatselijke beperking van JAHVE van zijne openbaringstegenwoordigheid moet worden opgevat, zoodat, wat b. v. cap. 31: 4 van JAHVE wordt gezegd, cap. 30: 27 op zijn „naam" overgebracht wordt, vg. ook cap. 2: 3 met 18: 7 en cap. 8: 18 met 31: 9. Wat er met deze uit-

drukking „naam van JAHVE" wordt bedoeld, kan met het oog op het menigvuldig gebruik daarvan in het O. T. niet twijfelachtig zijn: het is de uitdrukking van zijn wezen, voor zoover hij dat den menschen heeft geopenbaard. In de bovengenoemde plaatsen wordt dus gesproken, niet van het onbeschrijfelijk wezen van JAHVE, maar van zijne openbaring daarvan aan den mensch, waaruit dus reeds kan worden opgemaakt, dat bij JESAJA toch ook achter deze vermenschelijking van JAHVE zijn geestelijk wezen niet uit het oog wordt verloren. Zelfs treedt dit naast zijne persoonlijkheid bij JESAJA weer sterk op den voorgrond, maar gelijk uit al het bovengezegde noodzakelijk volgt, zóó dat er met volle recht van gezegd is: „het geestelijk wezen van JAHVE wordt niet metaphysisch, maar anthropologisch-populair met de beelden van menschelijke eigenschappen voorgesteld." Meer dan ergens anders vinden wij dit in het visioen cap. 6, waar hij onder prachtige beeldspraak zijne profetische roeping beschrijft: „Ik zag den Heer, zittende op een hoogen en verheven troon," zoo begint hij. Hier is dus de afdaling op het menschelijk gebied zoo sterk mogelijk; maar nu teekent hij zijne geheele omgeving, tot zelfs de zoomen van zijn kleed, die den tempel vervullen, maar hij zelf — is voor geene beschrijving vatbaar; de zoomen zijns kleeds en de rook openbaren zijne tegenwoordigheid, maar bedekken hem tevens voor het oog des profeten. Zoo wordt hij dan ook gesteld tegenover den mensch, cap. 31: 8, als *geest* tegenover *vleesch*, cap. 31: 3, waardoor dus al het zwakke, zinnelijke en vergankelijke uit de voorstelling van JAHVE wordt verwijderd. Nog sterker is dit het geval, waar, cap. 1: 11—17 en 29: 13, het karakter van den dienst, die alleen aan JAHVE welgevallig kan zijn, zoo sterk mogelijk als geestelijk wordt beschreven, d. w. z. als niet bestaande in uitwendige betooningen van eerbied en hulde, maar in de geheele richting des geestes, in het najagen van het goede en het nalaten van het kwade, wat dus ten duidelijkste

het geestelijk karakter, dat aan JAHVE wordt toegeschreven, in het oog vallen doet. — Toch wordt aan JAHVE nog een bijzondere *Geest* toegekend, cap. 11: 2; waarmede eene kracht wordt bedoeld, die van hem uitgaat en in de wereld, bepaald op den mensch, werkt, en door welke JAHVE zijn wil in de menschheid ten uitvoer brengt. Naarmate nu echter de eene of andere werking van dezen Geest meer bepaald in het oog wordt gevat, wordt hij daarmede, ook in den naam, nauwer verbonden. Zoo is het b. v. JAHVE, die door zijn Geest de zondaren als het ware bedwelmt, zoodat zij ten laatsten zelven niet meer weten, wat zij willen of doen; van daar dat die Geest een geest des slaaps wordt genoemd, cap. 29: 10, vg. 19: 14. Eveneens is het JAHVE, die door zijn Geest het onrecht verdelgen en de gerechtigheid herstellen zal op de aarde, ten gevolge waarvan hij nu ook een geest des gerichts, ja overdrachtelijk zelfs een geest des vuurs wordt genoemd, cap. 4: 4. Zoo is het ook de Geest van JAHVE, die de heidenen oordeelen zal, cap. 30: 28, terwijl het beraadslagen buiten JAHVE, een beraadslagen is zonder zijn Geest, cap. 30: 1. Door dezen Geest deelt JAHVE zich zelf d. i. de volheid zijner heerlijkheid aan den mensch en de menschenwereld mede, cap. 32: 15, schoon dit bepaald tot de heilseeuw gebracht wordt, terwijl eveneens door dezen Geest de openbaring van JAHVE aan den mensch wordt geschonken.

Als persoonlijk-geestelijk wezen kenmerkt JAHVE zich in zijne daden door verschillende hoedanigheden of eigenschappen, die èn hem daartoe in staat stellen èn daaraan een bijzonder karakter verleenen. Meer echter wellicht nog dan bij eenig ander punt, moet bij de beschouwing hiervan in het oog worden gehouden, dat JESAJA geen leerstelsel geeft, dat het hem dus volstrekt niet te doen is om volledig te zijn; hier bovenal grijpt hij in een schat van voorstellingen, die hij met zijne hoorders gemeen heeft en waarover hij slechts „gelegentlich" spreekt. Zoo wordt b. v. de *eeuwigheid* en *onveranderlijkheid* Gods door hem niet ver-

meld, schoon er toch geen twijfel aan zijn kan, dat zij door hem in het minst niet ontkend worden. Dit blijkt b. v. reeds eenigszins hieruit, dat hij aan de toekomstige heilseeuw een eeuwig, d. w. z. altoosdurend bestaan toekent, cap. 9 : 6 [1]), terwijl de eed van JAHVE bij zich zelf als een bewijs zijner onveranderlijkheid mag worden beschouwd, cap. 14 : 24. Met de *alomtegenwoordigheid* Gods daarentegen is het een eenigszins ander geval; ook deze wordt door JESAJA volstrekt niet vermeld en — gelijk reeds genoegzaam blijkt uit hetgeen over de persoonlijkheid van JAHVE is gezegd — hij gelooft daaraan niet, althans niet in den platten zin, waarin het zoo dikwerf opgevat wordt, eener „raumlichen Allgottheit," alsof JAHVE lichamelijk op alle plaatsen te gelijk aanwezig zou zijn. Maar wel gelooft hij daaraan, al vermeldt hij ze niet met zoovele woorden, in zooverre JAHVE de gebeden, die in Egypte tot hem opgezonden worden, even goed hoort als die der Israëlieten, en zijn arm even zoo goed het Assyrische rijk kan bereiken als Juda, in zooverre zij dus uit zijne almacht en alwetendheid (wijsheid) voortvloeit, zoodat men zich nergens voor hem kan verbergen en hem nooit kan ontvlieden, cap. 10 : 3.

Van de *liefde* van JAHVE wordt zoo in het algemeen niet gesproken. Wat daarvan nog aangeduid wordt, heeft bepaaldelijk betrekking op zijne verhouding tot Israël. Zoo heeft JAHVE zich tegenover dit volk als een vader gedragen, cap. 1: 2, waarin dus de hoogste liefde opgesloten is, en het opgekweekt en verzorgd als eene lievelingsplanting, cap. 5: 7, waaruit dus ook tot zijne liefde kan worden besloten. Eveneens blijkt zij uit de ontferming, waarmede hij zich telkens tegenover Israël gedraagt, o. a. cap. 1 : 9, 18, uit zijne genade en vergevingsgezindheid, die hij ook in het oordeel betoont, cap. 30: 19, 26 e. a. p., terwijl hij

---

[1]) Het philosophisch begrip van eeuwig = buiten den tijd staande, kan natuurlijk hier niet worden gezocht.

zelfs begeerig is de straf te kunnen doen eindigen, en de heilseeuw in het leven te roepen, o. a. cap. 30: 18. De liefde is dus, om zoo te spreken, de sfeer, waarin zich JAHVE tegenover Israël bevindt, en waarin nu al het andere zijne plaats vindt, maar die zich overeenkomstig geheel het standpunt der profetie nog alleen tot Israël bepaalt.

Wat bij JESAJA het meest op den voorgrond treedt, is de *heiligheid* Gods. Bij zijne profetische roeping had hij daarvan een indruk ontvangen, die hem nooit weer verliet; en van het lied dat hij uit Seraphim-monden vernam: „Heilig, heilig, heilig is JAHVE der legerscharen, de gansche aarde is van zijne heerlijkheid vol," klinkt ons een nagalm in al zijne redenen tegen. Zoo is als benaming van JAHVE bij hem zeer gebruikelijk die van heilige God, cap. 5: 16, en vooral Heilige Israëls, cap. 1: 4; 5: 19 e. a. p. (zie pag. 66), terwijl ook nog op andere wijzen het begrip van heiligheid bij hem op den voorgrond treedt. Dit begrip eenvoudig op te vatten als zondeloosheid, zedelijke verhevenheid, is te beperkt; er wordt mede uitgedrukt de volstrekte wezensvolkomenheid van JAHVE, waaraan niets ontbreekt en niets zou kunnen bijgevoegd worden. In zich zelf volmaakt wordt JAHVE door deze benaming in zijne onvergelijkelijke heerlijkheid voorgesteld als geheel buiten bereik van alle bevlekking, verontreiniging enz., van welken aard ook [1]). Wat zijn eigendom is, moet daarin

[1]) Volstrekt zie ik daarom ook de reden niet in, waarom dit zelfde ook niet in den naam de Heilige Israëls zou kunnen liggen. SCHULTZ vat dien op in den zin van »aan Israël gewijd," gelijk b. v. iets heilig genoemd wordt, omdat het aan JAHVE is gewijd. Is dit laatste echter juist het geval, omdat de wijding bestaat in een doen beantwoorden van het een of ander voorwerp aan het wezen van JAHVE, dat heilig is; dan spreekt het van zelf, dat deze beteekenis niet dan zeer gewrongen op JAHVE, als aan Israël gewijd, kan worden overgebracht; en wanneer toch, gelijk SCHULTZ ook meent, de bijvoeging *heilig* bij den naam JAHVE wel iets anders beteekenen moet dan gewijd, dan is er m. i. geene enkele reden deze zelfde beteekenis niet ook in den naam: de Heilige Israëls,

deelen; vrij van allen smet en alle onreinheid, moet het volkomen beantwoorden aan het wezen van JAHVE; in deze afzondering van het gemeene ligt de toewijding aan hem. In zulk een zin wordt b. v. Sion genoemd een heilige berg, cap. 11: 9, en zal Jeruzalem, van alle verkeerdheid bevrijd en weer in waarheid de Godsstad geworden, heilig worden genoemd, cap. 4: 3, terwijl ook de winst, door Tyrus aan JAHVE gewijd, als zoodanig aangeduid wordt, cap. 23: 18, — in zooverre namelijk dit alles aan zijne wezensvolkomenheid beantwoorden en daarin als 't ware opgenomen zal zijn. Naar buiten openbaart deze heiligheid zich in de heerlijkheid van JAHVE. Deze is de zichtbare verschijning daarvan en wordt er dan ook in het lied der Seraphim volkomen mede paralel gesteld, cap. 6: 3; de volmaakte heerlijkheid is het gevolg der volstrekte wezensvolkomenheid, het eene is zonder het andere niet denkbaar. Zoo is ook: geheiligd en verheerlijkt worden, bij JAHVE volkomen hetzelfde, cap. 5: 16. Het bestaat hierin, dat men JAHVE in zijne volkomenheid erkent en dus ook zijn leven dienovereenkomstig inricht, ten einde zelf daaraan te beantwoorden. — Deze heiligheid blijkt in al de gedragingen Gods, zij is niet „ein Attribut neben andern Attributen, sondern Gesammtbezeichnung aller." Niet het minst echter vertoont zij zich in zijne volkomene *gerechtigheid*: „JAHVE der legerscharen zal verhoogd worden door het recht en de heilige God zal geheiligd worden door gerechtigheid," cap. 5: 16. Deze gerechtigheid Gods staat bij JESAJA sterk op den voorgrond; de raad van JAHVE vloeit over van gerechtigheid, cap. 10: 22, en zijne straf wordt door een rechtspraak voorafgegaan, opdat het toch niet den schijn zoude

---

aan te nemen, vooral daar deze zonder dat al zijne kracht verliest, en volkomen identisch wordt met den eenvoudigen genit.: de God van Israël. Wel kan het echter niet altoos worden gezegd, waarom op de eene of andere plaats dit heiligheidskarakter zoo bepaald op den voorgrond gesteld wordt.

hebben, dat JAHVE onrechtvaardiglijk oordeelt, cap. 1: 18; 28: 17, terwijl hij dus den naam: God des rechts, cap. 30: 18, volkomen verdient. Geene zonde wordt dan ook sterker bestraft dan de vreeselijke onrechtvaardigheid en rechtsverdraaiing, waaraan men zich in Israël schuldig maakte, cap. 1: 23; 5: 23 e. a. p., terwijl het doen van het goede en het nalaten van het kwade omschreven wordt door het najagen van recht en gerechtigheid, cap. 1: 16, 17; 33: 15, als hetgeen waarnaar JAHVE bovenal heeft gevraagd, cap. 5: 7. Zoo zal zich ook Jeruzalem in het Godsrijk daardoor bovenal onderscheiden, cap. 33: 5; 1: 26; en terwijl zijn koning in recht en gerechtigheid heerschen zal, cap. 32: 1; 11: 2—5, zal dit in het bijzonder het kenmerk van de toekomstige heilseeuw zijn. Dat deze gerechtigheid van JAHVE zich naar de verschillende omstandigheden, waarin zijn volk verkeert, op verschillende wijzen openbaart, spreekt wel van zelf, en zoo is het dan ook nu eens toorn of wraak, cap. 11: 24 vg. 18: 19, een ander maal genade en ontferming, cap. 30: 18 e. a. p., die als het gevolg er van opgenoemd worden, zonderdat deze bepaald als verschillende eigenschappen van JAHVE kunnen worden beschouwd.

Naast deze gerechtigheid wordt de *wijsheid* van JAHVE uitdrukkelijk genoemd, cap. 31: 2. Deze wijsheid heeft bij JESAJA een tweeledig karakter. Zij bestaat in de eerste plaats hierin, dat niets voor JAHVE verborgen is, ook zelfs de verborgene gedachten der menschen niet. Heeft hij den mensch gemaakt, hij doorgrondt hem en weet wat er in zijn binnenste omgaat, cap. 29: 15, 16; 37: 28. Maar naast dit karakter der *alwetendheid* bestaat de wijsheid van JAHVE ook nog in de voortreffelijkheid zijner plannen. Niet alleen vloeit zijn raad van gerechtigheid over, cap. 10: 22, maar ook munt hij uit door zijn verheven, voor menschen onbegrijpelijk, karakter, cap. 19: 12; 28: 21; 29; 14, waarbij al de wijsheid der menschen verdwijnt, cap. 29: 14; 5: 11; 19: 11, 12. Hoe schoon en verstandig hunne

plannen ook zijn, toch blijkt het voortdurend, dat die van JAHVE, waarvan zij niets begrepen, oneindig veel beter en veel meer in overeenstemming zijn met het waarachtig heil van het volk; zoodat dan ook voor menschen de eenige waarachtige wijsheid die is, welke hun door JAHVE wordt geschonken, cap. 11: 2. Deze wijsheid van JAHVE openbaart zich ook in het kleine; is de mensch ook in den landbouw aan vaste regelen gebonden ten einde goede vruchten te verkrijgen, cap. 28: 23—29, welnu „zoo leert het naar recht, zoo onderwijst het zijn God," vs. 16, ook „dat is uitgegaan van JAHVE der legerscharen, hij heeft zijn raad wonderlijk, zijne daad groot gemaakt," vs. 29.

Zoo is ook met deze wijsheid de *almacht* van JAHVE ten nauwste verbonden, die zich zoowel in de verte als nabij openbaart, cap. 33: 13. Is, gelijk wij dit naar de voorstelling van JESAJA zagen, het gansch heelal zijn gebied, daar binnen is dan ook niets, dat zijn wil kan verhinderen: „JAHVE heeft het bepaald, wie zal het breken? zijne hand is uitgestrekt, wie zal ze keeren?" cap. 14: 27. Wat bij hem is besloten, zal voorzeker geschieden, cap. 10: 22. De mensch als zijn maaksel, als het werktuig, dat hij gebruikt naar zijn wil, heeft tegenover hem niets te zeggen, cap. 10: 15, menschelijke hoogheid zal worden vernederd, cap. 2: 11. Ook het rumoer der volken beteekent voor hem niets hoegenaamd, cap. 17: 13; niets is bestand tegen zijn raad, cap. 14: 24, en terwijl hij in het gansch heelal gebiedt en het is er, cap. 7: 11, kan er ook niets tot stand worden gebracht, waaraan hij zijne goedkeuring weigert, cap. 7: 7. Zoo wordt hij dan ook met recht genoemd de sterke, machtige God, cap. 10: 21, 1: 24.

Dit alles, wat door JESAJA over de eigenschappen van JAHVE wordt gezegd, vindt zijne samenvatting in de oneindige verhevenheid, die hem toegekend wordt en waarin hij alles wat op aarde hoog en verheven kan worden genoemd, verre overtreft, cap. 2: 12—17, zoodat hij in waarheid alleen op dezen naam aanspraak kan maken, cap. 2: 11, 17.

Zij openbaart zich in den majestueusen glans, die hem omringt, cap. 2: 10, 19, 21, en bepaalt daardoor den indruk, dien JAHVE overal teweegbrengen moet, waar hij verschijnt. Deze indruk kan geen andere zijn dan die van vrees, die zich echter weer op verschillende wijzen kan openbaren, cap. 8: 13, 14. Zij wordt dan ook niet alleen door de vijanden en tegenstanders van JAHVE gekoesterd, cap. 2: 10, 19—21, maar ook, schoon op geheel andere wijze, door zijn volk, cap. 8: 13, ja zelfs door Israëls volmaakten koning, cap. 11: 2. Was de heerlijkheid de openbaring der volstrekte wezensvolkomenheid van JAHVE reeds op zich zelve, gelijk zij zich alom in de wereld vertoont; zijne verhevenheid is er eveneens de openbaring van, maar nu meer bepaald gelijk zij zich vertoont in zijne verhouding tot haar.

Dit zelfde denkbeeld der verhevenheid ligt in de titels, waarmede JAHVE door JESAJA aangeduid wordt. Zoo wordt hij voortdurend genoemd: de *Heer* [1]), eene enkele maal ook: de *Koning*, cap. 6: 5, terwijl als zijn gewone naam de uitdrukking voorkomt: *Jahve der legerscharen*, ook wel: de Heer JAHVE der legerscharen, cap. 3: 1 e. a. p., of de Heer der legerscharen, cap. 10: 16 e. a. p. Wat met deze uitdrukking eigenlijk bedoeld wordt, kan uit JESAJA's geschriften niet opgemaakt worden, gelijk zij dan ook reeds sedert geruimen tijd, waarschijnlijk sinds den Richteren-tijd, in gebruik was. Waarschijnlijk werd JAHVE eerst zoo genoemd als Israëls aanvoerder in den oorlog, maar daar het duidelijk was, dat JAHVE nog andere machten tot zijne beschikking had dan de Israëlitische legers, zoo werd deze naam verder gebruikt om JAHVE voor te stellen als Heer der hemelsche legerscharen, die gereed stonden zijn wil te volbrengen. Later, waarschijnlijk

---

[1]) אֲדֹנָי cap. 3: 17 e. a. p. of הָאָדוֹן cap. 10: 16 e. a, p.

echter nog niet in den tijd van JESAJA, werden de sterren en andere hemellichamen als deze hemelsche legerscharen beschouwd, en veranderde de beteekenis van dezen naam dienovereenkomstig.

Naast deze titels gebruikt JESAJA voor JAHVE nog andere namen, waarvan enkelen reeds boven hier en daar vermeld zijn: zoo de eigenschapsnamen meest in verband met Israël gebracht, de heilige, de machtige, de sterke God, en anderen welke bepaald uitdrukken, wat JAHVE voor Israël is, zoo: zijn licht, zijn rotssteen[1]), zijne sterkte, zijn heil, terwijl ook de eenvoudige benaming: God van Israël, door JESAJA niet zelden gebruikt wordt. — Ook verkrijgt de eigennaam JAHVE nog eene enkele maal in den vorm JAH-JAHVE, cap. 12: 2, een eigenaardigen nadruk.

B. *Theocratie.*

Dat JAHVE ook volgens JESAJA tot het Israëlitische volk in meer bijzondere betrekking staat dan tot de andere volken, behoeft geen betoog. Herhaaldelijk noemt hij hem Israëls God, cap. 17: 6; 21: 17; 29: 23; 37: 21 e. a. p., of de God der afzonderlijke Israëlieten b. v. van ACHAZ, cap. 7: 11, van DAVID, cap. 38: 5, van JESAJA zelf, cap. 7: 13, of ook van die allen te zamen, cap. 1: 10; 36: 7, gelijk ook zijne eigenschapsnamen met Israël in onmiddellijk verband worden gebracht, zoo de Machtige Israëls, cap. 1: 24, en bovenal de Heilige Israëls, cap. 1: 24; 5: 24; 17: 7; 37: 23 e. a. p. Van den anderen kant is nu ook Israël het volk van JAHVE, cap. 1: 13; 5: 25; 10: 24 e. a. p., terwijl alles, wat tot Israël be-

---

[1]) Uit deze bijeenvoeging van figuurlijke uitdrukkingen blijkt reeds voldoende, hoe willekeurig en onhoudbaar het is met DOZIJ uit de benaming: rotssteen, op te maken, dat de Israëlieten zich de Godheid als in een steen wonende hebben gedacht, en dat ook JESAJA dit volksgeloof nog eenigermate huldigt.

hoort, als zijn eigendom wordt beschouwd, o. a. het land en de bergen, cap. 14: 25. Zoo heeft ook JAHVE Sion gegrondvest, cap. 14: 32, en is Israël het werk zijner handen, cap. 29: 23, nog in anderen zin (vg. de paralellie van cap. 19: 25) dan dit van den mensch in het algemeen wordt gezegd. — Van wanneer deze betrekking tusschen JAHVE en Israël dagteekent, en hoe zij ontstaan is, wordt door JESAJA niet met zoovele woorden vermeld; alleenlijk is het opmerkelijk, dat hij niet, gelijk de meeste profeten, de verbondssluiting bij den Sinaï of de verlossing uit Egypte als haar geboorteuur aanmerkt. Wel vermeldt hij de slavernij in Egypte, cap. 10: 24, en de uitredding daaruit met kennelijken terugblik op den doortocht door de Roode Zee, cap. 10: 26; 11: 11, 26, terwijl ook de benaming van JAHVE als Israëls wetgever, cap. 33: 22, op het bij den Sinaï gebeurde terugwijst. Maar terwijl noch de naam MOZES, noch de voorstelling van een verbond tusschen Israël en JAHVE bij JESAJA gevonden wordt, wordt ook de verlossing uit Egypte volstrekt niet als iets van grondleggende beteekenis beschouwd, maar met de redding uit de macht der Midianieten, die door GIDEON werd bewerkt, geheel en al op éene lijn gesteld, cap. 9: 3; 10: 26. JESAJA klimt hooger op tot de stamvaders van het Israëlitische volk. JAHVE was reeds de God JAKOBS [1]), cap. 2: 3, de Heilige JAKOBS, cap. 29: 23. Israël nu is, gelijk herhaaldelijk wordt gezegd, diens huis en nakomelingschap, cap. 2: 5, 6; 8: 17; 10: 20; 29: 22; 9: 23, en ten gevolge dezer verwantschap is Israël nu ook het volk van JAHVE, cap. 2: 6.

Maar ook hier blijft JESAJA niet staan; dat JAHVE de God is van JAKOB, vindt zijne verklaring in nog vroegeren tijd; JAHVE is het, die ABRAHAM heeft verlost, cap. 29: 22. Zoo wordt de eigenaardige godsdienst van Israël, eenigszins ana-

---

[1]) Ik heb tot nog toe geene reden kunnen vinden om de namen ABRAHAM en JAKOB bij JESAJA anders dan als persoonsnamen op te vatten.

chronistisch, althans wat den naam JAHVE betreft, vg. Exod. 6: 15, tot de oudste stamvaders van het volk teruggebracht, terwijl uit het enkele woord: hij heeft ABRAHAM *verlost*, cap. 29: 22, genoegzaam kan worden besloten, dat JESAJA de eerste daad van JAHVE, in betrekking tot de stamvaders van het Israëlitische volk, als eene daad van genade, van heil, wil hebben beschouwd; en al kunnen wij niet met zekerheid zeggen, op welke verlossing JESAJA hier doelt, zoo is het toch met het oog op de berichten, die wij omtrent ABRAHAM bezitten, niet onwaarschijnlijk, dat hier de afzondering van ABRAHAM van zijne stamgenooten bedoeld is als het gevolg van zijn, van den hunnen zoo zeer verschillenden, godsdienst.

Deze bijzondere betrekking, waarin JAHVE tot Israël staat, openbaart zich vooral in zijn wonen in het midden zijns volks, cap. 12: 6; op Sion heeft hij zijne woning gevestigd, cap. 8: 18; dat is zijn berg, zijn heilige berg, cap. 2: 3; 30: 29, terwijl bepaald de tempel zijn huis is, cap. 2: 3. Dat JESAJA deze tegenwoordigheid van JAHVE echter niet als eene lichamelijk beperkte, maar als eene openbarings-tegenwoordigheid wil hebben gedacht, blijkt uit enkele zijner woorden. Sion is de plaats van zijn naam [1]), cap. 18: 7; hij woont daar, omdat hij daar wordt gediend, terwijl hij zich, wanneer dit niet het geval is, verbergt, d. w. z. zijne tegenwoordigheid niet openbaart, cap. 8: 17, vg. 1: 15. Zoo staat de uitdrukking: „die op Sion woont," cap. 8: 18, gelijk met de andere: „die te Sion een vuur, en te Jeruzalem een haard heeft," cap. 31: 9, waarbij bepaald op zijn eeredienst wordt gedoeld, gelijk Jeruzalem ook dientengevolge: de haardstede Gods (Ariël) [2]), wordt genoemd, cap. 29: 1. — Van uit dit middelpunt bestuurt JAHVE zijn volk met de meest mogelijke liefde en zorg. Immers, de voorstelling, dat Israël het voorwerp is der bij-

---

[1]) Zie pag. 143 enz.

[2]) Over de vertaling van dezen naam, zie pag. 107.

zondere liefde van JAHVE, is met die der bijzondere betrekking ten nauwste verbonden. Israël is JAHVE'S lievelingsplanting, waaraan hij alles gedaan heeft, cap. 5: 1—7, of, om nog sprekender beeld te gebruiken, als zijn zoon heeft hij Israël groot gebracht en opgevoed, cap. 1: 2. Door de openbaring van zijn naam en zijn wil heeft hij een licht aan Israël geschonken, dat de andere volken niet kennen en dat door den voortgang dier openbaring nog steeds wordt vermeerderd, en ten gevolge waarvan JAHVE nu ook Israëls licht kan worden genoemd, cap. 10: 17 vg. 2: 5. Alleen aan hem heeft Israël alles te danken; al heeft hij menschen gebruikt om zijn wil ten uitvoer te brengen, toch is hij alleen in waarheid Israëls wetgever, rechter en koning, cap. 33: 22; naar binnen zoowel als naar buiten heeft hij Israëls toestand geregeld. Maar zoo heeft hij ook een recht op Israël verkregen; hij heeft het als 't ware *gekocht* [1]), cap. 11: 11, en dat niet slechts eenmaal, maar steeds weer op nieuw door het uit iederen nood te verlossen, uit de macht van Egypte, cap. 11: 16, zoowel als uit die van Midian, cap. 9: 3; dat is de bezegeling zijner eerste verlossing van ABRAHAM, terwijl men ook in de toekomst daarvan verzekerd kan zijn, cap. 10: 25; 11: 11. Geheel de geschiedenis van Israël is eigenlijk slechts éene openbaring dier goddelijke liefde. Geeft hij zijn volk somwijlen ook aan ellende en verwoesting ten prooi, cap. 1: 5—8, voor den dood heeft hij het telkens bewaard, cap. 1: 9, en zal dit ook in het vervolg blijven doen, cap. 31: 4, 5; 37: 5, en dat niet alleen ter wille des volks, maar ook ter wille van zijne eigene eer, cap. 37: 35; immers die is daarmee gemoeid, cap. 9: 6; 37: 32, daar het anders zou zijn, alsof JAHVE zijn volk niet langer kon redden. Hierin ligt de onoverwinnelijke sterkte van Israël, de vijanden kunnen het wel vreeselijk benauwen, maar nimmer verdelgen; JAHVE toch is de rotssteen van Israël, cap. 30: 29,

---

[1]) Dit is de eigenlijke beteekenis van קָנָה.

zijne sterkte, cap. 17: 10, en dus ook zijn heil, cap. 12: 2. — Om dit alles voor Israël te zijn, maakt JAHVE gebruik van zijne heerschappij over de natuur, cap. 5: 25 e. a. p., zoowel als over de volken, cap. 9: 10 e. a. p.; beiden worden dienstbaar gemaakt aan het welzijn van Israël, tot zijne bestraffing, cap. 29: 6; 7: 18—20 e. a. p., zoowel als tot zijne verlossing, cap. 30: 30; 11: 12; 31: 8 e. a. p. Bepaalt JAHVE de wereldgeschiedenis, Israël is er het midelpunt van [1]).

Blijkt deze bijzondere betrekking, waarin JAHVE tot Israël staat, in al de gedragingen Gods, niet minder moet zij duidelijk blijken uit de houding, die Israël aanneemt in het midden der andere volken; op Israëls leven en zijn moet als ware het de stempel van JAHVE afgedrukt zijn. Hij is heilig, en de volstrekte wezensvolkomenheid die in dat woord uitgedrukt ligt, moet ook het eigendom zijn van alles, wat hem in waarheid behoort; immer niets wat onrein is, kan voor hem bestaan, cap. 6: 5. Wie aan dezen eisch der goddelijke heiligheid voldoet, is *rechtvaardig* [2]), welke naam in tegenoverstelling van dien van *god-*

[1]) Ten gevolge dezer beschouwing, die JESAJA met al Israëls uitstekende mannen gemeen heeft, heeft ook hij de beschuldiging van aanmatiging en ongegronde verheffing zijns volks niet kunnen ontgaan. Toch is deze beschouwing slechts het noodzakelijk gevolg van het alles beheerschend bewustzijn, den almachtigen God als zijn eigen God te kunnen aanbidden, hoewel zij altoos van een beperkten gezichtskring getuigt. In de lotgevallen, die het persoonlijk leven van Israël betroffen, zagen de profeten de hand en de leiding van God, — hetgeen echter met ieder volk en ieder persoon het geval is, wiens oog voor de liefde en almacht van God is geopend, maar met hem ook alleen. In de lotgevallen der andere volken konden zij beteekenis noch samenhang zien, deze lagen buiten hun kring van gedachten. Zij konden zich niet tot de gedachte verheffen, dat iedere gebeurtenis, ook op zich zelve, buiten Israël om, haar doel en hare beteekenis had, om ook die volken hunne plaats in het groot geheel te doen innemen, welks einddoel was: de verwerkelijking van het eeuwige Godsplan, voor andere volken zoowel als voor Israël.

[2]) Hebr. צַדִּיק, cap. 29: 21 e. a. p.

delooze, cap. 3: 10, 11, dus niet in de eerste plaats wordt gebruikt van den onschuldige — schoon ook dit wel het geval is, cap. 5: 23, — maar van den Israëliet, gelijk hij ten gevolge der theocratie, die in Israël is gevestigd, moet zijn; waarbij echter de menschelijke zwakheden, die door offers enz. kunnen worden verzoend, niet in rekening worden gebracht.

Is ten gevolge dezer heiligheid van JAHVE alles wat daarmede niet overeenkomt, altoos en overal *zonde* (kwaad), bij Israël, het volk van JAHVE, is het bepaaldelijk *afval* [1]), cap. 1: 2; 31: 6, waarvan echter het wezen bovenal in de afzonderlijke zondeverschijnselen, niet zoozeer in de zondige, van JAHVE afgewende, natuur des menschen gezocht wordt. Op de verschillende stroomingen richt JESAJA zijn blik, maar dringt niet door tot de gemeenschappelijke bron, waaruit zij allen ontspringen, hetgeen èn aan zijne leer van de zonde veel van hare diepte ontneemt, èn ook op die der bekeering grooten invloed uitoefenen moet.

Buiten Israël, d. w. z. buiten de theocratie, wordt door JESAJA over de zonde, als in strijd met de heiligheid Gods, niet gesproken. Dat zij, gelijk hij haar bij Israël vindt, overal in de menschheid bestaat, wordt door hem, zoo niet met zoo vele woorden gezegd, dan toch overal verondersteld. Zij staat in het nauwste verband met het natuurlijk wezen des menschen, dat hij in uitdrukkingen, als: de mensch is niet God לֹא־אֵל, cap. 31: 3; in wiens neusgaten slechts een ademtocht is, cap. 2: 22, e. a., als bij uitnemendheid zwak en krachteloos teekent. Zelfs is deze band bij JESAJA zoo eng, dat, waar de zonde vergeven is, ook alle ziekte van uit de menschheid verdwijnt, cap. 33: 24; het een is het noodzakelijk gevolg van het ander. Maar eerst daar wordt zij *schuld*, en kan dus daar eerst in waarheid *zonde*

---

[1]) Dit veelmeer dan: *overtreding*, zooals het gewoonlijk vertaald wordt, is de beteekenis van den Hebr. stam פשע, terwijl ook de stam מרד dat zelfde beteekent.

worden genoemd, waar JAHVE als de heilige God wordt gekend, en waar dus — want dit is bij JESAJA, en immers altoos, het noodzakelijk gevolg van die kennis, maar ook daarvan alleen — de verplichting bestaat om in overeenstemming met zijn wil en zijn wezen te leven, waarvan de mogelijkheid door hem op den voorgrond gesteld wordt. De onheiligheid van levenswandel kan dus, als natuurlijke zonde, bij de andere volken niet, gelijk bij Israël, in de eerste plaats als de oorzaak van het oordeel, dat over hen zal komen, worden beschouwd. Alleen in één geval spreekt JESAJA bij hen ook in waarheid van zonde, en dus ook van straf, nl. dan: wanneer er bepaaldelijk strijd is tegen JAHVE, blijkbaar uit den strijd tegen zijn volk, wanneer het er op toegelegd wordt, het volk van JAHVE ten onder te brengen en hem zelf daarmede van zijne eer te berooven. Want tusschen deze twee zaken kan hij, ten gevolge zijner theocratische beschouwing, geen onderscheid maken, gelijk zij dan ook door het vertrouwen, dat Israël op JAHVE stelde, dikwijls één moesten worden, cap. 10: 11; 36: 7 e. a. p. Wel vloeit dit streven uit verregaanden hoogmoed voort, waardoor men aan zich zelf toekent, wat slechts aan JAHVE behoort, cap. 10: 13—15; 37: 24—29, en komt men hiermede dus tot de natuurlijke zonden terug; maar hierin dringt JESAJA niet door. Bij hem wordt de zonde der andere volken bepaald door hunne verhouding tot Israël, gelijk bij dit volk in de eerste plaats door het al of niet beantwoorden aan de heiligheid van JAHVE, en kenmerkt hunne bekeering zich dientengevolge ook door hunne veranderde verhouding tegenover Israël, cap. 19: 17 vg. 23: 18.

Door de liefde, welke JAHVE aan dit volk heeft betoond, door de betrekking, die er van ouds tusschen beiden bestaat, was Israël oneindig veel meer dan de andere volken verplicht, zich in overeenstemming met den wil van JAHVE te gedragen, of m. a. w. zich door zijn Geest te laten besturen, dat was het, wat van Israël kon worden

verwacht, cap. 5 : 5, 7. Zoo het dit had gedaan, het zou even natuurlijk zijn geweest, als dat een os zijn bezitter, en een ezel de krib zijns meesters kent, cap. 1: 3; en waar het dit niet heeft gedaan, daar heeft het JAHVE verlaten, den Heilige Israëls veracht en zijne heilige wetten versmaad, cap. 1: 4; 5: 24, daar is het afvallig geworden, en naar achteren geweken, cap. 1: 4, 28, daar is het gelijk aan een ongehoorzaam en wederspannig kind, cap. 1: 4; 30: 1, 9, of ook aan eene vrouw, die haar wettigen man heeft verlaten, cap. 1: 21. Deze afval is *de* zonde van Israël, die het te eenen male van de vervulling zijner roeping verwijdert, maar waarin nu ook alle mogelijke soorten van zonden, onder welken naam zij ook zijn genoemd, zijn begrepen. En om haar zoo in het algemeen in dit haar onheilig karakter voor oogen te stellen, gebruikt JESAJA onderscheidene namen. Zoo staan naast de gewone benaming: *zonde — zondaar* [1], anderen als *ongerechtigheid* [2], *slechtheid* [3], *goddeloosheid* [4], *verkeerdheid* [5], *schuld* [6] e. a., terwijl alles in dit éène woord, *het doen van het kwade* [7], wordt samengevat. Zoo worden de zondaren zelven, behalve met de namen, die van deze woorden en van de bovenvermelde uitdrukkingen afgeleid zijn, ook nog genoemd: *onheiligen* [8], *boosdoeners* [9], *goddeloozen* [10], *verdorvene, leugenachtige zonen* [11], *een wederspannig volk* [12]; terwijl dit in de vergelijking met Sodom en Gomorrha zijn toppunt bereikt, cap. 1: 10; 3: 9. — Tot deze zonde

---

1) חָטָא חֲטָאָה, חַטָּאת cap. 3: 9; 5: 18; 1: 28 e. a. p.
2) אָוֶן cap. 1: 13 e. a. p. 3) רֹעַ cap. 1: 16.
4) רִשְׁעָה cap. 9: 17 e. a. p. 5) עָמָל cap. 10: 1.
6) עָוֹן cap. 5: 18 e. a. p. 7) הָרַע cap. 11: 9 e. a. p.
8) חָנֵף cap. 33: 14 e. a. p. 9) מֵרַע cap. 9: 16 e. a. p.
10) רָשָׁע cap. 5: 23 e. a. p.
11) בָּנִים מַשְׁחִיתִים, כֶּחָשִׁים cap. 1: 4; 30, 9.
12) עַם מְרִי cap. 30: 9 e. a. p.

behoort nu ook *alles*, wat met het heilig karakter, dat Israël, als het volk van JAHVE, verplicht is te dragen, in strijd is, zoo in de eerste plaats de afgodendienst, cap. 2: 8 e. a. p., schoon daarop door JESAJA niet de meeste nadruk gelegd wordt. Immers ook waar het volk JAHVE uitwendig dient en vereert, en er geene sprake is van afgodendienst, kan het zeer ver van hem zijn afgeweken en te kort schieten in zijne verplichting, cap. 1: 10—15; 29: 13, en dan heeft deze uitwendige dienst hoegenaamd geene waarde. Wat bij JESAJA als de hoofdzonde des volks wordt genoemd, is het onrecht van allerlei aard, dat er in Israël gepleegd wordt: diefstal, rechtsverdraaiing, onderdrukking van armen, bedrog enz., waarover in bijna iedere rede geklaagd wordt. Dit bovenal is in strijd met Israëls roeping; immers gerechtigheid kenmerkt JAHVE, datzelfde had hij ook van Israël verwacht, cap. 5: 7; zijn wil te volbrengen is bovenal: beoefening van recht en gerechtigheid, cap. 1: 17 e. a. p, Maar naast dit plegen van onrecht, staan ook dronkenschap, lichtzinnigheid, overdaad, ijdelheid, hebzucht, cap. 3: 16; 5: 8, 11, 12, 18, 19 e. a. p,, en tal van andere zonden, terwijl deze hun hoogste toppunt bereiken, wanneer men zich daarover niet eenmaal meer schaamt of ze tracht te verbergen, maar in de lichtzinnigheid der vertwijfeling ze openlijk bekent en de gevolgen er van verwacht, zonder ook maar eenigszins naar eene verwijdering of afwending daarvan te trachten, cap. 3: 9; 22: 14. — Maar behalve door deze zonden, die een ieder in het oog moeten vallen, wordt het heilig karakter, dat Israël moet dragen, ook nog door anderen geschonden, die bepaaldelijk voor Israël ten gevolge der betrekking, waarin JAHVE tot dit volk staat, als zonde moeten worden beschouwd, terwijl daarvan bij andere volken hoegenaamd geene sprake kan zijn. JAHVE is de alwijze bestuurder van Israël; er mag dus, ook op staatkundig gebied, hoegenaamd niets gebeuren, zonderdat zijn wil vooraf is geraadpleegd, cap. 29: 15; 30: 1 e. a. p.; waar dit ge-

schiedt en bepaaldelijk waar JAHVE wordt vergeten, cap. 17: 10; 31: 1, is het zonde, dus afval. Van dezen goddelijken wil zijn naast de wet bovenal de profeten de tolken, waar dus naar hun woord niet gehoord wordt, waar men dit zoekt te verdraaien, of ook waar men de wet zoekt te ontgaan, is het zonde, dus afval, cap. 30: 10, 11 e. a. p. En daar JAHVE tevens de almachtige bestuurder zijns volks is en zijne almachtige liefde reeds zoo vaak aan het volk heeft betoond, zoo is het daarom voor Israël reeds zonde op uitwendige menschelijke hulp te betrouwen, cap. 2: 7; 31: 1 e. a. p., bovenal waar dit tevens een vertrouwen is op ongerechtigheid en geweld, cap. 31: 12; immers het is een bewijs van wantrouwen en ongeloof jegens JAHVE.

Vanwaar al die zonde, ook onder Israël, is, wordt door JESAJA in het geheel niet besproken; dat zij bestond, behoefde voorwaar geen betoog, terwijl haar karakter als zonde en afval noodzakelijk bleek uit de gemeenschappelijke voorstellingen aangaande JAHVE en zijne betrekking tot Israël.

HOOFDSTUK XI.

HAAR HOOFDINHOUD.

Israël heeft gezondigd; het is op allerlei wijzen (zie boven) te kort gekomen in zijne verplichting om aan de heiligheid van JAHVE te beantwoorden. Het heeft dus het ideaal van het Godsrijk, dat het sinds MOZES zich voor oogen gesteld zag, in geenen deele verwezenlijkt. Op allerlei wijzen hebben de profeten, in samenwerking met andere vromen, getracht het werkelijkheid te doen worden en het volk tot een leven te brengen overeenkomstig het heilige wezen en den

heiligen wil van JAHVE, waarvan ongestoord geluk het noodzakelijk gevolg zou geweest zijn. Verschillende instellingen waren daartoe reeds door MOZES in het leven geroepen. Het volk mocht onder geen ander bestuur dan dat van JAHVE staan, deze had het onder zijne onmiddellijke leiding genomen. Maar te vergeefs; de heiligheid van leven en wandel was daardoor niet bereikt, en evenmin was er iets ondervonden van het beloofde geluk. Toen was het koningschap onder Israël gevestigd; het zou de kwalen genezen, die aan de verwerkelijking van het ideaal in den weg hadden gestaan. Maar het tegendeel was gebeurd: voor een oogenblik scheen het de gewenschte vruchten te dragen, doch het was slechts voor één enkel oogenblik en bovendien slechts schijn geweest; op den duur was de toestand steeds erger geworden [1]).

Op dit feit der niet-verwerkelijking van het ideaal van het Godsrijk trots al het streven der profetie, evenzeer als op den in het vorige Hoofdstuk beschreven grondslag, berust de prediking van JESAJA. Gelijk wel van zelf spreekt, daar noch de zedelijke toestand des volks, noch de tijdsomstandigheden eenige aanmerkelijke wijziging hadden ondergaan, stemt zij dus met die zijner onmiddellijke voorgangers en tijdgenooten geheel overeen, hoewel zij toch steeds door de bijzondere persoonlijkheid van JESAJA op eigenaardige wijze gekleurd wordt. Zij staat op de hoogte, die door de profetische aanschouwing na JOËL bereikt was. De onmogelijkheid langs geleidelijken weg haar doel te bereiken en Israël tot het Godsrijk te doen worden, was der profetie duidelijk zichtbaar geworden. Toch kan zij haar ideaal, dat Israël het eenmaal zou worden, niet laten varen. Zoo wendde zij haar blik naar de toekomst. Een geweldige omkeer van zaken zal door God zelf tot stand gebracht worden, maar daarna zal dan ook de heilseeuw

---

[1]) Zie over dit alles Hoofdstuk III.

dagen en het ideaal van het Godsrijk werkelijkheid zijn. Zoo zijn het twee hoofdgedachten, waarin zich de profetie na JOËL voornamelijk verdeelt en die, bij al de profeten na hem aanwezig, bij niemand zoo schoon zijn verbonden, en beiden zoo geheel tot haar recht komen, als bij JESAJA. Zij kunnen onder de woorden: Godsgericht en Godsrijk, worden samengevat.

A. *Godsgericht.*

Voordat het Godsrijk in zijne volle heerlijkheid zal kunnen verschijnen, moet er eene groote verandering plaats grijpen, die zich gelijkelijk over natuurlijk, maatschappelijk en zedelijk gebied uitstrekken zal, cap. 29: 17—19; 32: 15, 16, en waarin al het onheilige, dat Israël aankleeft, zoowel als alles, wat buiten Israël zich tegen den wil van JAHVE verzet, verwijderd, ja geheel vernietigd zal worden, terwijl daardoor dan ook aan den anderen kant het heilige, dat wat met den wil van JAHVE overeenkomt, wat zich aan hem onderwerpt en aan zijn heilig wezen beantwoordt, van alle ellende en leed, van alle onderdrukking en smaad zal worden verlost. Zij draagt alzoo een dubbel karakter: bewaring en verheerlijking van wat goed is, vernietiging van wat tegen den wil van JAHVE is gekant, vg. cap. 30: 25, 26; 32: 19. Maar schoon in hare openbaring tweeledig, geschiedt zij toch slechts door ééne enkele daad. Kon Israël door de overmacht der omliggende volken voor het uitwendige niet tot bloei komen, hunne vernietiging en onderwerping is dan ook noodzakelijk de verheerlijking Israëls, vg. cap. 14: 25 e. a. p. Dit is insgelijks het geval met den inwendigen toestand. De reden, waarom het Godsrijk nog niet was verschenen en niet kon verschijnen, lag in de zonde, waardoor alles geheel was bezoedeld. Is deze vernietigd, dan is ook de heerlijke toestand van het Godsrijk geboren, vg. cap. 1: 24—26, daar er dan niets meer is, dat daartegen strijdt. Op dit vernietigingskarakter der

aanstaande verandering komt het dus bovenal aan. Zij is een louteringsproces gelijk het smelten van het zilver; als door een louterend vuur van alle smet en onreinheid gezuiverd, komt het goede na afloop daarvan weer te voorschijn, cap. 1: 25; 4: 4, om dan door niets meer belemmerd tot volkomene heerlijkheid te geraken. In eene zondige wereld is zij dus voor de verwerkelijking van het heil dringend noodzakelijk, en waar maar eerst deze, zij het dan ook gewelddadige en voor het oogenblik zelfs noodlottige, verandering begint, daar is ook de mogelijkheid niet alleen, maar ook de zekere verwachting gegeven, dat weldra de heerlijkheid van het Godsrijk zal worden gesmaakt, vg. cap. 19, terwijl bovendien de ellende, door deze verandering veroorzaakt, een laatste drijfveer zal zijn tot den dienst van JAHVE, cap. 8: 20; 19: 20.

Is deze omkeer van zaken alzoo het gevolg eener zifting, hij draagt bepaald het karakter eener vergelding, waarvan in het algemeen kan worden gezegd, dat daardoor het goede, den goddelooze daarentegen den rechtvaardige het kwade ten deel vallen zal, cap. 3: 10, 11. Zoo lag de vergelijking met een gericht, dat over de wereld, bepaald over Israël, zal worden gehouden, en waarin een ieder naar zijne werken zal ontvangen, zeer voor de hand, gelijk zij dan ook voortdurend zoo voorgesteld wordt. Hiermede wordt dan echter bepaald de voltrekking, niet zoozeer de uitspraak van het oordeel bedoeld; deze laatste wordt door JESAJA volstrekt niet op den voorgrond gesteld, al blijkt het ook wel, dat hij haar als aan alles ten grondslag liggende wil hebben beschouwd, vg. cap. 1: 18; 3: 13—15. De zonde, de onheiligheid, het verzet tegen JAHVE, viel zoozeer in het oog, dat zij, naar de voorstelling van den profeet, niet eerst nog opzettelijk in eene rechtspleging Gods behoefde bewezen te worden. En daar nu dit oordeel door de zonde bepaald was noodzakelijk geworden en in de eerste plaats de vernietiging daarvan ten doel had, terwijl het heil dan van zelf daaruit voortvloeit, zoo wordt,

overeenkomstig het boven gezegde, de straffende zijde van het gericht zeer bepaald op den voorgrond gesteld en het oordeel voornamelijk in de vernietiging der zonde gezocht, of m. a. w. in de ellende, die over Israël zoowel als over de volken zal komen, en waardoor deze vernietiging van het onheilige plaats vinden zal. Zoo wordt de strafoefening, die eigenlijk als een gevolg van het gericht moest worden beschouwd, daarmede volkomen gelijk gesteld. Zij valt dus ook niet met de vrijspraak samen, maar gaat daaraan zeer bepaaldelijk vooraf. Eerst wordt het vonnis over de zonde ten uitvoer gelegd, en als dat is voltrokken, is het goede blijven bestaan en komt tot heerlijkheid en eer; het is dan uit het oordeel verlost. In deze verlossing, in dit gespaard blijven te midden van de algemeene straf, ligt de vrijspraak, het is het bewijs van een niet onheilig bestaan. — Ten gevolge hiervan kan de tijd van het oordeel een tijd van bezoeking, van groote slachting, van ziekte en hevige smart, cap. 10: 3; 30: 26, 17: 11, — de spijze, die men in dien tijd zal gebruiken: „brood der benauwdheid en water der verdrukking," cap. 30: 20, worden genoemd, terwijl van dengene, die aan dit oordeel ontkomt, wordt gezegd dat hem „zijn brood wordt gegeven, en dat zijn water gewis is," cap. 33: 16, als bewijs dat de ellende voorbij is. Het oordeel is dus op zich zelf reeds eene roede, waarmede JAHVE de menschheid slaat, cap. 30: 32, een geesel, die door hem over de volken gezwaaid wordt, en die hen niet voor een oogenblik slechts, maar aanhoudend en gedurende geruimen tijd teisteren zal, cap. 10: 26; 28: 19, wordt de rechtvaardige daardoor ook in het minst niet getroffen, cap. 33: 15, 16, de goddelooze wordt daardoor onherroepelijk ten verderve gebracht, cap. 1: 28; 29: 20. Zoo is de ellende het kenmerk van het oordeel, en overal waar deze gezien wordt, daar meent JESAJA dit oordeel en dus ook de daarop noodzakelijk volgende heilseeuw te aanschouwen, vg. cap. 19. *Iedere* ellende van welken aard ook, ook die van vroegeren

tijd is daarvan dus een begin of, om zoo te spreken, eene proef, of het oordeel zóó reeds zwaar genoeg zijn zou om den gewenschten omkeer in het leven te roepen, cap. 1 : 5—8; 5: 25; 9: 10—16; 22: 12, 13. Was echter tot hiertoe alles nog altoos gebleken daartoe volstrekt machteloos te zijn, cap. 9: 12 e. a. p., zoo ligt daarin reeds het bewijs, dat er nog zwaardere ellende, gelijk er nog nimmer te voren geweest was, zal moeten komen, cap. 7: 17; 9: 11; 22: 14 e. a. p., hoewel ook deze — wat echter door JESAJA niet kon worden ingezien — even machteloos zou blijken te zijn. Immers doordat die ellende, in overeenstemming met den zinnelijken vorm, waarin ook bij JESAJA de goddelijke waarheid vervat is, steeds stoffelijk en uitwendig opgevat wordt, kan zij nimmer die geestelijke verandering geboren doen worden, die voor de bereiking van het ideaal noodzakelijk is, en wordt er alzoo telkenmale veel meer van haar gevraagd dan zij immer kon geven.

Na al de ellende, waarmede Israël bovenal, cap. 1 : 5—8 e.a.p., maar toch ook de andere volken, cap. 15 en 16; 14: 28, reeds, hoewel te vergeefs, zijn bezocht, zal het eindoordeel allervreeselijkst zijn, gelijk het dan ook door JESAJA onder de meest verschillende beelden zoo voorgesteld wordt. Zoo vergelijkt hij het met eene uitterende ziekte, cap. 10: 18, en eene magerheid, die plotseling vroegere vetheid vervangt, cap. 10: 16; 17: 4; met een vuur, waarin de goddelooze als stoppelen en kaf wordt verteerd, cap. 5: 24; 33: 12, en dat, te midden van doornen en distelen, van kreupelhout en vruchtdragend geboomte ontbrand, slechts enkele boomen doet overblijven, die gemakkelijk kunnen worden geteld, cap. 10: 16—19; met een oogst van koren of vruchten, waarvan de nalezing slechts zeer weinig meer opbrengt, cap. 17: 5, 6; of met een sprinkhanenzwerm, die alles verwoest, cap. 33: 4. Het is aan een grooten brandstapel gelijk, die op het punt staat in brand gestoken te worden, cap. 30: 33; de zondaar is als eene kruik, die geheel wordt in stukken geslagen, zoodat daarvan zelfs geen

scherf meer kan worden gebruikt, cap. 30: 14, als een bosch, waarvan met geweld de hooge boomen neergehouwen, de takken afgekapt, en het struikgewas uitgeroeid wordt, cap. 10: 33, 34; zijne heerlijkheid is als eene vroegrijpe vrucht, die reeds opgegeten is, voordat men haar nog goed heeft beschouwd, cap. 28: 4. Maar onder welke beelden het ook moge voorgesteld worden, altoos treedt het denkbeeld der grootste ellende daarbij sterk op den voorgrond, die dan ook in het allervreeselijkste bestaan zal, dat er telkenmale voor eenig volk of persoon kan worden bedacht. Voor zoover zij tegen den goddelooze gericht is, zal zij bepaald een karakter dragen in overeenstemming met zijne bijzondere zonde; zoo zullen, om hier slechts iets te noemen, de lichtzinnige, pronkzieke vrouwen juist van alle sieraden beroofd en in den allertreurigsten toestand gebracht worden, cap. 3: 17, 24, 25; 4: 1; eveneens zullen juist zij, die zich beijveren hunne bezittingen steeds te vergrooten, ook ten koste van anderen, hierin worden gestraft: hunne huizen zullen verwoest, hunne bezittingen vernield en zij van alles beroofd worden, cap. 5: 8—10, terwijl eveneens zij, die in dronkenschap en overdaad leven en slechts denken aan muziek en genot, plotseling ten prooi aan honger en dorst weggevoerd zullen worden, cap. 5: 13. Zoo is het oordeel dus steeds een raad die *tegen* eenig volk is beraamd, cap. 19: 17 e. a. p., schoon de voorstelling van de wijze, waarop deze raad zal worden vervuld, of m. a. w. van de vormen waarin, en de bewerkers waardoor deze ellende zal komen, ook bij JESAJA naar gelang van de verschillende tijden aanmerkelijk verschilt. Twee perioden kunnen hier hoofdzakelijk bij hem opgemerkt worden, waarvan de grenslijn in de verbreking der Assyrische macht voor Jeruzalems poorten gelegen is, door welke gebeurtenis de geheele horizont voor Juda veranderde. Evenwel ook in de eerste periode, die verreweg het grootste gedeelte van JESAJA's werkzaamheid omvat, zijn nog enkele wijzigingen niet te miskennen, die

bovenal het gevolg zijn van den Assyrischen oorlog, — doch hierover later.

Dit oordeel wordt voltrokken door de verschijning van JAHVE, want hoewel deze bij JESAJA achter de meer zinnelijke voorstellingen schijnt te verdwijnen, zoo maakt zij toch een wezenlijk bestanddeel zijner profetische inzichten aangaande de toekomst uit en vormt van zijne andere voorstellingen den noodzakelijken achtergrond; JAHVE komt — maar in bepaalde feiten van de geschiedenis, waarin hij zich openbaart [1]). Zoo is zijn opstaan, zijne verheffing het begin van het oordeel, cap. 30: 18; 33: 10 [2]); 2: 21; zoolang hij daarmee nog wacht, is ook de tijd voor het oordeel nog niet aanwezig, cap. 18: 4, 5. Maar waar deze nu aanbreekt, daar verschijnt JAHVE in al den glans zijner onvergelijkelijke majesteit, cap. 2: 10 enz., en terwijl de meest indrukwekkende natuurverschijnselen, als aardbeving, donder en bliksem, hagel en storm, hem vergezellen en zijne komst aan de wereld verkondigen, cap. 29: 6, komt hij, rijdende op de wolken des hemels, cap. 19: 1, van uit de verte nabij, cap, 37: 20, om over de volken te richten, cap. 3: 13, 14. Dit oordeel zal dan ook door niemand anders dan door JAHVE zelf gehouden, cap. 3: 13 vg. 1: 18 e. a. p., en de eindbeslissing door hem alleen genomen worden, cap. 28: 22; 10: 23; hij is het, die dezen omkeer tot stand brengen zal; het is zijn werk, cap. 10: 12; 28: 21 e. a. p., niet dat van

---

[1]) Dat dit de voorstelling van JESAJA is, blijkt bovenal uit cap. 19, waar het komen van JAHVE duidelijk voorgesteld wordt als zich in de burgeroorlogen enz., die Egypte teisterden, openbarende.

[2]) Daar de Statenvertaling op beide plaatsen de woorden: *verhoogd worden* enz. heeft, hetgeen aan iets zedelijks in den zin van *verheerlijkt worden* doet denkeu, zoo moet hier opgemerkt worden, dat de Hebr. woorden: אֶנָּשֵׂא, אֵרוֹמֵם, אָרוּם hier noodzakelijk: *zich verheffen* in den zin van *opstaan* beteekenen moeten.

menschen. Blijkt het reeds uit zaken van het dagelijksch leven, dat hij zijn raad wonderbaar, en zijne wijsheid groot gemaakt heeft, cap. 28: 29, nog veel meer is dit het geval bij het oordeel; dit kan niet eenmaal door menschen worden begrepen. Ten gevolge toch van zijn tweeledig karakter: heil, voortvloeiend uit de grootste ellende, is het een wonderlijk werk, dat het verstand der verstandigsten ver overtreft, en dat door Israëls wijzen evenmin als door die van Egypte kan worden verklaard. In vergelijking daarvan zijn zij allen onverstandig en dwaas, en wordt hun aller wijsheid tot schande, cap. 29: 14; 19: 11—13. Even vreemd als dit plan, dat alleen van hem afkomstig is, cap. 19: 17, is ook de uitvoering daarvan [1]. Kan zij ook wegens de macht van JAHVE, die daarin blijkt, worden vergeleken, cap. 28: 21; 9: 13; 10: 26, met de overwinningen, die hij Israël door JOZUA in het dal Gibeon op de Amorieten, Joz. 10, door DAVID bij den berg Perazim op de Philistijnen, 2 Sam. 5 [2]), door Gideon bij den rotssteen Oreb op de Midianieten, Richt. 7, behalen liet, en waarin hij hun zijne nabijheid en hulp op bijzondere wijze betoonde — toch zal zij die ver overtreffen. Van de voltrekking van het oordeel kan worden gezegd, dat JAHVE opstaat om ongewonen arbeid en vreemd werk te verrichten, cap. 28: 21, waarmede bedoeld wordt, dat nimmer zulk werk door hem

---

[1]) Cap. 29: 14 ligt het vreemde en buitengewone in het plan van het oordeel, cap. 28: 21 daarentegen meer bepaald in de voltrekking er van.

[2]) Dat er cap. 28: 21, aan deze twee gebeurtenissen moet worden gedacht, lijdt m. i. geen twijfel. EWALD ontkent dit van 2 Sam. 5., omdat er volgens hem in den tijd van JESAJA nog geene verwijzing naar feiten uit DAVIDS geschiedenis mogelijk was; maar daar wij volstrekt van geene andere gebeurtenis bij den berg Perazim iets hoegenaamd weten, zoo meen ik, dat deze plaats zelve reeds eèn bewijs tegen zijne bewering mag worden genoemd. Daarentegen zie ik geene reden om ook den naam Gibeon op het verhaal, 2 Sam. 5, te doen slaan, waartoe men zich op 1 Chron. 14 beroept.

is verricht. Hij brengt het ten uitvoer door zijn machtigen arm, cap. 30: 30, of bepaald door zijne hand, cap. 1: 25; 19: 16; 28: 2 vg. 9: 11 e. a. p.; zelfs is zijne stem, ja zijn opstaan, daartoe volkomen voldoende, cap. 30: 31; 33: 3, terwijl hij ook door zijn adem alleen het oordeel doet komen, cap. 30: 28, 33. Gebruikt hij ook menschen of volken daartoe, zij zijn niets meer dan zijn werktuig, de staf waarmede hij slaat, cap. 10: 5; hij ontbiedt ze van uit de verte, cap. 5: 25; 7: 18, e. a. p. en legt hun eene taak op, cap. 10: 6, buiten welke zij niet kunnen gaan zonder een zelfde oordeel over zichzelven te brengen, cap. 10: 15; 37: 26, 29; al hunne macht is van hem, cap. 19: 4; 28: 2, hij alleen zwaait den geesel, cap. 10: 26 vg. 30: 32; hij houdt het gericht, en de vreeselijke ellende des oordeels wordt door hem alleen over het menschdom gebracht, cap. 19: 2, 3 e. a. p. Ook de natuur kan daartoe door hem worden dienstbaar gemaakt, cap. 29: 6, maar toch behoeft hij zulke werktuigen ook weer volstrekt niet, waar hij zonder deze wil werken, cap. 31: 8.

Heer van hemel en aarde, houdt JAHVE dit oordeel over de gansche aarde, hij staat op om volken te richten, cap. 3: 13 [1]), en over de geheele aarde heeft hij de eindbeslissing bepaald, cap. 10: 23; 28: 22 [2]). Is Israël,

---

[1]) Cap. 2: 4, waar dit zelfde gezegd schijnt te worden, kan hier niet in aanmerking komen; daar toch moet het: »richten tusschen de volken," niet opgevat worden als een uitspreken van het oordeel over hen, gelijk dit in den tekst is bedoeld, maar als een leiden hunner aangelegenheden, gelijk dit b. v. aanhoudend van Israëls richters gezegd wordt, waarbij echter natuurlijk de twistzaken in de eerste plaats in het oog gevat worden.

[2]) Er bestaat m. i. geene reden om in deze plaats de woorden כָּל־הָאָרֶץ, gelijk zeer vaak gedaan wordt, te vertalen door: »het geheele land." Zoowel cap. 10: 23 als 28: 22, is zulk eene grootere algemeenheid, gelijk die door »de geheele aarde" aangeduid wordt, zoo niet dringend noodzakelijk, dan toch veel verkieselijker. Hiermede hangt samen, dat de woorden: כָּלָה וְנֶחֱרָצָה

en bepaald de heilige berg, in de eerste plaats het tooneel zijner werkzaamheid ook in dit opzicht, cap. 10: 12, Egypte is het niet minder, cap. 19: 1 enz., en ook over Tyrus heeft JAHVE het oordeel bepaald, cap. 23: 8, 9, 11, terwijl eveneens Moab, cap. 16: 14, Arabië, cap. 21: 16, geheel Philistea, cap. 14: 30, en de andere volken er de kracht van zullen gevoelen. — Tegen dat oordeel is dan ook niets ter wereld bestand; alles wat hoog en verheven schijnt te kunnen worden genoemd, moet daarvoor bezwijken, cap. 30: 3, e. a p.; het oordeel van JAHVE gaat ook over dat alles, cap. 2: 12—17, zoodat als karaktertrek van den oordeelstijd kan worden gezegd: „de dag waarop de torens vallen," cap. 30: 25. Ook de goden zelven der andere volken kunnen de heerlijkheid van JAHVE, die dan openbaar wordt, niet verdragen; voor zoover hun nog een werkelijk bestaan toegekend wordt, stelt JESAJA ze voor als sidderend vluchtende, cap. 19: 1, terwijl hunne beelden met de grootste minachting weggeworpen worden, cap. 2: 18, 20; 30: 22; 31: 7. Evenmin beteekent dan de hoogheid der menschen zelven iets hoegenaamd; integendeel bij de majesteit Gods verdwijnt zij volkomen, cap. 2: 10; 5: 15; 12: 10, 16; 17: 4, en waar hij zich in zijne heerlijkheid openbaart, daar blijkt het zoo duidelijk mogelijk: JAHVE alleen is verheven, cap. 2: 12, 17. Aan verzet tegen hem valt dan niet te denken, de machtigste zelfs gaat reddeloos onder, cap. 1: 31; men tracht te ontvluchten, cap. 8: 21; 31: 9, en zich in de meest geheime schuilhoeken te verbergen, cap, 2: 10, 19, 21, maar te vergeefs, cap. 10: 3. Men zoekt hulp bij elkander, zelfs bij machtige volken, cap. 30: 2, 3, maar daar struikelt de helper en valt de geholpene, en te zamen

---

niet moeten worden vertaald, gelijk in de Statenvertaling: »eene verdelging, die vastelijk besloten is" maar: »het einde en de beslissing."

komen zij om, cap. 31: 3, zoodat men zich schamen moet over hen, op wie men vertrouwde, cap. 20: 5; 30: 3. Men steunt op paarden en wagens, cap. 30: 16; 31: 1, maar ook hierbij vindt men geene hulp, immers de paarden zijn vleesch en geen geest, wat vermogen zij tegen JAHVE, cap. 31: 3. Zelfs het verbond met den dood baat niet om aan hem te ontkomen, cap. 28: 18, evenmin als het gedruisch der volken iets hiertoe vermag, cap. 8: 9; 17: 12—14. Waar hij vonnist, blijft er niets anders over dan zich als gevangenen te krommen of als gedooden te vallen, cap. 10: 4, want dán meer dan ooit zal het spreekwoord van toepassing zijn van het bed, dat te kort, en den deken, die te klein is, om er zich in te kunnen verbergen of ook zelfs gemakkelijk uitstrekken, cap. 28: 20 [1]). Gelijk een leeuw, brullende over zijn roof, niet vervaard is voor eene menigte herders, die tegen hem worden samengeroepen, zoo wordt ook JAHVE niet verschrikt, hoe vele vijanden hij ook tegenover zich ziet, cap. 31: 4; hij spreekt, en zij allen verstuiven als stof en als kaf voor den wind, cap. 17: 13; 29: 5, e. a. p., ja zelfs zijn opstaan alleen is daartoe voldoende, cap. 33: 3, en zijne tong is gelijk aan een verterend vuur, cap. 30: 27. Zoo is het oordeel eene verschrikking der menschheid, cap. 17: 14; de enkele beweging zijner machtige hand is voldoende om hen, tegen wie zij gericht is, van angst en vrees te doen sidderen, cap. 19: 16; zijne majestueuse verschijning doet de aarde van ontsteltenis beven, cap. 2: 19, 21, en vervult haar met schrik, maar is dan ook in waarheid het eenige, dat te recht zoodanigen schrik en angst inboezemt, cap. 8: 12, 13. En is deze schrik, gelijk wel van zelf spreekt, voor de goddeloozen en zondaars het ergste, — immers

---

[1]) »Voor 't geen wij zeggen: *de wereld is hem te nauw*, hadden de Hebreërs waarschijnlijk dit spreekwoord: *zijn bed is hem te kort en zijn deksel te smal.*" VAN DER PALM.

hoe zouden zij bij het verterend vuur en den eeuwigen gloed dier volstrekte heiligheid kunnen wonen, cap. 33: 14? — toch deelt de gansche aarde daarin; en kan zelfs de tot profeet bestemde JESAJA bij het aanschouwen van den Heilige Israëls den uitroep niet inhouden: „Wee mij, want ik verga ..... want mijne oogen hebben JAHVE der legerscharen gezien," — hoe zou dan niet veelmeer schrik en ontzetting de menschheid bevangen, waar JAHVE nu als Rechter der gansche aarde verschijnt.

De tijd, waarop dit oordeel plaats vinden zal, hangt eveneens van JAHVE alleen af; hetzij men dien in lichtzinnigheid nabij wenscht en als ware het uitdaagt, cap. 5: 19, hetzij men dien rustig verbeidt, cap. 8: 17, of in hoopvolle spanning verwacht, cap. 33: 2, hij komt slechts als JAHVE het gebiedt; door hem is de dag daartoe bepaald, cap. 2: 12. Dit denkbeeld van één bepaalden dag des gerichts, gelijk die, voor het eerst door JOËL gepredikt, door het volk werd verwacht, verdwijnt bij JESAJA bijkans geheel. Hoe meer toch de voltrekking des oordeels in de gebeurtenissen der geschiedenis gezocht werd, des te meer werd daardoor natuurlijk deze éene dag tot een tijdperk uitgebreid, binnen hetwelk van „iedere morgen" en „dag en nacht" kon worden gesproken, cap. 28: 19. Toch ligt dezelfde voorstelling als bij JOËL hieraan ten grondslag, gelijk dan ook steeds de benaming „dag" in allerlei uitdrukkingen, die den oordeelstijd aanwijzen moeten, door JESAJA behouden wordt. Zoo vormt dit denkbeeld den achtergrond en de hoogere eenheid van al zijne, door de verschillende tijdsomstandigheden bepaalde, voorstellingen, hoe en wanneer en door wien dit oordeel ten uitvoer zal worden gebracht. Hij behoeft dan ook slechts ter aanwijzing daarvan de uitdrukking „die dag" te gebruiken om zeker te weten, dat hij door een ieder zal worden begrepen; het plechtige „en te dien dage" werd door al zijne hoorders verstaan. Toch moet opgemerkt worden, dat niet overal, waar deze uitdrukking voorkomt, zij op dezen oor-

deelsdag overgebracht worden mag; vaak ook heeft zij betrekking op tijdsbepalingen, die kort te voren aangeduid zijn, b. v. cap. 20: 6; 22: 20 e. a. p., hoewel toch ook dan de voorstelling van den oordeelsdag daar meestal doorheen schemert.

Dit oordeel vloeit van gerechtigheid over, cap. 10: 22. God des rechts, zal JAHVE geen anderen maatstaf of weegschaal gebruiken, dan die van het recht en de meest onkreukbare gerechtigheid, cap. 28: 17; immers daardoor bovenal zal hij zich in zijne onvergelijkelijke wezensvolkomenheid openbaren, en daardoor zich heilig en heerlijk betoonen, cap. 5: 16. Deze maatstaf des rechts is geen ander dan die der volstrekte noodzakelijkheid, gelijk die uit het eigen goddelijk wezen en uit het wezen der zonde voortvloeit. JAHVE is almachtig en heilig, de zonde een verzet tegen zijn wil; zoo draagt zij hare eigene veroordeeling in zich, zij kan onmogelijk blijven bestaan. Hoe meer zij in woede tegen hem opbruischt, hoe krachtiger hare pogingen worden, hoe hooger zij klimt — hoe meer zij ook zich zelve vernietigt en hare machteloosheid bewijst; daarentegen, wiens wil de wil Gods is, hij kan van zijne vrijspraak ook ten volle verzekerd zijn, hij kan niet worden veroordeeld. Terwijl de zondaar verschrikt wegvlucht voor het verterend vuur en den eeuwigen gloed, door de verschijning van JAHVE in Sion ontstoken, wordt de rechtvaardige mensch daardoor gekoesterd, cap. 33: 14. Zoo heeft JAHVE zich zelf onder Israël gesteld aan den eenen kant tot een beproefden, kostbaren, zeer vasten hoeksteen, zoodat wie daarop vertrouwt, nimmer zal wijken, cap. 28: 16 [1]), aan den an-

[1]) Deze plaats: »zie, ik stel in Sion een steen, een beproefden steen, een kostbaren, zeer vasten hoeksteen" wordt zeer verschillend verklaaard. HITZIG, KNOBEL e. a. meenen, dat met den steen Sion zelf is bedoeld; »zie ik stel in Sion een steen" zou dan beteekenen: »zie ik stel Sion tot een steen, enz." n.l. voor

deren kant tot een steen des aanstoots en eene rots der struikeling, waarover zeer velen vallen, maar dan ook verbroken worden zullen, cap. 8: 14, 15. De verhouding waarin de mensch tot JAHVE staat, bepaalt voor hem de uitkomst des oordeels. Vooral treedt dit bij de zonde op den voorgrond. Deze wordt door JESAJA vergeleken met eene scheur, die in een hoogen muur ontstaan is, zoodat er slechts even tegen behoeft gestooten te worden om dien te doen vallen, cap. 30: 13. JAHVE is voor den zondaar eene strik en een net, waarin hij noodzakelijk verstrikt en tot vallen gebracht wordt, cap. 8: 14, 15 vg. 28: 13, en terwijl bij hem rust en verkwikking voor den mensch is te vinden, spreekt het voorzeker van zelf, dat zoo deze versmaad wordt, onrust en ellende de plaats daarvan ver-

---

het rijk van Juda. Hiervan verschilt EWALD niet veel, daar hij meent, dat met den steen het heiligdom in Sion bedoeld is, terwijl deze plaats door GESENIUS e. a. van koning HIZKIA verstaan wordt. De onwaarschijnlijkheid dier verklaringen valt, naar ik meen, van zelf in het oog; bovenal van de laatste, maar toch ook van de andere kan worden gezegd, dat JESAJA zulk een vertrouwen op menschen of uitwendige zaken, als stad en tempel, onmogelijk kan hebben geleerd. Daarentegen geeft de vergelijking met cap. 8: 14, waarmede het in den tekst is verbonden, en waarvan het de tegenstelling vormt, de natuurlijke verklaring aan de hand. JAHVE zelf is de steen des aanstoots en zoo ook de steen des betrouwens. Dan eerst heeft ook het woord van KNOBEL, waarmede hij de verklaring van het volgende vers, hoewel m. i. niet zeer gepast, begint, eenigen zin: »Daarentegen die niet op JAHVE, maar op hunne eigene macht betrouwen, enz." — Zoo kan ik ook het gevoelen van DRECHSLER niet deelen, dat het van den Messias moet worden verstaan, omdat het JAHVE is, die den steen heeft gelegd. Daar de Messias nog niet was gekomen, en hier van iets oogenblikkelijks wordt gesproken, kan er m. i. daarom reeds van hem hier geen sprake zijn. JAHVE stelt zich zelf, d. i. zijn geopenbaarden wil tot een steen, die, voor wien daarop vertrouwt, een onwankelbaar steunsel zal zijn. Het meest stem ik dus met UMBREIT overeen, die hierbij aan de wet wil hebben gedacht, schoon ik het nog ruimer zou willen opvatten. In dezen zin zou ook de verklaring van EWALD kunnen opgevat worden.

vangt, cap. 28: 12, 13. Zoo is het werk van den zondaar gelijk aan een vonk, die hem zelf als hennep in brand steekt, zonder dat iemand het weder kan blusschen, cap. 1: 31; zijn geest zelf kan een verterend vuur worden genoemd, cap. 33: 11, of om nog een ander beeld te gebruiken: de zondaar gaat zwanger van dor graan, wat anders zal hij baren dan stoppelen, cap. 33: 11, — waarbij het woord van HOSEA ons als van zelf voor den geest komt: „Gijlieden zaait wind, gij zult stormwind maaien," Hos. 8: 7. Zoo kan van den goddelooze worden gezegd, dat hij zich zelf door zijne zonde onheil berokkent en van den rechtvaardige, dat hij de vrucht zijner *werken* zal eten, cap. 3: 9, 10, terwijl de openbaring hiervan het kenmerkende van den tijd des oordeels zal zijn. — Op eigenaardige wijze wordt hiermee het denkbeeld verbonden, dat de ellende toch niet alleen het natuurlijk gevolg van de zonde is, maar ook bepaald het werk van JAHVE. De muur is op het punt van te vallen, maar de stoot daartoe moet door JAHVE worden gegeven, cap. 30: 14, en als ware het mogelijk, dat de zondaar, die zich moedwillig verzet tegen den wil van JAHVE, of die zelfs geheel buiten dien wil leeft, nog plannen kan vormen, waardoor hij aan de ellende zou kunnen ontkomen, wordt hij door JAHVE met een geest der duizeling of des slaaps overgoten, cap. 19: 14; 29: 10, waardoor zijne oogen gesloten en zijne gedachten verbijsterd zijn, zoodat hij hoegenaamd niets meer kan zien en zich al meer en meer in zijne noodlottige plannen verwart. Het denkbeeld van het natuurlijk verband, dat er tusschen zonde en ellende bestaat, blijft dus in het oog gehouden, maar dit verband zelf in de verschillende omstandigheden voorgesteld als het werk van JAHVE, terwijl deze om het oordeel ten uitvoer te brengen, den zondaar zelf als middel en werktuig gebruikt, cap. 19: 14; 29: 10. Toch treedt dit noodzakelijkheidskarakter van de vergelding bij JESAJA niet altoos even sterk op den voorgrond, ja schijnt dikwijls zelfs geheel uit het oog te

worden verloren. Zeer vaak toch wordt de voltrekking van het oordeel voorgesteld als het gevolg van de verschillende gemoedsbewegingen, die door de zonde bij JAHVE opgewekt worden. De zonde, als verzet tegen den wil van JAHVE, vermoeit hem, cap. 7: 13 e. a. p., en verwekt zijn heiligen toorn, cap. 9: 11 e. a. p., zij boezemt hem haat in, cap. 1: 14, en doet hem in woede en gramschap tegen den zondaar ontbranden, cap. 10: 5 e. a. p., terwijl de ellende, die den zondaar treft, daarvan het gevolg is, cap. 9: 18; 10: 25 e. a. p., ja zelfs een wraak nemen Gods over zijne vijanden kan worden genoemd, cap. 1: 24 e. a. p. Aan den anderen kant is dan ook de vrijspraak, de verlossing uit het oordeel, het gevolg en het bewijs van de genade en ontferming van God, cap. 30: 18, 19, zoodat, waar de zondaar aan het verderf ten prooi wordt gelaten, dit niet alleen een bewijs van de rechtvaardigheid Gods is, maar ook hiervan, dat hij zich niet over hem heeft ontfermd, cap. 9: 16, vg. 2: 9, gelijk dan ook JESAJA, als hij om redding bidt voor het Godsvolk, niet om recht vraagt, maar om genade, cap. 33: 2. En terwijl nu de voorstelling van het natuurlijk, noodzakelijk verband tusschen zonde en ellende, en die van de ellende als het gevolg der verbolgenheid Gods naast elkander worden ontwikkeld, treedt de voorstelling van het behoud als het noodzakelijk gevolg van de vroomheid, bij die van het behoud en de verlossing als het gevolg der ontferming Gods bijkans geheel op den achtergrond, terwijl bovendien de uitdrukkingen van ontferming, genade, vergeving er op wijzen, dat naar de voorstelling van den profeet JAHVE niet naar het strengste recht de menschheid behandelen, maar genade over haar uitoefenen zal. Immers hoe zou ook JESAJA, die zoozeer van de heiligheid Gods was doordrongen en zijne eigene zonde en die van zijn volk met zoo vlijmende scherpte gevoeld had, cap. 6: 5, hoe zou hij ooit in waarheid hebben kunnen gelooven, dat, waar naar het strengste recht werd geoordeeld, zelfs nog eene rest de

veroordeeling zou kunnen ontgaan. Toch is deze genade en ontferming van God aan eene vaste voorwaarde gebonden; JAHVE wacht met haar te betoonen, cap, 28: 18, totdat men hem daarom aangeroepen en op de eene of andere wijze in waarheid de begeerte getoond heeft, zich aan zijn dienst over te geven, cap. 19: 18—21. Deze aanroeping, als een bewijs van de veranderde gezindheid des zondaars, moet aan het genadebetoon noodzakelijk voorafgaan, maar wordt daarom ook als eene der gewenschte vruchten van het oordeel genoemd, cap. 19: 20. Is zij eenmaal geschied, dan zal JAHVE voorzeker zijne genade betoonen, dan zal hij zich laten verbidden en de geslagene wonden genezen, cap. 19: 20—22; 30: 26. Ja zelfs wanneer hij de bede hoort, *heeft* hij haar reeds verhooring geschonken, cap. 30: 19 vg. cap. 19: 19, 20. Zoo is ook eerst daar, — maar daar ook voorzeker — de mogelijkheid buitengesloten, dat men de ontferming Gods deelachtig worde en door haar van het verderf worde gered, waar de aanroeping Gods en de bede om ontferming met bewustzijn, opzettelijk nagelaten wordt; daar toch is niets anders mogelijk dan eene behandeling naar recht, daar is de genade buiten gesloten, cap. 22: 14.

Kan er, gelijk boven reeds aangeduid is, in het algemeen van het oordeel worden gezegd, dat daardoor den rechtvaardige het goede, den goddelooze daarentegen het kwade ten deel vallen zal, hier kan er nu nog bij gevoegd worden, dat ook de zondaar, die zich bij het oordeel nog met waarheid en ernst om genade tot JAHVE wendt, evenals de rechtvaardige daaruit zal worden verlost. Deze maatstaf geldt niet alleen van Israël, maar evenzeer van de andere volken. Van Egypte (en Moab) [1]) wordt het

---

[1]) Van Moab geldt dit alleen, zoo de zeer vernuftige conjectuur van EWALD aangenomen wordt, dat achter cap. 16: 12 als apodosis nog moet worden gelezen: »dan zal MOAB voor KAMOZ zich schamen en zich deemoedig tot JAHVE leeren wenden."

uitdrukkelijk gezegd, cap. 19, van Assyrië, Tyrus en Aethiopië klaarblijkelijk genoeg verondersteld, terwijl het voor Israël den inhoud van al zijne redenen uitmaakt. Toch bestaat er hierbij een zeer groot verschil, dat noodzakelijk voortvloeit uit de verschillende verhouding, waarin, naar de voorstelling van den profeet, Israël en de andere volken tot JAHVE staan. Moeten de andere volken, ten einde aan het oordeel te kunnen ontkomen, geheel hunne levensrichting veranderen, met Israël is dit niet het geval. Hoe vreeselijk de zonde en onheiligheid ook is, die Israël aankleeft en waardoor een groot, ja het grootste gedeelte des volks in het oordeel zal moeten bezwijken, toch staat het aan JAHVE gewijde heiligdom nog in het midden zijns volks en is de theocratie, schoon op allerlei wijzen geschonden, niet opgeheven, cap. 31: 9; nog is daar altoos eene kern, die JAHVE in waarheid dient, zich door zijn wil laat besturen en daarom den naam van heilig verdient, cap. 6: 13. Deze rest van het volk is

---

Gewoonlijk wordt het »en hij zal niet vermogen" als de apodosis beschouwd, schoon in strijd met de accenten. DRECHSLER begint die daarom ook reeds, even als de Statenvertaling, met: »dan zal hij in zijn heiligdom ingaan enz." waardoor de tegenstelling tusschen de »hoogten" en het »heiligdom" den meesten nadruk verkrijgt. Toch schijnt de parallelie, gelijk EWALD te recht opmerkt, hiertegen een bezwaar te zijn; het in het »heiligdom komen" staat parallel met, niet tegenover het »verschijnen op de hoogten," evenzoo het »niet vermogen" met het »zich vermoeien;" zóó eerst wordt er recht gedaan aan den zinbouw in het Hebreeuwsch, maar zoo ontbreekt dan ook de apodosis, die echter niet gemist worden kan. De conjectuur van EWALD wordt dan nog ondersteund door de opmerking, dat Jer. 48 ditzelfde stuk van een vroegeren profeet gebruikt en overgewerkt is, terwijl daar, vs. 21, deze zinsnede, althans wat het eerste gedeelte betreft, wordt gevonden, vg. ook vs. 7 en 35. Is er in den samenhang van het stuk ook al niets, dat dit slotwoord volstrekt noodzakelijk maakt, evenmin is er iets, dat het onwaarschijnlijk zou kunnen maken, terwijl waar het ontbreekt, het slot zeer onvoldoende mag worden genoemd. Deze conjectuur echter als geheel zeker te beschouwen, vind ik nog te gewaagd.

opgeschreven ten leven, cap. 4 : 3, zij kan niet vergaan, hoe hevig het oordeel ook woedt, en dit niet alleen, zij is ook machtig genoeg om het geheele volksbestaan van Israël te redden, het is de tronk, die, wanneer de boom afgehouwen wordt, in de aarde blijft staan en telkens nieuwe loten schiet, cap. 6: 13 vg. 11: 1. Al roept JESAJA ook uit: „JAHVE, gij hebt uw volk, het huis van JAKOB verlaten," cap. 2: 6, al weet hij ook, dat JAHVE zijn aangezicht voor het volk heeft verborgen, cap. 8: 17, toch is hij overtuigd, dat zoolang deze kern, die zich evenals hij zelf aan de leiding van JAHVE overgeeft, nog onder Israël bestaat, zoolang ook de koning, gelijk in HIZKIA's tijd het geval was, daartoe behoort, het volksbestaan zelf nog volstrekt geen gevaar loopt, maar dat Israël, na door de vreeselijkste ellende van alle onreinheid gelouterd te zijn, als volk zal blijven bestaan. Had hij deze overtuiging ook zelfs in den donkersten tijd van zijn leven, onder de regeering van ACHAZ, toen het scheen, alsof JAHVE in het geheel niet meer werd gediend, was hij zelfs toen verzekerd, dat er in Israël nog altoos eene kern was, die niet alleen zelf over zou blijven, cap. 4: 3; 7: 22, maar ook het volk als zoodanig voor den volslagen ondergang zou bewaren, cap. 8 : 10; 9 : 1, — deze overtuiging werd nog oneindig veel vaster toen, met de troonsbestijging van koning HIZKIA en bovenal bij het dreigend gevaar van den Assyrischen oorlog, dit aan JAHVE getrouw gebleven deel weer den boventoon in den staat verkreeg, en het volk zich weer tot JAHVE leerde wenden, vg. Jer. 26: 19. Toen wist hij zeker, dat Israël als volk uit al de ellende zou worden gered, al was dit geredde dan ook nog slechts een overblijfsel van vroegere grootheid en verdiende het geen anderen naam dan dien van eene rest, cap. 10: 20—22; 37: 32. Immers JAHVE zelf had die geestelijke krachten daarin neergelegd, die de waarborg zijn der verlossing, cap. 33: 5, 6, en het teeken der nabijheid van JAHVE was in Juda aanwezig, cap. 8: 10. Zelfs treedt dit denkbeeld

van een overblijfsel, dat aan het oordeel ontkomt, bij JESAJA sterker dan bij eenig ander profeet op den voorgrond, cap. 1: 26; 4: 2, 3; 6: 13; 10: 20; 37: 32 e. a. p., gelijk het bij hem ook zijne uitdrukking vindt in den naam van zijn oudsten zoon SCHEAR-JASCHUB [1]); en terwijl ter zelfder tijd MICHA, op dit punt in profetisch inzicht zijn grooten tijdgenoot eene schrede vooruit, maar in de kennis en waardeering van den oogenblikkelijken toestand des volks bij hem achterstaande, verkondigt, dat ook de heilige stad, ja zelfs de tempel in het oordeel zal vallen, Micha 3: 12 vg. Jer. 26: 18, en het volk dus van zijn volksbestaan zal worden beroofd, — predikt JESAJA het luide, dat JAHVE zelf, na Jeruzalem op vreeselijke wijze in het oordeel te hebben bezocht, cap. 30: 20; 32: 10—14 e. a. p., het onder zijne bescherming zal nemen en uit het oordeel verlossen, cap. 31: 4, 5; 37: 35 e. a. p. [2]), en wel

---

[1]) Uit cap. 10: 21 blijkt, dat deze naam moet opgevat worden als: de rest keert terug n.l. tot JAHVE, of m. a. w. zij bekeert zich; terwijl anders cap. 1: 26 zou doen vermoeden, dat hier een terugkeeren tot vroegeren bloei was bedoeld. Evenwel indien de eerste verklaring de ware moet worden genoemd, dan moet hierbij toch aan eene anticipatie in de uitdrukkingen worden gedacht, daar er niet mede bedoeld kan zijn: hetgeen overgebleven is, zal tot JAHVE terugkeeren; maar: een deel zal tot JAHVE terugkeeren en daardoor bij den ondergang van het andere gedeelte als eene rest overblijven. De kracht ligt zoowel hierin, dat het slechts eene rest, dus maar een deel, niet het geheele volk is, als hierin, dat er toch altoos dus een overschot zal blijven bestaan, zoodat niet het geheele volk zal worden vernietigd.

[2]) Uit dit verschil, dat er tusschen JESAJA en MICHA bestaat, heeft men een bewijs zoeken te ontleenen voor de stelling, dat de profetische prediking slechts op louter subjectieve meeningen rustte, zonderdat er eenige objectief-goddelijke openbaringswaarheid aan ten grondslag lag. Eene nadere beschouwing echter van het punt van verschil toont aan, dat er hiertoe niet het minste recht of reden bestaat. Beiden hadden hetzelfde profetisch inzicht in de goddelijke waarheid van het aanstaande Godsrijk, dat volgens beiden zijn middelpunt in Jeruzalem zou vinden; beiden waren ten volle verzekerd, dat het oordeel ook in geweldige mate over Juda zou komen. Het verschil kan dus slechts bestaan in den

zoowel ter wille van DAVID zijn knecht, als om zijne eigene eer, cap 37: 35. Immers aan DAVID had hij beloofd dat zijn huis niet ophouden zou over Israël te regeeren (vg. 2 Sam. 7, waarop JESAJA hier zonder twijfel gedoeld heeft), zoo althans — wat bij dergelijke beloften altijd als voorwaarde moet worden gedacht, vg. pag. 15 — van de zijde des volks de vervulling dier belofte niet onmogelijk werd gemaakt; en dit was nog niet het geval, getuige de overgeblevene kern. Zoo was dan ook JAHVE's eigene eer er mede gemoeid, cap. 9: 6; 37: 32. Indien Juda in het oordeel bezweek terwijl toch nog een niet onbelangrijk gedeelte des volks aan hem getrouw was gebleven, het zou voor JESAJA het bewijs zijn geweest, dat in den dienst van JAHVE niet het hoogste geluk was te vinden, of m. a. w. dat hij niet bij machte was aan het volk, dat door hem werd geleid en zich aan zijne leiding vertrouwde, het hoogste geluk te verschaffen. — Dit alles kon ten opzichte van de andere volken niet worden gezegd; hunne verlossing uit het oordeel bleef steeds een voorwerp van verwachting en hoop gegrond op dingen die buiten, hun oogenblikkelijken toestand gelegen waren, niet gelijk die van Israël een voor-

---

verschillenden blik, dien beiden op den zedelijk-godsdienstigen toestand van hun volk hebben gehad, en die door hunne verschillende omgeving en levenservaring noodzakelijk werd bepaald. MICHA had het oog voornamelijk gevestigd op de vreeselijke zonde, hij zag niets, dat daarvan vrij kon gerekend worden te zijn. JESAJA verloor daarentegen de goede, nog betrekkelijk heilige kern, die er nog altoos onder Israël was overgebleven, niet uit het oog. Wat wonder, zoo daardoor hunne toepassing van dezelfde goddelijke waarheid en hunne prediking over de strengheid van het oordeel eenigszins werd gewijzigd? JESAJA kende den oogenblikkelijken toestand van zijn volk beter dan MICHA, de ervaring heeft het bewezen, MICHA daarentegen bracht de ontwikkeling van het profetisch inzicht op dit punt weder eene schrede vooruit, door het denkbeeld: ook Jeruzalem en de tempel zullen op den duur niet aan het oordeel kunnen ontkomen, welk denkbeeld echter eigenlijk eerst met JEREMIA het eigendom der profetie is geworden.

werp van zekere overtuiging, gegrond op een werkelijk, in het midden des volks bestaand feit. Maar ook dit laatste geldt voornamelijk slechts van Juda, niet van geheel het Israëlitische volk. Gelijk reeds bij zijne voorgangers het geval was geweest, treedt ook bij JESAJA het rijk der tien stammen, zoo goed als geheel in de rij der andere, niet-Israëliëtische volken, vg. cap. 9: 7—10: 4, en zoo hij ook van dat rijk de verwachting koestert, dat een gedeelte er van aan het oordeel zal kunnen ontkomen, cap. 28: 5, dan kan dit slechts na eene bepaalde omkeering het geval zijn, cap. 17: 7, en ook dan nog niet als zelfstandig rijk, maar in zoover zij, die daarvan zijn overgebleven, zich aan Juda en zijn theocratischen koning aansluiten zullen, cap. 11 : 11—13. Zoo zal, wat er anders ook nog naar den bovengenoemden maatstaf aan het oordeel moge ontkomen, in ieder geval een gedeelte van Juda en daarmede het Israëlitisch volksbestaan zelf worden gered.

Dit oordeel met zijne vreeselijke ellende en gezegende vruchten, dat alleen het werk van JAHVE is, zal toch, naar de voorstelling van JESAJA, in en door de geschiedenis komen, en wel bepaald in feiten en gebeurtenissen, die binnen zijn gezichtskring liggen. De goddelijke waarheid, die in hem tot onmiddellijke zekerheid was geworden, werd — en dit geldt eveneens voor geheel de profetie — door hem niet anders aanschouwd, dan in het kleed der geschiedenis, gelijk hij van den anderen kant de geschiedenis niet anders aanschouwt dan in het licht dier goddelijke waarheid. Wij hebben hier dus niet te doen met eene opzettelijke, zelfbewuste vereeniging van twee zaken, welker onevenredigheid nog niet zoo duidelijk door den profeet ingezien werd, als dit nu met ons het geval is; maar slechts met ééne enkele voor hem zelf volstrekt ondeelbare aanschouwing der goddelijke waarheid in de geschiedenis, en van deze in het licht van gene. Ten gevolge hiervan verkrijgen dus de bijzondere feiten en toestanden, waarin hij dit goddelijke en ideale erkent, in de voorstelling en prediking

van den profeet veel grootere afmetingen, dan zij immer in de werkelijkheid kunnen hebben; in het goddelijk licht ziet hij ze oneindig veel grooter, dan zij in de werkelijkheid zijn, zij worden allen door hem geïdealiseerd, m. a. w. tot typen van het ideale gemaakt. Worden wij daardoor op de eenig goddelijke beteekenis der verschillende feiten opmerkzaam gemaakt, gelijk op het gewicht, dat eene enkele schijnbaar onbeduidende daad in waarheid bezit, aan den anderen kant valt, doordien de goddelijke waarheid daarmee vereenzelvigd wordt, de onevenredigheid, die er tusschen het ideale en den tijdelijken vorm bestaat, ons ten duidelijkste in het oog, en terwijl dit eene der onnavolgbare schoonheden der profetische prediking uitmaakt en daaraan een leven, beweging en gloed schenkt, welke zonder dezen idealen achtergrond ondenkbaar zouden zijn, zoo maakt het ook aan den anderen kant, dat deze prediking van aanstaande, dikwijls zelfs zeer in de nabijheid gelegene, gebeurtenissen nimmer ten volle, maar altoos bij benadering, vaak zelfs zeer in de verte, vervuld wordt [1]). Schoon dit eigenlijk in het algemeen van de geheele profetische prediking geldt, zoo moet het toch hier bijzonder in het oog worden gehouden, ten einde JESAJA's prediking, bepaald over de Assyrische macht, te kunnen begrijpen en waardeeren.

Gelijk boven reeds opgemerkt is, verschillen de voorstellingen van JESAJA over de vormen waarin, en de bewerkers waardoor het oordeel ten uitvoer zal worden gebracht, vóór en na den aftocht van SANHERIB, zeer sterk, zoodat dus over beiden afzonderlijk moet worden gesproken. Maar

---

[1]) Dit zou echter eerst dan een bewijs tegen de goddelijke waarheid der profetische prediking zijn, wanneer het kon worden bewezen, dat deze goddelijke waarheid, die er den grondslag van uitmaakt, ook niet in de toekomst, aan het eind der eeuwen, vrij van alle door de tijdsomstandigheden bepaalde vormen, verwerkelijkt zal worden, en inmiddels in de geschiedenis allengs meer wordt vervuld.

ook reeds binnen de eerste dier beide perioden oefenden verschillende gebeurtenissen, bijzonder het uitbreken van den Assyrischen oorlog, invloed op zijne voorstellingen uit en brachten daarin enkele niet onbelangrijke wijzigingen.

1. Waren de Assyriërs reeds door AMOS bedoeld en door HOSEA met name genoemd als de uitvoerders der oordeelen Gods, ook door JESAJA worden zij als zoodanig beschouwd. Nog altoos is de Assyrische macht en veroveringszucht de duistere wolk, die over den horizont hangt en die al nader komende zich eindelijk over Juda en de omliggende volken ontlasten en daar de vreeselijke ellende te weeg brengen zal, waaruit de heilseeuw zal dagen. Van uit de verte zal JAHVE hen ontbieden, cap. 5: 26, en als een bijenzwerm lokken, cap. 7: 18, of ook als machtige, geweldige wateren hen hunne oevers te buiten doen treden om het geheele land te overstroomen, cap. 8: 7, 8; 28: 2, en de door JESAJA onder allerlei beelden geteekende ellende (zie pag. 166) over het Israëlitische rijk, zoowel als over de andere volken te brengen. Reeds nadert haastig en snel het ontzaglijke Assyrische leger, en wordt men den rook, die er uit opstijgt, gewaar; daaronder is geen zwakke of moede, noch iemand die uit de gelederen wijkt, het sluimert noch slaapt, de gordel van zijne heupen, noch de riem zijner schoenen wordt immer ontbonden, zijne pijlen zijn altoos geslepen, zijne bogen altoos gespannen, het brult als een leeuw, het rooft buit, zonder dat iemand die uit zijne hand redt, cap. 5: 26—29; 14: 30. In de eerste plaats zal dit lot Syrië treffen; Damascus en zijne andere steden zullen tot puinhoopen worden, waarin de kudden zich zonder stoornis legeren, en waarvan de heerlijkheid is verdwenen, cap. 17: 1—3. Maar op dat rijk heeft het noordelijk Israël zijne verwachting gebouwd; zoo zal het dan te gelijk daarmee vergaan, en hun beider rijkdom de buit worden van den Assyrischen koning, cap. 8: 4. Eene geduchte verwoesting, welke niemand zal kunnen ontvlieden, zal over het tienstammenrijk komen,

cap. 10: 3, 4, en de Assyrische macht, door JAHVE daartoe verordend, zal, als een stortvloed van hagel, het rijke en bloeiende Efraïm van zijn sieraad berooven en met voeten vertreden, cap. 28: 1—4, zoodat het land geheel verlaten en aan een algemeen verderf ten prooi gegeven zal zijn. Slechts weinigen zullen als bij toeval daaraan ontkomen, terwijl niemand dan ook maar de minste vrucht van zijn geliefkoosden en met zooveel zorg verrichten arbeid zal zien, cap. 17: 4—11. — Hetzelfde lot zal de andere volken treffen, die Juda omringen. Moab, vroeger reeds zoo vreeselijk geteisterd, cap. 15: 1—16: 12; maar dat toen reeds de voorspelling van nog zwaarder onheil had moeten hooren, cap. 15: 9, zal nu binnen zeer korten tijd geheel ten verderve worden gebracht, zoodat er slechts een uiterst gering en machteloos deel zal overblijven, cap. 16: 14. Philistea, blijde over zijne bevrijding uit Juda's macht, zal als door een venijnspuwenden draak overvallen worden en tot zijn wortel van honger vergaan, cap. 14: 29, 30. Evenzoo Edom en de kleine Arabische stammen, cap. 21: 11—17, en niet minder het rijke, machtige Tyrus. Ook over die stad zal door Assyrië het oordeel worden gebracht; hare sterkte zal worden verwoest, hare huizen en paleizen geslecht, en alles te zamen tot eene wildernis worden gemaakt. Zoo zal zij, de trotsche uitdeelster van kronen, hare macht, zelfs over hare eigene koloniën, te eenenmale verliezen, verachtelijk en voor ieder tot een voorwerp van medelijden en beklag zijn, cap. 23: 1—13. — Op deze zelfde wijze zal het oordeel ook over Egypte en Aethiopië komen; ook deze rijken, waarop Juda zijne hoop nog steeds had gevestigd, zullen door den Assyrischen koning van alle eer beroofd en in den allersmadelijksten toestand gebracht worden, cap. 20: 4—6, zoodat zij voor Juda in de plaats van tot hulp, tot schaamte en smaad zullen zijn, cap. 30: 3—5. Maar hoe zou dan Juda kunnen ontkomen? cap. 20: 6. Immers ook tegen dit, ja bepaald tegen dit volk, dat onheilig en goddeloos

zich van zijn God afgewend heeft en zijn toorn heeft gaande gemaakt, hebben de Assyriërs het oordeel ten uitvoer te brengen, terwijl de Egyptenaren hun daarin ter zijde staan zullen, cap. 7: 18 [1]). Als bijen en vliegen zullen zij het land overvallen en zich in alle spleten der rotsen, in alle dalen, weiden en heggen, ja overal legeren, en het als met een scheermes van alle sieraad berooven, cap. 7: 19, 20, of ook als een geweldige vloed en eene bruischende zee het land overstroomen en het tot manshoogte bedekken, cap. 5: 30; 8: 7, 8. Gelijk aan een wijngaard, welks omheining weggenomen is en die dus aan vertreding en afweiding blootstaat, die niet meer besnoeid en omgespit wordt en die geen regen meer krijgt, cap. 5: 5, 6, wordt geheel Juda door hen tot eene volslagene woestijn gemaakt, die slechts doornen en distelen voortbrengt, cap. 7: 23—25; 32: 13. Zijne steden zullen worden verwoest, zijne huizen, zelfs zijne paleizen geslecht en van inwoners beroofd, cap. 5: 9; 6: 11; 32: 14, zijne schoonste wijngaarden en vruchtbaarste akkers zullen hunne geheele waarde verliezen, cap. 5: 10; 32: 12, zoodat er geen sprake meer zijn zal van oogst, cap. 32: 10. Het geheele land zal ééne weideplaats zijn voor de kudden, cap. 5: 17; 7: 25; 32: 14, zoodat men dan ook niet anders dan van melk en honig zal leven, cap. 7: 21, 22, daar de landbouw geheel opgehouden zal hebben, cap. 7: 25. Met deze verwoesting des lands zal ook een in andere opzichten allerrampzaligste toestand gepaard gaan. Als een ijzeren juk zal de Assyrische macht op het rijk van Juda drukken, cap. 9: 3; 10: 27; 14: 25, en het op vreeselijke wijze benauwen, terwijl Jeruzalem zelf daar nog het meest van te lijden zal hebben, cap. 29: 2, 3. De grootst mogelijke verwarring zal overal heerschen; de meest on-

---

[1]) Over deze vermelding van Egypte, zie pag. 88.

misbare personen zullen het eerste worden gedood en het rijk aan de ergste regeeringloosheid ten prooi zijn, waaraan niemand een einde kan maken, daar ook het broodsgebrek zijn toppunt zal hebben bereikt, cap. 3: 1—7. Lijdende aan honger en dorst, zal het volk in ballingschap weggevoerd worden, terwijl een gedeelte er van door het graf zal worden verslonden, cap. 5: 13, 14; zelfs de vlugste paarden baten dan niet om te ontkomen; de Assyriërs rijden nog sneller; voor één van hen vluchten er duizend, maar te vergeefs. Slechts een enkele blijft er van over, even eenzaam als een stang op den top van een berg, cap. 30: 16, 17. Zoo zal de verlatenheid van het land onbeschrijfelijk groot zijn, cap. 6: 12, en terwijl de mannen in den krijg door het zwaard zullen vallen, zullen de vrouwen, zelfs de aanzienlijkste, met de meest mogelijke smaadheid worden behandeld, die dan niet van haar weggenomen kan worden, cap. 3: 17—4: 1. — Geldt dit in het algemeen van het volk, zeer bepaald ook van hen, die, langs allerlei wegen tot hooge posten gekomen, die op schandelijke wijze bekleeden; zoo in het bijzonder van den koninklijken huis- en hofmeester SEBNA. Ook hij zal in ballingschap sterven, van alles waarop hij trotsch is beroofd; en gelijk bij het afbreken van een spijker, alles wat daaraan hangt, onvermijdelijk moet vallen, zoo zullen bij zijn val ook al zijne gunstelingen met hem vergaan [1]).

---

[1]) Ook de door JESAJA voorspelde val van den staatsdienaar moet als een onderdeel van het Godsgericht worden beschouwd. Deze wordt door JESAJA veel grooter, d. i. in veel ruimere afmetingen aanschouwd, dan hij in de werkelijkheid was. Deze val, op zich zelf slechts van weinig beteekenis, is voor JESAJA het kleed, waarin het ideale, nu in bepaalde verhouding tot een enkelen persoon, zich aan hem vertoont. Nergens echter wellicht meer dan hier, komt de onevenredigheid aan het licht, die er tusschen het ideale en den concreeten vorm, waarin het aanschouwd wordt, bestaat.

Zoo is de Assyrische koning een geesel van God, die Juda zal treffen; hij zal er doorgaan en het vertreden, als ware het niets dan slijk van de straten, cap. 10: 6; 28: 18. Maar schoon al deze ellende door de Assyriërs zal worden bewerkt, zoo zijn zij toch slechts de staf van JAHVE, waarmede hij slaat, en JAHVE is niet aan één werktuig gebonden. Zoo zal hij de ellende ook nog op andere wijzen vergrooten en nog vreeselijker maken. Terwijl men voor de Assyriërs tracht te ontvluchten, wordt men eensklaps door eene dikke duisternis overvallen; radeloos slaat men zijn blik naar omhoog, maar het licht is in dichte nevelen verduisterd, — naar de aarde, maar ook daar heerscht hetzelfde akelig donker, cap. 5: 30; 8: 22; en dit niet alleen, nog wordt de verschrikking vermeerderd door donder en bliksem en hagel en storm, en de ellende door aardbeving en overstrooming nog erger gemaakt, cap. 28: 17; 29: 6.

Deze prediking van het oordeel, dat door de Assyriërs zal worden voltrokken, duurt voort, ook nadat reeds de Assyrische oorlog begonnen was, cap. 22: 14, of althans de eerste vijandelijke inval plaats gehad (zie pag. 110) en overal verwarring en ontzetting verspreid, maar geene boete en berouw teweeg gebracht had, cap. 22: 2—5, 12, 13. Toen nu echter dit oordeel in al zijne kracht was gekomen, toen het land aan een ontredderd schip gelijk, cap. 33: 23, en geheel verwoest en onbewoonbaar gemaakt was, toen weeklacht en gejammer het van het eene tot het andere einde vervulde, cap. 10: 30, 31; 33: 8, 9, en zelfs het volksbestaan het grootste gevaar liep, cap. 36: 16, 17, toen bovendien de aan JAHVE getrouw geblevene kern weer den boventoon in den staat had verkregen en het volk zich in het algemeen weer tot JAHVE had leeren wenden (zie pag. 117), zoodat Sion weer met recht en gerechtigheid vervuld scheen te zijn, cap. 33: 5, — toen moest ook noodzakelijk deze prediking een einde nemen, daar zij hare vervulling bereikt had, en nu eene prediking worden

van de verlossing, die voor de nu nog alleen overgeblevene rest van Juda, cap. 10: 20—22, op het oordeel zou volgen.

Gedurende den eersten tijd zijner prediking had JESAJA de Assyriërs als het strafwerktuig Gods nooit onder die volken begrepen, over wie het oordeel zou komen. Dit veranderde echter toen het waarschijnlijk werd en later ten duidelijkste bleek, dat zij, ook nadat het goddelijk doel van hun werk was bereikt, hunne veroverings- en vernietigingsplannen niet lieten varen, cap. 10: 7, en daardoor toonden hunne afhankelijkheid van JAHVE geheel te vergeten, ja zelfs den strijd tegen hem te aanvaarden, cap. 10: 13; 37: 23—29. Van dat oogenblik af predikt JESAJA het oordeel ook bepaald tegen hen, en dit als zullende rechtstreeks door JAHVE, niet door bemiddeling van menschelijke werktuigen worden voltrokken, cap. 30: 31; 31: 8; 10: 26. Israël zal slechts daarbij feestvierend toezien, hoe JAHVE het oordeel over zijn vijand voltrekt, cap. 30: 29, terwijl ook de andere volken tot zulk een toeschouwen worden opgeroepen, cap. 18: 3. Zoodra de Assyriërs zoover zullen gegaan zijn, als hun door JAHVE voorgeschreven was, zullen ook zij geheel worden geplunderd en van alles beroofd, cap. 33: 1, 4; in het land en op de bergen van Juda zullen zij vallen, cap. 14: 25, en daar den roofvogels en het gedierte des velds ten prooi worden gelaten, cap. 18: 6. Aan de nu weer heilige stad van JAHVE zal door hen geen leed toegevoegd worden, cap. 37: 33; zij zullen haar eerst vreeselijk benauwen, maar op het oogenblik zelf, dat zij de hand naar die stad uitstrekken willen om haar van haar bestaan te berooven, afgehouwen en ter neer geworpen worden, cap. 10: 32, 33, en alzoo gelijk zijn aan een mensch, die droomt, dat hij eet, maar als hij ontwaakt, hongerig is, zonder aan dien honger te kunnen voldoen, cap. 29: 8. Zoo door JAHVE, in een vreeselijk onweer met al zijne verschrikkingen bezocht, cap. 29: 6, zullen zij overhaast en in geringen getale, cap. 10: 8, 19; 31: 9,

langs den zelfden weg, waarlangs zij gekomen zijn, vlieden, cap. 37 : 34.

2. De feiten, waarin JESAJA de goddelijke waarheid van het oordeel aanschouwd had, waren, zoowel wat Juda en de omliggende volken, als wat Assyrië betreft, in hoofdzaken althans geschied, gelijk hij, ten gevolge van de aanschouwing der goddelijke waarheid, verwacht had. Juda en de omliggende volken waren door de Assyrische macht in vreeselijke ellende gebracht en zoo door God zelf getuchtigd; de Assyrische macht, na haar werk te hebben verricht, was op Juda's bergen bezweken. Dus was het oordeel ten uitvoer gebracht en moest nu door de verwerkelijking van het ideaal van het Godsrijk (zie beneden) worden gevolgd. Dit echter was niet het geval; noch in den inwendigen toestand van Juda, noch in zijne verhouding tot de andere volken, was datgene tot stand gekomen, wat JESAJA van het Godsrijk verwachtte, al was er ook in beide opzichten zeer veel verbeterd. Reeds in het laatst der ellende had daarom JESAJA in zijne prediking eenigszins te kennen gegeven, dat de komst van de heilseeuw eerst eenigen tijd (twee jaren) later zou kunnen komen, daar het land zich nog eerst van den vreeselijken rampspoed zou moeten herstellen, en dat dit op natuurlijk gebied het geval moest, maar ook voorzeker zou zijn, kon juist als teeken voor het andere gelden, cap. 37: 30—32. Maar ook daarna werd het ideaal niet verwerkelijkt en de verwachting van den profeet niet vervuld. Toch was de onmiddellijke zekerheid, dat het Godsrijk eenmaal van uit het oordeel te voorschijn zou treden, te groot, dan dat JESAJA ook door de niet-vervulling van zijn ideaal, ooit aan dat ideaal zelf zou kunnen twijfelen, terwijl bovendien de gedeeltelijke vervulling er van, die hij nu in den veranderden toestand van Juda aanschouwde, hem daarin juist moest versterken. Zoo wendt hij dan zijne blikken op nieuw naar de toekomst. Over Egypte scheen reeds een nieuw oordeel te komen; daar toch was een burgeroorlog ont-

brand, die nog altoos heviger scheen te zullen worden, om dan, gelijk bijkans bij iederen burgeroorlog het geval is, in de overheersching van een enkelen persoon te eindigen. Deze zal dan het werktuig van JAHVE zijn om het oordeel over Egypte te brengen, terwijl het uitdroogen van den Nijl en, ten gevolge daarvan, van al de kleinere stroomen de grootste ellende op allerlei gebied teweeg brengen zal, cap. 19: 1—7. Op deze wijze zal dan eindelijk het volk van Egypte, in zijne hoogere zoowel als zijne lagere standen tot radeloosheid gebracht, het oordeel in al zijne vreeselijkheid ondervinden, cap. 19: 8—16, en daardoor zich tot JAHVE leeren wenden.

Maar ook over Juda is er reden eèn nieuw oordeel te wachten. De hoogmoed toch van den koning was een in het oog vallend blijk van wat toch voor het oog van een JESAJA niet moeilijk viel te ontdekken, dat nog andere drijfveeren in het rijk golden dan alleen de wil van JAHVE, terwijl de aanleiding, waarbij deze hoogmoed zich openbaarde, hem tevens op het werktuig wees, dat JAHVE tot de voltrekking des oordeels zou gaan gebruiken. Immers aan Babylon betoonde HIZKIA zijn hoogmoed; daarom zou Babylon ook het Godsgericht over Juda doen komen, nog erger dan door Assyrie het geval was geweest, cap. 39: 5—7 (zie pag. 131). — Slechts eene enkele aanwijzing geeft hier de grijze profeet, maar eene, die, nu verder ontwikkeld, de goddelijke waarheid in geheel andere vormen vertoonen zou en mitsdien de profetie van het oordeel uit het Assyrisch tijdperk, waarin zij sinds AMOS geweest was, in het Babylonisch tijdperk deed overgaan.

B. *Godsrijk.*

Eerst nadat door het oordeel een geweldige omkeer in den tegenwoordigen toestand van zaken gebracht is, kan het Godsrijk, de volmaakte theocratie, tot werkelijkheid worden, maar dan zal dit ook voorzeker geschieden. Van

dit Godsrijk waren de kiemen in Juda aanwezig; want, schoon de theocratie, niettegenstaande al den arbeid der profetie, in Israël nimmer ten volle verwezenlijkt was en ook niet had kunnen zijn, zoo had het toch, bepaaldelijk in Juda, nimmer aan de zulken ontbroken, die zich bereidwillig aan de leiding van den Geest van JAHVE hadden overgegeven en zich aan zijn heiligen wil onderworpen. Deze heilige rest, die, schoon slechts een zeer klein gedeelte van wat Israël vroeger geweest was, toch het Israëlitisch volksbestaan als zoodanig uit het oordeel zou redden (zie pag. 180), droeg juist datgene in zich wat het kenmerk van het Godsrijk zou zijn: de algeheele onderwerping aan den wil van JAHVE en een daaraan beantwoordende heilige wandel. Het Godsrijk komt dus tot stand, wanneer deze heilige rest, bevrijd van alles wat het, hetzij in- of uitwendig, in haar bloei zou kunnen belemmeren, alleen uit het oordeel ontkomen zal zijn, wanneer Israël al zijne onheilige bestanddeelen verloren en iedere ellende afgeschud hebben zal. Zoo is de stichting er van de verlossing van het goede en heilige, dat in Israël wordt gevonden, m. a. w. de vrijspraak daarvan in het gericht, in hetwelk al het andere aan het verderf ten prooi zal worden gegeven. In het Godsrijk treedt het verloste Israël te voorschijn. De tijd, waarop deze verlossing, deze stichting des Godsrijks plaats vinden zal, maakt dus bij JESAJA een onderdeel uit van den grooten oordeelsdag, waarvan het verdervend en verlossend karakter te zamen gevoegd wordt, cap. 10: 25 e. a. p., gelijk de verlossingstijd dan ook evenzeer als die van het oordeel (zie boven) door het: „en te dien dage" aangeduid wordt. Maar aan den anderen kant volgt toch ook uit de voorstelling, dat de stichting van het Godsrijk eene verlossing *uit* het oordeel zal zijn, dat de heerlijkheid daarvan eerst na afloop van het oordeel tot stand komen kan, zoodat hier eene soortgelijke onbestemdheid in de tijdsbepaling kan opgemerkt worden, als tusschen het houden van het gericht en het

voltrekken van het uitgesproken vonnis, eene onbestemdheid, die een noodzakelijk gevolg is van het ideale karakter der profetische aanschouwing en van de verzinnelijking daarvan in de geschiedenis. Alleen cap 2: 2 in een stuk, dat waarschijnlijk door JESAJA slechts overgenomen is, wordt deze tijd nog als „het laatst der dagen" [1]) tegenover den tegenwoordigen tijd gesteld, waarmede dan tevens aangeduid wordt, dat, naar de voorstelling van den profeet, daarmede het einde van de geschiedenis, de verwerkelijking van het Godsplan bereikt is.

Evenzeer als het oordeel, is deze verlossing het werk van JAHVE; zij is het bewijs, dat zijn toorn afgewend en zijn gramschap gekeerd is, cap. 10: 25; 12: 1, en dat hij zich weer over Israël ontfermt, cap. 30: 18. Heeft hij zijn volk aan een louteringsproces onderworpen, hij is het dan ook, die het zilver, na al het schuim en het tin, dat het aankleeft, te hebben verwijderd, weer blinkend te voorschijn doet treden, cap. 1: 25, 26; hij is het die Sion met gerechtigheid en recht heeft vervuld, cap. 33: 5, en haar de meest onvermengde vreugde doet smaken, cap. 9: 2. Waar het oogenblik is gekomen, dat het oordeel zwaar genoeg is en weer afgewend wordt, daar geneest JAHVE zelf de in het oordeel geslagene wonden, cap. 30: 26; daar daalt hij neer om voor Sion te strijden, en beschermt het met zijne vleugelen, gelijk een vogel zijn nest, cap. 31: 4, 5; daar zendt hij zijn Geest uit den hoogen en deelt daarin zich zelf in al zijne volheid aan de wereld, bepaald aan Israël, mee, cap. 32: 15 vg. 28: 6. Ten gevolge daarvan wijkt al de ellende en smaad van het oordeel en wordt door heerlijkheid en eere vervangen, cap. 8: 23; de zwarte nacht, die de aarde bedekt had, klaart plotseling op, en het volk, dat in duisternis zat en in schaduw des doods, aanschouwt het heerlijkste licht,

---

1) Hebreeuwsch בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

cap. 9: 1 [1]), dat nu in ongekenden luister het aardrijk beschijnt, immers het maanlicht is gelijk aan het zonlicht, en het zonlicht straalt in zevenvoudigen glans, cap. 30: 26. Zoo is alle vroegere rampspoed verdwenen; het ijzeren juk, dat zoo langen tijd op het volk heeft gedrukt, de last, waaronder het zoo lang gebukt heeft gegaan, de roede, waarmee het zoo zwaar is getuchtigd, zijn van zijn schouder geweken en in stukken gebroken, cap. 9: 3; 10, 27; 14: 25; ja ieder spoor daarvan is uitge-

---

[1]) Door DRECHSLER e. a. wordt, cap. 9: 1, het licht zelf reeds van den Messias verstaan. M. i. te onrechte. Tegenover de duisternis, die met het oordeel gepaard gaat, cap. 5: 30; 8: 22, en die juist te voren vermeld was, stelt JESAJA het licht als het teeken der heilseeuw; zijn opgaan is de komst van het Godsrijk. Valt deze nu samen met de geboorte, liever met den regeeringsaanvang van den Messias, toch is hier duidelijk door JESAJA het licht veel algemeener bedoeld dan het door DRECHSLER opgevat wordt, n.l. niet van den éénen persoon, maar van den ganschen tijd waarvan die persoon het middelpunt zijn zal, en die zich door het licht kenmerken zal, terwijl nu allengs hetgeen eerst van den geheelen tijd was gezegd, zich op dit middelpunt concentreert, vg. b.v. B. Jes. 42: 6; 49: 6. Iets soortgelijks kan opgemerkt worden bij de beschutting voor den storm en den regen, cap. 32: 2 vg. met 4: 6, en bij de spruit van JAHVE, cap. 4: 2 (zie beneden). — Zoo is hier dan ook niet, gelijk DRECHSLER dit naar zijne opvatting noodzakelijk aanneemt, sprake van een geestelijk licht, daar dan ook de duisternis, cap. 8: 22, geestelijk zou moeten opgevat worden. Hier wordt, schoon op geheel andere wijze, hetzelfde gezegd als cap. 30: 26, dat dan ook naar JESAJA's bedoeling niet slechts een beeld is. De onverbrekelijke band, die er in JESAJA's voorstelling tusschen de natuur en de zedelijke wereld bestaat, moet hierbij vooral in het oog worden gehouden; de toestand der eerste beantwoordt bij hem geheel aan dien van de laatste, waar de laatste veranderingen ondergaat, is dit ook het geval bij de eerste. De natuur is de spiegel, waarin zich al, wat er in de zedelijke wereld geschiedt, helder weerkaatst. En waar dus JAHVE, die over de natuur zoowel als over de zedelijke wereld regeert, de menschheid, bepaald Israël met zijn oordeel bezoekt, onthoudt hij haar ook het licht der natuur (vg. Joël 4: 15 »zon en maan zijn verduisterd en de sterren verliezen haar glans"); waar hij haar na het oordeel weer tot heerlijkheid brengt, vermeerdert hij ook het natuurlijk licht.

wischt, en slechts de herinnering daaraan blijft nog altoos bewaard, cap. 33: 18; 9: 4. Eveneens zijn alle kwalen, van welken aard ook, uit het verloste Israël verbannen; blindheid noch doofheid wordt daar meer gekend, cap, 29: 18; de stamelenden spreken daar duidelijk, cap. 32: 4; de kreupelen loopen daar vaardig, cap. 33: 23; de wonden des volks zijn dan weer genezen, zijne breuk geheeld, cap. 30: 26, niemand is dan immer meer ziek, cap. 33: 24, want — alle schuld is vergeven en alle ongerechtigheid weggedaan uit het midden des volks, cap. 33: 24. Sion is weer met recht en gerechtigheid vervuld, cap. 33: 5 vg. 11: 27, en kan weer: „getrouwe, rechtvaardige stad" worden genoemd, cap. 1: 26, terwijl ook in de woestijn en het veld het recht en de gerechtigheid heerschen, cap. 32: 16. Van afgoderij kan geene sprake meer zijn, want, terwijl de afgodsbeelden met verachting verre weg zijn geworpen, cap. 2: 18, 20; 30: 22; 31: 7, wendt men zijn blik niet meer tot hetgeen met handen gemaakt is, cap. 17: 8, maar schaamt zich veeleer over wat vroeger met de grootste zorg werd vereerd, cap. 1: 29. Het oog wordt alleen gericht op JAHVE, den Heilige Israëls, cap. 17: 7; het vertrouwen alleen en oprecht gevestigd op hem, niet meer op eenige menschelijke macht, cap. 10: 20. Zoo wordt hij ook in waarheid gediend, niet meer uitwendig alleen; zonde of kwaad wordt niet meer gepleegd, en hoe kan dit ook anders, daar JAHVE overal wordt gekend, cap. 11, 9. Aan leeraars, die den goddelijken wil aan het volk bekend maken kunnen en steeds iedere afwijking daarvan voorkomen, cap. 30: 21, zonder dat hunne oogen immer bezwaard zijn, cap. 32: 3, ontbreekt het volstrekt niet, en daar zij niet meer worden vervolgd of in hun arbeid belemmerd, cap. 29: 21, treden zij openlijk op, zonder zich meer te verbergen, cap. 30: 20; zelfs de lichtzinnigste mensch verneemt met graagte hun woord, cap. 32: 3, 4; de dwalenden van geest worden verstandig, en ook de weerspannigen komen tot wijsheid, cap. 29: 24. De geweten-

looze en godverzakende overheid heeft plaats gemaakt voor rechters en vorsten, gelijk die van vroegeren tijd (MOZES, JOZUA, SAMUËL, DAVID), cap. 1: 26, die naar recht en gerechtigheid heerschen, cap. 32: 1 — de hoogvaardige SEBNA voor den godvreezenden ELJAKIM, cap. 22: 19, 20, die als een vader zorgt voor zijn volk en ook de belangen van het Davidische huis met liefde behartigt, cap. 22: 21, 22 [1]). En onder dezen treedt nu bepaald één op den voorgrond: de koning, die de anderen in de volmaakt rechtvaardige regeering voorgaat, cap. 32: 1; 33: 17, in wien de heerlijkheid van het verloste Israël als 't ware samengevat wordt, en over wien daarom dan ook door JESAJA nog in het breede wordt uitgeweid. Over dezen echter moet later afzonderlijk worden gesproken. Met de onrechtvaardige overheid is nu ook iedere overheersching uit Israël verbannen. Geen geweldenaar of spotter is meer aanwezig, en zij, die de ongerechtigheid werken, zijn voor altoos verdwenen, cap. 29: 20. Geen dwaze of bedrieger verkrijgt meer den titel van aanzienlijk en edel, daar de edele in waarheid slechts edele dingen bedenkt, cap. 32: 5, 8. Integendeel nu komen de armen en nooddruftigen des volks weer tot hun recht; in het verloste Sion hebben zij eene veilige wijkplaats, daar wonen zij in vrede en rust, cap. 14: 30, 32, en door niemand meer onderdrukt verheugen zij zich ongestoord in JAHVE, den Heilige Israël, cap. 29: 19. Zoo van alle smet en onreinheid gereinigd, beantwoordt Israël nu geheel aan zijne verhevene roeping: heilig te zijn, daar er nergens meer zonde gepleegd wordt, cap. 11: 9. Nu mag het heilig worden genoemd, cap. 4: 3 vg. 11: 9, en verdient, als gesproten uit den stronk van hei-

[1]) Ook hier heeft hetzelfde weer plaats, wat vroeger bij het oordeel kon opgemerkt worden, het ideale vertoont zich in een concreeten vorm; het denkbeeld van de rechtvaardige vorsten vindt zijne uitdrukking in de benoeming van een enkelen, bekenden persoon.

lig zaad, cap. 6: 13, die aan het oordeel ontkomt, met volle recht den naam van: „spruit van JAHVE," cap. 4: 2 [1]). Het is in overeenstemming met het wezen van JAHVE, den smetteloos reine, en ondervindt dan nu ook zijne nabijheid op bijzondere wijze. Gedoopt met zijn heiligen Geest is Sion weer in waarheid de berg van JAHVE, cap. 11: 9, waar hij des daags in een wolk en in rook, des nachts in eene vuurvlam zijne tegenwoordigheid openbaart, cap. 4: 5 vg. Exod. 13: 20, 21, terwijl hij daar zijn woord als de mededeeling van zijn wezen en wil neergelegd heeft, cap.

---

1) Brengt de verklaring van VAN DER PALM, die dit woord van koning HIZKIA verstaat, iets geheel vreemdsoortigs in den samenhang, zoodat zij daarom reeds niet aangenomen kan worden, evenzeer meen ik die van EWALD e. a. te moeten verwerpen, die het צֶמַח י״י letterlijk van het uitspruitsel van het land verstaat. Wel staat het dan parallel met het פְּרִי־הָאָרֶץ, maar zou m. i. dan ook noodzakelijk de bijvoeging הָאָרֶץ of iets dergelijks eischen, terwijl ook hetgeen er van gezegd wordt, zóó niet tot zijn recht komt. — DRECHSLER e. a. verstaan dit woord van den Messias, met beroep op plaatsen als Jer. 23: 5; 33: 15, maar ook dit m. i. te onrechte. Evenals bij cap. 9: 1 (zie pag. 195 nt.) is zijne opvatting ook hier al te beperkt; de spruit van JAHVE is hier niet de enkele persoon, maar geheel het gereinigde, heilige volk, waarvan de Messias de vertegenwoordiger is. Het is hier hetzelfde geval als wanneer, cap. 6: 13, geheel de heilige rest van het volk een afgehouwen tronk wordt genoemd, maar dit dan cap. 11: 1 bepaald op het Davidische huis toegepast wordt (eene soortgelijke, beperkte toepassing zie cap. 32: 2 vg. met 4: 6), terwijl deze beperktere opvatting later bovenal blijft bestaan. Zoo wordt ook in de plaatsen bij JEREMIA bepaald van den »spruit van David" gesproken, hetgeen natuurlijk een geheel ander geval is. Het beroep van DRECHSLER op cap. 28: 5 bewijst niets, daar in die plaats duidelijk sprake is van wat JAHVE voor zijn verlost volk zijn zal, waarvan hier in geen geval gesproken wordt, daar de identifieering van den Messias met JAHVE, gelijk die bij DRECHSLER gevonden wordt, al zeer weinig Jesajaansch en in het geheel zeer weinig O. Testamentisch is. — Met EWALD, KNOBEL e. a. meen ik פְּרִי־הָאָרֶץ, letterlijk van de voortbrengselen des lands te moeten verstaan, daar iedere andere verklaring daarvan uiterst gewrongen mag worden genoemd.

2: 3. De volmaakte theocratie is aldus gesticht, JAHVE is in waarheid wetgever, rechter en koning, cap. 33: 22, in zijne kracht en zijn naam en geleid door zijn Geest, richten de rechters en strijden de krijgers, cap. 28: 6, en het volk, dat zich nu volkomen aan zijne leiding vertrouwt, heeft hij geheel onder zijne hoede genomen; uitwendige verdedigingsmiddelen zijn geheel overbodig, want beter zelfs dan door breede rivieren, die aan schepen en bootjes toch nog altoos den toegang verleenen, wordt Israël door JAHVE beschut en beveiligd, cap. 33: 21. Zoo is Jeruzalem eene veilige, welverzekerde plaats, cap. 32: 17, 18, gelijk aan eene tent, welker pinnen nimmer uitgetrokken en welker touwen nooit losgemaakt worden, cap. 33: 20; het is eene schuilplaats, waar men veilig en rustig kan leven, voor alle onheil en leed, voor den zonnegloed zoowel als voor den regen beschut, cap. 4: 6 [1]); het kan eene stad van feesten worden genoemd, cap. 33: 20, in welke onverdeelde vreugde en blijdschap voortdurend heerscht, gelijk in den tijd van den oogst, cap. 9: 2; immers is er ook aan niets meer gebrek, cap. 33: 16. De Geest van JAHVE is uitgestort over Israël, cap. 32: 15, en heeft alles bezield en geheiligd. Daarin deelt ook de natuur: tusschen het vruchtbaar veld en het bosch wordt geen onderscheid meer gemaakt, en ook de woestijn is aan een vruchtbaren akker gelijk, cap. 29: 17; 32: 15, terwijl op iederen berg waterstroomen worden gevonden, die het mogelijk maken hem te bebouwen, cap.

---

[1]) Het is m. i. even dwaas uit deze plaats te willen besluiten, dat er naar JESAJA's voorstelling in het Godsrijk toch nog overmatige hitte en noodlottige regenvlagen en stormen zijn zullen, als met DRECHSLER te beweren, dat deze plaats »juist het tegenovergestelde" leert. Noch het een noch het ander wordt hier op den voorgrond gesteld, maar dit met nadruk gepredikt, dat welken rampspoed de natuurverschijnselen ook nog zouden kunnen veroorzaken, het volk van JAHVE daarvan niet den minsten hinder zal hebben, evenmin als van eenige andere ellende.

30: 25 [1]). Zoo heeft de grootste vruchtbaarheid de verwoesting en ellende van den oordeelstijd vervangen; door een groeizamen regen bevochtigd (vg. cap, 5: 6), komt het zaad weelderig op en verschaft een vet en voedzaam brood (vg. cap. 7: 22), ja zoo groot is de opbrengst des lands, dat ook het vee het meest uitgezocht voeder verkrijgt, cap. 30: 23, 24. Ook de vrucht des lands dus werkt mede om de heerlijkheid van de spruit van JAHVE, het uit het oordeel ontkomen Israël, te vermeerderen, en strekt het tot versiering en pracht, cap. 4: 2; maar meer dan dit alles is JAHVE zelf zijn volk tot een sieraad en kroon en tot een onverwelkelijken krans, cap. 28: 5. Volkomen heilig en rein treedt Israël in zijne volle heerlijkheid op en, gelijk alles, wat verheven en groot is, door een nimbus omstraald en van zijne onreine omgeving gescheiden is, zoo heeft JAHVE zich rondom Israël gelegerd, om het voor alle onreine aanraking te beschermen, cap. 4: 5.

Zoo stelt JESAJA het verloste Israël voor, als beantwoordende aan het ideaal van het Godsvolk, gelijk dat reeds sinds MOZES als de bestemming van Israël aan al zijne groote

---

[1]) Ook hier meen ik om de pag. 195 nt. vermelde reden, dat wij niet met KNOBEL, DRECHSLER e. a. slechts aan een beeld hebben te denken van de ontzaglijke veranderingen, die er plaats zullen grijpen, maar naar de bedoeling van JESAJA aan werkelijke veranderingen, die de *natuur* ondergaan zal, waarbij echter in het oog moet worden gehouden, dat de profeet, waar hij over de heerlijkheid van het Godsrijk spreekt, zich niet bovenal door het koel redeneerend verstand, maar door de hoogste dichterlijke bezieling laat leiden en zoo uitdrukkingen bezigt, gelijk die daarbuiten nimmer zouden kunnen worden gebruikt, vg. vooral cap. 11: 6—8. Maar wordt hierdoor eene stipt letterlijke opvatting, die op ieder woord den meest mogelijken nadruk wil leggen, onmogelijk gemaakt, toch heeft men geen recht om nu eenvoudig alles zóó te vergeestelijken, alsof ook JESAJA niets anders dan dit geestelijke bedoeld had. Zoo zijne woorden nog iets zullen beteekenen, dan moet naar zijne bedoeling ook de natuur, gelijk volgens cap. 11: 5—8 de dierenwereld, in de heerlijke verandering deelen, die door het oordeel teweeggebracht wordt.

mannen voor den geest had gezweefd; maar hierbij voegt hij nu nog een belangrijken trek, het beeld n.l. van den volmaakten theocratischen koning, den waarachtigen Messias. Immers nadat het eens onder DAVID was zichtbaar geworden, wat een koning vermag tot heil van zijn volk, wanneer hij als aan de hand van JAHVE, zich overgevend aan zijn wil en door hem gesterkt en gezegend, regeert, — nadat ook later de gezegende invloed, dien een waarlijk theocratische koning op zijn volk uitoefenen moet, nog dikwijls genoeg was gebleken, en aan den anderen kant het theocratisch karakter van Israëls koningen meer en meer was verminderd, en het volk daardoor al verder van zijn ideaal afgedwaald was — moest de profetie, waar zij haar blik naar de toekomst richtte en dáár het Godsrijk in al zijne volmaaktheid verwerkelijkt zag, ook noodzakelijk het beeld van den koning, eveneens volmaakt en als ideaal, gelijk zij wist dat hij zijn moest om aan zijne roeping te beantwoorden, in hare schildering der toekomstige heilseeuw opnemen, om aan hem als aan een levend middelpunt hare verwachtingen vast te knoopen. Reeds door vroegere profeten was dit gedaan, maar gelijk bij hen de schildering van het toekomstig Godsrijk over het geheel slechts tot enkele trekken bepaald was gebleven, was ook de koning daarvan slechts even en in zeer algemeene bewoordingen vermeld. In JESAJA's uitvoerige schildering echter treedt hij nu bepaald op den voorgrond [1]), en wordt er het hoofd en de kroon van; in hem voegen zich de lichtstralen samen, die de toekomst in den geest van JESAJA verlichten, zoodat al de heerlijkheid en voortreffelijkheid van het Godsrijk zich in zijn persoon concentreert en zeer vele eigenschappen, die

[1]) Gelijk boven reeds opgemerkt is, ligt hierin juist bovenal de vooruitgang der profetie bij JESAJA, terwijl van nu aan de verwachting der verwerkelijking van het Godsrijk geheel en al één wordt met, ja zelfs voor een groot deel op den achtergrond treedt bij de verwachting van de komst des Messias.

in het algemeen aan Israël toegeschreven worden, ook meer beperkt op hem worden overgebracht (zie pag. 198 nt). Zoo ligt in den naam IMMANUËL [1]), dien hij bij zijne geboorte verkrijgt, in één enkel woord datgene uitgedrukt, wat het onderscheidend kenmerk is van het Godsrijk: de voortdurende gemeenschap van JAHVE met zijn volk. Waar over geheel Israël de Geest Gods uitgestort is, cap. 32: 15, daar rust die in het bijzonder op hem, cap. 11: 2, en verleent hem in de hoogste mate die deugden en dat heilig karakter, waardoor geheel Israël uitmunt, en zoo het geheiligde en verheerlijkte Sion een ieder, die daartoe behoort, voor rampspoed en onheil behoedt en beschermt, cap. 4: 6, kan ook deze zelfde beschermende kracht aan hem, omringd en gesteund door de voornaamsten des volks, toegekend worden; zoo is hij voor Israël als eene beschutting voor regen en wind, als een waterstroom in tijden van droogte en tot schaduw in verzengende hitte, cap. 32: 2. Zoo is hij de vertegenwoordiger van het verloste, heilige Is-

[1]) Gelijk reeds boven, pag. 86 nt., gezegd is, zouden wij, zoo JESAJA alleen maar cap. 7: 14 geschreven had, m. i. geen recht hebben het van den Messias te verstaan. Cap. 9: 5 echter, in verband beschouwd met cap. 8: 10, met de voorstelling, die JESAJA ook verder nog van den Messias heeft, en met Micha 5: 2, geeft het recht niet alleen, maar m. i. ook de noodzakelijkheid, aan dit vers eene Messiaansche verklaring te geven. Maar ook daarbij wensch ik niet gedacht te hebben aan eene rechtstreeksche voorspelling van den historischen JEZUS; bij JESAJA, zoowel als bij de andere profeten, is de Messias-verwachting, de verwachting van den volmaakten theocratischen koning, die wel door JEZUS aanvankelijk vervuld is geworden, maar op geheel andere wijze, dan dit door hen werd verwacht. Vragen als deze: »maar Israël verheugde zich in het algemeen en voor het grootste gedeelte toch niet over de komst van CHRISTUS?" door DRECHSLER naar aanleiding van cap. 9: 2 gedaan en beantwoord, meen ik daarom ook geheel en al buiten rekening te kunnen laten. M. i. komen zij bij eene beschouwing der Jesajaansche voorstellingen in het minst niet te pas, daar zij van een geheel ander en meer gevorderd standpunt getuigen, dan waarop JESAJA gestaan heeft en waarop ook wij ons dus moeten verplaatsen.

raël; zijne geboorte, ook waar zij nog toekomstig is, maar door JESAJA als ontwijfelbaar zeker beschouwd wordt, is voor hem een waarborg, dat de heilseeuw zal dagen, cap. 7: 14; zijne tegenwoordigheid, ook al ziet hij hem nog slechts in den geest, het vaste bewijs, dat Israël niet in het oordeel zal sterven, cap. 8: 10; en waar hij hem nu in den geest tot de regeering ziet komen, daar is voor hem ook het Godsrijk in al zijne volheid aanwezig, cap. 9: 5, 6. Van daar dat het aanschouwen van hem, den waren Messias, met het deel hebben aan de vreugde der heilseeuw gelijk staat, cap. 33: 17.

Dientengevolge moet de Messias naar de voorstelling van JESAJA noodzakelijk een deel uitmaken van het Israëlitische volk; hij is geene ent, die van buiten op den Israëlitischen stam is gezet, maar een spruit, die door inwendige kracht daaruit voortkomt, zoodat er dan ook van hem kan worden gezegd, dat er aan Israël een kind geboren en een zoon geschonken is, cap. 9: 5, welke uitdrukkingen niet hadden kunnen gebruikt zijn, zoo JESAJA daarmede niet had bedoeld, dat hij door zijne geboorte tot het Israëlitische volk zou behooren; en immers ook geen vreemde zou dàt voor Israël kunnen zijn, wat er van hem wordt verwacht. Zoo is hij in waarheid Israëliet, maar tevens koning van Israël; en uit welk geslacht anders zou hij dan kunnen komen, dan uit dat bij uitnemendheid koninklijk huis, dat bij al de wisselingen van dynastieën in het rijk der tien stammen sinds meer dan driehonderd jaren den troon van Juda bezet had, welks geschiedenis zoo innig met die van Israël was samengevlochten, welks roem Israëls roem, welks schande Israëls schande mocht heeten, en dat bovendien op een verleden terug wijzen kon, dat als eene gouden eeuw in de herinnering bleef leven en dat reeds eenigermate aan het ideaal van het Godsrijk scheen te hebben beantwoord? Was het Davidische huis ook reeds grootendeels van zijn luister beroofd, was het gelijk aan een boom, die zijne sierlijke en trotsche kruin heeft verloren, toch was het

leven in zijn stam niet verstorven; nog steeds gaf het teekenen van leven en liet de hoop voeden, dat het nog eenmaal tot nieuwen bloei zou geraken. Welnu uit dien afgehouwen tronk van Isaï zal een rijsje voortkomen, zoo spreekt de profeet, cap. 11 : 1, waarin het ideaal verwerkelijkt zal zijn van den volmaakten theocratischen koning, die op den troon van David gezeten, over diens koninkrijk zal regeeren, cap. 9: 6. Dat wij echter op grond van cap. 7: 14, naar de bedoeling van JESAJA, aan eene bovennatuurlijke afkomst van den Messias uit het Davidische huis hebben te denken, meen ik volgens het boven gezegde, (zie pag. 86 nt.) ten sterkste te moeten betwijfelen. Over de wijze, waarop de moeder tot zwangerschap komt, zegt JESAJA niet alleen niets, maar geeft ook geene aanleiding tot het vermoeden, dat hij iets anders dan de natuurlijke wijze op het oog gehad heeft. Bovendien wordt de moeder slechts vermeld ter wille van het kind, niet om iets omtrent haar eigen wezen te leeren, gelijk Micha 5: 2 (eene plaats, waar Jes 7: 14 duidelijk verondersteld wordt) eveneens het geval is.

Uit Israël geboren, deelt de Messias ook volkomen in het lot van zijn volk, en zijn leven is ten nauwste daarmee samengevlochten. Zoo is ook hij onderworpen aan het oordeel, dat over Israël zal komen, en ondervindt daarvan evenzeer de vreeselijke ellende, cap. 7: 15 vg. met vs. 22. De vuurproef, waarin zijn volk alle onreine elementen verliest, zal ook op hem toegepast worden; daardoorheen eerst kan hij tot de heerlijkheid komen, na daarin zijn heilig bestaan te hebben bewezen. Op deze wijze alleen is hij in waarheid één met zijn volk, en kon deelgenoot, ja zelfs het middelpunt zijner heerlijkheid zijn; hetgeen nimmer in die mate had kunnen geschieden, zoo hij, onbekend met de ellende van het oordeel, eerst na afloop daarvan verscheen. Slechts zoo Israëls lijden ook zijn lijden geweest is, kan Israël in zijne heerlijkheid in hem zijn hoofd en vertegenwoordiger vonden. Zijne geboorte is dus nog niet

het aanbreken der heilseeuw zelve noch ook het bewijs, dat het oordeel voorbij is, maar veeleer dat dit nu spoedig zal komen, maar dan ook voorzeker voorbijgaan; in zijne tegenwoordigheid ligt de verzekering der verlossing en ten gevolge daarvan eene reden tot onuitsprekelijke vreugde. Zoo treedt hier reeds eenigszins de tweevoudige Messias-verschijning aan het licht, eerst met zijn volk lijdend, daarna in heerlijkheid heerschend en het volk tot de hoogste zaligheid voerend. Het eerste blijft echter nog slechts bij de enkele aanwijzing; de verdere ontwikkeling er van komt eerst in lateren tijd, wanneer het nog meer duidelijk is geworden, dat de Messias door lijden tot heerlijkheid moet komen; ja dan treedt zelfs de voorstelling zijner heerlijkheid bij dat van zijn lijden eenigszins op den achtergrond. Hier is nog juist het tegenovergestelde voorhanden, en wordt de Messias alleen geteekend, gelijk hij zijn zal na de regeering te hebben aanvaard. En waar hem nu deze heerschappij op de schouders gelegd wordt, cap. 9: 5, daar begint de verwerkelijking van het Godsrijk.

Gelijk reeds in den naam IMMANUËL uitgedrukt ligt, kenmerkt zich de Messias door niets zoozeer, als door zijne onmiddellijke en onafgebrokene gemeenschap met JAHVE, ten gevolge waarvan hij in waarheid de volmaakt theocratische koning kan zijn. Deze gemeenschap met JAHVE wordt teweeggebracht door den Geest van JAHVE, die hem in bijzondere mate geschonken wordt, cap. 11: 2, en die hem tot alles in staat stelt, waartoe hij ten gevolge zijner Messiaansche waardigheid geroepen is. Deze Geest toch is eene levenskracht en levensbeginsel, dat, van JAHVE uitstroomend, hem in het goddelijk leven doet deelen, en waardoor hij eerst in waarheid de Messias, d. i. gezalfde van JAHVE, is geworden en dus ook de bemiddelaar der theocratie. Nu eerst regeert JAHVE volkomen over Israël en is zijn wil de richtsnoer van al de daden des volks en de hoogste wet der regeering, nu die wil, door den Heiligen Geest van JAHVE, het persoonlijk eigendom van den koning ge-

worden, zich van uit dit persoonlijk, levend middelpunt over geheel Israël uitstort.

Aan dezen Geest heeft de Messias dan ook al die gaven te danken, waardoor hij in de hoogste mate uitmunt, en die, door JESAJA op bijzonder harmonische wijze te zamengevoegd, ons het beeld van den koning in al de volheid van zijn geestelijk leven, in zijne onovertreffelijke volmaaktheid voor oogen doen treden. In de eerste plaats verschaft hij hem wijsheid en verstand, d. i. eene volkomene theoretische kennis. Hierin ligt het profetisch karakter van den Messias; hij behoeft niet meer door anderen aangaande den wil van JAHVE te worden ingelicht; hij zelf kent dien onmiddellijk. Juist in het gebrek aan dit onmiddellijk weten van den raad Gods had eene der grootste onvolkomenheden ook der vrome koningen gelegen, zelfs ook van David. Zij hadden steeds de leiding der profeten in meerdere of mindere mate noodig gehad, ten einde te weten wat hun ieder oogenblik naar Gods wil te doen stond; de goddelijke wil was nooit geheel hun persoonlijk eigendom geworden. Dit was bij den Messias geheel en al anders; met zijne koninklijke waardigheid vereenigt hij het profetisch inzicht. Zoo legt hier JESAJA den grond voor de voorstelling van den Messias ook als profeet, eene voorstelling, die bij hem nu nog wel slechts een onderdeel uitmaakt van zijne teekening van den Messias als den volmaakt theocratischen koning en als zoodanig op den achtergrond treedt, maar die later meer en meer zou worden ontwikkeld.

Deze profetische gave was echter voor de regeering in geenen deele voldoende; theoretische kennis baat weinig zoo daarmede niet eene gelijke vaardigheid in de praktijk gepaard gaat, maar ook deze wordt hem door den goddelijken Geest in ruime mate geschonken, en wel in de beide opzichten, die hier in aanmerking kunnen komen: het overleg en de handeling. Zoowel in het beramen als in het volvoeren der plannen openbaart zich zijne wijsheid en zijn verstand; de beide echt koninklijke eigenschappen: raad

en sterkte, zijn in hooge mate de zijne. Bovendien doet de Geest van JAHVE hem bij dat alles nu eindelijk nog van het rechte beginsel uitgaan en tot het rechte einddoel werken; immers hij schenkt hem de kennis en vrees van JAHVE. Wordt met deze vrees niet, gelijk wel van zelf spreekt, een angst en schrik bedoeld, die alleen de zondaar tegenover den heiligen God koesteren kan, maar integendeel dat heilig ontzag, dat een ieder, ook zelfs den volmaakten en meest heiligen mensch, tegenover zijn almachtigen en oneindig verhevenen Schepper en Onderhouder betaamt — ook met de kennis kan niet slechts het verstandelijk weten aangaande JAHVE zijn bedoeld, dat op zich zelf volstrekt geene zedelijke beteekenis heeft; integendeel, JAHVE in waarheid te kennen, is te leven in zijne gemeenschap. Van uit deze levenservaring gaat zoowel zijne theoretische wetenschap, als zijne practische toepassing daarvan uit; zij worden beiden geleid en bezield door zijne waarachtige godsvrucht. Zoo is deze de sfeer, waarin hij voortdurend leeft, de noodzakelijke levenslucht, die hij inademt en geen oogenblik kan ontbeeren, cap. 11 : 3 [1]). Dit openbaart zich in al de daden zijner regeering: niet

---

[1]) Door zeer velen worden de woorden וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת י״י cap. 11 : 3 vertaald door: »en zijn welgevallen is in de vrees van JAHVE" voor: »hij vindt daarin zijn behagen." M. i. te onrechte; wel kunnen de woorden dit beteekenen, en is deze beteekenis van הֵרִיחַ בְּ zelfs de meest gewone, hier echter is zij te zwak. Wordt als reden er voor opgegeven, dat deze woorden den grond aanwijzen, waarom zijn rechtspreken zoo volkomen rechtvaardig is (KNOBEL e. a.), of ook dat JESAJA met deze woorden overgaat tot eene beschrijving van den invloed des Geestes op de regeeringswijze van den Messias (SCHULTZ e. a.), dan ligt hierin juist een grond voor mijne vertaling: »zijn ademen is in de vrees van JAHVE," die door de woorden evenzeer toegelaten wordt. Omdat hij geheel en al leeft in de godsvrucht, kan hij recht spreken zonder zich door den schijn te laten bedriegen; het welgevallen in de godsvrucht daarentegen geeft daarvoor volstrekt geen toereikenden grond, evenmin als het eene beschrijving

naar eigen willekeur heerscht hij, maar naar goddelijken maatstaf. Bovenal echter blijkt het in de rechtspleging, die altoos eene der voornaamste bestanddeelen der regeering mag worden genoemd. Daar toch ligt meer dan ergens anders het gevaar voor de hand, dat hij naar eigene, menschelijke meening, naar het gezicht der oogen en het gehoor der ooren, zal handelen en zich alzoo door den schijn zal laten bedriegen; maar ook aan dit groote gevaar ontkomt de Messias ten gevolge zijner bezieling door den Geest van JAHVE. Met gerechtigheid en waarheid als met een gordel omgord, cap. 11: 5, oordeelt hij slechts naar goddelijk recht, zonder dat eenige drangreden hem daarvan kan doen afwijken, cap. 11: 3. Meer dan iemand komt dit den nooddruftigen en armen te stade. Vinden deze in het van alle geweldenaars en onderdrukkers gereinigde Sion eene veilige wijkplaats (zie boven), zij behoeven ook voor den koning in het minst niet te vreezen. Deze toch heerscht naar recht, cap. 32: 1, ook, ja in de eerste plaats, jegens hen, cap. 11: 4, en is zoo voor hen, gelijk voor het geheele volk, eene bescherming tegen alle onheil en leed, waarbij hij door de voornaamsten des volks trouw ter zijde gestaan wordt, cap. 32: 2. En om nu zijn gezag te handhaven en het door hem uitgesproken oordeel ten uitvoer te brengen, heeft hij geen wapengeweld of andere uitwendige middelen van noode: één woord van hem is voldoende om zijn wil te volvoeren; zijn adem zelfs doodt wie zich tegen hem, d. i. tegen JAHVE zelf, durft verzetten, cap. 11: 4. Zoo vertoont hij zich door dit alles te zamen in eene heerlijkheid, die door niets geëvenaard wordt, cap. 33: 17, en die door den toevloed der andere volken, welke bij hem raad komen vragen, nog aanmerkelijk vermeerderd wordt, cap. 11: 10.

Dit geheele karakter zijner regeering wordt uitgedrukt

---

mag heeten van de wijze, waarop hij regeert. Bij mijne vertaling is ook de samenhang met het voorgaande oneindig veel beter.

in de namen, waarmede JESAJA hem aanduidt als den heerscher des Godsrijks, cap. 9: 5, *Wonder-raadgever*, *sterke God*, *eeuwige vader*, *vredevorst* [1]), die, in een harmonisch geheel samengevoegd, ons de onovertreffelijke heerlijkheid zijner regeering voor oogen stellen. Naast den naam Immanuël, die het wezen zijner persoonlijkheid uitdrukt, zijn dit zijne eigenschapsnamen of titels, die hij eerst bij de aanvaarding der regeering ontvangt. In de eerste plaats wordt hierin de ondoorgrondelijke wijsheid van zijn raad genoemd, waardoor hij altoos datgene bepaalt, wat het meest dienstig is tot heil van zijn volk, en die daardoor een buitengewoon, bovennatuurlijk karakter verkrijgt. Maar niet alleen in zijn raad, ook in de volvoering daarvan blinkt hij uit; zoo wordt hij in de tweede plaats genoemd: *sterke God* [2]), een naam,

---

[1]) Door velen wordt de naam פֶּלֶא יוֹעֵץ in tweeën gescheiden, Wonder en Raad, zoodat er dan vijf in plaats van vier namen aan den Messias worden gegeven. M. i. te onrechte. Door deze scheiding toch wordt de parallelie der namen, die ieder uit twee deelen bestaan, verbroken en tevens de harmonische ontwikkeling van gedachten geschonden. Te zamen gevoegd wijzen zij op de ondoorgrondelijke wijsheid van den Messias naast zijne bovenmenschelijke macht in den volgenden naam; gescheiden heeft de eerste eene zeer oneigenlijke, gewrongene, de tweede eene zeer onbeduidende beteekenis, terwijl de kracht van den naam dan geheel verloren gaat. — LUTHER e. a. scheiden ook den naam אֵל גִּבּוֹר God en Machtige, zoodat er zes namen ontstaan, hetgeen, zoo de eerste scheiding aangenomen wordt, niet meer dan consequent is, maar waartegen dan ook dezelfde bezwaren bestaan, terwijl bovendien cap. 10: 21 hiertegen een bijna afdoend bewijs is.

[2]) Over de wijze, waarop de samenvoeging אֵל גִּבּוֹר moet worden verklaard, bestaat verschil van gevoelen. Is de vertaling: machtige held, alsof אֵל bijv. n. w. was, daarom juist af te keuren, gelijk zij dan ook na GESENIUS en HENDEWENK bijna niet meer verdedigd wordt, twee andere verklaringen zijn er, die beiden veel voor zich te zeggen hebben. De meest aangenomene is die, waardoor aan den held גִּבּוֹר de eigenschappen van een God toegekend worden, dus ons: God van een held, *heldengod*; hier-

die cap. 10: 21 ook aan JAHVE zelf wordt gegeven. Is hij zoo in deze twee namen in zijne voortreffelijkheid, juist in die beide opzichten, die voor een vorst van het hoogste belang zijn, geteekend; de twee volgende namen beschrijven nu nog, wat hij dientengevolge voor Israël zijn zal. In de eerste plaats: een eeuwige vader [1]) d. i. een vorst, die in

---

voor pleiten de samenvoegingen als פֶּרֶא אָדָם, Gen. 16: 12, e. a., terwijl ook het voorgaande פֶּלֶא יוֹעֵץ op deze wijze samengesteld schijnt te zijn. Op zich zelf zou hiertegen dan ook geen bezwaar zijn, zoo niet deze zelfde naam, cap. 10: 21, aan JAHVE werd gegeven. Als titel voor JAHVE nu kan deze verklaring m. i. niet aangenomen worden, terwijl het toch ook niet zeer natuurlijk is, op beide plaatsen verschillende verklaringen te volgen. Ik neem daarom liever de andere samenvoeging aan op de wijze van het gewone הַר קָדְשִׁי *mijn heilige berg*, dus hier *sterke God*, d. i. een God met de eigenschappen van een held, liever nog van een sterke. Te onrechte m. i. zoekt nu echter DRECHSLER, die ook deze verklaring volgt, hierin een bewijs voor de goddelijke natuur van den Messias, in den dogmatischen zin van het woord, zoodat hij hem op grond hiervan »der zweigestammte Held" noemt. Dit toch is geheel in strijd met de overige voorstellingen van JESAJA aangaande den Messias, die door hem juist voorgesteld wordt als een mensch, op wien de Geest van JAHVE rust en die daardoor met goddelijke eigenschappen toegerust wordt. Ook op andere plaatsen wordt de naam: *goden*, wel eens van overheidspersonen gebruikt, vg. Ps. 82: 1, Exod. 21: 6; 22: 8 e. a. p., wanneer hun goddelijk gezag of goddelijke eigenschappen toegekend worden, bovenal wanneer juist, gelijk hier, de macht in het oog gevat wordt, hetgeen toch ook de grondbeteekenis is van het woord אֵל vg. Gen. 31: 29 e. a. p. Zoo is ook de zin hier, dat hij in macht Gode gelijk is, zonderdat daaruit nog iets over zijn oorspronkelijk wezen volgt.

[1]) ROORDA verklaart het אֲבִי־עַד door *vader der eeuwigheid*, i. e. »is, qui facit ut aeternitas sit." M. i. te onrechte, daar het met de gewone beteekenis eener zoodanige samenvoeging in strijd is. Het beteekent eenvoudig: eeuwige vader. HITZIG en KNOBEL daarentegen vertalen deze woorden door: *vader van den buit*, d. i. die buit verschaft. Voorzeker kunnen de woorden dit beteekenen, maar dan is het toch eene zeer vreemde verbinding met de andere namen, vooral met dien van vredevorst.

voortdurende, trouwe en teedere liefde voor zijn volk als voor zijne kinderen zal waken [1]). Is dit de derde naam, die aan den Messias gegeven wordt, de vierde zet op die allen de kroon; een eeuwige vader, is hij tevens een vredevorst voor zijn volk. Israël had reeds zooveel ellende van den oorlog geleden, onder zijne vaderlijke regeering zou daaraan een einde worden gemaakt. — Zoo vormen deze vier namen eene reeks, waarin alles op de schoonste wijze saamgevoegd is; begint zij met de vermelding van den wondervollen raad van den Messias, zij eindigt met datgene, wat het einddoel en gevolg daarvan zijn zal, nl. een eeuwige vrede, terwijl nu als middelschakel de vermelding van de goddelijke kracht en vaderlijke liefde, waarmee hij regeert, daartusschen gevoegd is. Zóó regeert de volmaakte Messias over zijn volk, en dit niet voor korten tijd slechts, maar voortdurend, voor eeuwig. Lag dit reeds uitgedrukt in den naam: eeuwige vader, het wordt ook nog uitdrukkelijk door JESAJA gezegd, cap. 9: 6, dat aan de grootheid zijner heerschappij geen einde zal komen, maar dat zij van nu aan tot in alle eeuwigheid voortduren zal. Dat deze eindelooze regeering voor Israël een bron van voorspoed en heil is, behoeft eigenlijk niet meer te worden gezegd. Op den troon van David gezeten, bevestigt deze groote Davidszoon het rijk op allerlei wijzen, en brengt het tot den hoogsten trap van aanzien en eer, cap. 9: 6. Zoo beantwoordt de uitwendige toestand des rijks volkomen aan zijne inwendige heiligheid. In de eerste plaats is de klove tusschen de beide Israëlitische rijken gedempt. De strijd, die nu reeds sinds 250 jaren tusschen Efraïm en Juda bestond, die het rijk van zooveel luister beroofd en het zoo zeer verzwakt had, is volkomen geëindigd; het vuur der ijverzucht is gebluscht, de begeerte naar overheersching uitgedoofd, de

---

[1]) Vg. cap. 22: 21, waar ook de goede regent een vader genoemd wordt.

innigste overeenstemming heeft beiden vereenigd, cap. 11: 13. Maar niet alleen is de eenheid van Israël hersteld, ook zij allen, die in vreemde landen verstrooid, in ballingschap ver van hun vaderland leefden, haasten zich mede deel te nemen aan het heil, dat hun volk onder zijn volmaakten koning smaakt. Van alle einden des aardrijks komen zij samen, mannen en vrouwen, door JAHVE zelf van uit de verte geroepen. Hij toch, die Israël in vroeger tijd uit Egypte verloste, heeft wederom zijne hand uitgestrekt, om allen, die eenmaal tot dat volk hebben behoord, te zamen te brengen. Hij richt een teeken op onder de heidenen, en aanstonds komen zij, zonderdat iets hen terughoudt, zelfs de grootste rivieren worden voor hen als doorwaadbare beekjes, cap. 11: 11—16. Zoo verdient Israël weer den naam van een uitgestrekt land, cap. 33: 17, maar niet minder dien van eene veilige, rustige streek, eene woonplaats des vredes te dragen, cap. 32: 18.

Tot één geheel onder den volmaakten theocratischen koning vereenigd, neemt Israël in het Godsrijk de eereplaats in onder de volken, want dat ook deze daartoe zullen kunnen behooren, wordt door JESAJA uitdrukkelijk gezegd, vg. van een enkel volk in het bijzonder cap. 19: 23—25, meer in het algemeen cap. 2: 2—4. Maar boven deze allen heeft Israël, dat in voortdurende gemeenschap en onder de rechtstreeksche leiding van JAHVE staat, veel voor; het kent den wil van den almachtigen God, wiens wil altoos geschiedt, en omdat het zich daaraan bereidwillig en volkomen onderwerpt en die wil zijn wil is geworden, vindt het daarin het hoogste geluk. Zoo staat het in het midden der volken, terwijl nu van Sion, dat als de berg van JAHVE en de zetel van den theocratischen koning het middelpunt is der theocratie, d. i. van het Godsrijk, kan worden gezegd, cap. 2: 2, dat het verre verheven is boven de andere bergen der aarde en aan het hoofd van die allen geplaatst is. Ten gevolge hiervan trekt het de aandacht der omliggende, zelfs der meest verwijderde volken.

Ook deze aanschouwen het licht, dat uit Jeruzalem straalt en Israël verlicht, cap. 10: 17, en waarin het geheele volk nu weer wandelt, cap. 2: 5. Zij erkennen het heil, dat daaruit voortvloeit, en waar zij, hetzij aan zich zelven, hetzij aan anderen, de macht van JAHVE hebben leeren kennen, cap. 18: 6, 7; 19: 17, 20, daar wenschen zij nu ook niets anders, dan eveneens in zijne gemeenschap te leven en door hem te worden onderricht en bestuurd, cap. 2: 3. Bovenal echter trekt Israëls theocratische koning hunne aandacht; de wortel van Isaï, bijna verstorven, maar nu weer bloeiend en rijke vruchten dragend, staat hun als een wonder van JAHVE's almacht en liefde voor oogen. Zij komen bij hem, als bij een onbedriegelijk orakel, om beslissing en raad vragen, cap. 11: 10 [1]), wanneer zij opgaan naar den berg van JAHVE, cap. 2: 3. Zoo kennen zij JAHVE ook niet anders, dan in bepaalde betrekking tot Israël; vreezen zij voor zijne macht, dan is Israël (bepaaldelijk Juda) hun een oorzaak van schrik, cap. 19: 17; willen zij hem hun dank of hun eerbied betoonen, zij brengen hunne geschenken, als de bewijzen daarvan, naar Israëls hoofdstad en hun huldebetoon komt Israël ten goede, cap. 18: 7; 23: 18. Toch bestaat er in de verhouding, waarin de volken in het Godsrijk tot Israël staan, een niet onbelangrijk verschil. Er zijn er, gelijk Philistea, Edom, Moab en Ammon, die altoos een ingekankerden haat tegen Israël betoond of het althans op allerlei wijzen benadeeld hebben. Van dezen kan JESAJA niet denken, dat zij zich vrijwillig aan Israëls God onderwerpen en uit zich zelven met Israël in voortdurenden vrede leven zullen. Zij, die bovendien reeds onder David (vg. 2 Sam. 8) aan Israël onderworpen geweest waren en toen den luister en de macht van het rijk hadden vermeerderd, zij zullen onder

---

[1]) דָּרַשׁ אֶל, de gewone uitdrukking voor het raadplegen der orakels.

dezen nog oneindig veel grooteren David de onweerstaanbare macht van het nu weer vereenigde Israël op gevoelige wijze ondervinden en, genoodzaakt zich daarvoor te buigen, het voortaan de schatting hunner gehoorzaamheid weer moeten betalen, cap. 11: 14. Er zijn echter ook nog andere volken, gelijk Tyrus en Aethiopië, die nimmer zoo vijandig tegenover Israël hebben gestaan, die het zelfs, hetzij in vroegeren tijd, hetzij nog eerst onlangs, niet onbelangrijke diensten hebben bewezen. Deze goede verstandhouding blijft ook in het Godsrijk bestaan. Na de macht van JAHVE te hebben aanschouwd, zijn zij bereid, hetzij dadelijk, hetzij eerst in veel lateren tijd, hunne vriendschappelijke gezindheid aan JAHVE en dus ook aan zijn volk te betoonen door geschenken te brengen en Israël van alles, wat het noodig heeft, te voorzien, cap. 18: 7; 23: 18. Eindelijk zijn er ook nog andere machtige rijken, waaronder Egypte eene eerste plaats inneemt, die niet aan Israël zullen worden onderworpen, noch ook zich tevreden zullen stellen met het geschenken te brengen als een huldebetoon aan JAHVE, maar die zich in oprechtheid voor hem buigen en zijn naam aanroepen zullen. Zoo komt Egypte langzamerhand tot den dienst van JAHVE; te midden van het vreeselijk oordeel zijn er eerst eenige (vijf [1]) steden, die de taal van Kanaän spreken, d. i. eene taal, die tot dien tijd toe nooit ergens anders dan onder Israël was gesproken. Zij wijden zich toe aan den dienst van JAHVE en doen in het midden, zoowel als aan de grens van het land een altaar en opgericht teeken voor JAHVE verrijzen, en nadat deze nu genadig aan het oordeel een einde maakt en de verlossing door een daartoe opzettelijk gezonden strijder tot stand

---

[1]) Dat wij hierbij noch met HITZIG aan vijf bepaalde Egyptische steden, noch met HENDEWERK aan de vijf hoofdsteden der Philistijnen hebben te denken, valt m. i. aanstonds in het oog, wanneer wij op geheel den toon en de strekking van deze profetische rede letten.

brengt, wordt hij ten laatste door geheel Egypte gekend en gediend, en gelijk onder Israël worden hem ook hier op behoorlijke wijze en met de ware gezindheid offers gebracht, cap. 19: 18—21. Datzelfde geldt van het groote Assyrische rijk, 'twelk de macht van JAHVE in het oordeel op zoo ontzettende wijze heeft ondervonden. Geene scheidsmuren bestaan er dan meer tusschen deze twee machtige volken; voor den gemeenschappelijken dienst van JAHVE zijn deze gevallen; zij leven voortaan in voortdurend verkeer met elkander, zoowel als met Israël, waaruit, als uit een bronwel van zegen, de kennis en dienst van JAHVE zich over hen uitgestort heeft. Hierdoor zijn zij tot een heilig drietal geworden, aan JAHVE in gelijke mate gewijd en gelijkelijk tot zijne eer levend; de verhouding, waarin zij tot hem en hij dus tot hen staat, is voor allen dezelfde geworden; allen worden zij in dezelfde mate door hem gezegend, cap. 19: 23—25.

Zoo vormen de volken, wat hunne verhouding tot Israël in het Godsrijk betreft, zich in JESAJA's prediking tot drie groepen, die ook weder drie ontwikkelingstrappen in de uitbreiding van het Godsrijk voorstellen: onderwerping min of meer door geweld, en tegen of althans ondanks eigen begeerte; vriendschappelijke verstandhouding, echter nog zonder nauweren band; volkomene vereeniging in den dienst van den eenigen, waarachtigen God. Maar welke de verhouding dier verschillende volkengroepen ook zij, in ieder geval heerscht er in het Godsrijk een onbepaalde, eeuwige vrede. Dit is de karaktertrek van het Godsrijk, die bij JESAJA het sterkst voor den dag komt. Had hij den volmaakten Messias den naam: vredevorst, gegeven, hij stelt zich nu ook een eeuwigen vrede voor in alle betrekkingen der volken, een vrede, waaraan nimmermeer een einde zal komen, cap. 9: 6. Welke veranderingen er ook nog plaats grijpen mogen, niet ééne geschiedt er, die een oorlog tot gevolg of tot oorzaak kan hebben; nergens wordt er meer kwaad verricht, overal heerscht de meest

volkomene gerechtigheid, wat anders dan vrede zou daarvan de vrucht kunnen zijn, cap. 32: 17? JAHVE zelf heerscht (door zijn Messias) over de volken, hij zelf alleen regelt hun in- en uitwendigen toestand, en beslecht hunne twisten, cap. 2: 4, en is daarmede alle aanleiding om oorlog te voeren verdwenen, deze wordt dan ook door geen enkel volk meer geleerd, ja zelfs wordt de mogelijkheid daartoe hun te eenen male ontnomen, daar hunne zwaarden tot sikkels, hunne spiesen tot snoeimessen omgesmeed worden, cap. 2: 4, terwijl al het andere, dat nog aan den oorlog herinnert, aan de vlammen ten prooi wordt gegeven, cap. 9: 3. Deze vrede strekt zich zelfs over de dierenwereld uit; ook daar is alles vreedzaam en rustig, ook daar zijn geweldenaars noch hulpeloozen meer [1]). Het wild gedierte heeft zijn verscheurenden aard, de draak en de adder hun doodend venijn, maar ook het lam zijne schuchtere vrees geheel verloren; zij weiden allen te zamen, zij brengen hunne jongen bijeen en het kleine kind zelfs behoeft onder hen geen het minste gevaar meer te duchten, cap. 11: 6—8.

Zoo predikt JESAJA een Godsrijk, waarin alles, wat nu reeds in Israël goed en heilig kan worden genoemd, ontwikkeld en gemeenschappelijk eigendom aller volken zal zijn; waarin daarentegen al het zondige en verkeerde, dat in Israël, zoowel als in de andere volken, het goede nu nog geheel onderdrukt en verduistert, overwonnen en voor eeuwig verbannen zal worden, — een Godsrijk, dat eeuwig van duur ook alle volken omvat, en schoon Israël met zijn volmaakten theocratischen koning daarin de eereplaats inneemt, hen allen gelijkelijk vereenigt onder de leiding en het opperbestuur van JAHVE.

---

[1]) Ook hiervan geldt hetgeen pag. 200 nt. is gezegd.

HOOFDSTUK XII.

HARE STREKKING.

Gelijk eigenlijk geheel de profetie, zoo is ook de prediking van JESAJA bij uitnemendheid practisch. Zijne verkondiging van het oordeel vindt evenmin als die van het Godsrijk haar doel in zich zelve, en is niet alleen, niet in de eerste plaats zelfs, bestemd om Israël heldere denkbeelden aangaande de toekomst te geven, maar staat volkomen in dienst der theocratie. Terwijl JESAJA de volkomene verwerkelijking dier theocratie eerst van de toekomst verwacht, tracht hij Israël daarop voor te bereiden en het tot zulk een zedelijken toestand te brengen, dat het met volkomene, althans met meerdere, gerustheid het oordeel afwachten kan, of m. a. w. daar hij weet, dat het oordeel onvermijdelijk zeker zal komen en niet meer afgeweerd worden kan, is het zijn streven de onreine bestanddeelen, die er onder Israël zijn, van hare kracht te berooven en het goede als zoodanig steeds meer aan het licht te doen komen, opdat daardoor de vernietigende zijde des oordeels voor Israël zooveel mogelijk afgewend en door de verlossing vervangen worde. Te dien einde moest hij in Israël aan den éénen kant hierop zoeken te werken, dat waar de theocratie door zonden van allerlei aard in beginsel geheel was vernietigd, men zich weer tot JAHVE terugwendde en afstand deed van de zonde; en aan den anderen kant, dat waar JAHVE nog gediend werd en de theocratie, behoudens de menschelijke zwakheid, dus nog in beginsel bestond en erkend werd, men zich met volkomen vertrouwen aan hem overgaf en zich aan zijne leiding onderwierp. Deze tweeledige strekking der prediking van JESAJA kan dus als eene opwekking tot bekeering en tot vertrouwen worden beschouwd, gelijk ook, cap. 30: 15, bekeering en

rust als de voorwaarden der verlossing worden genoemd. Daar er echter onmogelijk eene doorloopende scheiding tusschen deze twee richtingen onder het volk kon worden gemaakt, en van den eenen kant het gebrek aan vertrouwen bekeering eischte, terwijl van den anderen kant het herstelde vertrouwen een eerste gevolg en bewijs der bekeering was, — zoo spreekt het van zelf, dat ook tusschen deze tweevoudige toepassing der Jesajaansche prediking geen doorgaand onderscheid kan worden gemaakt. Integendeel wordt, vooral waar tot eene groote menigte of eigenlijk tot geheel het volk wordt gesproken, deze eisch der bekeering met dien des vertrouwens als een noodzakelijk verbonden geheel te zamen gevoegd. JESAJA'S prediking heeft dan deze ééne strekking: de harten tot God te verheffen en te doen leven in zijne gemeenschap, zij het dat men daartoe nog eerst tot hem terugkeeren, of zich slechts inniger aan hem verbinden moet. Toch treedt naar de verschillende tijdsomstandigheden nu eens de eene, dan weer de andere zijde meer op den voorgrond, zoodat zij dan ook als twee verschillende momenten afzonderlijk moeten worden beschouwd.

A. *Bekeering.*

Gelijk de zonde van Israël door Jesaja bepaaldelijk als afval van JAHVE wordt beschouwd, zoo is ook de bekeering een terugkeer tot hem, cap. 10: 21; 31: 6 [1]), een zich op nieuw onderwerpen aan de verplichting, die eenmaal door de vestiging der theocratie aan Israël opgelegd was. Hierdoor wordt het karakter van dezen eisch der bekeering bepaald, dat in het woord, cap. 2: 5, uitge-

---

[1]) Voor de denkbeelden van bekeering en terugkeer wordt hetzelfde woord gebruikt שׁוּב, zoodat telkens uit den samenhang moet worden opgemaakt, welk van beiden bedoeld is.

drukt ligt: „laat ons wandelen in het licht van JAHVE.” De theocratie toch vordert heiligheid van wandel en leven, d. i. een bestaan overeenkomstig het wezen en den wil van JAHVE. De weg, waarin men te dien einde moest wandelen, was in het algemeen door de wet — en werd voortdurend meer bepaald door den Geest van JAHVE — afgebakend en verlicht; daarop terug te keeren, als men daarvan afgeweken, d. i. van JAHVE afgevallen was, was dus de eerste plicht, cap. 31: 6, en dit geldt niet alleen van den enkelen mensch, maar ook van het volk als zoodanig (de staat). Ook in het staatkundig, evenzeer als in het zedelijk leven had Israël zich aan afval schuldig gemaakt, in zooverre het namelijk het ideaal der theocratie niet had verwezenlijkt en de koning en het overige bestuur van het volk in hunne regeeringsdaden zich niet volkomen door den wil van JAHVE hadden laten besturen. Zoo predikt JESAJA ook op dat gebied den eisch der bekeering, zoowel door op het oordeel als door op het Godsrijk te wijzen, cap. 30: 13; 29: 17. Om echter aan dezen eisch te kunnen voldoen is het dringend noodzakelijk, dat men de zonde als zoodanig inziet en als afval van JAHVE erkent, dat men dus, zij het door de ellende der straf, of door andere redenen daartoe gebracht, zich daarover voor JAHVE verootmoedigt. En dewijl zulk eene verootmoediging zich ook in het uitwendige, in vasten en boetedoening openbaart, zoo zijn reeds deze (mits zij oprecht zijn) een begin en bewijs van bekeering, cap. 22: 12, immers een bewijs van smart over de zonde, eene bede om afwending der straf, eene belofte van een anderen, heiligen wandel, en als zoodanig de noodzakelijke voorwaarde voor den terugkeer tot JAHVE. Deze openbaart zich hierin, dat alles wat met zijn wil in strijd is, nagelaten, wat daarentegen daarmede overeenstemt, beoefend worde, of m. a. w. dat men ophoude het kwade te doen, maar het goede met alle kracht najage, cap. 1: 16, 17. Zoo is dus, waar JAHVE niet wordt gekend noch gediend,

gelijk bij het in afgoderij verzonken gedeelte des volks, of ook bij de niet-Israëlitische volken, dit de eerste stap der bekeering, dat men den door hem zelf ingestelden godsdienst aanneemt, dat men door hem wenscht onderwezen te worden, cap. 2: 3, en zich tot de wet en de getuigenis wendt, cap. 8: 20 vg. 17: 7, ten einde daarin, en niet meer in de uitspraken van waarzeggers en toovenaars, het richtsnoer des levens te vinden. Zoo is het een bewijs der bekeering van Egypte, als daar de naam van JAHVE wordt aangeroepen en hem op Israëlitische wijze offers van allerlei aard gebracht worden, cap. 19: 18—21, en eveneens van het Aethiopische volk, als het hem op zijn heiligen berg geschenken komt brengen, cap. 18: 7. Maar daar deze aanname van den Israëlitischen godsdienst noodzakelijk met eene veranderde gezindheid jegens Israël zelf gepaard gaat, zoo ligt reeds in deze laatste voor JESAJA het bewijs der bekeering, cap. 23: 18; 19: 17, al wordt dit ook niet met zoovele woorden gezegd.

Evenwel wordt ook door eene getrouwe waarneming der uitwendige godsdienstplichten, als offers en feesten van allerlei aard, de bekeering niet overbodig gemaakt. Integendeel, wanneer deze tot bloote vormen geworden zijn, waaraan het inwendig leven niet beantwoordt, wanneer dus in die dingen, die slechts als symbolen van de onzichtbare, geestelijke gemeenschapsoefening met JAHVE waarde en beteekenis hebben, het wezen gezocht wordt, wanneer zij, niet meer gedragen door den waarachtigen godsdienst des harten, dus ook hunne waarheid verliezen, — dan is zulk eene waarneming dier plichten zelve tot zonde geworden, en predikt JESAJA in de eerste plaats aan hen, die ze vervullen, den eisch der bekeering, die tot een ophouden daarmede dringt, cap. 1: 11—15, of liever zonder zich door den uitwendigen schijn van getrouwheid te laten bedriegen, hen tot een waarlijk heiligen wandel vermaant, cap. 1: 16. Eerst daar is de bekeering onnoodig, waar men in waarheid met het hart tot JAHVE is genaderd, waar men dus leeft in zijne ge-

meenschap, en de godsdienst niet is een aangeleerd menschengebod, maar een inwendige drang, cap. 29: 13, zoodat men JAHVE van ganscher harte zoekt en opmerkzaam is op het werk zijner handen, cap. 5: 12; 9: 12. — Vertoont zoo de bekeering, gelijk JESAJA die predikt, een geestelijk karakter, zij wordt toch door hem bovenal in de verandering der uitwendige verschijningsvormen, zij het gezindheden, woorden of daden, cap. 33: 15, gezocht, zonderdat er op de daaraan noodzakelijk ten grondslag liggende verandering des harten nadruk gelegd wordt. Even als bij de zonde, worden ook hier de onvermijdelijke gevolgen, niet in de eerste plaats de onmisbare oorzaak, in het oog gevat; de bekeering is bij JESAJA voornamelijk verandering van leven, niet zoozeer verandering van hart, zoodat hij hierbij dus evenmin als bij de zonde tot in de diepste diepten afgedaald is. Dit blijkt vooral, wanneer er nu nader opgemerkt wordt, hoe JESAJA den eisch der bekeering meer in bijzonderheden beschrijft.

In het algemeen bestaat zij, gelijk reeds boven gezegd is, in het nalaten van het kwade, m. a. w. in het zich wasschen van alle onreinheid of het verwijderen van alle goddeloosheid van voor het aangezicht van JAHVE, cap. 1: 16. Blijkt deze goddeloosheid nu echter voornamelijk in het vreeselijk onrecht, dat op allerlei wijzen gepleegd wordt, zoo luidt ook de eisch der bekeering: zoekt het recht, cap. 1: 17, en dit naar alle mogelijke zijden, zoowel in de rechtspleging als in het dagelijksch leven; zoowel wat de eigene handeling, als wat het deelen in, en toelaten van werken, die door anderen verricht worden, betreft; zoowel eindelijk in woorden als in daden, vg. cap. 33: 15, gelijk dan ook de gerechtigheid als de bijzondere eigenschap der bekeerden, waardoor zij aan het oordeel ontkomen, genoemd wordt, cap. 1: 27. Niet minder echter openbaart zich de bekeering hierin, dat de lichtzinnigheid ophoudt en door ernst wordt vervangen, cap. 28: 22, gelijk zij eigenlijk telkens naar gelang der verschillende zonden

andere vormen aannemen moet. Wordt dit ook al door JESAJA niet met zoovele woorden gezegd, blijft bij de vermelding van verscheidene zonden de rechtstreeksche vermaning om daarvan afstand te doen, vaak achterwege, toch ligt deze zoo duidelijk mogelijk opgesloten in het dreigende wee! waarmede hij bij herhaling de vermelding dier zonden begint, gelijk ook in de scherpe strafredenen, die hij daartegen doet hooren, vg. o. a. cap. 5: 18—23, en die geen ander doel hebben dan de bestrijding daarvan.

Wordt zoo de mogelijkheid der bekeering, schoon stilzwijgend, door JESAJA op den voorgrond gesteld, toch kent ook hij een toestand in het geestelijk leven des menschen, waarin zij onmogelijk is, cap. 6: 10; het is die der verharding, die dus volkomen het tegendeel der bekeering is. Deze is daar aanwezig, waar men zoo ver op den weg der zonde voortgegaan is, dat er aan geen terugkeer meer te denken valt, waar men ook de laatste grens heeft overschreden en nu op den eenmaal ingeslagen weg al verder vooruit moet, schoon deze in een onherroepelijk verderf eindigt. Zij ontstaat dus eerst dan, wanneer de laatste roepstem ter bekeering, die zelfs nog in het oordeel tot den mensch komt, versmaad is, wanneer men zich dus, schoon alles tot verootmoediging en boetedoening vermaant, als met geweld daartegen verzet en in de verregaandste lichtzinnigheid de stem des gewetens opzettelijk smoort, cap. 22: 14. Dan luidt het woord van JAHVE: „indien deze zonde voor u zal worden verzoend, totdat gij sterven zult!", waarmede de mogelijkheid der bekeering voor altoos afgesneden is; dan is er geen genezing meer mogelijk, cap. 6: 10. Zoo is de verharding zelve reeds eene straf van JAHVE, in zoover namelijk de straf van het oordeel dan te eenenmale onvermijdelijk wordt. Die in zulk een toestand van verharding verkeert, ziet en hoort hetgeen er rondom hem in de wereld gebeurt, maar hij wordt daardoor niet indachtig gemaakt op zijn eigen gevaarlijken toestand; te dien opzichte zijn zijne oogen als met vet besmeerd en zijne ooren ver-

stopt, cap. 6: 9, 10. Iedere roepstem ter bekeering, die versmaad wordt, maakt het gevaar van tot zulk een toestand te vervallen dus des te grooter en is daarvan reeds zelfs een begin, cap. 9: 8, 9, 12, schoon de volkomene verharding ook het verzet tegen de laatste prikkels veronderstelt, en terwijl de profetische prediking bestemd is, om tot bekeering te manen, zoo kan dus haar gevolg juist wel eens het tegendeel zijn, dat zij namelijk de verharding bevordert [1]).

B. *Vertrouwen.*

Ligt het bewijs der bekeering in den heiligen, Gode welgevalligen wandel, deze kenmerkt zich door niets zoozeer, als door het volkomen vertrouwen, dat er op JAHVE wordt gevestigd en door hetwelk men zich gerust aan zijne leiding overgeeft. Evenzeer als de bekeering is dit de voorwaarde voor de verlossing, cap. 30: 15; maar komt de eisch der bekeering juist tot den in de zonde levenden mensch, tot vertrouwen kan eerst daar met recht en met goed gevolg worden vermaand, waar men, althans eenigermate, van de zonde afstand gedaan heeft, waar men overeenkomstig den wil van JAHVE wenscht te leven. Daarom wordt deze vermaning ook nooit tot de niet-Israëlitische volken gericht; tot vertrouwen wordt alleen Israël vermaand, gelijk het dan ook het kenmerk van dit volk, de noodzakelijke voorwaarde der theocratie, is. Dit vertrouwen sluit echter het heilig ontzag in geenen deele buiten; integendeel dit is daarmede ten nauwste verbonden. Het vertrouwen toch kan niet anders worden gekoesterd, dan wanneer men JAHVE in zijne heiligheid, wijsheid, almacht en liefde, in één woord in zijne onvergelijkelijke verhevenheid heeft leeren kennen; wanneer men het weet, dat niets hem ontgaat,

---

1) Over de voorstelling, alsof dit het doel der prediking van JESAJA zou geweest zijn, zie pag. 68.

dat hij alles vermag, dat hij nimmer de zonde goedkeuren kan, evenmin onder zijn volk, als onder hen, die het vijandig zijn en eindelijk dat hij steeds het heil en het geluk van Israël wil. Maar waar JAHVE dan ook zoo wordt gekend, daar kan ook niets anders dan heilig ontzag de gemoederen vervullen; daar is hij, maar hij ook alleen, het voorwerp eener eerbiedige vreeze, gelijk die door hem zelf van zijn dienaar en van het volk, dat hem in waarheid gewijd is, gevraagd wordt, cap. 8: 13; 29: 23. Deze vreeze is echter volkomen vrij van allen angst en schrik. Zij drijft er niet toe JAHVE te ontvluchten of zich voor hem te verbergen, integendeel, terwijl zij JAHVE in zijne volstrekte wezensvolkomenheid doet eerbiedigen, drijft zij juist tot heiliging van zijn naam in leven en wandel, m. a. w. tot een gedrag overeenkomstig het wezen en den wil van JAHVE, en is als zoodanig het kenmerk der waarachtige godsvrucht. Zoo wordt zij dan ook ten nauwste daarmee verbonden, cap. 8: 13; 29: 23, en is zelfs de volmaakte Messias, op wien de Geest van JAHVE in ongekende mate rust, en wiens leven daardoor juist geheel met den goddelijken wil overeenstemt, door dezen Geest met zulk eene vreeze vervuld, zoodat hij daarin zelfs zijne levenssfeer vindt, cap. 11: 2, 3. Zoo is ook het ontstaan dezer vreeze een onafscheidelijk bestanddeel van de bekeering; waar zij wordt geboren, kan men onmogelijk op zijn zondigen weg blijven voortgaan, maar ook zoolang men dien nog bewandelt, kan deze vreeze nimmer ontstaan.

Dit heilig ontzag nu, verre van in strijd te zijn met het vertrouwen, vormt de noodzakelijke voorwaarde daarvan, naardien het voortvloeit uit de kennis van JAHVE in al de volheid dier eigenschappen, die den grond uitmaken, waarop het vertrouwen berust. Zal dit vertrouwen nu echter volkomen en waar zijn, dan moet het zich noodzakelijk in het leven naar twee zijden vertoonen. In de eerste plaats openbaart het zich hierin, dat men voor niets hoegenaamd

meer angstig bevreesd is, hoe machtig en geweldig het ook moge schijnen, daar men immers in JAHVE een helper bezit, tegen wiens macht niets ter wereld bestand is, en voor wien iedere vijand gelijk is aan een stomp rookend hout, cap. 7: 4. Vrees is dus in strijd met Israëls roeping en wordt daarom ook door den profeet met allen nadruk bestreden, cap. 7: 4, 10: 24; door kalmte en rustigen moed moet zich de vrome Israëliet van zijne, van JAHVE afgewende, omgeving onderscheiden, cap. 8: 12, 17, door eene kalmte echter, die niet met lichtzinnige zorgeloosheid mag worden verward. Deze laatste past volstrekt niet aan den Israëliet. Integendeel, waar JAHVE hem met zijn oordeel bezoekt (want ieder gevaar is als zoodanig te beschouwen), wordt hij vermaand tot heiligen ernst, cap. 33: 11; zoowel de lichtzinnigheid als de vrees getuigt van ongeloof en wantrouwen jegens JAHVE, cap. 7: 9. Alleen hij is aan zijne roeping getrouw, die ook in het grootste gevaar het oog onafgewend op JAHVE heeft gericht, die in het vertrouwen op hem, rustig zijn gang gaat, kalm en onbevreesd aan alle wateren zaait, en zich door niets in zijn dagelijkschen arbeid laat storen, hij, maar hij ook alleen, is welgelukzalig te noemen, cap. 32: 20. — In de tweede plaats openbaart zich dit vertrouwen op JAHVE hierin, dat men zijne hulp van niemand of niets anders verwacht, dan van hem, cap. 10: 20; 30: 18. Vooral negatief wordt dit door JESAJA ontwikkeld: op geen mensch of menschelijke hulpmiddelen mag het vertrouwen worden gevestigd; het hebben van vele paarden en wagenen om in den oorlog te strijden, is daarom ook een bewijs van wantrouwen tegen JAHVE, cap. 2: 7; 30: 16, en eveneens het vertrouwen op verbonden met machtige volken, cap. 10: 20; 31: 1. Niet op den vergankelijken, nietigen mensch, maar op den machtigen God moet in nood en gevaar het oog zijn gevestigd, cap. 2: 7; 31: 3, zoo men in waarheid geholpen wil worden. En dit geldt niet alleen van den enkelen Israëliet, maar bepaald ook van Israël als volk; juist in betrekking tot de gedragslijn, die de regeering moet

volgen, wordt er door JESAJA het meest tot vertrouwen op JAHVE aangedrongen. Wil men, schoon te onrechte (zie pag. 45), van eene politieke werkzaamheid van JESAJA spreken, dan ligt hierin het politiek programma, dat altoos en overal door hem wordt gevolgd, maar dat dus ook juist aan zijne werkzaamheid haar politiek karakter ontneemt. De grond toch, waarop hij het bouwt, is geen ander dan die van het persoonlijk geloof in JAHVE, den in gemeenschap met zijn volk levenden God. Het is een programma, onafhankelijk van wat er rondom Israël gebeurt; het luidde volkomen gelijk, toen Juda door Syrië, als toen het door de Assyrische macht werd bedreigd, toen het met Egypte, als toen het met den Assyrischen koning een verbond wilde sluiten, toen het nog onafhankelijk was, als toen het de zwaarste schattingen moest betalen. Ook als het niet opgevolgd is, is het toch het volgend oogenblik weer hetzelfde en kan aanstonds weer opgevolgd worden; door geene gebeurtenis wordt het immer veranderd, geene verandering maakt het immer onmogelijk of overbodig; nooit is het ontijdig, nooit ongepast; altoos luidt het in weinige woorden: vertrouw op JAHVE, en is alzoo een noodzakelijk uitvloeisel der theocratie, terwijl het door het heil, dat Israël reeds in vroegere tijden, altoos wanneer het vertrouwen op JAHVE was gevestigd, had ondervonden, ten sterkste aanbevolen wordt. Maar schijnt JESAJA hierdoor alle menschelijke werkzaamheid te eenen male buiten te sluiten, in waarheid is dit niet het geval; hij wekt juist op om datgene met moed en kracht te verrichten, wat de hand ieder oogenblik vindt om te doen. Als JESAJA ACHAZ vermaant niet voor de Syriërs te vreezen en geen verbond met TIGLATH-PILESAR te sluiten, wekt hij hem daarom niet tot stilzitten op, maar integendeel tot een moedig en vastberaden optreden en handelen, in meer dan menschelijke kracht. Als hij HIZKIA vermaant af te zien van ieder verbond met Egypte, raadt hij hem daarom niet aan, zijn volk in dien allersmadelijksten toestand, waarin het verkeerde, te laten; integendeel HIZKIA moet voortgaan

met zijne plannen tot verheffing zijns volks, maar in de kracht van JAHVE; hij moet zich niet overhaast losmaken uit eene afhankelijkheid, waarin het volk door eigene schuld was gekomen, maar den tijd afwachten, die tot verlossing door JAHVE is bepaald. Als JESAJA's woord wordt gevolgd, kan Israël naar zijne bedoeling, schoon naar menschelijken maatstaf onbeduidend en klein in vergelijking van zoovele andere rijken, toch niet alleen eene eervolle plaats, maar zelfs den voorrang boven die allen verkrijgen; dan heeft het altoos eene krachtige houding; dan vermijdt het alles, wat het met andere volken in vijandelijke aanraking kan brengen, dus ook alle verbonden, en als het dan toch met hen in oorlog geraakt, dan strijdt het alleen, zonder menschelijke hulp, geholpen door de goddelijke almacht, waardoor het van de overwinning verzekerd kan zijn.

Waar dit programma door alle volken gevolgd wordt, is oorlog of strijd te eenen male onmogelijk, gelijk die dan ook in het Godsrijk niet meer zal worden gevoerd. Maar aan den anderen kant, opdat dit beginsel het programma der staatkunde zal kunnen worden, moet het ideaal zijn bereikt. De prediking van JESAJA is ook in dit opzicht een wijzen op het ideale; zij kan slechts ten uitvoer worden gebracht, wanneer en in zoover het volk in zijn geheel, d. i. dus bovenal de regeering, maar door het volk noodzakelijk gesteund, zich afwendt van alle zonde, van alles wat in strijd is met den wil van JAHVE. De bekeering ligt daaraan dus noodzakelijk ten grondslag; is deze volkomen, dan kan ook dit vertrouwen volkomen zijn, dan eerst kan de heilzame vrucht er van worden gesmaakt. Zoo is de opwekking daartoe ook steeds geheel en al zedelijk, geworteld in de zedelijke beschouwing van den profeet, waarvan zij onmogelijk kan worden losgemaakt. De strekking zijner prediking, op staatkundig zoowel als op zedelijk gebied, is: het Israëlitische volk te doen wandelen aan de hand en naar den wil van JAHVE, en daartoe eene verandering in geheel zijn geestelijk-zedelijk leven te brengen,

al weet hij ook, dat dit in den tegenwoordigen toestand nimmer volkomen zal kunnen gebeuren, maar dat er vóór het oordeel altoos nog zeer veel over zal blijven, dat niet overeenstemt met den wil van JAHVE en zich niet onderwerpt aan de leiding zijns Geestes.

STELLINGEN.

I.

De uitdrukking: politieke werkzaamheid van JESAJA, is ongelukkig gekozen.

II.

Te onrechte heeft men uit het verschil van beschouwing, dat er tusschen JESAJA en MICHA bestaat, een bewijs tegen het objectief-goddelijk karakter der profetie zoeken te ontleenen.

III.

In Jes. 9: 10 behoort in de plaats van צָרֵי רְצִין gelezen te worden שָׂרֵי רְצִין. (EWALD).

IV.

In Jes. 23: 13 behoort in de plaats van כַּשְׂדִּים gelezen te worden כְּנַעֲנִים. (EWALD).

V.

De woorden וְאָכְלָה אֶת־הַחֵלֶק Amos 7: 4 moeten in vs. 2 worden overgebracht,. en wel achter הָאָרֶץ.

VI.

Bij de verklaring der profetische uitspraken moet men zich op vóór-Christelijk, niet op Christelijk, evenmin als op on-Christelijk standpunt plaatsen.

VII.

Aanhalingen van plaatsen uit het O. T. in het Nieuwe hebben als bewijzen voor of tegen de eene of andere verklaring der O.Tische plaatsen zelven nooit eenig gezag.

VIII.

De Messiaansche profetie, schoon door den historischen persoon van JEZUS van Nazareth aanvankelijk vervuld, is als zoodanig nog geene voorzegging aangaande hem.

IX.

De volkomene vervulling der Messiaansche profetie blijft nog steeds voor de toekomst bewaard.

X.

Terecht zegt SCHULTZ (A.Tliche Theol. I. pag. 7), A.Tliche „Ergebnisse, ohne durch die Vermittlung des Christlichen hindurchgegangen zu sein, können für die Christliche Glaubens- und Sittenlehre nie beweisen.”

XI.

Te onrechte beweert men, dat SAMUËL niet tot den stam van LEVI behoorde.

XII.

Te onrechte beweert men, dat er Amos 5: 26 over afgoderij in de woestijn wordt gesproken.

XIII.

Het is onjuist te beweren, dat in Israël de theocratie geëindigd is bij de instelling van het menschelijk koningschap.

XIV.

Van Christelijk standpunt behoort in het *fait accompli* te worden berust, al mochten ook zij, die het hebben verricht, daarmee eene misdaad hebben gepleegd.

XV.

Het dogma van de onfeilbaarheid van den Paus is een noodzakelijk gevolg van het hierarchisch streven der R.-Katholieke kerk.

XVI.

De zoogenaamde brief van Paulus aan die van Efeze is wel van Paulus afkomstig, maar niet aan de gemeente van Efeze gericht.

XVII.

In Hebr. 2: 11 wordt gesproken van eene geestelijke geboorte uit God.

XVIII.

In Hebr. 5: 7 moet het εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας worden vertaald: *verhoord zijnde wegens de Godsvrucht*, niet: *verhoord zijnde uit de vrees.*

XIX.

In het begrip van τελείωσις in den brief aan de Hebreën ligt zoowel dat der zedelijke volmaking als dat der verheerlijking uitgedrukt.

XX.

Volgens den brief aan de Hebreën was voor den Zoon Gods zelf het leven en lijden op aarde tot bereiking der τελείωσις onmisbaar.

XXI.

De uitdrukking: sacrament, is niet in overeenstemming met datgene, wat er in de Gereformeerde kerk door bedoeld wordt.

XXII.

Het ware wenschelijk, dat er in de Christelijke gemeente iedere week, voor wie het verlangt, gelegenheid tot Avondmaalsviering bestond.

XXIII.

Het is bovenal in den tegenwoordigen tijd van het hoogste belang tusschen kerk en gemeente wèl te onderscheiden.

